

6
30-E
51
6
M
2

CORNELIUS NEPOS

DE VITA

EXCELLENTIUM IMPERATORUM.

INTERPRETATIONE ET NOTIS ILLUSTRAVIT

NICOLAUS COURTIN,

Humanitatis Professor in Universitate Parisiensi

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

BASSANI MDCCLXXXVI.

PROSTANT

VENETIIS APUD REMONDINI.

Superiorum Permissu, ac Privilegio.

SERENISSIMO

PRINCIPI DELPHINO.

JAMDUDUM injuriâ temporum Patriâ suâ profugi viri totius Antiquitatis illustrissimi toto orbe terrarum circumspiciunt ad quem confugere possint (PRINCEPS SERENISSIME:) Nec hactenus facile invenerunt, qui & in eo dignitatis aut potestatis apice constitutus esset, cujus sub clientela securi quiescerent; & qui linguarum ac literarum satis peritus, ut se Romanâ linguâ loquentes intelligeret,

atque adeuntes se benigno vultu exciperet. In Te uno utrumque feliciter inveniunt (Princeps Illustrissime.) Te enim veluti nascentem Solem intuentur, ex cujus lumine novum sibi splendorem contrahant, & sub cujus felici aspectu nihil amplius reformident. Se Tibi suâ linguâ, licet extraneâ, non minus notos & familiares fore confidunt, quam si nostrâ vernaculâ loquantur. Ex Græciâ, Asiâ, Siciliâ, Africâ, Italiâ profecti, in Augustissimam totius orbis Aulam ingrediuntur, ut inter tuos Aulicos ipsos admittere non dedigneris. Sed quia varii variis linguis, pro regionum diversitate, uterentur; Cornelium Nepotem Interpretem nacti sunt, cujus unius ore se manifestent, variam vitæ suæ fortunam, & præclarissima tum belli cum pacis facinora exponant. Congenitas sibi dotes tuis, velut in obsequium, offerunt; Miltiades summam humanitatem & comitatem; Themistocles artis militaris peritiam & solertiam; Aristides justitiam; Alcibiades egregiam corporis formam, & animi ma-

gni-

gnitudinem; alii alia tuos ob oculos ponunt. Sed ea omnia, eximia licet, & omnium sæculorum retroactorum celeberrima, tuis tamen, tum corporis, cum animi virtutibus longe esse postponenda fatentur: neque tam, ut Te doceant, quam ut ipsimet doceantur, conspectum tuum ambiunt. Ferunt quidem secum plurimas togæ militiæque artes; varias præ manibus suis palmas gestant, caputque suum multis laureis redimitum exhibent. Sed quid hæc omnia si cum præstantissimis Ludovici Magni *Patris tui virtutum exemplis conferantur? si cum ejus triumphis, bellique facinoribus componantur? An negabit aliquis Te in obsidione Dolensi, ad quam Illustrissimo ac Sapientissimo* Montauserio *Duce & Rectore profectus es, longe plura ab Augustissimo tuo Parente didicisse, quam in evolvendis omnibus veterum sæculorum monumentis? Quum enim Te urbis mœnia circumducebat; quum Tibi inter ignes & tela hostilia Castrensium operum munitiones ostendebat, nonne, quemadmodum & olim*

suum

suum Julum Æneas, his Te verbis compellare videbatur:

Disce puer virtutem ex me, verumque laborem.

Ita est sane; nec, si illud ex ejus ore non profluebat, impavidus illius animus, perpetuus ac indefessus labor conticescebant. Patrem verbo & exemplo docentem audiebas; hi verbis tantum docent. Audis ipsos multa narrantes; at Regem plura & majora facientem vides. Præterea, quid his in Illustribus Viris invenias, quod non in Illustrissimo Duce MONTAUSERIO *longe excellentius jampridem inveneris? Nonne Miltiade humanior, Themistocle peritior, Aristide justior, vitæ integritate Phocione clarior, unus denique omnibus præstantior? Quatuor olim viri apud Persas educandis futuris Regni hæredibus præficiebantur: ex quibus qui sapientissimus, res sacras ac politicas Principem edocebat; qui justissimus, ab omni mendacio & dissimulatione, tamquam a vitiis regio sanguine indignis, avertebat; qui moderatissimus, in omnes voluptatum*

ille-

illecebras ipsi odium instillabat; qui fortissimus, animum Principis adversus omnia pericula confirmabat. Quis nescit autem quatuor illos Principum Persarum Moderatores in uno Duce MONTAUSERIO *contineri? Si sapientiam quæras, quis eo sapientior? Si justitiam, quis justior? Si temperantiam, quis moderatior? Si denique fortitudinem, quis generosior, quis manu fortior?*

Non habet ille parem, quem tot de millibus unum
 Rex voluit Gnato moribus esse Ducem.
Quique Phrygum excidio quondam formavit Achillem,
 Quamquam par Superis, est tamen ille minor.
Nam quantum tener hic Pelidem vincit Alumnus,
 Tantum ille æmonio præstat ubique Seni.
Scilicet ut Magnum LODOICUM GNATUS adæquet
 Unus hic a Magno Rege legendus erat.

Non ergo illi CORNELII NEPOTIS *Viri illustres ad te accedunt* (PRINCEPS SERENISSIME) *quasi Doctores; sed futurorum tuorum operum Admiratores; non Emendatores, at præstantissimarum dotium Æmulato-*

tores: quos si benigne admiseris, atque tui magni Nominis umbrâ tutos esse volueris, neque exilium suum, neque cætera reflantis fortunæ incommoda quæ olim passi sunt, recordabuntur. Nec ingratum omnino fore confido primum illud obsequii specimen, quod, quantum in se est, submisse, ac fideliter tibi devovet ac consecrat,

CELSITUDINIS TUÆ

Humillimus, obsequentiss. ac fideliss. Servus
N. COURTIN.

PRÆFATIO.

VARIIS, ac prope jam innumeris CORNELII NEPOTIS de excellentium Imperatorum vita editionibus, hæc iterum sub SERENISSIMI PRINCIPIS DELPHINI auspiciis accessit. Quum enim sapientissimus ille Principis Moderator Dux MONTAUSERIUS eo maxime tendat, ut Galliæ Imperio Regem omnibus, tum mentis, tum corporis dotibus absolutum instituat; singularem curam adhibuit ut omnes Latinos Autores pluribus in locis aut vitiatos, aut obscuros, aut denique difficili verborum involucro implicitos, restitutos, perspicuos, & nitidâ interpretatione expoditos offerat, quos sine ullo, vel saltem gravi labore, teneræ menti instillare possit. Quum enim ex his Autoribus, tamquam ex uberrimo fonte innumera Sapientiæ, Fortitudinis, Moderationis, Munificentiæ, cæterarumque virtutum regiarum exempla eruantur, quibus Heroum filii teneram adhuc ætatem suam ad ardua promoveant; id-

idcirco peritissimus ille tanti Principis Formator, non eos solum summis, ut ajunt, labris delibandos, at avido ore ipsi absorbendos voluit. Sed quemadmodum dapes male paratæ, male coctæ, & stomacho parum convenientes, vel nauseam, vel cruditatem pariunt: ita etiam in artibus & studiis, nisi ea ingeniorum captui accommodaveris, vix proficies, & pusillos tuis curis creditos ægre admodum promovebis. Quamobrem ex Illustrissimi Ducis Montauserii mandato viri complures selecti in enucleandis omnium Latinorum Autorum difficultatibus diligentius quam hactenus incubuerunt. Cuique suus assignatus est labor, cuique sua demandata est Provincia, atque mihi *Cornelius Nepos* obtigit, Autor quidem primo aspectu facilis, sed si intimius & attentius perpendas, plerisque in locis propter abruptum dicendi genus, difficilis. Multi quidem viri eruditi & graves jam in eo exponendo magnopere insudarunt; variæ, ut jam præmonuimus, editiones extiterunt, quarum tamen nulli penitus adhærere voluimus, sed prout ad intentum nostrum expedire visum est. Dionysius Lambinus, vir sane profundæ eruditionis, amplissimas su-

super eo Autore Annotationes contexuit; accessit & Gebhardi super eodem Autore spicilegium; adde diligentissimas elucubrationes Andreæ Schotti, Joannis Vossii, Petri Danielis, Longolii, Magii, Gifanii, Savaronis, Boecleri, Ernstii, Bosii, Manutii, Barthii, Beroaldi, Bongarsii, Buchneri, Casauboni, Freinshemii, Gronovii, Grotii, Lipsii, Mureti, Pighii, Pontani, Puteani, Rutgersii, Salmasii, Scaligeri, Turnebii, Hornii, & quorundam aliorum Commentatorum illustrationes: quorum omnium diligentiâ & labore non mediocriter emendatus, restitutus ac illustratus est. Nihilominus tamen, quia vel nimis in rebus minus necessariis morati sunt; vel plurima interpretatione egentia prætericrunt, vel immoderatâ verborum prurigine fusius atque obscurius scripserunt; idcirco Serenissimi Principis Delphini auspiciis, Illustrissimi Ducis Montauserii nutu confirmatus, ac præterea Excellentissimi Viri Domini Bossuetii Condomensium olim Episcopi; necnon & Clarissimi, & profundissimæ eruditionis Viri Domini Huetii luminibus illustratus, novum illud opus tentavi; idque unum in mente habui, ut & compendiose, sed citra obscuri-

tatem, omnia dicerem; nec quidquam tamen quod desiderari poſſet, & ad genuinum nitorem, lucemque perfundendam conduceret, præterirem. Itaque instituti nostri duæ sunt partes; prima quidem, ut simplici vocum Interpretatione obscuriora verba nitidioribus explicemus; altera, ut Notis accuratissimis omnem rerum difficultatem subtrahamus. Quod si utrumque assequuti fuerimus, nostrum quoque intentum omnino assequemur.

COR-

CORNELII NEPOTIS

VITA,

EX VARIIS AUTORIBUS EXCERPTA.

QUANDOQUIDEM nobis de Autoris nostri vitâ dicturis multa occurrunt statuenda ac confirmanda, de quibus inter se Scriptores dilitigant, variique in varias opiniones distrahuntur: pauca quædam de ejus nomine, patriâ, ætate, variisque ejus operibus disseramus.

Quod ad ejus nomen pertinet, hunc CORNELIUM NEPOTEM, cum Onuphrio Panvinio, Joan. Savarone, Petro Nannio, Gifanio, Schotto, Vossio, Lambino, & aliis bene multis non deteriori autoritate Scriptoribus, asserimus: licet plerique, ex quorum numero est Hieronymus Magius, Æmilium Probum esse velint. At primo, ab ipso autore abunde refelluntur, qui Porcii Catonis vitam his verbis claudit: *Hujus de vitâ & moribus plura in eo Libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus, rogatu Tit. Pomp. Attici &c.* Quæ quidem nullatenus de Æmilio Probo, sed de Cornelio Nepote intelligenda sunt; quum ille Theodosio, hic Julio Cæsare, & Octavio imperantibus, vixerit; quo etiam tempore Tit. Pomp. Atticum vixisse certum est. Deinde nec Æmilium Probum, nec Theodosiani ævi quemquam alium, hujus operis autorem fuisse, pura & Romana hujus Libri dictio evidentissime arguit. Accedit & altera duplex ratio, quod nimirum (ut in ejus vitâ inquit Vossius) *Tulliani esse ævi scriptorem, neque alium quam Nepotem, tum veterum aliquot Librorum indicio cognoscitur, tum etiam, quod ad Pomp. Atticum (cujus idem rogatu de vitâ Catonis Librum fecit) vitæ istæ scribantur.* Præterea eo in opere multa leguntur, *quæ* (ut idem Vossius ibid. ait) *opus hoc* *scri-*

scriptum esse clamant quo tempore Pompejus & Cæsar plus poterant, quam liberá in Rep. expediret. Hæc autem omnia Dionys. Lambinus congessit: quorum tamen præcipua, & quæ ad intentum nostrum magis conducent, cæteris brevitatis causâ, quia plura sunt, semotis, seligere liceat. Primum autem ex Miltiade sic habetur. *Cujus victoriæ non alienum videtur, quale præmium Miltiadi sit tributum, docere, quo facilius intelligi possit eamdem omnium Civitatum esse naturam: ut populi nostri honores quondam fuerunt rari, & tenues, ob eamque causam gloriosi, nunc autem effusi, atque obsoleti; sic olim apud Athenienses fuisse reperimus*. Hæc autem verba, inquit Lambinus, arguunt hunc Librum scriptum esse, quo tempore penes populum aliqua adhuc potestas erat; non tempore Theodosii, quo nihil populus poterat. In Epaminondâ vero sic legitur. *Quo tempore Duce Pelopidá exules Thebas occuparunt, & præsidium Lacedæmoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quandiu facta est cædes Civium, domi se retinuit, quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. Namque omnem civilem victoriam, funestam putabat.* Videtur his verbis, inquit noster scriptor, & belli civilis autores, Pompejum & Cæsarem, in quo tantum sanguinis civilis profusum sit, notare, & tacite Pomponii Attici consilium approbare, qui bellis civilibus, quæ in ejus ætatem inciderunt, interesse noluerit &c. At illud sane perspicuum est, quod sic ex Agesilao excipitur. *In hoc non minus ejus pietas suscipienda est, quam virtus bellica: qui quum victori præesset exercitui, maximamque haberet fiduciam Regni Persarum potiundi, tantâ modestiâ dicto audiens fuit jussis absentium Magistratuum, ut si privatus in Comitio esset Spartæ, cujus exemplum utinam Imperatores nostri sequi voluissent.* Hic locus, inquit, cla-

mat,

mat, Autorem hujus Libri carpere & notare Pompeii & Cæsaris, sed maxime Cæsaris potentiam non ferendam, qui imperium, & exercitum retinere ultra tempus lege concessum voluerit. Ad aliud transeo, quod ex Eumene deducitur. *Sic Macedones vero milites eâ tunc erant famâ, quâ nunc Romani feruntur. Etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summam Imperii potirentur.* At, inquit, locus ille declarat hunc Librum esse scriptum quo tempore Populus Rom. Imperii summam obtinebat &c. Supersunt duo tantum testimonia. Sed in uno solum hæreo, hocque etiam in Eumene sic habetur. *Namque illa Phalanx Alex. M. quæ Asiam devicerat, inveteratâ cum gloriâ, tum etiam licentiâ, non parere se Ducibus, sed imperare postulabat: ut nunc Veterani faciunt. Itaque periculum est ne faciant, quod illi fecerunt suâ intemperantiâ, nimiâque licentiâ, ut omnia perdant, neque minus eos cum quibus steterint, quam adversus quos fecerint.* Hic locus si attente consideretur, inquit Lambinus, unaque legantur quæ ad eum annotavimus, omnium apertissime indicat, atque arguit hujus Libri scriptorem Consulum annuorum, non Imperatorum perpetuorum temporibus & floruisse & scripsisse. Sic autem Lambinus in Annotationibus ad hunc locum habet. *Etiam hic locus clamat, hujus Libri Autorem floruisse ætate M. Tullii, & Pomponii. Attici, & Cn. Pompeii, & C. Julii Cæsaris, & quo tempore lababat Resp. Rom. & ad tyrannidem propendebat; nondum autem prorsus in unius potestate versabatur. Quo minus credibile est ætate eum Theodosii vixisse.* Sic autem queritur M. Tullius de Veteranorum superbiâ, & arrogantiâ, Philipp. XI. *Quamquam, Patres conscripti, quousque sententias dicemus Veteranorum arbitratu? quod eorum fastidium, quæ tanta arrogantia est, ut ad arbitrium eorum etiam Imperatores deligamus?*

Qui-

Quibus omnibus Lambini testimoniis, hæc insuper adjicio ex vitâ Attici deprompta, quibus manifestum est, & Atticum tempore belli civilis Pompeii & Cæsaris, imo & multo post vixisse; & Corn. Nepotem tunc floruisse & scripsisse. Sic autem primum legitur. *Incidit Cæsarianum civile bellum quum haberet annos circiter sexaginta*: (de Pomponio Attico loquitur, ut cuilibet legenti patebit) *usus est ætatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerant, ad Pompejum proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit &c.* Deinde ita habetur. *Sic vetere instituto vitæ effugit nova pericula. Secutum est illud occiso Cæsare, & cum Resp. penes Brutos videretur esse, & Cassium, ac tota Civitas se ad eum convertisse videretur. Sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiarius, quam hoc sene*: Atticum intellige. Hæc clariora sunt quam ut aliâ luce indigeant. Sunt & ejusmodi innumera, quibus supersedebimus. Nunc ad ea veniamus quibus Corn. Nepotem tunc vixisse, & scripsisse probemus. 1. est. *Sæpe enim, propter familiaritatem, domesticis rebus interfuimus*. De semetipso loquitur Nepos, seque Attici rebus domesticis interfuisse prædicat. Quid clarius? 2. *De pietate autem Attici quid plura commemorem? cum hoc ipsum vere gloriantem audierim, in funere matris suæ, quam extulit annorum nonaginta, quum esset septem & sexaginta, se nunquam cum Matre in gratiam rediisse, &c.* 3. *Hactenus, Attico vivo, edita a nobis sunt. Nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur*. Si ergo Nepos, Atticum loquentem audivit; si eo vivo, hæc edidit; si superstes ei fuit; certe eum tunc vixisse necesse est. Sunt & plura alia: sed hæc retulisse satis sit.

Ex eo autem error ille provenit, *quod* (teste eodem Vossio, ibidem) *Librario id fuerit nomen, qui vitas eas partim*

tim suâ, partim patris, & matris manu scriptas, Theodosio obtulit. Idque verum esse confirmat Jo. Savaro, cujus hæc sunt verba. *Æmilium autem Probum, cujus nomine circumfertur hic Liber, Theodosio regnante vixisse, & hujus libri exscriptorem potius esse quam autorem, patet ex his versibus.*

Vade Liber noster, fato meliore memento,
Cum leget hæc Dominus, te sciat esse meum.
Ne timeas fulvo strictos Diademate crines,
Ridentes blandum vel pietate oculos.
Communis cunctis, hominem se regna tenere
Sed meminit, vincit hinc magis ille homines.
Ornentur steriles: facilis tectura Libelli,
Theodosio, & doctis carmina nuda placent.
Si rogat Autorem, paulatim detege nostrum
Tunc Domino nomen: me sciat esse Probum.
Corpore in hoc, manus est genitricis, avique, meaque;
Felices, Domini quæ meruere manus.

Hos versus tamquam ineptos, & male natos arguit Lambinus, imo ab aliquo Nebulone indocto, & barbaro, aut scriptore Librario vix semidocto, esse factos. Et paulo superius. *Quod autem*, inquit, *etiam versus ad hoc probandum afferunt, iisque valde movebatur is, quem modo commemoravi, Robortellus: si quis eos attente leget, intelliget, non Autorem, &, ut ita dicam, Parentem Libri significari, sed Scriptorem Librarium, id est, eum qui manu descripserit.*

Unde Andreas Schottus scribit: *Librum de vitâ & moribus excellentium Græciæ Imperatorum ad Tit. Pomp. Atticum, sequioris ætatis Autori Æmilio Probo attribuunt: a quo stylus, dicendi character, Attici ætas, multaque abjudicant.*

Hic ergo (cum Savarone exclamemus) *suo autori reddatur, quem sibi Cornelius Nepos justo titulo vindicat, quemque coævo suo & familiari Pomp. Attico dedit, cu-*

jus etiam rogatu vitam M. Catonis separatim scripsit, & illi superstes, elegantissimam ejusdem vitæ consuetudinem elegantiâ pari prosequutus est. Nec est cur dicat aliquis cum Barthio: *Æmilius Probus, in ævo Theodosii, Cornelii Nepotis Libros in Epitomen redegit.* Namque aliud Nepos ipse concinnitate, ac brevitate sua demonstrat; idque maxime his Præfationis suæ verbis: *Sed plura persequi, tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem, quæ exorsus sum.*

Adde & ista quæ Pelopidæ vitæ initio sic leguntur: *Cujus de virtutibus dubito, quemadmodum exponam: quod vereor, si res explicare incipiam, non vitam ejus enarrare, sed historiam videar scribere:* & ex Epaminondâ *plurima quid.m proferre possemus, sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine vitam excellentium virorum complurium concludere constituimus.* Quæ quidem indicant omnia complexum fuisse eâ brevitate, ut in Epitomen redigi minime opus fuerit.

De origine vero, seu Patriâ ejus; ipsum Padi accolam testatur Plin. l. 3. c. 18. his verbis: *contrario eorum percussu mari interjecto dulcescente, plerique dixere falso, & Nepos Cornelius Padi accola.* Unde Catullus Veronensis Poeta, ad ipsum tamquam ad Civem suum, virumque illustrem opus suum mittens, Italum vocat Epig. 1.

Cui dono lepidum novum Libellum,
Aridâ modo pumice expolitum,
Corneli? tibi; namque tu solebas
Meas esse aliquid putare nugas.
Jam tum, quum ausus es unus Italorum
Omne ævum tribus explicare chartis
Doctis, Jupiter! & laboriosis, &c.

Cui tamen opinioni Ausonius Latino Pacato Drepanio scribens,

bens, his verbis refragari videtur, quibus ad superiora Catulli verba alludit.

Cui dono lepidum novum Libellum
Veronensis ait Poëta quondam?
Inventoque dedit statim Nepoti.
At nos illepidum rudem Libellum,
Burras, quisquilias, ineptiasque
Credemus gremio cui fovendum:
Inveni (trepidæ silete nugæ)
Nec doctum minus, & magis benignum
Quam quem Gallia præbuit Catullo.

At facile Ausonius cum Catullo conciliabitur, quum certum sit, ideo Gallum vocari, quod nimirum Italia transpadana, Gallia togata diceretur. Et quamvis sint nonnulli qui de patriâ ejus urbe se quidquam habere comperti negent: nihilominus tamen, præter scriptores a nobis jam laudatos, multi alii sunt gravissimi viri qui id confirment, ipsumque Veronensem Civem esse dicant, ut pote qui ortus sit ex vico Veronensium Hostiliâ, ad Padi ripas sito; sic Vossius in Nepotis vitâ: *At*, inquit, *Veronensem fuisse in Leandri Alberti Italiâ lego: uti & in Cosmographiâ optimi atque amicissimi quondam viri, Pauli Merulæ. Imo ex Veronensium Historicorum syllabo (quem doctissimus amplissimusque Alexander Becellus, Veronensis Urbis Cancellarius fecit, ac illustrissimus Comes Fernandus Nogarola, vir ut genere, ita literarum studio nobilissimus, cum Laurentio Pignorio, atque is mecum communicavit) intelligo natum fuisse Nepotem in Hostiliâ, qui Veronensium vicus est, Tacito, Plinio, Cassiodoro, & Antonino in Itinerario memoratus, hodieque Ecclesiasticæ Veronensium Jurisdictioni subditus.* Sic etiam Onuphrius Panvinus Catalogo illustrium scriptorum Veronensium, Lib. VI. Antiquit. *Constantissimo*, inquit, *Ci-*

vitatis nostræ testimonio Cornelium Nepotem virum doctissimum, & antiquitatum omnium peritissimum, Veronensem fuisse traditur; cui in summâ Curiâ cum reliquis Veronensibus illustribus, etiam statua posita est ex publicâ autoritate.

Ex quibus omnibus jam liquido patet ex quânam Patriâ Cornelius noster ortus sit. Nunc, cujus fuerit ætatis indicemus.

Hunc Julii Cæsaris & Augusti temporibus floruisse pluribus argumentis manifestum est: quorum primum illud esto, quod nempe Catullus Poeta ad eum opus suum, ut supra ostendimus, direxerit; quem Marii & Syllæ temporibus natum esse certum est, & ad Cæsarem usque jam rerum potitum pervenisse. Deinde hunc Ciceronis familiarem testatur Gellius l. 15. c. 28. *Cornelius Nepos*, inquit, *& rerum memoriæ non indiligens, & M. Ciceronis, ut qui maxime, amicus familiarisque fuit*. Imo & secundum Ciceronis Epist. librum ad Nepotem Macrobius citat, lib. 2. Saturn. c. 1. Cujus hæc sunt verba: *testis idem Cicero, qui in libro Epistolarum ad Cornelium Nepotem secundo, sic ait*. Si itaque familiaris Ciceronis fuit Corn. Nepos; si ad eum 2. Epist. lib. scripsit, certe ambos fuisse coætaneos necesse est: atque adeo quum Tullius sub Julio & Augusto Cæsare, usque ad Antonii, Octavii, & Lepidi Triumviratum vixerit, his quoque temporibus Cornel. Nepotem vixisse, dicendum est. Adde quod Nepotem Augustæo ævo obiisse, Plinius lib. IX. c. 39. his verbis testatur. *Nepos Cornelius, qui divi Augusti principatu obiit, me, inquit, juvene violaceâ purpurâ vigebat*. Cui opinioni respondet Eusebius in Chronico, *Octaviani Imperii anno quarto, Olympiade* CXXCV. *Corn. Nepos Scriptor Historicus clarus habetur*. Quæ testimonia in eo consentiunt, ut Cornel. Nepotem Catulli, Tullii, Julii, Octaviique Cæsaris coætaneum fuisse manifeste exhibeant.

Jam

Jam unum reliquum est quod absolvamus; ut, scilicet, quot, quæque operum genera Cornel. noster fecerit, aperiamus. Certum est autem, præter Librum hunc de vitâ excellentium Imperatorum, alios complures scripsisse, quos, vel incuriâ hominum, vel injuriâ temporum amisimus. Ac primo tres Historiarum libros, quibus omne ævum comprehenderit, liquido testatur Catullus jam multoties citatus, initio Hendecasyllaborum, quem locum nuper laudavimus.

Jam tum, quum ausus es unus Italorum
Omne ævum tribus explicare chartis
Doctis, Jupiter! & laboriosis, &c.

Secundo, se librum de Historicis Græcis conscripsisse, ipsemet in Dione his verbis commemorat: *Sed de hoc in eo meo libro plura sunt exposita, qui de Historicis Græcis conscriptus est.* Præterea, separatim lib. de Catonis vitâ scripsisse, ejusdem verba indicant, jam in Catone superius laudata sub finem. Chronica pariter scripsisse, ex his Gellii verbis, lib. XVII. c. XXI. comperimus. *Ante Romam conditam, ut Cornel. Nepos in primo Chronicorum de Homero dixit, annis circiter centum & sexaginta.* Quod & Ausonius testatur Epist. ad Probum Præfectum Prætorio, his verbis *Apologos Titiani, & Nepotis Chronica, quasi alios Apologos (nam & ipsa instar sunt fabularum) ad Nobilitatem tuam misi, gaudens, atque etiam glorians fore aliquid, quod ad institutionem tuorum, sedulitatis meæ studio conferatur.* Ipsum etiam Ciceronis vitam scripsisse, ex XV. Gellii lib. c. XXVIII. cognoscimus. *Atque is tamen* (de Nepote loquitur) *in primo librorum quos de vitâ illius* (scilicet Ciceronis) *composuit, errasse videtur*, &c. Nec hic ejus operum terminus, sed & inter Commentatores a Tertulliano in Apologetico adversus Gentes c. XI. annumeratur: *Saturnum itaque*, inquit, *quantum Literæ docent, neque*

Dio-

Diodorus Græcus, aut Tallus, neque Cassius Severus, aut Cornelius Nepos, neque ullus Commentator ejusmodi Antiquitatum, aliud quam hominem promulgarunt. Imo & vitam Illustrium Scriptorum composuisse, Hieronymus de vita Scriptorum Ecclesiasticorum his verbis commemorat. *Scripserunt de vitâ Illustrium Scriptorum apud Græcos Hermippus Peripateticus, Antigonus, Caristius Satyrus doctus vir, & longe omnium doctissimus Aristoxenus Musicus. Apud Latinos autem Varro, Sautra, Nepos, Hyginus, & ad cujus nos exemplum vis provocare, Tranquillus.* Denique & exemplorum libros contexuisse, ex 7. Gellii libro c. XVIII. agnoscimus. *Cornelius autem Nepos*, inquit, *in libro exemplorum S. id quoque literis mandavit*, &c. Quidam etiam, inter quos Hermolaus Barbarus, Castigat. in Plin. l. 15. c. 29. censet Libellum de Viris Illustribus, qui Plinio tribui solet, Cornelii Nepotis esse, idque veteribus codicibus astrui posse asserit. Ego tamen Aurelii Victoris opus crediderim, licet forte multa ex Nepote Victor excerpserit. Etiam Daretem Phrygium a Nepote translatum quidam arbitrantur, quod tamen falsum existimo, quum dictio ejus Augustæum ævum, quo tempore scripsit Nepos, minime sapiat. Ut ut sit, illud unum certum est, quod scilicet hæc omnia Nepotis opera injuriâ temporum perierunt, unumque de vitâ Excellentium Imperatorum opus ad nostram usque memoriam pervenisse, ex quibus viginti duos exterarum Gentium Imperatores habemus; duos vero duntaxat Romanos, quum reliquos amiserimus, ut ex his ipsius verbis patet in extremâ Hannibalis vitâ. *Sed nos tempus est hujus Libri facere finem, & Romanorum explicare Imperatores; quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri præferendi sint, possit judicari.* Quod ergo residuum est accipe, illustratum vide, restitutum fove.

VA-

VARIORUM AUTORUM
DE CORNELIO NEPOTE
TESTIMONIA ET JUDICIA.

Pomponius Mela lib. 3. cap. 5. de situ orbis.

PRÆTER Physicos, Homerumque, qui universum mari circumfusum esse dixerunt, Corn. Nepos ut recentior auctoritate, sic certior tradit.

Idem, lib. 3. cap. 10. & Plin. lib. 2. cap. 67.

Eudoxus quidam avorum nostrorum temporibus, quum Lathyrum regem Alexandriæ profugeret ab Arabico sinu egressus per hoc Pelagus (Africam) ut Nepos affirmat, Gades usque provectus est.

Idem Plinius, lib. 3. cap. 17.

Fauces Oceani T. Livius ac Nepos Corn. latitudinis tradiderunt, ubi minimum 7. millia passuum, ubi vero plurimum 10. millia.

Idem ibidem.

Mespum opulentiâ præcipuum, quod ab Insubribus & Bojis, & Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Vejos ceperit, Nepos Cornelius tradit.

Cap. 28. natural.

Et Nepos Cornel. Padi accola qui Divi Augusti principatu obiit.

Plutarchus, in Lucull. extrem.

Cornelius Nepos neque senio, neque morbo, aut alienatâ mente fuit, sed a Callisthene liberto venenis corruptus.

Idem in Marcello.

Nos autem Livio & Cæsari, & Nepoti, & ex Græcis scriptoribus Regi Jubæ credimus.

Catullus Veronensis ad Corn. Nepotem.

Cui dono lepidum novum libellum, *ut supra in Præfatione.*

Ausonius Drepanio Pacato Latino.

Cui dono lepidum novum libellum.

Veronensis ait Poëta quondam, &c. ut in Præfatione.

Agellius lib. 15. Noct. Attic. cap. 28.

Corn. Nepos & rerum memoriæ non indiligens, & M. Ciceronis, ut qui maxime, amicus familiarisque fuit.

Sue-

Suetonius de illustribus Grammaticis.

Corn. Nepos literatos quidem vulgo appellari ait eos, qui aliquid diligenter & acute, scienterque possint aut dicere, aut scribere: cæterum proprie sic appellandos Poëtarum interpretes, qui a Græcis Grammatici nominentur.

Idem, in Octavii Augusti vitâ.

Non amplius ter bibere eum solitum super Cœnam in Castris apud Mutinam Cornelius Nepos tradit.

Tertullianus in Apologetico.

Saturnum, quantum literæ docent, neque Diodorus Græcus, aut neque Cassius Severus, aut Corn. Nepos, neque ullus commentator hujusmodi Antiquitatum, aliud quam hominem promulgarunt.

Eusebius in Chronico.

Octaviani Imperii anno quarto, Olympiade CXXCV. Cornelius Nepos scriptor Historicus clarus habetur.

Hieronymus de vitâ Script. Ecclesiast.

Scripserunt de vitâ illustrium scriptorum apud Græcos Hermippus Peripateticus, Antigonus, Caristius, Satyrus doctus vir, & longe omnium doctissimus Aristoxenus Musicus. Apud Latinos autem Varro, Santra, Nepos, Hyginus, &c. *ut supra in Præfatione.*

Minutius Felix Octavio.

Scit hoc Nepos, & Cassius in Historiâ, & Thallus, ac Diodorus hoc loquuntur.

Lactantius Firmianus, lib. 1. cap. 13.

Qui res ejus in Italiâ gestas memoriæ tradiderunt, Græci, Diodorus, & Thallus: Latini, Nepos, & Cassius, & Varro.

Ammianus Marcell. epist. 14.

Male narras de Nepotis filio, valde me hercule moveor, & moleste fero, nescieram omnino esse istum puerum.

Servius in 1. Æneid.

Hujus rei testis est Corn. Nepos in eo libro qui vita illustrium inscribitur.

Adde his omnibus testimoniis recentiorum judicia quam plurima, quæ a nobis in Præfatione fuse relata sunt.

CHRO-

CHRONOLOGIA IMPP. GRÆCIÆ
APUD CORNELIUM NEPOTEM
PER OLYMPIADAS.

Ex Herodoto, Thucyd. Xenophont. ac potissimum Diodoro.

OLYMPIAS LXXII. annus putatur.	V. C. 261. Mundi 3480.
An. 1.	
2.	
3. Miltiades Cimonis Filius Atheniensium Dux Darium vicit una cum Aristide cognomento Justo.	Pugna Marathonia Darius Persarum rex profligatur. Herod. Thucyd. Dionys. Gell. & Nepos in Miltiad.
4.	

OLYP. LXXIII.	
1.	
2.	
3.	Xerxes Dario Hystaspis
4.	F. mortuo succedit.

OLYMP. LXXIV.	
1.	
2. Aristides Ostracismo urbe pellitur ab ingratis civibus. Diod. lib. XI. Plut. & Nepos.	
3.	
4. Themistocles oraculum interpretatur de muris ligneis.	

OLYMP. LXXV.	
1.	Bellum Persicum Xerxis in Græciam. Athenæ incensæ.
Aristides ante tempus ab exilio revocatur. Plut.	Pugna ad Thermopylas duce Leonidâ, qua 300. Spartani cæsi.
	Pugna ad Artemisium Persarum infelix.
2. Aristides Athen. & Pausanias Lacedæm. cum Mardonio pugnant.	Xerxes ad Salaminam victus fugatusque. Plut. Herod. Diod. alii.
	Pugna ad Platæas duce Persarum

	Mardonio occisio, & altera eodem die ad Mycalem.
3. Athenienses consilio Themistoclis muros restaurant, repugnantib. Spartanis. Diod. lib. XI.	
4. Ejusdem suasu Piræei portus Athenis absolvitur. Diod. ibid. Pausaniæ Lacedæmoniorum ducis proditio detecta. Necatur fame in Templo Minervæ. Plut. Nepos.	
Aristidis æquitate Græcorum Imp. ad Athenienses defertur, & societatem ineunt.	
Ejusdem operâ ærarium Græciæ in Delo constituitur.	
OLYMP. LXXVI.	
1.	
2.	Lacedæmonii maris imperium affectant. Diod.
3.	
4.	
OLYMP. LXXVII.	
1.	
2. Themistocles Ostracismo pulsus ad Xerxem fugit & exul moritur.	
3. Cimon Atheniensium dux vincit Persas prælio navali ac terrestri eodem die.	Bellum in Persas I. ad Eurymedontem fluv. Diod. & Polyæn.
4.	
OLYMP. LXXVIII.	
1.	
2.	
3.	
4.	Xerxes Persarum Rex ab Artabano trucidatur. Succedit Artaxerxes. Diod. lib. XI. Ctesias. Nepos de Regibus.
OLYMP. LXXIX.	
1.	Thasii ab Atheniensibus deficiunt, a Cimone victi. Thucyd. Nepos.

2.

2.		Bellum in Persas II.
3.		
4.		
Olymp. LXXX.		
1.		Bellum Corinthium excitatum a Megarensibus.
2.		
3.		
4.		
Olymp. LXXXI.		
1.		
2.		
3.		Atheniensium cum Lacedæmoniis per Cimonem fœdus quinquennale. Diod. lib. XI.
4.		
Olymp. LXXXII.		
1.		
2.		
3.	Cimon Persas in Cypro vincit & maris imperium iis vindicat. Diod. Plutarch. Thucyd. lib. I. & Nepos.	Bellum in Persas III. ab Atheniensibus motum.
4.	Cimon in Cypro moritur. Auctores iidem.	Persæ a Cimone Athen. duce victi pacem cum Atheniensibus componunt.
Olymp. LXXXIII.		
1.		Bellum Lacedæmonium III. gestum a Lacedæm. cum Megarensibus. Diod. lib. XIII.
2.		Athenienses ad Coroneam victi a Bœotis. Diod.
3.		Bellum Euboicum duce Pericle cum Eubœensibus gestum. Diod. XIII.
4.		
Olymp. LXXXIV.		
1.		
2.		
3.		

4.	Bellum Samium quo Samii in potestatem Atheniensium veniunt Pericle duce. Diod. lib. XIII.
OLYMP. LXXXV.	
1.	Bellum Byzantium quo Byzantij subacti. Diod. lib. XIII.
2.	Bellum Corinthium & Corcyræum Diod.
3.	Corinthiorum & Corcyræorum ad
4.	bellum apparatus. Diod.
OLYMP. LXXXVI.	
1.	Corcyræi vincunt Corinthios auxilio Atheniens. Diod.
2.	
3.	
4.	
OLYMP. LXXXVII.	
1.	
2.	Bellum Peloponnesiacum incipit. Diod. lib. XIII.
3.	
4.	
OLYMP. LXXXVIII.	
1.	
2.	Atheniens. duce Chabriâ & Lachete prospere ad Syracusas pugnant. Diod.
3.	Artaxerxi Reg. Persarum mortuo
4.	succedit Xerxes. Diod.
OLYMP. LXXXIX.	
1.	Xerxes Persarum rex moritur.
2.	
3.	
4.	
OLYMP. XC.	
1.	
2.	
3.	

4. Al-

4. Alcibiades instaurat Rempub. Argivorum. Diod.	
OLYMP. XCI.	
1. Alcibiades Niciis ac Lamachus duces Athen. ad Bellum cum Syracusanis gerendum missi. Diod. Lib. XIII.	
2. Alcibiadis, quod contra Remp. conjurasset, postulatio. Diod. Nepos alii.	Pugna ducum Atheniens. cum Syracusanis. Diod. l. XIII.
3.	Bellum Decelicum.
4.	Decelia munitur a Spartanis Alcibiadis jussu contra Athenienses.
OLYMP. XCII.	
1. Alcibiad. exul agit cum Atheniens. ut restituatur in patriam. Diod. lib. XIII.	
2. Alcibiades ab Atheniensibus revocatur. Id. Diod.	Athenienses duce Thrasyllo & Thrasybulo navali prælio Lacedæmonios ducemque Mindarum vincunt.
3. Conon sedat Corcyræ seditionem. Diod.	Athenienses iisdem ducibus Lacedæm. vincunt navali prælio ad Cyzicum, duce eorum Mindaro occiso. Diod. Ibid.
4. Alcibiad. & Thrasybulus in Thracia prospere pugnant. Diod. Ibid.	
OLYMP. XCIII.	
1. Alcibiades Athenas reversus fit summus Imp. & brevi exulat. Diod. Ibid.	Atheniensium ad Andrum cum Lacedæmoniis pugna ducibus Alcib. Adimanto & Thrasybulo. Diod.
2.	Athenienses Conone duce male pugnant cum Callicratide ad Methymnam, & altera pugna ad Mitylenem. Diod. lib. XIII.
3.	
4. Conon ad Evagoram Cypri Regem fugit. Diod. *Cornelius Nepos.*	Atheniens. a Lacedæmon. ad Ægos Potamos a Lysandro debellati. Diod. l. XI. Nepos in Conone.

OLYMP. XCIV.	
1. Alcibiades opprimitur. Diod. Plut. Nepos.	
2.	
3.	
4.	Thrasybulus devictis tyrannis Atheniensibus libertatem restituit. Diod.
OLYMP. XCV.	
1.	
2. Conon. Athen. exul Persicæ classi præfectus adversus Lacedæmonios. Diod. lib. 14.	
3.	
4.	
OLYMP. XCVI.	
1. Agesilai cum Persis in Asia bellum: Diod. Lysander dux Lacedæm. ad Haliartum interfectus. Diod.	
2. Conon vincit Periarchum Lacedæm. classis præfectum ad Cnidum. Diod.	Bellum Sociale Lacedæmonium. Lacedæmonii a Conone victi post ad Coroneam duce Agesilao prospere pugnant. Diod.
3. Conon muros Athen. ope Thebanorum restituit.	Belli Corinthiaci initium. Diod.
Iphicrates ad Lechæum cum Agesilao pugnat. Diod.	
4. Iphicrates ad Corinthum feliciter pugnat. Diodor. & Nepos. Deponit Imperium, & Chabrias succedit.	
OLYMP. XCVII.	
1. Thrasybulus cum classe missus in Thraciam & Lesbum. Diod.	
2. Agesilaus Rex Lacedæm. agrum Corinthium populatur.	
3. Thrasybulus ab Aspendiis necatus. Diod.	
4.	

OLYMP. XCVIII.	
1.	
2.	
3.	
4.	
OLYMP. XCIX.	
1.	Lacedæmonii arcem Thebarum Cadmeam occupant. Diod. Aristid. Polyb.
2.	
3.	Bellum Laconic. Bœot. Diod. l. XV. Arist. Isocr. in Panegyrico.
4.	
OLYMP. C.	
1.	
2.	Thebani exules ope Atheniens. Cadmeam recipiunt. Diod. Xenoph. alii.
3.	
4. Agesilai in Bœotiam expeditio. Chabriæ victoria de Spartanis. Iphicrates ab Athen. auxilio regis Persarum Artaxerxi mittitur.	Bellum Lacedæmon. I.
OLYMP. CI.	
1. Timotheus Lacedæmonios ad Leucadem superat. Diod. lib.XV. Xenoph. lib. V. Chabriæ interfecto succedit Iphicrates. Diod. Ibid.	
2.	
3. Timotheus Corcyræis contra Lacedæm. subsidio mittitur. Item Iphicrates. Diod. Xenoph. Nepos. Frontinus.	Bellum Lacedæmonium II. inter Athenienses & Lacedæmonios. Diodor. & Xenoph.
Iphicrates exercitui conductitio præfectus adversus Ægyptios proficiscitur. Diod. & aliter paulo Nepos.	Pharnabazus cum Iphicrate adversus Ægyptios profectus.
4.	

OLYMP. CII.

1.	Bœoticum Bellum.
2. Epaminondas Spartanos ad Leuctra profligat.	Pugna Leuctrica Spartanorum cum Thebanis. Diod. & al.
3.	
4. Epaminondas Laconiam invadit, Spartam capit, Messenem restituit. Diod. & alii.	Bellum Laconicum Arcadicum Lacedæmoniorum cum Arcadib.
Iphicrates Lacedæmoniis adversus Arcadas auxilio mittitur.	Bœoti Duce Epaminonda in Peloponnesum ingressi, & a Chabria Atheniens. duce repulsi. Diod. Xenoph.
Pelopidas & Epaminondas Arcadibus auxilio a Thebanis mittuntur. Diod. Plut. in Pelop. Justin. lib. VII. Nepos in Pelop. alii.	

OLYMP. CIII.

1. Pelopidas ab Alexandro Pheræo in vincula conjicitur. Diod. Plut. Nepos. Pausanias in Bœot.	Thebanorum cum Arcadibus Bellum. Dionysius Syracusarum Tyrannus moritur. Probus de regib. Eusebius in Chronico, alii.
2. Pelopidas liberatur.	
3.	
4.	Bellum Arcadum & Eleorum. Diod. lib. XV. Xenoph. Justin. Front.

OLYMP. CIV.

1. Pelopidas prælio advers. Alexandr. Pheræum cadit. Plut. Nepos. Diod.	Thebani, Epaminonda perorante, de maritimo imperio comparando cogitant.
Timotheus in Thraciam profectus, Potidæam, & Toronem occupat. Diod. lib. XV.	
Cum Olynthiis bellum gerit. Nepos in vita Demosthen. Olynth.	
2. Epaminondas Spartam iterum tentat. Lacedæm. ad Mantineam vincit, ibidemque interficitur. Diod. & alii passim.	Pugna Mantinensis duce Epaminonda.
3. Agesilaus & Chabrias a Rege Persarum deficiunt.	Artaxerxi Regi Persarum mortuo succedit Artaxerxes Ochus.

Age-

Agesilai interitus. Xenoph. Plut. Diod. Nepos in Agesilao.	
4.	

OLYMP. CV.

1.	
2.	
3. Chabrias & Chares adversus Atheniensium socios Chios, Rhodios, Coos, & Byzantios missus, in prælio occubuit. Diod. lib. XVI. & Nepos in Chabria. Dionis fuga & præparatio ad bellum cum Dyonisio. Diod. Ibid. Ælian. lib. XII. Variar. Hist. cap. 44. Nepos in vita.	Bellum sociale Atheniensium.
4. Dionis felix cum Dionysio bellum. Diod. Nepos in Vita.	Alexandri Phærei interitus. Diod. Plutarch. & alii.

OLYMP. CVI.

1. Iphicrates & Timotheus ab Atheniensibus multantur. Dion Syracusas in libertatem vindicat. Diod. lib. XVI.	Athenienses cum Sociis acriter pugnant, ducibus Clarete, Iphicrate & Timotheo. Diod. Nepos in Timoth.
2. Dion moritur annos natus circiter LV. Euseb. in Chron. ubi vitiose Dionysius pro Dion legebatur.	
3.	
4. Chares Sestum capit. Diod.	Philippus oculum in expugnatione Methonis amisit. V. Vitas comparatas.

OLYMP. CVII.

1.	
2. Phocion Athen. Persarum dux est contra Cyprios. Diod. lib. XVI.	
3.	
4.	

Olymp. CVIII.	
1.	
2. Iphicrates Athen. dux Dionysii Siculi naves auro donisque Apollini Delphico consecrandis onustas intercipit. Diod.	
3.	
4. Timoleontis in Siciliam expeditio. Syracusas in libertate restituere conatur. Diodor. Nepos. Plutarch.	Hicetas Princeps Syracusarum a Timoleonte superatus.
Olymp. CIX.	
1. Timoleon pulsis Pœnis Syracusis potitur.	
2. Remp. Syracusar. instaurat.	
3. Contra Siculos rem feliciter gerit. Diod. Nepos in Timol.	
4. Phocion Athen. dux Clitarchum Tyrannum Eretriæ a Philippo constitutum profligat. Diod. lib. XVI.	
Olymp. CX.	
1. Timoleon Carthaginiensium exercitum ad Crimesum superat. Plut. Nepos in vita Diodor. Polyæn. lib. VI.	
2. Timoleon Carthaginiensibus pacem petentibus concedit. Diod.	
3.	Pugna ad Chæroneam quâ Philippus Athenienses vicit. Diod. Dionys. ad Amnæum. Pausan. in Attic. alii.
4. Timoleon moritur. Nepos. Plut.	
Olymp. CXI.	
1.	Philippus Rex a Pausaniæ satellite occiditur. Diod. lib. XVI. Arrian. & alii.
2.	
3.	Alexander M. Philippo Patri succedit.
4.	

Olymp.

OLYMP. CXII.

1.

2.

3.

4.

OLYMP. CXIII.

1.

2.

3. Hæphestionis mors. Nepos in Eumene. Ælian. l. XII. c. VII. & alii.

4.

OLYMP. CXIV.

1. Alexander Babylone moritur vel veneno vel intemperantia.

2. Antipater & Craterus Æoliam oppugnant. Diod.

3.

4.

OLYMP. CXV.

1. Eumenes fit regum tutor.

Phocion ad Antipatrum proficisci recusat.

3. Argyraspidum phalanx Eumeni adjuncta frustra ab Antigono & Ptolomæo sollicitatur.

4. Eumenes adversus Antigonum bellum gerit, & Satrapæ Orientis se conjungunt.

OLYMP. CXVI.

1. Eumenis cum Antigono anceps prælium. Ab Antigono capitur & occiditur. Diod. Nepos.

2.

3.

4.

NO-

NOMINA IMPERATORUM,

Quorum Vita à CORNELIO NEPOTE scripta est.

I. MILTIADES.
II. THEMISTOCLES.
III. ARISTIDES.
IV. PAUSANIAS.
V. CIMON.
VI. LYSANDER.
VII. ALCIBIADES.
VIII. THRASYBULUS.
IX. CONON.
X. DIO.
XI. IPHICRATES.
XII. CHABRIAS.
XIII. TIMOTHEUS.
XIV. DATAMES.
XV. EPAMINONDAS.
XVI. PELOPIDAS.
XVII. AGESILAUS.
XVIII. EUMENES.
XIX. PHOCIO.
XX. TIMOLEON.
XXI. HAMILCAR.
XXII. HANNIBAL.

Romanorum.

XXIII. M. PORTIUS CATO.
XXIV. T. POMPONIUS ATTICUS.

CORNELII NEPOTIS,

DE VITA

EXCELLENTIUM IMPERATORUM,

AD T. POMPONIUM ATTICUM,

LIBER PRIOR.

AUTORIS PRÆFATIO.

ON dubito fore plerosque, (1) Attice, qui hoc genus scripturæ leve, & non satis dignum (a) summorum virorum personis judicent: quum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam, aut in ejus virtutibus commemorari, saltasse eum commode, scienterque tibiis cantasse. Sed hi erunt fere, (b) qui expertes literarum Græcarum, nihil rectum nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. Qui si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia majorum institutis judicari: non admirabuntur, nos in Gra-
jorum

INTERPRETATIO.

(a) *Et minus respondens principum dignitati existiment.*

(b) *Qui historiarum Græciæ ignari.*

NOTA.

(1) *Attice.*) Is est ad quem Cicero scribit epistolas ad Atticum, Atticus ideo dictus, quod quum diu Athenis literis operam dedisset, non minus Atticæ quam Romanæ linguæ peritus erat, Idque patet ex Cicerone 5. de finibus bon. & mal. his verbis: *Ita enim se Athenis collocavit, ut sit pæne unus ex Atticis, ut id etiam cognomine videatur habiturus.* Sed va de re postea in vita Attici.

jorum virtutibus exponendis mores eorum sequutos. [2] Neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro, [3] sororem Germanam habere in matrimonio: quippe quum cives ejus eodem uterentur instituto; at id quidem nostris moribus nefas habetur. [c] Laudi in Græcia ducitur adolescentulis, quamplurimos habere amatores. [4] Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua, [d] quæ non ad scenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fuit Græcia [e] [5] victorem Olympiæ citari. In scenam vero prodire & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini. [6] Quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia atque ab honestate remota ponuntur. Contra ea, pleraque nostris moribus sunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus materfamilias [f] non primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? Quod multo fit aliter in Græcia; nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum: neque sedet nisi in interiore parte ædium, [g] [7] quæ γυναικωνῖτις appellatur: quo nemo accedit nisi propinquâ cognatione conjunctus. Sed plu-

INTERPRETATIO.

(c) *Inter Græcos laudi pueris vertitur.*

(d) *Quæ non personam scenicam agat lucre illecta.*

(e) *Victorem Olympiæ pronunciari.*

(f) *Non in prima domus parte sedet, & se palam exhibet.*

(g) *Quæ Gynæceum dicitur.*

NOTÆ.

(2) *Neque enim Cimoni fuit turpe.*) Is Cimon Miltiadis filius fuit, mirâ erga Athenienses Concives suos munificentiâ. De quo infra.

(3) *Sororem Germanam.*) Ex eodem Patre, non Matre genitam, nomine Elpinicen, quia non licebat Athenis uxorem ducere uterinam; ut colligere est ex Demosthene in oratione, quæ inscribitur, *Appellatio adversus Eubulidem.* Et ex Scholiaste Aristophanis in Nebulas, actu 5. sc. 2. ubi sic legitur, παρ᾽ Ἀθηναίοις ἔξεστι γαμεῖν τὰς ἐκ πατέρων ἀδελφάς. Sorores autem ex eodem solum Patre genitæ, legibus Romanis, *germanæ*, seu *consanguineæ* vocantur.

(4) *Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua.*) Lacedæmon urbs totius Peloponnesi clarissima, Lycurgi legibus olim florentissima, Menelai Regis, & Helenæ Regia, non procul ab Eurota flumine, alio nomine Sparta, nunc vulgo Misitra. Porro Plutarchus in Laconum Institutis, vetita apud Lacedæmonios legibus Lycurgi scenica spectacula testatur, quod sane Nepotis opinioni repugnat: sed ipsi favet Athenæus lib. 13.

(5) *Victorem Olympiæ citari.*) Olympia urbs Elidis, quinquennali ludorum celebritate clara, ad Alphæum flumen sita, nunc vulgo *Pise*. Citatio autem per præconem fiebat: qui clarâ voce ad Populum, Victorem pronunciebat; quo honore nihil erat majus.

(6) *Quæ omnia apud nos partim infamia.*) Histrionum genus apud Romanos non modo legibus ἄτιμον, atque adeo infame, sed etiam ob omni Tribu notatione Censoriâ removebatur. Aug. lib. 2. de Civit. cap. 13. Cicero pro Quintio. Et Quintil. 3. Institut. c. 8.

(7) *Quæ γυναικωνῖτις appellatur.*) Locus erat domûs interior, fœminis destinatus, in quo lanificia sua exercebant, & alia id genus, ut patet ex nominis Græci etymologiâ. Alias Gynæceum. De ista ædium parte Vitruvius lib. 6. cap. 10. loquitur, quam & Gynæconitim vocat.

plura persequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem quæ exorsus sum. Quare ad propositum veniemus, & in hoc exponemus libro vitas excellentium imperatorum.

I.

[1] MILTIADES CIMONIS
FILIUS ATHENIENSIS.

QUUM & antiquitate generis, & gloriâ majorum, & suâ modestiâ unus omnium maxime floreret; eâque esset ætate, ut non jam solum de eo bene sperare, sed etiam confidere cives possent sui, talem futurum qualem cognitum judicarunt: accidit, ut Athenienses [2] Chersonesum colonos vellent mittere. Cujus generis quum magnus numerus esset, & multi ejus demigrationis peterent societatem: ex his [3] delecti Delphos deliberatum missi sunt, qui consulerent Apollinem, quo potissimum duce uterentur. [4] Nam tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. His consulentibus nominatim [5] Pythia præcepit, ut Miltiadem sibi [6] imperatorem sumerent. Id si fecissent, incepta prospera futura. Hoc oraculi responso, Miltia-

---

NOTÆ.

(1) MILTIADES CIMONIS FILIUS.) Cimon duplex fuit; alter quidem pater Miltiadis; alter vero filius Miltiadis, de quo infra. Ille genus suum ad Codrum postremum Atheniensium Regem referebat. Vide typum originis, atque agnationis Miltiadis apud Hieronymum Magium.

(2) *Chersonesum colonos vellent mittere.*) Chersonesus Peninsula est quæ mari Ægæo alterâ ex parte; altera Propontide & Hellesponto alluitur, unde Hellespontiaca a Suida, & Thracia a Ptolemæo vocatur; ibi urbs Sestus Herus & Leandri amore clara. Sunt & aliæ plures Chersonesi.

(3) *Delecti Delphos.*) Urbs in Phocide Oraculo Apollinis clarissima, in bicipiti Parnassi jugo sita; quæ hodie quibusdam *Salona*, aliis *Castri* dicitur.

(4) *Nam tum Thraces.*) Thraciæ populi bellicosissimi: Thracia autem a Septentrione inferiorem Mysiam, nunc Bulgariam; ab Occasu superiorem, nunc Serviam, a Meridie mare Ægeum; ab Ortu Bosphorum ac Propontidem habet.

(5) *Pythia.*) Pythonissa etiam, & Phœbas dicebatur, Apollinis Sacerdos, quæ insidens Tripodi distentis cruribus, gravem e specu subeuntem spiritum excipiebat; & sic furore exagitata vaticinabatur. Cicero de Divinatione, *Nam terræ vis Pythiam Delphis incitabat, natura Sibyllam.*

(6) *Imperatorem sumerent.*) Exercitus Ducem, seu Prætorem; hæcque prima est hujus nominis acceptio.

tiades cum delecta manu, classe Chersonesum profectus, (7) quum accessisset Lemnum, & incolas ejus insulæ sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque ut Lemnii suâ sponte facerent, postulasset: (8) illi irridentes responderunt, tum id se facturos, quum ille domo navibus proficiscens, vento Aquilone venisset Lemnum. Hic enim ventus a septentrionibus oriens, (a) adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades morandi tempus non habens, cursum direxit quo tendebat: pervenitque Chersonesum. Ibi brevi tempore barbarorum copiis disjectis, totâ regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communivit: multitudinem quam secum duxerat, in agris collocavit, crebrisque excursionibus locupletavit: neque minus in ea re prudentiâ quam felicitate adjutus est. Nam quum virtute militum devicisset hostium exercitus, summâ æquitate res constituit: atque ipse ibidem manere decrevit. (9) Erat enim inter eos dignitate regiâ, quamvis carebat nomine: (b) neque id magis imperio quam justitiâ consequutus. Neque eo secius Atheniensibus a quibus erat profectus, officia præstabat. Quibus rebus fiebat ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret qui miserant, quam illorum cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo constitutâ, Lemnum revertitur: & ex pacto postulat ut sibi urbem tradant. Illi enim dixerant, quum vento Boreâ domo profectus, eo pervenisset, sese dedituros; se autem domum Chersonesi habere. (10) Cares qui tum Le-

INTERPRETATIO.

(a) *Athenis venientibus adversatur.*

(b) *Nec illud potius violentiâ, quam ex merito obtinuerat.*

NOTÆ.

(7) *Quum accessisset Lemnum.*) Ægei maris Insulam, Hypsipyles Thoantis filiæ regiam, & Argonautarum appulsu notissimam, hodie *Stalimene* dicitur; Cluverius.

(8) *Illi irridentes responderunt, tum id se facturos.*) Hoc responsum non a Lemniis, sed a Pelasgis antiquissimis Græciæ populis, Atheniensibus factum fuisse narrat Herodotus, postquam Delphos misissent, & jussi fuissent pœnas Atheniensibus, quas illi vellent pendere, atque Athenas venissent. Cui opinioni subscribit Zenobius his verbis, Κελευσάντων δὲ τῶν Ἀθηναίων ἐκλιπεῖν τὴν Λῆμνον εἶπον οἱ Πελασγοὶ, εἴτις αὐθημερὸν Ἀθήνηθεν Βορέᾳ χρησάμενος καταπλεύσειεν εἰς τὴν Λῆμνον, ἐκστήσονται τῆς χώρας αὐτῶν.

(9) *Erat enim inter eos dignitate regiâ.*) Expulsis e Chersoneso Thracibus, rebusque suis ibi potenter confirmatis, Miltiadem tyrannicam potestatem usurpasse testatur Plutarchus in libello quem fecit, de serâ numinis vindictâ: atque adeo regnum ipsi non fuit diuturnum: a Scythis enim primum, deinde a Phœnicibus pulsus, Athenas confugit.

(10) *Cares qui tum Lemnum incolebant.*) Immo Pelasgos tum Lemnum incoluisse scribit Herodotus lib. 6. Cares autem gens fuit quæ quo tempore Romulus Romam condidit, maris Mediterranei Imperium late tenuit. Euseb. in Chronico. Nec illud impedit quominus olim despectissima fuerit, ejusque inconditi mores proverbiis locum fecerint; unde illud, πρὸς Κᾶρα καρίζεις. *Rustice agis cum rustico*, &c. Vide Cicer. pro L. Flacco.

Lemnum incolebant, etsi præter opinionem res ceciderat; tamen non dicto, sed secundâ fortunâ adversariorum capti, resistere ausi non sunt, atque ex insula demigrarunt. Pari felicitate cæteras insulas, (11) quæ Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem. Eisdem temporibus (12) Persarum rex Darius ex Asia in Europam exercitu trajecto, (13) Scythis bellum inferre decrevit: (14) pontem fecit in Istro flumine, quà copias traduceret. Ejus pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum (15) ex Ionia & Æolide duxerat: quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. Sic enim putavit facillime se Græcâ linguâ loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, (16) si amicis suis oppida tuenda tradidisset: quibus, se oppresso, nulla spes salutis relinqueretur. In hoc fuit tum numero Miltiades, cui illa custodia crederetur. Hic quum crebri afferrent nuncii, male rem gerere Darium, premique ab Scythis: Miltiades hortatus est pontis custodes, ne a fortuna datam occasionem liberandæ Græciæ dimitterent. Nam si cum iis copiis, (17) quas secum transportaverat, interiisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos qui Asiam incolerent Græci

ge-

NOTÆ.

(11) *Quæ Cyclades nominantur.*) Insulæ Ægei maris io orbem diapositæ, unde Cyclades dictæ, suntque oumero 53. Plin. lib. 4. cap. 12. & Pomp. lib. 2.

(12) *Persarum Rex Darius.*) Hystaspis filius, quem Esdras & Philo Assuerum vocant; quique equi sui binnitu, occisis Magis, regni Persarum usurpatoribus, Rex allectus est, unda postea io sigillo sculptum equum habuisse fertur, ut Schoilastes Thucydidis notat. Ille adversus Jancyrum Scytharum Regem in Europa bellum movit, quod suam filiam sibi uxoram denegasset. Justin. lib. 2.

(13) *Scythis bellum inferre decrevit.*) Non Asiaticis, sed Europæis, qui Tanaïm intar & Jaxartem amnas sitì erant, quos aggressus est Darius cum septingentis hominum millibus. Justin. l. 2. Harodotus lib. 6. Diodorus lib. 2.

(14) *Pontem fecit in Istro flumina.*) Ister omnium Europæ fluviorum maximus, qui & Danubius dicitur: in Euxinum per sex fauces invehitur, postquam sexaginta amnes, medio ferme eorum numero navigabiles recapit. Plin. lib. 4. cap. 12. Is ortum habet in jugis Abnobæ Montis Germaniæ. Unde Dionysius:

Abnoba Mons Istro pater est: cadit Abnobæ hiatu
Flumen, in Eoos autem convertitur axes, &c.

Hunc secundum post Nilum facit Ovid. lib. 4. de Ponto.

(15) *Ex Ionia, & Æolide.*) Asiæ minoris regiones sunt, in quibus linguæ Græcæ usus familiaris erat; prima, media est Cariam inter & Æolidam; altera in ipso maris Ægæi litore sita.

(16) *Si amicis suis oppida tuenda tradidisset.*) Reges politicæ studiosi singulare imperium iis imponere solant, quos sibi strictiori clientelà devinxeruot, quosque sciunt devictis civitatibus gratos esse, tum propter morum, cùm linguæ conformitatam; quandoquidem si status popularis in singularem mutatus sit, summa imperii non peregrinis, sed inde natis melius creditur: Nam *suis quisque placidius paret, etiam quum is præest, qui magis timeri potest.* Curt. lib. 6. c. 14.

(17) *Quas secum transportaverat.*) Sc. ultra Istri Pontem.

genere, [18] liberos a Persarum futuros dominatione & periculo. Id & facile effici posse: Ponte enim rescisso, regem vel hostium ferro vel inopiâ, paucis diebus interiturum. (c) Ad hoc consilium quum plerique accederent, [19] Histiæus Milesius ne res conficeretur obstitit, dicens, Non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire & multitudini, quod Darii regno ipsorum niteretur dominatio. Quo extincto ipsos potestate expulsos civibus suis pœnas daturos. Itaque adeo se abhorrere a cæterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius quam confirmari regnum Persarum. Hujus quum sententiam plurimi essent sequuti, Miltiades non dubitans, tam multis consciis, ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reliquit, ac rursus Athenas demigravit. (d) [20] Cujus ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda, quum amicior omnium libertati quam suæ fuerit dominationi. Darius autem quum ex Europa in Asiam redisset, hortantibus amicis, ut Græciam in suam redigeret potestatem, classem quingentarum navium comparavit, eique [21] Datin præfecit & Artaphernem: hisque ducenta peditum millia & decem equitum dedit, causam interserens, se hostem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio [22] Iones Sardis expugnassent, suaque præsidia interfecissent. Præfecti regii [23] classe ad Eubœam appulsâ, [24] celeriter Eretriam ceperunt: omnesque ejus gentis cives abreptos, [25] in Asiam ad regem mi-

INTERPRETATIO.

(c) *In hanc sententiam quum multi descenderent.*

(d) *Cujus consilium quamquam frustra fuit.*

NOTÆ.

(18) *Liberos a Persarum futuros dominatione & periculo.*) Tanta enim erat Persarum crudelitas in devictas gentes, ut ipsas etiam variis suppliciorum generibus cruciarent, nec quietem ullam ipsis concederent. Vide Herodot. de *Zopyri* historia.

(19) *Histiæus Milesius.*) Miletus urbs in finibus Joniæ & Cariæ, ob pretiosa vellera & lanificia olim nobilis; unde Milesius.

(20) *Cujus ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda.*) Id a Nepote dicitur potius ex odio Romanis congenito in Reges, quam ex rei veritate; multo enim laudabiliorem nemo non dixerit Miltiadem, si Persarum Regi fidem non dedisset.

(21) *Datin præfecit, & Artaphernem.*) Hi ambo Persæ, & Darii Satrapæ; Artaphernes quidem Darii frater; uterque post Marathoniam cladem, in Græcia infeliciter periit, a Spartanis in puteum conjectus, & superstructâ pyrâ vivus suffocatus. *Ælianus.*

(22) *Iones Sardis expugnassent.*) Pro Sardeis, plur. numeri. Urbs Lydiæ ad latus Tmoli montis, olim *Crœsi* regia.

(23) *Classe ad Eubœam appulsâ.*) Eubœa insula est Ægæi maris, a Bœotiæ continenta, Euripo freto sejuncta; hodie Negropontem vocant.

(24) *Celeriter Eretriam ceperunt.*) Eubœæ urbem, quam trium dierum spatio eos expugnasse scribit *Plato* in Menexeno.

(25) *In Asiam ad Regem miserunt.*) Ex Darii mandato, qui scilicet Dati Satrapæ mortem minatus fuerat, nisi ad eum Eretrianses, Atheniensesque captivos duci curaret. Plato in Menexeno. Unde colligi potest antiquitus Regibus usitatum fuisse, ut subactas a se regiones vacuas incolis facerent, populosque in captivitatem traherent.

miserunt. Inde ad Atticam accesserunt, ac suas copias [26] in campum Marathona deduxerunt. [27] Is abest ab oppido circiter millia passuum decem. Hoc tumultu Athenienses tam propinquo tamque magno permoti, [28] auxilium nusquam nisi a Lacedæmoniis petiverunt: Philippidemque cursorem ejus generis, [29] qui hemerodromi vocantur, [30] Lacedæmonem miserunt, ut nunciaret quam celeri opus esset auxilio. Domi autem creati decem prætores, qui exercitui præessent: in eis Miltiades. Inter quos magna fuit contentio, [e] utrum mœnibus se defenderent, an obviam irent hostibus, acieque contenderent. [f] Unus Miltiades maxime nitebatur, ut primo quoque tempore castra fierent. Id si factum esset, & civibus animum accessurum, quum viderent de eorum virtute non desperari: & hostes eàdem re fore tardiores, si animadverterent, auderi adversus se tam exiguis copiis dimicare. Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit [31] præter Platæensium: ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa sunt: quæ manus [32] mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. Quo factum est [33] ut plus, quam Collegæ, Miltiades valuerit. Ejus enim autoritate impulsi Athenienses, copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt. Deinde postero

die

INTERPRETATIO.

(e) *An se intra Urbem tuerentur.*

(f) *Solus Miltiades vehementer suadebat.*

NOTÆ.

(26) *In Campum Marathona.*) Campo Marathone, Marathoniâque pugnâ nihil in totâ antiquitate clarius. Marathon autem, unde Campus ille nomen habet, oppidum est Atticæ, quod Athenis distat circiter 10. millia passuum, prope Asopum amnem, victoriâ Thesei, superato Marathonio Tauro, insigne, & Miltiadis gloriâ, qui ibi c. millia Persarum profligavit.

(27) *Is abest ab oppido.*) Athenis.

(28) *Auxilium nusquam nisi a Lacedæmoniis.*) Tunc Atheniensium fœderatis, qui tamen non nisi post Marathoniam pugnam venerunt, nescio quâ religione detenti, quam ex Lycurgi legibus propter crescentem, aut evanescentem Lunam, habebant; quod Strabo refert ex Herodoto lib. 9. Unde & Justinus scribit: *Quos ubi viderunt quatriduì teneri religione, non expectato auxilio*, &c. lib. 2. c. 9.

(29) *Qui hemerodromi vocantur.*) Hi cursores erant qui totum diem cursitantes non defatigabantur; sic dicti παρὰ τὴν ἡμέραν καὶ δρόμον. De triplici hemerodromorum genere vide Lipsium Cent. 3.

(30) *Lacedæmonem miserunt.*) Hoc iter mille centum quadraginta stadiis definiunt, quod decurrit biduo ille Philippides Athenis missus, ut refert Herodotus l. 6. δευτεραῖος ἐκ τοῦ Ἀθηναίων ἄστεος ἦν ἐν Σπάρτῃ.

(31) *Præter Platæensium.*) Supple, civitatem. Platææ Urbs est Bœotiæ, sub Cithærone monte, non procul a Thebis, sic dicta a Remorum latitudine. Strabo lib. 9.

(32) *Mirabili flagrabat pugnandi cupiditate.*) Ita Justin. l. 2. c. 9.

(33) *Ut plus, quam Collegæ, Miltiades valuerit.*) Quia reliquis Atheniensium ducibus ad pugnandum ægre consentientibus, Miltiades prævaluit. Sic Justin. loco citato, his verbis, *Miltiades & Dux belli erat, & auctor non expectandi auxilii, quem tanti fiducia ceperat, ut plus præsidii in celeritate, quam in sociis duceret.*

die sub montis radicibus acie e regione instructâ, novâ arte, vi summâ prælium commiserunt. Namque arbores multis locis erant raræ, hoc consilio, ut & montium tegerentur altitudine, [g] & arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, [h] etsi non locum æquum videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum, confligere cupiebat: eoque magis, [34] quod prius, quam Lacedæmonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem millia produxit, præliumque commisit. In quo tanto plus virtute valuerunt Athenienses, [i] ut decemplicem numerum hostium profligarent: adeoque perterruerunt, [35] ut Persæ non castra, sed naves peterent. Quâ pugnâ nihil adhuc est nobilius; nulla enim unquam tam exigua manus [k] tantas opes prostravit. Cujus victoriæ non alienum videtur, quale præmium Miltiadi sit tributum, docere; quo facilius intelligi possit, eandem omnium civitatum esse naturam. [36] Ut populi nostri honores quondam fuerunt rari & tenues, ob eamque causam gloriosi, [l] nunc autem effusi atque obsoleti: sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. Namque huic Miltiadi, qui Athenas totamque Græciam liberavit, talis honos tributus est in porticu, [37] quæ Pœcile vocatur, quum pugna depingeretur Marathonia, ut in decem Prætorum numero prima ejus imago poneretur, isque hortaretur milites, præliumque committeret. Idem ille populus posteaquam majus imperium est nactus, & largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit. Post hoc prælium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, [38] ut insulas quæ barbaros adjuverant, bello persequeretur. Quo imperio plerasque ad officium redi-

INTERPRETATIO.

(g) *Ee longà arborum serie adversariorum Equites implicarentur.*

(h) *Quamquam angustius spatium suis cernebat.*

(i) *Ut decies majorem adversariorum multitudinem debellarent.*

(k) *Tam ingentes copias protrivit.*

(l) *Jam vero immoderati, & nimis usitati.*

NOTÆ.

(34) *Quod priusquam Lacedæmonii subsidio venirent.*) Quia, ut jam dictum est, plenilunium expectabant.

(35) *Ut Persæ non castra, sed naves peterent.*) Ita Justinus lib. a. c. 9. *Victi Persæ in naves confugerunt, ex quibus multæ suppressæ, multæ captæ sunt.* Et paulo post: *Cynegiri quoque Atheniensis stupendum illud facinus apparuit, qui amputatâ utrâque manu, dentibus postea navem detinuit.* Just. ibidem.

(36) *Ut populi nostri.*) Lege, *Ut enim populi nostri.*

(37) *Quæ Pœcile vocatur.*) Pœcile, porticus erat Athenis, variis picturarum generibus adornata, quarum Author Polygnotus Thasius; Diogenes Laërtius in Zenone. In hac porticu pugna Marathonia depicta est.

(38) *Ut insulas quæ barbaros adjuverant.*) Nimirum, Cycladas.

redire coëgit: nonnullas vi expugnavit. Ex his [39] Parum insulam opibus elatam, quum oratione reconciliare non posset, copias e navibus eduxit, [m] urbem operibus clausit, omnique commeatu privavit: [40] deinde vineis ac testudinibus constitutis, propius muros accessit. [n] Quum jam in eo esset ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est. Cujus flamma ut ab oppidanis & oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum à classiariis regiis datum. Quo factum est, ut & Parii a deditione deterrerentur, & Miltiades timens ne classis regia adventaret, incensis operibus quæ statuerat, cum totidem navibus, atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum rediret. Accusatus ergo proditionis, quod quum Parum expugnare posset, a rege corruptus, [o] infectis rebus a pugna discessisset. Eo tempore æger erat vulneribus, quæ in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipse pro se dicere non posset, verba pro eo facit frater ejus Tisagoras. Causâ cognitâ, capitis absolutus, pecuniâ mulctatus est, [p] eaque lis quinquaginta talentis æstimata est: quantus in classem sumptus factus erat. Hanc pecuniam quod solvere non poterat, in vincula publica conjectus est, ibique diem obiit supremum. [q] Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia fuit causa damnationis. Namque Athenienses [41] propter Pisistrati tyrannidem, quæ paucis annis ante fuerat, [42] omnium suorum civium potentiam extimescebant. Miltiades multum in imperiis magistratibusque versatus, [r] [43] non videbatur posse esse privatus: præsertim cum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonesi omnes illos quos habitarat annos, perpe-

INTERPRETATIO.

(m) *Oppidum* vallari coronâ *cinxit*.

(n) *Quum brevi* futurum *esset*, *ut urbem caperet*.

(o) *Ante captam urbem obsidionem solvisset*.

(p) *Hacque multa* aureorum triginta millibus *numerata est*.

(q) *Licet ille* solutæ obsidionis *in Paro* insula *reus esset*.

(r) Vitam *privatam* servare *non posse privatus*.

NOTÆ.

(39) *Parum insulam opibus elatam*.) Una est ex Cycladibus, marmoris candidi fodinis notissima.

(40) *Deinde vineis ac testudinibus*.) Testudo, machina bellica tabulatis contexta ad urbium expugnationem.

(41) *Propter Pisistrati tyrannidem*.) Hic ex cive privato Athenis supremam potestatem invaserat: Hippocratis filius fuit, primusque Athenis Bibliothecam publicavit. Vide plura apud Just. & Herodotum lib. 1.

(42) *Omnium suorum civium potentiam extimescebant*.) Plus æquo civium potestas in liberis civitatibus odiosa est, & suspecta.

(43) *Non videbatur posse esse privatus*.) Quia tanta est imperii dulcedo, tamque penetrans ambitio, ut vix dedisci possit.

petuam obtinuerat dominationem, (1) tyrannusque fuerat appellatus, sed justus. Non erat enim vi consequutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinuerat. Omnes autem & habentur & dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetuâ in ea civitate, quæ libertate usa est. Sed in Miltiade erat cum summa humanitas, tum mira comitas, (44) ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus patêret: magna autoritas apud omnes civitates: nobile nomen, laus rei militaris maxima. Hæc populus respiciens, maluit eum innoxium plecti, quam se diutius esse in timore.

INTERPRETATIO.

(1) *Rexque fuerat dictus.*

NOTA.

(44) *Ut nemo tam humilis esset.*) Qui se nimis, in magna dignitate, affabiles, atque aditu faciles præbent, altiore spirare videntur, & Populo in Democratiâ, & Principi in Monarchiâ suspecti sunt.

II.

THEMISTOCLES (1) NEOCLI FILIUS ATHENIENSIS.

(2) HUJUS vitia ineuntis adolescentiæ, magnis sunt emendata virtutibus: adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neoclus generosus fuit, (3) is uxorem Acarnanam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. Qui quum minus esset probatus parentibus, quod & liberius vivebat, & rem familiarem negligebat; a patre exhæredatus est. Quæ contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam quum judicasset, sine summâ

NOTÆ.

(1) NEOCLI FILIUS.) Neocles Atheniensis, qui, ut refert Valer. Max. lib. 6. c. ix. 2. exter. Abdicationis notam suæ famæ inussit.

(2) *Hujus vitia.*) Vide Valer. Max. ibidem.

(3) *Is uxorem Acarnanam civem duxit.*) Existimo vel legendum esse *Acarnanem*; quia nullibi me legisse memini *Acarnanam*: vel nomen esse proprium, quod verisimilius videtur. Variæ autem sunt opiniones ex qua gente fuerit Themistoclis mater; alii enim Halicarnassiam fuisse scribunt: alii vero longe plures Thraciam meretriculam Abrotonum nomine asserunt. Sic Athenæus lib. XIII. cap. XIII. Porro Acarnania Epiri pars est, quam Achelous fluvius ab Ætolia dividit; unde Acarnan, nomen appellat. com. gen.

mâ industriâ non posse eam exstingui, totum se dedidit reipublicæ, (a) diligentius amicis famæque serviens. Multum in judiciis privatis versabatur: sæpe in concionem populi prodibat: nulla res major sine illo gerebatur: celeriterque quæ opus erant, reperiebat, facile eadem oratione explicabat. Neque minus in rebus gerendis promptus quam excogitandis erat, (b) quod & de instantibus (ut ait Thucydides) verissime judicabat, & de futuris callidissime conjiciebat. Quo factum est ut brevi tempore illustraretur. Primus autem gradus fuit capessendæ reipublicæ, (4) bello Corcyræo: ad quod gerendum prætor a populo factus, non solum præsenti bello, (c) sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit civitatem. Nam quum pecunia publica quæ ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret: ille persuasit populo, ut eâ pecuniâ classis centum navium ædificaretur. Quâ celeriter effectâ, primum Corcyræos fregit: deinde maritimos prædones consectando, mare tutum reddidit. In quo cum divitiis ornavit, tum peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantæ saluti fuerit universæ Græciæ, bello cognitum est Persico. (5) Nam quum Xerxes & mari & terrâ bellum universæ inferret Europæ, (6) cum tantis eam copiis invasit, quantas neque ante, neque postea habuit quisquam. Hujus enim classis mille & ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur. Terrestres autem exercitus, septingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cujus de adventu quum fama in Græciam esset perlata, & maxime Athenienses peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam: miserunt Delphos consultum (d) quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut mœnibus ligneis se munirent. Id responsum (e) quo valeret quum intelligeret nemo, Themistocles persuasit, consilium esse Apollinis, ut in naves se suaque conferrent: eum enim a Deo significari murum ligneum. Tali consilio probato, addunt

ad

INTERPRETATIO.

(a) *Accuratius familiares famamque excolens.*

(b) *Quia & de præsentibus* (juxta Thucydidem) *certissime statuebat.*

(c) *Bellicosiorem urbem fecit.*

(d) *Quo pacto res suas tuerentur.*

(e) *Hoc Oraculum quorsum spectaret, quum nullus caperet.*

NOTÆ.

(4) *Bello Corcyræo.*) Contra Herodotus lib. 7. & Thucydides lib. 1. pro Corcyræo Æginetieum scribunt. Corcyra autem, quæ & Phæacia olim dicta, nunc vulgo *Corfou*; insula est in Jonio mari, hodie Venetæ ditionis, contra Epirum.

(5) *Nam quum Xerxes.*) Darii filius.

(6) *Cum tantis eam copiis invasit.*) De illo ingenti copiarum numero varie varii. At vero disce ex Herodoto lib. 7. quomodo Xerxes exercitum suum dinumeraverit; quem Valer. Max. lib. 3. c. 2. gravem mari & terræ vocat, *nec hominibus tantum terribilem, sed & Neptuno quoque compedes, & cælo tenebras minitantem.*

ad superiores totidem naves triremes, suaque omnia, quæ moveri poterant, (7) partim Salaminem, partim Trœzenem asportant: arcem sacerdotibus paucisque majoribus natu, ac sacra procuranda tradunt: reliquum oppidum relinquunt. Hujus consilium plerisque civitatibus displicebat, & in terra dimicari magis placebat. Itaque (8) missi sunt delecti cum Leonida Lacedæmoniorum rege, (9) qui Thermopylas occuparent, longiusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, (10) eoque loco omnes interierunt. At classis communis Græciæ trecentarum navium, in qua ducentæ erant Atheniensium, (11) primum apud Artemisium, inter Eubœam continentemque terram cum classiariis regis conflixit. Angustias enim Themistocles quærebat, ne multitudine circumiretur. (f) Hic etsi pari prælio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere, quod erat periculum ne, si pars navium adversariorum Eubœam superasset, (g) ancipiti premerentur periculo. Quo factum est ut ab Artemisio discederent, & ex adversum Athenas apud Salamina classem suam constituerent. At Xerxes Thermopylis expugnatis, (h) (12) protinus acces-

INTERPRETATIO.

(f) *Quamquam inde æque marte abierant.*

(g) *Hoste, a fronte & a tergo urgerentur.*

(h) *Exemple ad urbem venit.*

NOTÆ.

(7) *Partim Salaminem, partim Trœzenem.*) Salamis, sive Salamio, vel Salamina, Insula est in Sinu Saronico contra Atticam, in qua Telamon Ajacis & Teucri pater regnavit, non procul ab Æginâ ejusdem Sinus Insulâ, nunc volgo Coluri; Ægina vero, nunc Engia. Trœzene, sive Trœzena, urbs est maritima Peloponnesi in agro Argolico, Argolicum inter & Saronicum Sinum posita.

(8) *Missi sunt delecti.*) Hos fuisse millies gravioris armaturæ, atque ex Lacedæmoniis ccc. tantum, duce Leonida, refert Herodotus in Polyhymniâ; additque ex multis aliis Græciæ civitatibus longe plures missos quos fuse enumerat. Sed tamen illos omnes delectos non ultra mille fuisse testantur *Isocrates & Diodor.* quanquam Justin. lib. 2. c. xi. quatuor millia fuisse cum Leonida scribit.

(9) *Qui Thermopylas occuparent.*) Viæ sunt angustæ inter montium fauces iis qui e Thessaliâ in Phocidem iter habent, sic dictæ a Thermis, quia aquæ calidæ in ipsis faucibus scaturiunt, & a pylis quas portas vocant.

(10) *Eoque loco omnes interierunt.*) Quibus publica monumenta erecta sunt, ut qui pro libertate patriæ interiissent, inscriptaque trophæis Epigrammata. Vide Strabonem lib. 9. & Herodot. lib. 7. Non tamen omnes in eo loco, sed ccc. Lacedæmonios cum D. circiter sociis cecidisse legimus, quibus Leonidas prandere jussit, tanquam apud inferos cœnaturi essent. Justin. lib. 2. solos Lacedæmonios ibi periisse ait numero sexcentos, reliquis a Leonida dimissis.

(11) *Primum apud Artemisium.*) Promontorium Eubœæ, apud quem secundo Græci cum Xerxe decertarunt; nam primo ad Thermopylas.

(12) *Protinus accessit Astu.*) Athenas, quæ apud Atticos Ἄστυ per excellentiam dicebatur; quemadmodum Romani Romam suam, Urbem vocabant.

cessit Astu: idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. [13] Cujus famâ perterriti [14] classiarii, quum manere non auderent, & plurimi hortarentur, ut domos suas quisque discederent, mœnibusque se defenderent: [15] Themistocles unus restitit, [16] & universos esse pares ajebat: dispersos testabatur perituros. [17] Idque Eurybiadi regi Lacedæmoniorum, qui tum summæ imperii præerat, fore affirmabat. [i] Quem quum minus quam vellet, moveret, noctu [18] de servis suis quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nunciaret suis verbis, adversarios ejus in fuga esse. Qui si discessissent, majore cum labore & longinquiore tempore bellum confecturum, quum singulos consectari cogeretur; quos si statim aggrederetur, brevi universos oppressurum. [k] Hoc eo valebat, ut ingratiis ad depugnandum omnes cogerentur. Hac re auditâ, Barbarus nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari conflixit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus est ergo magis consilio Themistoclis quam armis Græciæ. Hîc barbarus etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes. [l] Interim tamen ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare perseveraret, certiorem eum fecit, id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur. Idque ei persuasit. Itaque quà sex mensibus iter fecerat, eàdem minus diebus triginta in Asiam reversus est: seque a Themistocle non superatum,

sed

INTERPRETATIO.

(i) *Cui quum, prout cupiebat, non persuaderet.*

(k) *Id eo tendebat, ut inviti omnes ad pugnam adigerentur.*

(l) *Ab eadem occasione vel bene gerendæ dejectus est.*

NOTÆ.

(13) *Cujus famâ.*) Aptius forte legeretur flamma, ut alii volunt, quum Salamis non adeo remota sit Athenis, ut flamma incensæ urbis hinc cerni non potuerit.

(14) *Classiarii.*) Græcorum classis milites intellige.

(15) *Themistocles unus restitit.*) Vide Herodotum, apud quem Themistoclis oratio est, quâ Græcis omnibus, ne domum redirent, persuasit.

(16) *Et universos esse pares ajebat.*) *Insuperabiles sunt universas aggredientibus; easdem lacerabis & carpes, qui per partes attentaveris.* Frontin. lib. 2. c. 10. Sic & Cicero ad Atticum: *Nos disjecti manu pares adversariis esse non possumus.*

(17) *Idque Eurybiadi.*) Is Leonidæ ad Thermopylas interempto summæ rerum administrationi apud Lacedæmonios successerat.

(18) *De servis suis quem habuit fidelissimum.*) Servum hunc Themistoclis liberorum pædagogum fuisse nomine Sicinnum, unde Sicinnis saltatio dicta est, testatur Clemens Alexandr. his verbis: Καὶ τῶν Θεμιστοκλέους παίδων ὁ παιδαγωγὸς Σίκιννος, εἰ πέρ τις ῥάθυμος ἦν, ὀρχεῖσθαί φασιν αὐτὸν καὶ σικιννίζειν εὑρηκέναι. Hicque suâ sagacitate inter claros Græciæ propugnatores illorum temporum meruit annumerari.

sed conservatum judicavit. Sic unius viri prudentiâ Græcia liberata est, Europæque succubuit Asia. Hæc altera victoria, quæ cum Marathonio possit comparari tropæo. Nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta. Magnus hoc bello Themistocles fuit, neque minor in pace. Quum enim Phalereo portu neque magno neque bono Athenienses uterentur, hujus consilio [19] triplex Piræei portus constitutus est: isque mœnibus circundatus, ut ipsam urbem dignitate æquipararet, utilitate superaret. Idemque muros Atheniensium restituit [20] præcipuo suo periculo. Namque Lacedæmonii causam idoneam nacti, propter excursiones barbarorum, quâ negarent oportere extra Peloponnesum ullam urbem haberi, ne essent loca munita quæ hostes possiderent: Athenienses ædificantes prohibere sunt conati. [m] Hoc longe alio spectabat, atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathoniâ & Salaminiâ, tantam gloriam apud omnes gentes erant consequuti, ut intelligerent Lacedæmonii de principatu sibi cum his certamen fore: quare eos quam infirmissimos esse volebant. Postquam autem audierunt muros instrui, legatos Athenas miserunt qui id fieri vetarent. [21] His præsentibus desierunt, ac se de ea re legatos ad eos missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit Themistocles, & solus primo profectus est: reliqui legati, ut tum exirent, quum satis altitudo muri exstructa videretur præcepit: atque ut interim omnes servi atque liberi opus facerent, neque ulli loco parcerent, sive sacer esset, sive privatus, sive publicus: sed undique, quod idoneum ad muniendum putarent, congererent. Quo factum est ut Atheniensium muri ex sacellis sepulcrisque constarent. Themistocles autem ut Lacedæmonem venit, adire ad magistratus noluit: & dedit operam ut quam longissime tempus duceret, causam interponens, se collegas exspectare. Quum Lacedæmonii quererentur opus nihilominus fieri, eumque eâ re conari fallere: interim reliqui legati sunt consequuti; a quibus quum audisset non multum superesse munitionis, [n] [22] ad Ephoros Lacedæmoniorum accessit, pe-

INTERPRETATIO.

(m) *Hac in re longe aliud intendebant, quam quod ostentabant.*

(n) *Prope esse ut munitio absolveretur.*

NOTÆ.

(19) *Triplex Piræei portus.*) Piræeum, quem hodie Portum Leonem vocant, vulgo Porto Lione, XL. stadiis Athenis remotum esse patet ex Laërtio in Antisthene; hicque a Themistocle fortissimo muro civitati conjunctus est.

(20) *Præcipuo suo periculo.*) Quod postea explicatur.

(21) *His præsentibus desierunt.*) Ne, scilicet, a Lacedæmoniis, & reliquis Peloponnesiis ab opere incepto impedirentur. *Diodorus lib.* 11.

(22) *Ad Ephoros Lacedæmoniorum accessit.*) Ephori supremi erant Spartanorum Magistratus, quales fere apud Romanos Tribuni plebis: ut enim a Consulibus ad

penes quos summum imperium erat: atque apud eos contendit, falsa his esse delata; quare æquum esse, illos, viros bonos nobilesque mittere quibus fides adhiberetur, qui rem explorarent. Interea se obsidem retinerent. Gestus est ei mos, tresque legati functi summis honoribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles jussit proficisci: (o) eisque prædixit, ut ne prius Lacedæmoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus. Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedæmoniorum adiit, & apud eos liberrime professus est, Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, (23) deos publicos suosque patrios, ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse: (p) neque eo, quod inutile esset, Græciæ fecisse. Nam illorum urbem, ut propugnaculum oppositam esse barbaris; (24) apud quam jam bis classis regia fecisset naufragium. Lacedæmonios autem male & injuste facere, qui id potius intuerentur quod ipsorum dominationi, quam quod universæ Græciæ utile esset. Quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent, aliter illos nunquam in patriam essent recepturi. Hic tamen non effugit civium suorum invidiam; namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, (25) testularum suffragiis e civitate ejectus, (26) Argos habitatum concessit. Hic quum, pro-

pter

INTERPRETATIO.

(o) *Eosque præmonuit.*

(p) *Nec ideo* aliquid *quod Græciam non juvaret, operatum esse.*

NOTÆ.

Tribunos provocare licebat, sic a Regibus Lacedæmoniorum ad Ephoros. Tanta insuper erat eorum potestas, ut etiam Regem in vincula publica conjicere valerent. Infra in Pausania.

(23) *Deos publicos suosque patrios, ac Penates.*) Deos nempe toti Græciæ communes, & eos qui suæ civitati peculiariter præessent, ut Athenis Minervam; quique privatis ædificiis præsiderent.

(24) *Apud quam jam bis Classis Regia fecisset naufragium.*) Semel in Euripo freto apud Artemisium promontorium, ubi Persarum classis male rem gessit; deinde semel apud Salaminam insulam in Sinu Saronico.

(25) *Testularum suffragiis.*) Ostracismus erat apud Athenienses relegationis genus, quo scilicet dum cives pœnam alicui irrogandam, vel propter ejus divitias, vel amicos, aliamve potentiam, existimabant, in vas quoddam testulas viritim in concilio ipsis datas suffragiorum loco mittebant, in quibus quisque nomen illius scribebat quem urbe cedere voluisset. Magistratus vero qui huic negotio præerant, universos simul calculos recensebant; qui nisi sex millium numerum excessissent, nil confectum esse judicabatur. At quicumque tali suffragiorum numero damnatus erat, hic ad decennium extra urbem ejiciebatur. Vide Aristot. lib. 3. Politic. Dictus autem Ostracismus ἀπὸ τῶν ὀστράκων, hoc est a testulis in quibus suffragia scribi solebant. Causa instituti, ne quis ob nimiam potentiam libertate oppressa tyrannidem occuparet. Sigonius lib 2. de rebus Atheniensium c. 4.

(26) *Argos habitatum concessit.*) Duo sunt præcipua hujus nominis oppida in Peloponneso. Alterum Hippium, clarissima

pter multas ejus virtutes, magna cum dignitate viveret, Lacedæmonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quod societatem cum rege Persarum ad Græciam opprimendam fecisset. Hoc crimine absens proditionis est damnatus. Id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, [27] Corcyram demigravit. Ibi quum ejus principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedæmonii & Athenienses indicerent; [28] ad Admetum Molossorum regem, cum quo ei hospitium fuerat, confugit. Huc quum venisset, [q] & in præsentia rex abesset: quo majore religione se receptum tueretur, [29] filiam ejus parvulam arripuit, & cum ea se in sacrarium, quod summâ colebatur ceremoniâ, conjecit. Inde non prius egressus est quam rex eum, datâ dextrâ, in fidem reciperet, quam præstitit. Nam quum ab Atheniensibus & Lacedæmoniis exposceretur, [r] publice supplicem non prodidit, monuitque ut consuleret sibi: difficile enim esse, in tam propinquo loco tuto eum versari. [30] Itaque Pydnam eum deduci jussit, & quod satis esset præsidii dedit. Hac re auditâ hic in navem omnibus ignotus ascendit: Quæ quum tempestate maximâ [31] Naxum ferretur; ubi tum Atheniensium erat exercitus: sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse pereundum. Hac necessitate coactus, domino navis quis sit, aperit: multa pollicens si se conservasset. At ille clarissimi viri captus mi-

---

INTERPRETATIO.

(q) *Tumque Rex alio in loco versaretur.*

(r) *Fidem supplici datam, publice non violavit.*

NOTÆ.

civitas non procul a Mycænis ad Ioachum amnem,

Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis, Virg. l. 7.

quæ ad discrimen aliarum ejusdem nominis urbium, Argos Hippium dicebatur, ab equorum multitudine. Nam Hippos Græce dicitur, Latine equus. Alterum Dipsium, ab aquæ penuriâ, quod & Phoronicum dictum est a Phoroneo primo Rege, teste Stephano. Est item Argos oppidum Thessaliæ, quod & Pelagiscon a Pelasgis. Porro Argos locus erat certus ac definitus, lo quo commorabantur qui testularum suffragiis urbe ejecti fuerant. Vide Plinium, Strabonem, Ptolemæum.

(27) *Corcyram demigravit.*) Vide supra.

(28) *Ad Admetum Molossorum Regem.*) Molossi a Molossiâ, quæ pars est Epiri, in qua olim nascebantur egregii canes, qui & Molossi dicebantur. Cur vero ad eum confugerit, infra ostenditur.

(29) *Filiam ejus parvulam arripuit.*) Thucydides lib. 1. c. 8. fere sub finem, filium, non filiam, eumque, suadente Reginâ, arripuisse scribit, subjungitque idem Thucydides, Molossorum Regem a Themistocle fuisse vehementer obsecratum, ne rerum inter se anteactarum recordaretur, neque de misero vindictam sumeret, quod in levissimis eum rebus offendisset, hic vero de salute sua ageretur. Quod silentio præterit Nepos noster, immo vero Themistoclem cum eo hospitium habuisse refert.

(30) *Itaque Pydnam eum deduci jussit.*) Urbem Macedoniæ. Stephanus Cydnam vocat. Hujus meminit Plin. lib. 4. c. 10.

(31) *Naxum ferretur.*) Unam ex Cycladibus, olim Baccho sacram, quæ hodie Nicsis.

misericordiâ; diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in anchoris, neque quenquam ex ea exire passus est. [32] Inde Ephesum pervenit, ibique Themistoclem exponit: [s] cui ille pro meritis gratiam postea retulit. Scio plerosque ita scripsisse, Themistoclem, Xerxe regnante, in Asiam transisse. Sed ego potissimum [33] Thucydidi credo, quod ætate proximus erat qui illorum temporum historiam reliquerunt, & ejusdem civitatis fuit. Is autem ait, [34] ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse: *Themistocles veni ad te, qui plurima mala omnium Graiorum in domum tuam intuli, quum mihi necesse fuit adversus patrem tuum bellare, patriamque meam defendere. Idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse ego, & ille in periculo esse cœpit. Nam quum in Asiam reverti nollet, prælio apud Salamina facto, literis eum certiorem feci, id agi ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur. Quo nuncio ille periculo est liberatus. Nunc autem ad te confugi* [35] *exagitatus a cuncta Græcia, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, ut de his rebus, quas tecum colloqui volo,* [36] *annum mihi temporis des, eoque transacto, me ad te venire patiaris.* Hujus rex animi magnitudinem admirans, cupiensque talem virum sibi conciliari, [t] veniam dedit. Ille omne id tempus literis sermonique Persarum dedit: quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam hi poterant, [37] qui in Perside erant nati. Hic quum multa regi esset pollicitus, gratissimumque illud, si suis uti consiliis vellet, illum Græciam bello oppressurum: magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in [38] Asiam rediit, [39] do-

INTERPRETATIO.

(s) *Quem postea meritá mercede donavit.* | (t) *Petitioni annuit.*

NOTÆ.

(32) *Inde Ephesum pervenit.*) Urbem Joniæ maritimam, Amazonum opus, & celeberrimo Dianæ templo totius Asiæ clarissimam. Stephanus.

(33) *Sed ego potissimum Thucydidi credo.*) Thucydides Atheniensis, historiæ scriptor peritissimus de bellis Peloponnesi.

(34) *Ad Artaxerxem.*) Artaxerxes, Xerxis filius fuit, qui & Longimanus dictus est, Persarum Rex. Porro inter nomen Xerxis & Artaxerxis illud discrimen est, quod alterum ab altero derivetur cum additamento illo honorifico *Art.* quod quidem apud Persas, Hesychio Interprete, significat magnum; itaut Artaxerxes sit quasi magnus dominator.

(35) *Exagitatus a cuncta Græcia.*) A Venatoribus id translatum, qui nullibi feram consistere patiuntur, donec in potestatem eorum veniat.

(36) *Annum mihi temporis des.*) Nimirum ut per illud literis, sermonique Persarum operam daret. Vide Valer. Max. lib. 8. c. 7. exter 15.

(37) *Qui in Perside erant nati.*) Hæc est imperii Persarum peculiaris regio, cujus caput Persepolis: nam Græci distinguunt inter Περσικὰς πόλεις, &, πόλεις Περσίδος. Sic Salmasius.

(38) *In Asiam rediit.*) Sc. minorem, quæ hodie Anatolia dicitur.

[39] domiciliumque Magnesiæ sibi constituit. Namque hanc urbem ei Rex donarat, his usus verbis, quæ panem præberet: (ex qua regione quinquaginta ei talenta quotannis redibant) [40] Lampsacum, unde vinum sumeret: [41] Myuntem, ex qua obsonium haberet. Hujus ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulcrum, [42] prope oppidum, in quo est sepultus: statuæ in foro Magnesiæ. De cujus morte multimodis apud plerosque scriptum est. Sed nos eundem potissimum Thucydidem autorem probamus, qui illum ait Magnesiæ morbo mortuum: neque negat fuisse famam, [43] venenum suà sponte sumpsisse, quum se, quæ regi de Græcia opprimenda pollicitus esset, præstare posse desperaret. Idem [44] ossa ejus clam in Attica ab amicis esse sepulta, [45] quoniam legibus non concederetur, quod proditionis esset damnatus, memoriæ prodidit.

N O T Æ.

(39) *Domiciliumque Magnesiæ sibi constituit.*) Magnesia urbs Joniæ ad Meandrum amnem sita, juxta montem qui Thorax dicitur, in quo monte dicunt crucifixum fuisse Daphitam grammaticum, quod Reges suis versibus incesseret, unde ortum est proverbium, *Cave a Thorace*, quo utimur quum alicujus linguæ petulantiam compescere volumus. Ita Strabo lib. 14. & Pius II. summus Pontifex in suà Asià LXXXI. Magnesiam autem Themistocli idcirco a Persarum Rege datam esse existimo, quæ ei panem præberet, quia urbs illa in solo feracissimo sita est, nimirum in campis patentissimis per quos Mæandrus amnis multoties in se recurrens, illos suis aquis mirum in modum fœcundat.

(40) *Lampsacum.*) Asiæ oppidum in Hellesponti litore clarum & nobile; hanc urbem a Priapo Bacchi & Veneris filio conditam antiqui referunt, inter quos Plutarchus, in Libello de claris mulieribus, & Demosthenes. Ideo autem id commentum fuisse puto, quod vini & tritici summa ibi sit copia; hinc Themistocli in vinum data.

(41) *Myuntem.*) Urbem ad Mæandri ostia sitam, omnium piscium ubertate & copià prædivitem: hinc Themistocli in obsonium concessa. Vide Diodorum, Thucydidem, Strabonem, & Plinium.

(42) *Prope oppidum.*) Athenas, juxta Pyræum portum. Vide infra.

(43) *Venenum suà sponte sumpsisse.*) Tauri sanguinem hausisse testatur Valerius Max. lib. 5. v. 6. nimirum in sacrificio, ut ab oppugnandà suà patrià abstineret. Vide etiam Cicer. in Bruto. Thucydides tamen & Herodotus, & alii plures de Taurino sanguine nihil prodiderunt.

(44) *Ossa ejus clam in Atticà ab amicis esse sepulta.*) Alii palam & Oraculi jussu id factum ajunt, quod non prius pestis finem fore responderat, quam Themistoclis ossa Magnesià reducta essent. Sic Pausanias in Atticis. At nec Herodotus, nec Thucydides ejus rei mentionem faciunt.

(45) *Quoniam legibus non concederetur.*) Cautum enim legibus erat ne quicumque sacrilegii reus esset, vel Patriam prodidisset, ejus ossa in Atticà sepelirentur. Vide ea de re Xenoph. lib. 1. de rebus Græciæ, c. ultimo; & Plutarchum in Phocione, de quo infra.

III.

ARISTIDES LYSIMACHI

FILIUS ATHENIENSIS.

(1) ÆQUALIS fere fuit Themistocli. Itaque cum eo (2) de principatu contendit. (a) Namque obtrectarunt inter se. In his autem cognitum est quanta antistaret eloquentia innocentiæ. Quanquam enim adeo excellebat Aristides abstinentiâ, ut unus post hominum memoriam, quod quidem nos audiverimus, (3) cognomine JUSTUS sit appellatus: (b) tamen (4) a Themistocle collabefactus testulâ illâ, exilio decem annorum mulctatus est. Qui quidem quum intelligeret reprimi concitatam multitudinem non posse: cedensque animadverteret (5) quendam scribentem, ut patriâ pelleretur, quæsisse ab eo dicitur, Quare id faceret, aut quid Aristides commisisset, cur tantâ pœnâ dignus duceretur? Cui ille respondit, se ignorare Aristidem, sed sibi non placere quod cupide elaborasset, ut præter cæteros JUSTUS appellaretur. (6) Hic decem annorum legitimam pœnam non pertulit. Nam postquam Xerxes in Græciam descendit, sexto fere anno postquam erat expulsus, plebiscito in patriam restitutus est. Interfuit autem pugnæ navali apud

---

INTERPRETATIO.

(a) *Namque se mutuo criminati sunt.*
(b) *Nihilominus per Themistoclem Ostracismo ille condemnatus.*

NOTÆ.

(1) *Æqualis fere fuit.*) Id de ætatis & dignitatis æqualitate simul intelligi potest, non vero de morum conformitate; Aristides enim placidus & animo tranquillus; Themistocles contra fervens & ambitiosus.

(2) *De principatu contendit.*) Nimirum uter alteri in administranda civitate cederet.

(3) *Cognomine justus sit appellatus.*) Vide Ciceronem pro Sextio, & Tuscul. 5. *Aristides nonne ob eam causam expulsus est patriâ, quod præter modum justus esset?* Cui subjunge Plutarchum in ejus vitâ.

(4) *A Themistocle collabefactus testulâ illâ.*) Hæc erat lex Ostracismi, ut paulo supra in Themistocle.

(5) *Quendam scribentem, ut patriâ pelleretur.*) Quisque enim Civium, ut supra dictum est, in calculo suo ejus nomen scribebat, quem vellet exulem fieri.

(6) *Hic decem annorum legitimam pœnam non pertulit.*) Ne eo sensu intelligas *legitimam*, quod foret justa, sed lege Ostracismi decretam.

apud Salamina, [7] quæ facta est prius quam pœnâ liberaretur. Idem prætor fuit Atheniensium [8] apud Platæeas, [9] in prælio quo Mardonius fusus, barbarorumque exercitus est interfectus. Neque aliud est ullum hujus in re militari illustre factum, quam hujus imperii memoria: justitiæ vero & æquitatis & innocentiæ multa. Imprimis, quod ejus æquitate factum est, quum in communi classe esset Græciæ simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi a Lacedæmoniis transferretur ad Athenienses. Namque ante id tempus & mari & terrâ duces erant Lacedæmonii. [10] Tum autem & intemperantiâ Pausaniæ, & justitiâ factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Græciæ ad Atheniensium societatem se applicarent: & adversus barbaros, hos duces deligerent sibi, quo facilius repellerent, si forte bellum renovare conarentur. Ad classes ædificandas, exercitusque comparandos, quantum pecuniæ quæque civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret. Ejus arbitrio [11] quadringenta & sexaginta talenta quotannis [12] Delum sunt collata. Id enim commune ærarium esse voluerunt. Quæ omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic quâ fuerit abstinentiâ, nullum est certius indicium, quam quod quum tantis rebus præfuisset, in tanta paupertate decessit, [c] ut quî efferretur, vix reliquerit. Quo factum est ut filiæ ejus publice alerentur, & de communi ærario dotibus datis, collocarentur. Decessit autem fere post annum quartum quam Themistocles Athenis erat expulsus.

INTERPRETATIO.

(c) *Ut unde funus fieret ægre ipsi superfuerit.*

NOTÆ.

(7) *Quæ facta est priusquam pœnâ liberaretur.*) Id est, priusquam pœnæ tempus Ostracismi lege constitutum absolveretur, quia plebiscito ante illud revocatus est.

(8) *Apud Platæeas.*) Urbem Bœotiæ, de quâ supra in Miltiade.

(9) *In prælio quo Mardonius.*) Satrapes Xerxis, natione Medus.

(10) *Tum autem & intemperantiâ Pausaniæ, & justitiâ factum est Aristidis.*) De Pausaniæ intemperantiâ postea. De justitiâ vero Aristidis hoc accipe; cum enim ille ictum fœdus cum omni Græciâ firmaret, post diras execrationes, accensos ferreos orbes in mare dejecit; adjurans, ut ita extinguerentur cum omni stirpe, & Gente, qui contra fœdus irent. Thucydides lib. 1. & Plutarchus in Aristide.

(12) *Quadringenta & sexaginta talenta.*) Duplex erat talentum apud Atticos, magnum, & minus: magnum minas octingentas habebat: minus, coronatos sexcentos. Ideoque vel si de minore hic sermo est, quadringenta & sexaginta talenta, summam efficient nostri æris ducenties septuagies sexies mille aureorum Coronatorum. *Sebottus.* Vide & Jul. Pollucem lib. 9. & Budæum de Asse.

(12) *Delum sunt collata.*) Una est Cycladum omnium notissima, prius Ortygia a Coturnicibus, quas Græci Ortygas vocant. Plin. lib. 4.

IV.

(1) PAUSANIAS

LACEDÆMONIUS.

MAGNUS homo, sed varius in omni genere vitæ fuit. Nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. Hujus illustrissimum est prælium (2) apud Platæeas. Namque illo duce Mardonius, satrapes regius, natione Medus, (3) regis gener, in primis omnium Persarum & manu fortis & (4) consilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, & viginti millibus equitum, haud ita magnâ manu Græciâ fugatus est: (5) eoque ipse dux cecidit prælio. Quâ victoriâ elatus (e) plurima miscere cepit, & majora concupiscere. Sed primum in eo est reprehensus, quod quum ex præda (6) tripodem aureum Delphis posuisset, epigrammate scripto in quo erat hæc sententia, *Suo ductu barbaros apud Platæeas esse deletos, ejusque victoriæ ergo Apollini donum dedisse*; (7) hos versus Lacedæmonii exscalpserunt, neque aliud scripserunt, quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Persæ erant victi. Post id prælium, eundem Pausaniam cum classe communi (8) Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum præsidia depelleret. Pari felicitate in ea re usus, elatius se ge-

---

INTERPRETATIO.

(e) *Multa turbare aggressus est.*

NOTÆ.

(1) PAUSANIAS.) Cleombroti filius, Peterque alterius Cleombroti Lacedæmoniorum Ducis, qui temere cum Epaminonde pugnens vulnere occubuit, exercitusque ejus deletus est.

(2) *Apud Plataeas.*) Vide sup. in Miltiede.

(3) *Regis gener.*) Darii, cujus filiam Artuzostren nomine duxerat, Xerxisque tunc Persis Imperantis sororis maritus. Herodotus lib. 6.

(4) *Consilii plenus.*) In eo tamen plus audeciæ quem prudentiæ fuisse testatur idem Herodotus in Calliope.

(5) *Eo ipse Dux cecidit prælio.*) Ictus nimirum lapide Mardonius periit. Plutarchus in Aristide.

(6) *Tripodem aureum Delphis posuisset.*) Mos victoribus erat, ut ex hostium prædâ Tripodem Apollini plerumque consecrarent, Idque præsertim inter Græcos, quod frequenter in Attica historie legitur. Thucydides lib. 1. c. 8.

(7) *Hos versus Lacedæmonii exscalpserunt.*) Idem, ibidem.

(8) *Cyprum, atque Hellespontum miserunt.*) Cyprus insula est in Pamphilico mari, Veneri sacre. Hellespontus vero fretum angustum Europam ab Asiâ dividens, Propontidem inter & mare Ægæum, nunc vulgo, *Stretto di Gallipoli.*

gerere cœpit, majoresque appetere res. [9] Nam quum Byzantio expugnato cepisset complures Persarum nobiles, atque in his nonnullos regis propinquos: hos clam Xerxi remisit, simulans ex vinculis publicis effugisse: & cum his Gongylum Eretriensem, qui literas regi redderet, in quibus hæc fuisse scripta Thucydides memoriæ prodidit: *Pausanias dux Spartæ, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit, seque tecum affinitate conjungi cupit. Quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, & Spartam & cæteram Græciam sub tuam potestatem, se adjuvante, redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur.* Rex tot hominum salute, tam sibi necessariorum, magnopere gavisus, confestim cum epistola [10] Artabazum ad Pausaniam mittit, in qua eum collaudat, ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quæ pollicetur. Si fecerit, nullius rei a se repulsam laturum. Hujus Pausanias voluntate cognitâ, alacrior ad rem gerendam factus, in suspicionem cecidit Lacedæmoniorum. In quo facto domum revocatus, accusatus capitis, absolvitur: mulctatur tamen pecuniâ. Quam ob causam ad classem remissus non est. [b] At ille post non multo, suâ sponte ad exercitum rediit, & ibi non callidâ, sed dementi ratione cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum vestitumque mutavit. Apparatu regio utebatur, [11] veste Medicâ: [12] satellites Medi & Ægyptii sequebantur: epulabatur more Persarum luxuriosius, quam qui aderant, perpeti possent. Aditum petentibus conveniendi non dabat: superbe respondebat, & crudeliter imperabat. Spartam redire nolebat. [13] Colonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat: ibi consilia cum patriæ, tum sibi inimica capiebat. Id postquam Lacedæmonii resciverunt, [14] legatos ad eum cum scytala miserunt, in qua more illorum erat scri-

INTERPRETATIO.

(b) *Ille vero post breve tempus privato consilio ad castra reversus est.*

NOTÆ.

(9) *Nam quum Byzantio expugnato.*) Urbe Thraciæ ad Bosphorum sitâ, nunc Constantinop. a Constantino instauratore dictâ.

(10) *Artabazum ad Pausaniam mittit.*) Artabaeus ille summus Xerxis præfectus fuit, de quo Herodotus lib. 9. & Thucydides lib. 1. quod patet ex ejus nominis Etymologiâ. Hesychius, Stephanus.

(11) *Veste Medicâ.*) Ut ostenderet se jam ad Medos & Persas defecisse. Medorum autem vestem purpuream fuisse scribit Xenoph. lib. 1. de Cyri vitâ.

(12) *Satellites Medi & Ægyptii sequebantur.*) Quales Persarum Reges habent, qui Doryphori dicuntur & Melophori, quia aurea mala hastis præfixa ferunt, vel a colore vestis Melino. Ælianus, & Athenæus lib. 12. cap. 3.

(13) *Colonas.*) De hoc loco meminit Thucydides lib. 1. c. 8. Non procul a Lampsaco, Milesiorum Colonia. Strabo lib. 13.

(14) *Legatos ad eum cum scytala miserunt.*) Scytala, quantum hic ego conjicio, epistolæ jussoriæ & comminatoriæ genus est, sigillo quodam publico obsignatæ, qua Lacedæmonii ad revocandos Imperatores suos uti solebant, cujus formam depingunt Plutarchus in Lysandro, & Gellius lib. 17.

scriptum, nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos. Hoc nuncio motus, sperans se etiam pecuniâ & potentiâ instans periculum posse depellere, domum rediit. Huc ut venit, ab ephoris in vincula publica conjectus est. [15] Licet enim legibus eorum, cuivis ephoro hoc facere regi. Hinc tamen se expedivit: neque eo magis carebat suspicione; nam opinio manebat, eum cum rege habere societatem. [16] Est genus quoddam hominum, quod Helotes vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedæmoniorum colit, servorumque munere fungitur. Hos quoque sollicitare spe libertatis existimabatur. Sed quod harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant de tali tamque claro viro suspicionibus oportere judicari: sed exspectandum, dum se ipsa res aperiret. Interim Argilius quidam adolescentulus, quem puerum Pausanias amore Venereo dilexerat, quum epistolam ab eo ad Artabazum accepisset, eique in suspicionem venisset, aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum redisset, qui super tali causa eodem missi erant: vincula epistolæ laxavit, signoque detracto, cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. Erant in eadem epistola quæ ad ea pertinebant, quæ inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille literas ephoris tradidit. Non est prætereunda gravitas Lacedæmoniorum hoc loco. Nam ne hujus quidem indicio impulsi sunt, ut Pausaniam comprehenderent: neque prius vim adhibendam putaverunt, [c] quam se ipse indicasset. Itaque huic indici, quod fieri vellent, præceperunt. [17] Fanum Neptuni est Tænari, quod violari nefas putant Græci: eo ille index confugit: in ara consedit. Hanc juxta, locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. Huc ex ephoris quidam descenderunt. Pausanias ut audivit, Argilium confugisse in aram, perturbatus eo venit. [18] Quem quum supplicem Dei videret in ara sedentem, quærit, causæ quid sit tam repentino consilio. Huic ille quid ex literis comperisset, aperit.

Tan-

INTERPRETATIO.

(c) *Quam se reum exhibuisset.*

NOTÆ.

(15) *Licet enim legibus eorum, cuivis Ephoro hoc facere Regi.*) De Ephororum potestate supra diximus.

(16) *Est genus quoddam hominum, quod Helotes vocatur.*) Erant servi publici apud Lacedæmonios, præpositi agris arandis & colendis, quorum tamen tantum jus erat, ut civitatem Spartanam assequi possent. De quibus vide Thucydidem lib. 1. c. 6. Platonem 6. de Legibus, Arist. 11. Politic. c. 7. Horum fides erat admodum lubrica, & impulsu ad mutationem facilis. Polyæn. l. 1.

(17) *Fanum Neptuni est Tænari.*) Tænarus promontorium est Laconicæ regionis, in quo fauces erant ad inferos descendentes, quo hippocampos suos Neptunus subducere credebatur, unde fanum ipsi dicatum est.

(18) *Quem quum supplicem Dei.*) Id est, Neptuni.

Tanto magis Pausanias perturbatus orare cœpit, *ne enunciaret, nec se meritum de illo optime, proderet.* [d] *Quod si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevasset, magno esse ei præmio futurum.* His rebus ephori cognitis, satius putaverunt in urbe eum comprehendi, quo, quum essent profecti, Pausanias placato Argilio (ut putabat) Lacedæmonem reverteretur: in itinere, [e] quum jam in eo esset, ut comprehenderetur, e vultu cujusdam ephori, qui eum admonere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus, quam qui sequebantur, [19] in ædem Minervæ, quæ Chalciœcus vocatur, confugit. Hinc ne exire posset, statim ephori [20] valvas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, [f] quo facilius sub dio interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniæ vixisse; [g] eamque jam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum, lapidem ad introitum ædis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic quum semianimis de templo elatus esset, [21] confestim animam efflavit. Cujus mortui corpus quum eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quo hi qui ad supplicium essent dati: displicuit pluribus; & procul ab eo loco infoderunt, in quo erat mortuus. [22] Inde posterius, Dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam posuerat.

INTERPRETATIO.

(d) *Quod si eo beneficio se devinxisset.*
(e) *Quum jam prope esset ut caperetur.*
(f) *Ut celerius sub aperto cælo moreretur.*
(g) *Eamque jam longævam.*

NOTÆ.

(19) *In ædem Minervæ quæ Chalciœcus vocatur.*) De eadem æde Minervæ sacrâ loquitur Thucydides lib. 1. in quam velut ad Asylum facinorosi confugisse videntur, hucque fugientes impunitate donari, Chalciœcus dictus, teste Suida, ἢ, ὅτι Χαλκοῦν οἶκον εἶχεν, ἢ διὰ τοὺς Χαλκιδεῖς τοὺς ἐν Εὐβοίας φυγάδας αὐτὸν κτίσαι.

(20) *Valvas ejus ædis obstruxerunt.*) Non Ephoros, sed Patrem Pausaniæ eas obstruxisse ait Plutarch. qua in re errare videtur, quemadmodum & in ejus Patris nomine, quem Agesilaum vocat, cum sit Cleombrotus, ut supra dictum est; id vero Matri ejus imputat Nepos, ut infra legitur, cui nomen erat Theano, Polyæno authore lib. 8.

(21) *Confestim animam efflavit.*) Huic opinioni adversatur Xenophon lib. 3. de rebus Græciæ, scribitque Pausaniam damnatum Tegeam profugisse, ibique morbo periisse.

(22) *Inde posterius Dei Delphici responso erutus.*) Diodorus ait Apollinem, qui Delphicus Deus dicitur, Lacedæmoniis iratum, quod supplicum asylum violassent, respondisse, Supplicem Deo restitui oportere; quod quum fieri non posse viderent, pro uno corpore vivo duas statuas Pausaniæ posuisse. Sic etiam fere Thucydides, lib. 1. sed præter duas statuas æneas, corpus ejus, orsculi mandato, huc delatum ac conditum esse scribit.

V.

CIMON MILTIADIS FILIUS, ATHENIENSIS.

(a) DURO admodum initio usus est adolescentiæ. Nam quum pater ejus (1) litem æstimatam populo solvere non potuisset, ob eamque causam in vinculis publicis decessisset: Cimon eadem custodiâ tenebatur, (2) neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, quâ pater mulctatus esset, solvisset. Habebat autem in matrimonio (3) sororem suam germanam nomine Elpinicen, non magis amore, quam more ductus; nam Atheniensibus licet, eodem patre natas, uxores ducere. (4) Hujus conjugii cupidus Callias quidam, non tam generosus quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone ut eam sibi uxorem daret: id si impetrasset, se pro illo pecuniam soluturum. (5) Is quum talem conditionem aspernaretur, Elpinice negavit se passuram Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniamque prohibere posset, se Calliæ nupturam, si ea, quæ polliceretur, præstitisset. Tali modo custodiâ liberatus Cimon, celeriter ad principatum pervênit. Habebat enim satis eloquentiæ, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum juris civilis, tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitu fuerat versatus. (6) Ita-

---

INTERPRETATIO.

(a) *Durissimum habuit juventutis exordium.*

NOTÆ.

(1) *Litem æstimatam populo solvere non potuisset.*) Nimirum quinquaginta talentis, ut supra in Miltiade. Vide Senecam lib. 4. Controvers. 26. & Quintil. Dec. 103.

(2) *Neque legibus Atheniensium emitti poterat.*) Tyrannorum filii, apud Græcos, parentum crimina luebant, ut scribit Alex. Neapol. lib. 11. c. 16.

(3) *Sororem suam germanam.*) Ut in præfatione.

(4) *Hujus conjugii cupidus Callias quidam.*) Vir ditissimus, qui apud Athenienses λακκόπλουτος dictus, quod ex puteis & fodinis divitias parasset. Hunc sordide divitem natum vocat Seneca controversiâ 24. lib. 4. De hoc Divite vide Athenæum lib. 12. c. 8. & 17. Et Theophrastum lib. περὶ λίθων.

(5) *Is quum talem conditionem aspernaretur.*) Contra, facilem illum & paratum ad hanc conditionem asserit Plutarchus.

Cornelius Nepos.

[6] Itaque hic & populum urbanum in suâ tenuit potestate, & apud exercitum plurimum valuit autoritate. [7] Primum imperator apud flumen Strymona [8] magnas copias Thracum fugavit: [9] oppidum Amphipolim constituit, eoque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem [10] iterum apud Micalen [11] Cypriorum & Phœnicum ducentarum navium classem devictam cepit: eodemque die pari fortunâ in terra usus est. Namque hostium navibus captis, [12] statim ex classe copias suas eduxit, barbarorum uno concursu maximam vim prostravit. Quâ victoriâ, magnâ prædâ potitus, quum domum reverteretur, quod jam nonnullæ insulæ propter acerbitatem imperii defecerant, [b] bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coëgit. [13] Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, [14] quod contumacius se gesserat, vacuefecit: [15] possessores veteres urbe insulâque ejecit, [16] agros civibus divisit. [17] Thasios opulentiâ fretos, suo adventu fregit. His ex manubiis arx Athenarum, qua ad meridiem vergit, est ornata. Quibus rebus quum unus in civitate maxime floreret, incidit in eamdem invidiam quam pater suus cæterique Atheniensium principes. [18] Nam testarum suffragiis, quod illi

ὀστρα-

INTERPRETATIO.

(b) *Bene affectas corroboravit.*

NOTÆ.

(6) *Itaque hic & populum urbanum.*) Id est, in urbe morantem.

(7) *Primum imperator apud flumen Strymona.*) Quo Macedonia a Thraciâ dividitur.

(8) *Magnas copias Thracum.*) Quia tunc Thraces in Persarum exercitu militabant.

(9) *Oppidum Amphipolim constituit.*) Sic dictum, quod utrimque Strymone fluvio alluitur. Plin. 4. 10. 23. & aliis in locis. Urbs ista media est Macedoniam inter & Thraciam; hodie *Chrysopoli*.

(10) *Iterum apud Micalen.*) Nomen montis in Cariâ. Ad Eurymedontem fluvium in Pamphiliâ pugnam commissam fuisse ait Pompon. Mela lib. 1. cap. 14.

(11) *Cypriorum & Phœnicum.*) De Cypro insula jam dictum est in Pausaniâ. Phœnices vero populi in Phœniciâ oriundi: Phœnicia autem Regio est Syriæ maritima, Judææ contermina, cujus præcipuæ urbes fuerunt Tyrus & Sidon ad mare.

(12) *Statim ex classe copias suas eduxit.*) De hoc Stratagem. Polyæn. lib. 1.

(13) *Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant.*) Scyros insula est in Ægeo mari, in qua Achilles fœminam mentitus delituit inter Lycomedis Regis filias. Dolopes vero populi erant Thessaliæ, e cujus regione Scyros sita est, prope Pindum habitabant, unde Achelous amnis ad Echinadas cursum præcipitat.

(14) *Quod contumacius se gesserat, vacuefecit.*) id est, Insulam a Dolopibus, qui, ut refert Plutarchus, pyraticam artem exercebant, occupatam repurgavit.

(15) *Possessores veteres urbe insulâque ejecit.*) Quidam legunt *Sessores*; solos tamen Dolopes inde ejectos propter eorum rapinas vult Plutarchus.

(16) *Agros civibus divisit.*) Id est, Coloniam huc deduxit, cui agros hujus Insulæ distribuit.

(17) *Thasios opulentiâ fretos.*) Thasus insula est maris Ægæi, Thraciæ adjacens, generosis vitibus, & insignis marmoris genere nobilitata; unde Thasii, quos Cimon navali prælio debellavit.

(18) *Nam testarum suffragiis.*) De Ostracismo supra dictum est in Miltiade, & Themistocle.

ὀστρακισμὸν vocant, decem annorum exilio multatus est. Cujus facti celerius Athenienses quam ipsum pœnituit. Nam quum ille forti animo, invidiæ ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedæmonii Atheniensibus indixissent; confestim notæ ejus virtutis desiderium consequutum est. Itaque post annum quintum, quo expulsus erat, in patriam revocatus est. [19] Ille, quod hospitio Lacedæmoniorum utebatur, satius existimans contendere Lacedæmonem; suâ sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Post neque ita multo in Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, quum ejus majorem partem insulæ devicisset, in morbum implicitus, [20] in oppido Citio est mortuus. Hunc Athenienses non solum in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tantâ liberalitate, quum compluribus locis prædia hortosque haberet, ut nunquam eis custodem posuerit, fructus servandi gratiâ, ne quis impediretur quo minus ejus rebus, quibus vellet, frueretur. [21] Semper eum pedissequi cum nummis sunt secuti, ut si quis opis ejus indigeret, haberet, quod statim daret, [22] ne differendo videretur negare. [c] Sæpe quum aliquem offensum fortunâ, videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidie sic cœna ei coquebatur, [d] ut quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullum diem prætermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit: multos locupletavit. Complures pauperes mortuos [e] qui unde efferrentur, non reliquissent, suo sumptu extulit. Sic se gerendo minime est mirandum, [f] si & vita ejus fuit secura, & mors acerba.

VI.

INTERPRETATIO.

(c) *Quum non raro aliquem forte sibi obvium cerneret male indutum.*

(d) *Ut quos in foro non invitatos aspiceret, universos invitaret.*

(e) *Quibus non supererat unde funus ipsis pararetur, suis impensis paravit.*

(f) *Si & tuto vixit, & cum omnium luctu obiit.*

NOTÆ.

(19) *Ille, quod hospitio Lacedæmoniorum utebatur.*) Quia, scilicet, in Spartanorum agris exulabat Ostracismi causâ.

(20) *In oppido Citio est mortuus.*) Hanc urbem expugnatam a Cimone negat Thucydides lib. 1. c. 6. Immo vero in obsidione urbis morte fuisse eum occupatum ait; cui opinioni Diodorus adversatur; nam & Citium expugnasse, & in cives ejus humanum se præbuisse scribit, unde Plutarchus refert ex Nausicrate Rhetore Citienses quoddam Cimonis sepulchrum coluisse, qui Oraculi cujusdam jussu eum quasi Deum in adversitatibus venerabantur. Citium autem est urbs Cypri in qua Zeno Stoicorum Sectæ conditor natus est.

(21) *Semper eum pedisequi cum nummis sunt secuti.*) Hos hodie ab eleemosynis ministros dicimus. De Cimonis liberalitate, idem refert Plutarch. in Pericle.

(22) *Ne differendo videretur negare.*) Cui sententiæ illud P. Syri conforme est:

Beneficium bis dat, qui dat celeriter.

Et illud Ausonii:

Gratia quæ tarda est, ingrata est gratia. Namque,

Quæ fieri properat gratia, grata magis.

VI.

(1) LYSANDER

(2) LACEDÆMONIUS.

MAGNAM reliquit sui famam, magis felicitate quam virtute partam. Athenienses enim (3) in Peloponnesios sexto & vigesimo anno bellum gerentes confecisse apparet. Id quâ ratione consecutus sit, latet. Non enim virtute sui exercitus, sed immodestiâ factum est adversariorum, (a) qui quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem. Quo facto Athenienses se Lacedæmoniis dediderunt. Hâc victoriâ Lysander elatus, quum antea semper factiosus audaxque fuisset, (b) sic sibi indulsit, ut ejus operâ in maximum odium Græciæ Lacedæmonii pervenerint. Nam quum hanc causam Lacedæmonii dictitassent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent: postquam apud (4) Ægos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quam ut omnes civitates in suâ teneret potestate, quum id se Lacedæmoniorum causâ facere simularet. Namque undique qui Atheniensium rebus studuissent, ejectis, (5) decem delegerat in unaquaque civitate, quibus summum imperium potestatemque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo admittebatur, (6) nisi

INTERPRETATIO.

(a) *Qui quia suorum Ducum mandatis minime obtemperabant.*
(b) *Adeo se impotenter gessit.*

NOTÆ.

(1) LYSANDER.) Aristocleti filius, ex Heraclidarum genere. Plutarchus in Lysandro.

(2) LACEDÆMONIUS.) Apud Athenæum lib. 6. Mothacem eum fuisse asserit Theopompus. Idem quoque testatur Ælianus lib. 12. c. 43. *Quod nomen imponebatur iis, quos Patres in Gymnasia locupletum, exercitatum mitterent.* Alii Mothaces volunt fuisse conditione servos; a verbo Græco μόθαξ, *verna*, vel μόθος, *labor*.

(3) *In Peloponnesios.*) Peloponnesii a Peloponneso dicti, peninsula quæ hodie Morea, de qua supra.

(4) *Ægos.*) Chersonesi Thraciæ fluvius, ad sujus ostia Atheniensium classis a Lysandro aut capta fuit, aut submersa; sic dictus quasi Capræ fluvius. Plinius lib. 2.

(5) *Decem delegerat.*) Hos Xenophon δεχαρχίας vocat lib. 3. de rebus gr. Athenis autem 30. præfecerat, decem vero Piræeo. Plutarch. Hi postea urbem oppresserunt, dictique sunt 30. tyranni. Xenophon ibidem.

[c] nisi qui aut ejus hospitio contineretur, [d] aut se illius fore proprium fide confirmaret. Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus constitutâ, ipsius nutu omnia gerebantur; [6] cujus de crudelitate ac perfidiâ satis est unam rem exempli gratiâ proferre, ne de eodem plura enumerando fatigemus lectores. Victor ex Asiâ quum reverteretur, [7] Thasumque divertisset, quod ea civitas præcipuâ fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si iidem firmissimi solerent esse amici, qui constantes fuissent inimici; [8] eam pervertere concupivit. Vidit autem, nisi in eo occultasset voluntatem, [9] futurum ut Thasii dilaberentur, [10] consulerentque rebus suis.

Desideratur hic exemplum Lysandri crudelitatis & perfidiæ in Thasios.

Itaque decemviralem suam potestatem, sui ab illo constitutam sustulerunt. Quo dolore incensus iniit consilia reges Lacedæmoniorum tollere; sed sentiebat id se sine ope deorum facere non posse, quod Lacedæmonii omnia ad oracula referre consueverant. [11] Primum itaque Delphos corrumpere est conatus. Quum id non potuisset, [12] Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus, dixit se vota suscepisse, [13] quæ Jovi Hammoni solveret, [14] existimans se Afros facilius corrupturum. Hac spe quum profectus esset in Africam, multum eum

INTERPRETATIO.

(c) *Nisi qui vel hospitum ejus numero haberetur.*

(d) *Vel se penitus ipsi addictum sacramento sponderet.*

NOTÆ.

(6) *Cujus de crudelitate ac perfidiâ.*) Hæc sunt illius perfidiæ argumenta, quod dicere solebat, ubi leonina pellis non proficeret, vulpinam esse assuendam. Item, pueros taxillis, homines vero jurejurando fallendos; vide Plutarchum, qui eum cum Syllâ comparat.

(7) *Thasumque divertisset.*) Insulæ nomen simul & civitatis, de qua supra in Cimone.

(8) *Eam pervertere concupivit.*) Id est, ab Atheniensium partibus ad Lacedæmoniorum partes eam abducere tentavit.

(9) *Futurum ut Thasii dilaberentur.*) Id est, ut aperte deficerent.

(10) *Consulerentque rebus suis.*) Quandoquidem hic desunt nonnulla, conjiciendum est in iis quædam perfidiæ Lysandri exempla narrari; & forte etiam quædam alia, propter quæ Ephori decemviralem potestatem ab eo in Civitatibus constitutam abrogarent. Vide ea de re Plutarchum in Lysandro, & Diodorum lib. 12.

(11) *Primum itaque Delphos corrumpere est conatus.*) Hos, nempe, qui in Templo Apollinis Delphici Oraculis præerant.

(12) *Dodonam adortus est.*) Urbem Chaoniæ in Epiro Jovi sacram; ab hac urbe quernum illud nemus Dodonæum dictum, ubi templum & oraculum vetustissimum. Lege Sophoclem in Trachiniis, & Herodotum qui multa de hoc oraculo fabulose scripserunt.

(13) *Quæ Jovi Hammoni solveret.*) Jovis oraculum fuit in Lybia, toto orbe celeberrimum, hic sub Arietis formâ Jupiter colebatur. Vide Q. Curtium lib. 4. c. 7.

(14) *Existimans se Afros.*) Afri ab Africâ dicti, quæ tertia est Orbis terrarum pars fere tota sub Zonâ torridâ. Ideo autem se Afros facilius corrupturum putabat, quod sint lubricæ fidei, unde apud Livium, *Fraus plusquam punica.*

eum antistites Jovis fefellerunt; nam non solum corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lacedæmona miserunt qui Lysandrum accusarent, quod sacerdotes fani corrumpere conatus esset. Accusatus hoc crimine, judicumque absolutus sententiis, [15] Orchomeniis missus subsidio, occisus est a Thebanis, [16] apud Haliartum. Quam vere de eo foret judicatum, oratio indicio fuit, quæ post mortem in domo ejus reperta est, in quâ suadet Lacedæmoniis ut regiâ potestate dissolutâ, ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum: sed ita scripta, ut deorum videretur congruere sententiæ, quam ille se habiturum, pecuniâ fidens, non dubitabat. Hanc ei scripsisse [17] Cleon Halicarnasseus dicitur. Atque hoc loco non est prætereundum factum [18] Pharnabazi satrapis regii. Nam quum Lysander præfectus classis, in bello multa crudeliter avareque fecisset, deque his rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum: petiit a Pharnabazo, ut ad Ephoros sibi testimonium daret, quantâ sanctitate bellum gessisset, sociosque tractasset, deque eâ re accurate scriberet; magnam enim ejus autoritatem in eâ re futuram. Huic ille liberaliter pollicetur: [e] librum gravem multis verbis conscripsit, in quo summis eum fert laudibus. Quem cum legisset, probassetque, dum obsignatur, alterum pari magnitudine, ut discerni non posset, signatum subjecit, in quo accuratissime ejus avaritiam perfidiamque accusarat. Hinc Lysander domum quum redisset, postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum, quæ voluerat, dixerat, testimonii loco librum a Pharnabazo datum tradidit. Hunc, summoto Lysandro, quum Ephori cognossent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

INTERPRETATIO.

(e) *Prolixam Epistolam exaravit, & ponderosam.*

NOTÆ.

(15) *Orchomeniis missus subsidio.*) Orchomenus, seu, Orchomenum Bœotiæ oppidum, ad fluvium ejusdem nominis situm, cui olim Thebani tributum pependerunt. Strabo l. 9. Fuit item ejus nominis in Arcadiâ, de quo non hìc sermo est.

(16) *Apud Haliartum.*) Nomen urbis Bœotiæ, quam Haliartus Thesandri filius condidit. Strabo lib. 9.

(17) *Cleon Halicarnasseus.*) Nomen Sophistæ ex Halicarnasso urbe Cariæ principe, juxta quam fons Salmasius, quo veteres crediderunt Isvaotium corpora effœminari.

(18) *Pharnabazi Satrapis regii.*) Hic alterius Pharnabazi filius, olim Darii & postea Artaxerxis Satrapes, qui Alcibiadem interfecit. Diodor. lib. 14.

VII.

ALCIBIADES [1] CLINIÆ FILIUS, ATHENIENSIS.

In hoc natura quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriæ prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius vel in vitiis vel in virtutibus. [2] Natus in amplissima civitate, summo genere, [3] omnium ætatis suæ multo formosissimus: ad omnes res aptus, consiliique plenus. Namque imperator fuit summus mari & terrâ: disertus, ut in primis dicendo valeret: & tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere. [4] Dives, quum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus non minus in vita quam victu: affabilis, blandus, [5] temporibus callidissime inserviens. [a] Idem simul ac se remiserat, nec causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur: ut omnes admirentur, in uno homine tantam morum dissimilitudinem, tamque diversam naturam. [6] Educatus est in domo Periclis, [7] privignus enim ejus fuisse dicitur [8]; eruditus a So-

---

INTERPRETATIO.

(a) *Ubi ille animum relaxaverat.*

NOTÆ.

(1) CLINIÆ FILIUS.) Vide Plutarchum in Alcibiade.

(2) *Natus in amplissima civitate.*) Id est, Athenis.

(3) *Omnium ætatis suæ multo formosissimus.*) Alcibiadis forma e Petronio celebratur, & a Val. Max. lib. 7. c. 9. præstantissime dicitur.

(4) *Dives, quum tempus posceret, laboriosus.*) Id a *Nepote* referri videtur, quasi inter se pugnent divitiæ & labor, in Alcibiade tamen conveniant.

(5) *Temporibus callidissime inserviens.*) Illum Chamæleonti non absimilem fuisse scribit Plutarchus, quem etiam in eo vincebat, quod Chamæleon colori candido se simulare non potest.

(6) *Educatus est in domo Periclis.*) Viri inter Athenienses clarissimi, plurimumque authoritate pollentis, adeo ut per 40. annos remp. gubernaverit. Plutarch. vide.

(7) *Privignus enim ejus fuisse dicitur.*) Immo sororis filium Diodor. Suidas, Aul. Gellius, lib. 15. c. 17. fuisse asserunt: quod tamen facile conciliari potest; nam revera si Pericles non Alcibiadis, at saltem uxoris ejus vitricus fuit; quia Hipponici filiam, quam Hyparetam vocat Plutarchus, Alcibiades uxorem habuit; hujus vero Hipponici conjugem in uxorem postea duxit Pericles. Plutarch. in Pericle.

(8) *Eruditus a Socrate.*) Philosopho Atheniensi, qui Apollinis Oraculo omnium sapientissimus est judicatus.

a Socrate. Socerum habuit Hipponicum, omnium Græcæ linguæ eloquentiâ ditissimum; (b) ut si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci, neque majora posset consequi, quam vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte adolescentiâ, amatus est a multis more Græcorum, in eis a Socrate, (9) de quo mentionem facit Plato (10) in Symposio; namque eum induxit commemorantem se pernoctasse cum Socrate, neque aliter ab eo surrexisse, ac filius a parente debuerit. Posteaquam robustior est factus, non minus multos amavit, in quorum amore, quoad licitum est, odiosa multa delicate jocoseque fecit; quæ referremus, nisi majora potioraque haberemus. (11) Bello Peloponnesiaco, hujus consilio atque autoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt: ad quod gerendum ipse dux delectus est. Duo præterea collegæ dati, Nicias & Lamachus. Id quum appararetur, priusquam classis exiret, accidit, ut unâ nocte (12) omnes Hermæ, qui in oppido erant Athenis, dejicerentur, præter unum, qui ante januam Andocidis erat, (13) Andocidisque Hermes vocatus est. Hoc quum appareret, non sine magnâ multorum consensione esse factum, quod non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est injectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quæ libertatem opprimeret populi. (14) Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur, quod & potentior & major, quam privatus, existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, (c) plures etiam operâ forensi suos reddiderat. Quare fiebat ut omnium oculos, quotiescunque in publicum prodisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum in eo spem habebant maximam, sed etiam timorem, (15) quod & obesse plurimum & pro-

INTERPRETATIO.

(b) *Ut si ipse excogitare cuperet.*

(c) *Plurimos pariter judicio defensos sibi conciliarat.*

NOTÆ.

(9) *De quo mentionem facit Plato.*) De amore illo lege Aristophanem in nebulis.

(10) *In Sympesio.*) Id est, in libro qui inscribitur Symposium, seu convivium.

(11) *Bello Peloponnesiaco.*) De quo Thucydides.

(12) *Omnes Hermæ.*) Id est, Mercurii statuæ lapideæ quadratæ, & ad cubi figuram conformatæ, nimirum sine manibus, & quorum capita mutari poterant, unde Cicero ad Atticum lib. 1. *Hermæ*, inquit, *illi tui Pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me scripsisti, nunc admodum me delectant.* Ideo autem sine manibus, quod omnia, ut inquit Festus, sermo sine manibus conficiat.

(13) *Andocidisque Hermes.*) Andocides unus ex 10. præcipuis Athen. Rhetoribus.

(14) *Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur.*) Non directe id factum Alcibiadi imputatum esse quidam scribunt; sed Argis, qui privato tunc Alcibiadis hospitio continebantur, quique omnes propterea a civibus concisi sunt. Diod. lib. 13.

(15) *Quod & obesse plurimum.*) Ad hoc refertur quod Timon ille hominum osor unum Alcibiadem amabat, quod magno malo illum aliquando Atheniensibus fore præsagiret.

& prodesse poterat. Aspergebatur etiam infamiâ, [16] quod in domo suâ facere mysteria dicebatur, quod nefas erat more Atheniensium, idque non ad religionem, sed ad conjurationem pertinere existimabatur. [d] Hoc crimine in contentionem ab inimicis compellebatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat, ut si quid de se agi vellent, potius de præsenti quæstio haberetur, quam absens invidiæ crimine accusaretur. Inimici vero ejus, quiescendum in præsentiâ, quia nocere se ei non posse intelligebant, & illud tempus exspectandum decreverunt, quo exisset, ut sic absentem aggrederentur: itáque fecerunt. Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt. Qua de re quum ei nuncius a magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicendam rediret, essetque in magnâ spe provinciæ bene administrandæ, non parêre noluit, & in triremem, quæ ad eum deportandum erat missa, ascendit: [17] ac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderatâ civium suorum licentiâ, crudelitateque erga nobiles: utilissimum ratus impendentem evitare tempestatem, clam se a custodibus subduxit, & inde primùm [18] Elidem, [19] deinde Thebas venit. Postquam autem se capitis damnatum, bonis publicatis, audivit, & id quod usu venerat, [20] Eumolpidas sacerdotes a populo coactos, [e] ut se devoverent, ejusque devotionis, quo testatior esset memoria, exemplum in pilâ lapideâ incisum esse positum in publico; Lacedæmonem demigravit. Ibi ([21] ut ipse prædicare consueverat) non adversus patriam, sed ini-

INTERPRETATIO.

(d) *Reatu illo ad causam dicendam eum adversarii compellebant.*

(e) *Ut se diris devincirent, & quo exsecrationis illius memoria magis innotesceret.*

NOTÆ.

(16) *Quod in domo sua facere mysteria dicebatur.*) Id est, Cereria sacra, Justino teste l. v. ab initio; quæ quidem nocte fiebant, eaque revelare nefas; at vero duplicia erant generia, magna seu quinquennalia, & parva seu triennalia, qua de re consule Plin. lib. 24.

(17) *Ac Thurios in Italiam pervectus.*) Thurios, ab oppido Thurio inter Crathim & Sybarim amnes sito; unde Thurina regio ex qua Aug. Cæsaris majores oriundi erant. Sueton. Olim & ipsum oppidum Sybaris dicebatur. De ea urbe Diodorus lib. 12. & Strabo lib. 6. Porro legitur *Thurii, orum*; & *Thurium, rii*.

(18) *Elidem.*) Peloponnesi regionem in Occidentali Tractu non procul ab Olympiâ. Virg. Georg. 3.

(19) *Deinde Thebas.*) Bœotiæ oppidum ad Ismenum amnem, cui proximus mons Cithæron Sphyngis fabulâ clarus.

(20) *Eumolpidas Sacerdotes.*) Eumolpidæ, ab Eumolpo quodam Rege, quem Ægyptii generis fuisse refert Diodorus. Vel, ut aliis placet, ab alio quodam Eumolpo Atheniensi poetâ, quem Suidas Musæi Poetæ, quidam Orphei filium dicunt. Hic ante Homerum fuisse traditur.

(21) *Ut ipse prædicare consueverat.*) Extat apud Xenophontem lib. 1. c. 10. hac de re popularis excusatio & absolutio.

inimicos suos bellum gessit, quod iidem hostes essent civitati; nam quum intelligerent, se plurimum prodesse reipublicæ, ex eâ ejecisse, plusque iræ suæ quam utilitati communi paruisse. Itaque hujus consilio Lacedæmonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt: (22) deinde Deceliam in Atticâ munierunt, præsidioque perpetuo ibi posito, in obsidione Athenas tenuerunt. Ejusdem operâ Joniam a societate averterunt Atheniensium; quo facto multô superiores bello esse cœperunt. Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quam timore ab eo alienati. Nam cum acerrimi viri præstantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne charitate patriæ ductus, aliquando ab ipsis descisceret, & cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus ejus interficiendi quærere instituerunt. Id Alcibiadi diutius celari non potuit; erat enim eâ sagacitate, ut decipi non posset; præsertim quum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem præfectum regis Darii se contulit. Cujus quum in intimam amicitiam pervenisset, & Atheniensium male gestis in Siciliâ rebus opes senescere, contra Lacedæmoniorum crescere videret: initio (23) cum Pisandro prætore, (24) qui apud Samum exercitum habebat, per internuncios colloquitur, & de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem quo Alcibiades sensu, populi potentiæ non amicus, & optimatum fautor. (25) Ab hoc destitutus, primum (26) per Thrasybulum Lyci filium, ab exercitu recipitur, prætorque fit apud Samum. Post, (27) suffragante Theramene, plebiscito restituitur, parique absens imperio præficitur simul cum Thrasybulo & Theramene. Horum imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedæmonii, qui paulo ante victores viguerant, perterriti pacem pe-

NOTÆ.

(22) *Deinde Deceliam in Atticâ munierunt.*) Agri Attici locus est, de quo frequenter loquitur Thucydides, quo munito Lacedæmonii Atheniensibus reditus cum e regione, tum ex argenti fodinis intercipiebant, & veluti obsidione Athenas tenebant. Vide Isocratem in oratione de Pace.

(23) *Cum Pisandro prætore.*) Scilicet Atheniensium.

(24) *Qui apud Samum.*) Samos, vel Samo insula est Icarii maris, ab Joniâ brevi freto discreta, nec procul ab Epheso, olim Junoni dicata, quod in eâ nata esse crederetur. Est & alia in mari Ægæo ad Thraciam, quæ idcirco Samothracia dicitur.

(25) *Ab hoc destitutus.*) Legendum videretur, *ad hoc*, quod idem est ac *præterea*, itaut hic foret sensus: *Ad hoc destitutus. Præterea ab amicis desertus*: Nam a Pisandro non destitutum, immo adjutum scribit Thucydides. Tamen ex eodem Thucydide legitur reverâ ab eo fuisse destitutum postea, & eo invito ab Atheniensibus Alcibiadem fuisse receptum, & rerum summæ præpositum. Vide lib. 8. sub finem; atque adeo nihil mutandum esse arbitror.

(26) *Per Thrasybulum Lyci filium.*) Thrasybulus Atheniensis dux, exul factus comparato exercitu omnia Athenis restituit, exulesque, quos inter Alcibiades erat, plebiscito reduxit. Cicero Philipp. 1. & Val. Max. lib. 4. c. 1.

(27) *Suffragante Theramene.*) Nobili Atheniensi Agnonis filio. Vide Thucydidem lib. 8.

peterent. Victi enim erant quinque præliis terrestribus, (28) tribus navalibus: in quibus ducentas naves triremes amiserant, quæ captæ in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Joniam, Hellespontum, multas præterea urbes Græcas, quæ in orâ sitæ sunt Asiæ, quarum expugnaverant complures (29): in his Byzantium. Neque minus multas consilio ad amicitiam adjunxerant, quod in captos (30) clementiâ fuerant usi. Ita prædâ onusti, locupletato exercitu, maximis rebus gestis Athenas venerunt. (31) His quum obviam universa civitas in Pyræum descendisset, tanta fuit omnium expectatio visendi Alcibiadis, ut ad ejus triremem vulgus confluerst, perinde ac si solus advenisset. Sic enim populo erat persuasum, & adversas superiores, & præsentes secundas res, accidisse ejus operâ. (f) Itaque & Siciliæ amissum, & Lacedæmoniorum victorias culpæ suæ tribuebant, quod talem virum e civitate expulissent. Neque id sine causâ arbitrari videbantur. Nam postquam exercitui præesse cœperat, neque terrâ, neque mari hostes pares esse potuerant. Hic ut navi egressus est, quanquam Theramenes & Thrasybulus eisdem rebus præfuerant, simulque venerant in Pyræum, tamen illum unum omnes prosequebantur: (& id quod nunquam antea usuvenerat, nisi Olympiæ victoribus) (32) coronis aureis æneisque vulgo donabatur. (33) Ille lacrymans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbitatem. (g) Postquam Astu venit, concione advocatâ, sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit quin ejus casum lacrymarit, inimicumque his se ostenderit, quorum operâ, patriâ pulsus fuerat: perinde ac si alius populus, non ille ipse qui tum flebat, eum (34) sacrilegii damnas-

INTERPRETATIO.

(f) *Quamobrem & quod Siciliam amisissent: & Lacedæmonii vicissent, imputabant.*

(g) *In urbem reversus.*

NOTÆ.

(28) *Tribus navalibus.*) Quorum postremum ad Cyzicum, in quo Alcibiades Mindarum Lacedæmoniorum Ducem interfecit. Xenoph. lib. 1.

(29) *In his Byzantium.*) Proditione captum refert Xenophon, & proditorum nomina recenset lib. 1. In quo consentiunt Diodorus lib. 8. & Plutarchus in Alcibiade.

(30) *Clementiâ fuerant usi.*) Nam Byzantinis urbem suam reddiderunt, nec in eos sævierunt. Diodorus lib. 13.

(31) *His quum obviam universa Civitas descendisset.*) De glorioso Alcibiadis in Patriam reditu lege Xenophontem lib. 1. c. 10. Et Justin. lib. 5. c. 4.

(32) *Coronis aureis æneisque vulgo donabatur.*) Sunt qui legant; Coronis aureis, tæniisque: Ego vero vulgatem lectionem sequor, itent hic sit verborum sensus, nimirum Alcibiadem pro cujuslibet facultatibus duplici Coronarum genere donatum; a Divitibus quidem aureis; a Pauperibus vero æneis. Ita Gebhardus in Alcibiade.

(33) *Ille lacrymans.*) Præ gaudio.

(34) *Sacrilegii damnasset.*) Id est, Cereris mysteriorum sacrum silentium violasse.

nasset. Restituta ergo huic sunt publice bona. [35] Iidemque illi Eumolpidæ sacerdotes [h] rursus resecrare sunt coacti, qui eum devoverant, pilæque illæ, [i] in quibus devotio fuerat scripta, in mare præcipitatæ. Hæc Alcibiadi lætitia minus fuit diuturna. Nam quum ei essent omnes honores decreti, totaque respublica domi bellique tradita, ut unius arbitrio gereretur, & ipse postulasset ut duo sibi collegæ darentur, Thrasybulus & Adimantus, neque id negatum esset: classe in Asiam profectus [36] quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit. Nihil enim eum non efficere posse ducebant. Ex quo fiebat, ut omnia minus prospere gesta, ejus culpæ tribuerent, quum eum aut negligenter, aut malitiose fecisse loquerentur, sicut accidit. Nam corruptum a rege, capere Cymen noluisse arguebant. [k] Itaque huic maxime imputamus malo causam fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minus quam diligebatur, ne secunda fortuna magnisque elatus opibus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est ut absenti magistratum abrogarent, & alium in ejus locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, [37] & se Perinthum contulit, ibique tria castella communivit, [38] Bornos, Byziam, Macrontichos: manuque collectâ, primus Græciæ in Thraciam introiit: gloriosius existimans barbarorum prædâ locupletari quàm Graiorum. Qua ex re creverat cùm famâ tum opibus, magnamque amicitiam sibi [39] cum quibusdam regibus Thraciæ pepererat. Neque tamen a charitate patriæ potuit recedere. Nam quum [40] apud Ægos flumen Philocles prætor Atheniensium classem constituisset suam, [41] neque longe abesset Lysander prætor Lacedæmoniorum, qui in eo erat occupatus,

ut

INTERPRETATIO.

(h) *Iterum ad eum sacris restituendum compulsi sunt, qui eum a sacris arcuerant.*

(i) *Quibus execratio insculpta erat.*

(k) *Quamobrem ex immoderatâ expectatione quam de prudentiâ, & ejus fortitudine conceperant, hoc præsertim malum oriri putamus.*

NOTÆ.

(35) *Iidemque illi Eumolpidæ Sacerdotes.*) Vide paulo supra.

(36) *Quod apud Cymen.*) Urbs est Æolidia prope Lesbium insulam; Pompon. l. 1. quæ & Cuma dicta est, Æolicarum urbium maxima, & fere metropolia.

(37) *Et se Perinthum contulit.*) Urbem Thraciæ ad Propontidem, quæ & Heraclea dicitur.

(38) *Bornos, Byziam, Macrontichos.*) Bornos non alibi mihi occurrisse memini. Byzia vero est arx regum Thraciæ a Terei nefando crimine hirundinibus inviaa; Plin. lib. 4. c. 11. Macrontichos autem Oppidum est Thraciæ, non procul ab Isthmo Chersonesi, sic dictum a longo muro, quem Miltiadea ibi a Propontide ad Melanem sinum duxit, Chersonesum a reliquâ excludena Thraciâ. Plin. Ibidem.

(39) *Cum quibusdam Regibus Thraciæ.*) Hos Diodorua lib. 8. Medocum & Seuthen vocat.

(40) *Apud Ægos flumen.*) Thraciæ, de quo jam supra.

(41) *Neque longe abesset Lysander.*) Tunc enim erat Lampsaci quæ urbs est in orâ Asiæ ad Propontidem. Vide Strabonem lib. 3.

ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur: contra Atheniensibus exhaustis, præter arma & naves (42) nihil erat super: Alcibiades ad Atheniensium venit exercitum, (l) ibique præsente vulgo agere cœpit, si vellent, se coacturum Lysandrum aut dimicare, aut pacem petere. Lacedæmonios eo nolle confligere classe, quod pedestribus copiis plusquam navibus valerent. Sibi autem esse facile Seuthen regem Thracum deducere, ut eos terrâ depelleret. Quo facto necessario aut classe conflicturos, aut bellum composituros. Id etsi vere dictum Philocles animadvertebat, tamen postulata facere noluit, quod sentiebat se, Alcibiade recepto, nullius momenti apud exercitum futurum. Et si quid secundi evenisset, (m) nullam in eâ re suam partem fore: contra ea, si quid adversi accidisset, se unum ejus delicti futurum reum. Ab hoc discedens Alcibiades, *Quoniam*, inquit, *victoriæ patriæ repugnas*, *illud moneo*, *juxta hostes castra habeas nautica*. *Periculum est enim ne immodestiâ militum nostrorum occasio detur Lysandro nostri opprimendi exercitus*. Neque ea res illum fefellit. Nam Lysander quum per speculatores comperisset, vulgum Atheniensium in terram prædatum exisse, navesque pene inanes relictas: tempus rei gerendæ non dimisit, (n) eoque impetu totum bellum delevit. At Alcibiades, victis Atheniensibus, non satis tuta eadem loca sibi arbitrans, (43) penitus in Thraciam se supra Propontidem abdidit, sperans ibi facillime suam fortunam occuli posse: falso. Nam Thraces postquam eum cum magnâ pecuniâ venisse senserunt, insidias ei fecerunt: qui ea, quæ apportavit abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. Ille, cernens nullum locum sibi tutum in Græciâ, (44) propter potentiam Lacedæmoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transiit. (o) Quem quidem adeo suâ cepit humanitate, ut eum nemo in amicitiâ antecederet. Namque ei (45) Grunium dederat in Phrygiâ castrum, ex quo quinquaginta talenta vecti-

INTERPRETATIO.

(l) *Hicque præsentibus militibus proponere orsus est.*

(m) *Nullatenus se* gloriæ *participem futurum.*

(n) *Eâque aggressione bellum penitus confecit.*

(o) *Cui quidem suæ urbanitatis causâ tam gratus fuit.*

NOTÆ.

(42) *Nihil erat super.*) Anastrophe, pro, nihil supererat.

(43) *Penitus in Thraciam se supra Propontidem abdidit.*) In Bithyniam profugisse ait Plutarchus; quod non prorsus alienum est a Nepotis mente; nam & Thraces Bithyniæ partem incolebant, atque ipsi Thraces Bithyni dicti postquam in Asiam transfretassent. Unde Claudianus: *Thyni Thraces erant, quæ nunc Bithynia fertur*: Vide Plin. lib. 1. c. 31.

(44) *Propter potentiam Lacedæmoniorum.*) Qui devictis Atheniensibus terræ & maris Imperium obtinebant.

(45) *Grunium dederat in Phrygiâ.*) Legitur & Grynium in exemplis Basiliensibus. De hoc Castro loquitur lib. 3. de reb. gr.

ctigalis capiebat. Quâ fortunâ Alcibiades non erat contentus, neque Athenas victas Lacedæmoniis servire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione; sed videbat id (46) sine rege Persarum non posse fieri: ideoque eum amicum sibi cupiebat adjungi: neque dubitabat facile se consequuturum, si modo ejus conveniendi habuisset potestatem. (47) Nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare, Lacedæmoniis adjuvantibus, sciebat. Id si ei aperuisset, magnam se ab eo initurum gratiam videbat. Hæc quum moliretur, peteretque a Pharnabazo, ut ad regem mitteretur: (48) eodem tempore Critias cæterique tyranni Atheniensium certos homines ad Lysandrum in Asiam miserunt, qui eum certiorem facerent, nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset. Quare si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur. (49) His Lacon rebus commotus, statuit accuratius sibi agendum cum Pharnabazo. (p) (50) Huic ergo renunciat, quæ regi cum Lacedæmoniis essent; nisi Alcibiadem vivum aut mortuum tradidisset. Non tulit hoc satrapes, & violare clementiam, quam regis opes minui maluit. (51) Itaque misit Sysamithren & Bagoam ad Alcibiadem interficiendum, (52) quum ille esset in Phrygiâ, iterque ad regem pararet. (q) Missi, (53) clam vicinitati in quâ tum Alcibiades erat, dant negocium, ut eum interficiant. Illi quum eum ferro aggredi non auderent, noctu ligna

INTERPRETATIO.

(p) *Ille igitur abnegat Regi cum Lacedæmoniis quidquam fœderis esse.*

(q) *Ministri latenter iis quibus tum vicinus Alcibiades erat, curam imponunt.*

NOTÆ.

(46) *Sine rege Persarum.*) Artaxerxe qui Dario successerat.

(47) *Nam Cyrum.*) Artaxerxis fratrem, & Darii filium, cui Pater testamento legaverat civitates quarum præfectus erat. Justin. lib. 5. c. 11.

(48) *Eodem tempore Critias.*) 30. Tyrannorum apud Athenienses immanissimus. Cic. lib. 1. Tusc. quæst. c. 96.

(49) *His Lacon.*) Id est, Lysander, Lacon dictus, quia Lacedæmon erat in Laconiâ.

(50) *Huic ergo renunciat, quæ Regi cum Lacedæmoniis essent.*) Aliquid sane hic supplendum esse, aut restituendum putarem, hoc fere modo. *Huic ergo renunciat fœdera, quæ Regi cum Lacedæmoniis essent, stare non posse:* nisi *renunciare* idem esset, ac *irritum facere*. Unde Cic. ad Atticum *renunciare conductionem*, id est, irritam facere. *Renunciare alicui hospitium*. Idem Cicero. Quod idem est ac si Gallice diceretur, *Déclarer à quelqu'un qu'on renonce au droit d'hospitalité avec luy*. Renunciare vitæ. Suetan. *Declarer qu'on renonce à la vie*.

(51) *Itaque misit Sysamithren & Bagoam.*) Sysamithren Pharnabazi patruum fuisse quidam volunt ex Plutarcho, quod nomen Persicum est. Bagoam vero, non tam nomen esse proprium, quam commune, apud Persas Eunuchum significans, verisimile est.

(52) *Quum ille esset in Phrygiâ.*) Min. Asiæ regione, Cariæ, Lydiæ, Mysiæ, & Bithyniæ finitimâ; duplex est, superior & inferior; in hac postremâ situm erat Ilium ad Montis Idæ radices.

(53) *Clam vicinitati.*) Hanc vicinitatem Melissam vocatam scribit Athenæus lib. 13. Quam urbis nomen esse volunt Geographi; hancque fuisse Phrygiæ civitatem testatur idem Athenæus ibidem c. 12.

ligna contulerunt circa casam eam, in quâ quiescebat, eamque succenderunt, ut incendio conficerent quem manu superari posse diffidebant. Ille autem sonitu flammæ excitatus, quod gladius ei erat subductus, (r) (54) familiaris sui subalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadiâ hospes, qui nunquam discedere voluerat. Hunc sequi se jubet, & id quod in præsentiâ vestimentorum fuit, arripuit. (55) His in ignem ejectis, flammæ vim transit. Quem ut barbari incendium effugisse viderunt, eminus (56) telis missis interfecerunt, caputque ejus ad Pharnabazum retulerunt. (57) At mulier quæ cum eo vivere consueverat, muliebri sua veste contectum, ædificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades, annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum. (58) Hunc infamatum a plerisque tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: (59) Thucydides, qui ejusdem ætatis fuit: Theopompus, qui fuit post aliquanto natus: & (60) Timæus. qui quidem duo maledicentissimi, nescio quomodo in illo uno laudando consenserunt. Nam ea, quæ supra diximus, de eo prædicarunt, atque hoc amplius, quum Athenis splendidissimâ civitate natus esset, omnes Athenienses splendore ac dignitate vitæ superasse. Postquam inde expulsus, Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset æquiparare. (61) Omnes enim Bœotii magis firmitati corporis quam ingenii acumini inserviunt.

INTERPRETATIO.

(r) *Servi sui pugionem extrahit.*

NOTÆ.

(54) *Familiaris sui subalare telum eripuit.*) Quod sica est, seu pugio, sic dictum, quia ejus erat bravitatis, ut sub alia gestari posset.

(55) *His in ignem ejectis.*) Ut nempe suo pondere vim flammæ obruerent.

(56) *Telis missis interfecerunt.*) Varii varia de Alcibiadis morte referunt; alii in cubiculo in quo dormiebat crematum esse dicunt, ut Justin. lib. 5. c. 8. his verbis: *Cum occidi aperte non posset, vivus in cubiculo in quo dormiebat, crematus est.* Contra vero Aristoteles lib. 6. de naturâ animalium c. 29. In Elapho Asiæ monte occubuisse memorat, in quo monte omnes Cervæ scissâ sunt aure.

(57) *At mulier quæ cum eo vivere consueverat.*) Alii Timandram vocant, ut Plutarch. quam Laïdis Corinthiæ matrem fuisse refert. Alii Theodotam, ut Athenæus, lib. 13. c. 12.

(58) *Hunc infamatum a plerisque.*) Athenæus lib. 12. c. 9. refert Antiphonem quemdam librum contumeliæ scripsisse in Alcibiadem; & lib. 13. c. 12. Lysiam oratorem in eumdem orationem composuisse.

(59) *Theopompus.*) Chius orator & Historicus simul post Thucydidem & Herodotum.

(60) *Timæus.*) Qui a maledicentiâ suâ Epitimæus dictus est, id est, objurgator; siculus historicus, ut Thucydidem & Philistum se facile superaturum jactitaret. Plutarch. in Niciâ. Aliter Cicer. 2. de Orat.

(61) *Omnes enim Bœotii.*) Bœotiæ ad Septentrionem Atticæ circa Ismenum amnem populi, qui plus studii & operæ impendunt in acquirendo confirmandoque corporis robore, quam in excolendo ingenio; quos aliqui propterea παρὰ τὰς βόας denominatos volunt, Cic. de fato; *Athenis tenue cælum, ex quo acutiores etiam censentur Attici: crassum Thebis; itaque pingues Thebani & valentes.*

viunt. Eundem (62) apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientiâ ponebatur, (5) sic duritiei se dedidisse, ut parsimoniâ victûs atque cultûs omnes Lacedæmonios vinceret. Fuisse apud (63) Thracas homines vinolentos (64) rebusque venereis deditos: hos quoque in his rebus antecessisse. Venisse ad Persas, apud quos summa laus esset (65) fortiter venari, luxuriose vivere. Horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut, apud quoscunque esset, princeps poneretur, habereturque charissimus. Sed satis de hoc: reliquos ordiamur.

INTERPRETATIO.

(5) *Adeo austeram vitam duxisse.*

NOTÆ.

(62) *Apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientiâ ponebatur.*) Propter austeritatem legum Lycurgi. Vide Horat. Od. 7. lib. 1. Carm.

(63) *Thracas homines vinolentos.*) Quos Græci ἀκρατοπότας vocarunt, sicut & Scythas: unde Horatius 1. Od.

Natis in usum lætitiæ Scyphis
Pugnare Thracum est.

(64) *Rebusque venereis deditos.*) De his Ovid. 6. Metamorph.

Digna quidem facies, sed & hanc innata libido
Exstimulat; &c.

(65) *Fortiter venari.*) Xenoph. lib. 1. Cyropæd. & Strabo lib. 15.

VIII.

(1) THRASYBULUS LYCI FILIUS ATHENIENSIS.

Si per se virtus sine fortunâ ponderanda sit, dubito an hunc primum omnium ponam. Illi sine dubio neminem præfero, fide, constantiâ, magnitudine animi, in patriam amore. Nam quod multi voluerunt, pauci potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare; (2) huic contigit, ut a triginta oppressam tyrannis, e servitute in libertatem vindicaret. Sed nescio quomodo, quum eum nemo anteiret his virtutibus, mul-

NOTÆ.

(1) Thrasybulus lyci filius.) Jam de Lyco Thrasybuli patre in Alcibiade.

(2) *Huic contigit ut a 30. tyrannis.*) Quos nimirum Lacedæmonii victores Atheniensibus a Lysandro victis præfecerant, & a quibus Thrasybulus ipse in exilium pulsus fuerat.

multi [3] nobilitate præcucurrerunt. Primum Peloponnesio bello [4] multa hic sine Alcibiade gessit: ille nullam rem sine hoc, [a] quæ ille universa naturali quodam bono fecit lucri. Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus & fortunâ, [b] quod in prælii concursu abit res a consilio [5] ad vires vimque pugnantium. [c] Itaque jure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat: [d] seque his plus valuisse quam ducis prudentiam vere potest prædicare. Quare illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli. Nam quum triginta tyranni, præpositi a Lacedæmoniis, servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello pepercerat fortuna, partim patriâ expulissent, partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent: non solum princeps, sed & solus initio bellum his indixit. [6] Hic enim quum Phylen confugisset, (quod est castellum in Atticâ munitissimum) non plus habuit secum [7] quam triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Atticorum: hoc robur libertatis clarissimæ civitatis. Neque vero hic non contemptus est primo a tyrannis, [e] sed ejus solitudo: [f] quæ quidem res & illis contemnentibus perniciei, & huic despecto saluti fuit. Hæc enim illos ad persequendum segnes, [g] hos autem tempore ad comparandum dato, fecit robustiores. Quo magis præceptum illud omnium in animis esse debet, *Nihil in bello oportere contemni*: nec sine causâ dici, [8] *Matrem timidi flere non solere*. [h] Neque tamen pro opinione Thrasybuli auctæ sunt opes; nam jam tum illis tempori-

INTERPRETATIO.

(a) *Quæ hic omnia optimâ quadam naturâ adeptus est.*

(b) *Quod inter pugnandum* Ducis *consiliorum exitus ex bellatorum viribus animisque dependent.*

(c) *Idcirco sibi quædam, ut par est, a Duce miles, plura vero sors repetit.*

(d) *Atque suas vires victoriæ magis, quam Imperatoris consilium, contulisse, non falso valet gloriari.*

(e) *Sed, quod solus esset.*

(f) *Qui quidem contemptus & his qui contemnebant exitium, illi vero qui contemnebatur salutem attulit.*

(g) *Illos vero morâ* ad pugnandum *datâ, viribus auxit.*

(h) *Minus vere quam* ferebat *opinio Thrasybuli vires crevere.*

NOTÆ.

(3) *Nobilitate præcucurrerunt.*) Quædam editiones habent, *præcurrerunt*, quod minime probandum.

(4) *Multa hic sine Alcibiade gessit.*) De quibus Xenoph. lib. 1. de reb. gr. Diodorus 13. Et Cicero pro Muræna.

(5) *Ad vires vimque pugnantium.*) Vario a variis hic locus legitur. Lambinus enim *ad vires virtutemque pugnantium*. Puteanus *ad vices, vimque pugnantium*. Quidam *ad vires undique pugnantium*. Alii denique *ad vires nostrûm cujusque pugnantium*. At ego nihil mutandum esse arbitror, quia Authoris mens ea est, ut pugnæ exitum ad corporis vires, & vim animi referet.

(6) *Hic enim quum Phylen confugisset.*) Locus erat munitus distans Athenis c. stadiis in Œoide tribu, de quo meminit schol. in Aristophanis Plutum, act. 5 sc. 1. Et Xenoph. lib. 11. de reb. gr. c. 8. Justin. lib. 5. c. 9.

(7) *Quam triginta de suis.*) Septuaginta fuisse refert Xenophon ibidem.

(8) *Matrem timidi flere non solere.*) De hoc adagio vide Erasmum.

ribus fortius boni pro libertate loquebantur, quam pugnabant. Hinc in Piræeum transiit, [9] Munichiamque munivit. Hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti : ab eâque turpiter repulsi, protinus in urbem, armis impedimentisque amissis refugerunt. Usus est Thrasybulus non minus prudentiâ quam fortitudine; [i] nam cedentes violari vetuit ; cives enim civibus parcere æquum censebat. Neque quisquam est vulneratus, nisi qui prior impugnare voluit. [k] [10] Neminem jacentem veste spoliavit : Nil attigit nisi arma, quorum indigebat, & quæ ad victum pertinebant. In secundo prælio [11] cecidit Critias dux tyrannorum, quum quidem exadversus Thrasybulum fortissime pugnaret. Hoc dejecto, Pausanias venit Atticis auxilio, rex Lacedæmoniorum. Is inter Thrasybulum & eos, qui urbem tenebant, fecit pacem his conditionibus: *Ne qui, præter triginta tyrannos,* [12] *& decem, qui postea prætores creati,* [13] *superioris more crudelitatis erant usi, adficerentur exilio : neve bona publicarentur :* [14] *reipublicæ procuratio populo redderetur.* Præclarum hoc quoque Thrasybuli, quod reconciliatâ pace, quum plurimum in civitate posset, legem tulit; *ne quis anteactarum rerum accusaretur, neve mulctaretur :* [15] eamque illi legem OBLIVIONIS appellarunt. Neque vero hanc tantum ferendam curavit, sed etiam ut valeret, effecit. Nam quum quidam ex his qui simul cum eo in exilio fuerant, cædem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum fuerat, publice prohibuit, & id

INTERPRETATIO.

(i) *Nam non resistentibus vim inferri prohibuit.*

(k) *Nullum in acie cæsum exuit.*

NOTÆ.

(9) *Munichyamque munivit.*) Munichya tumulus est in Chersonesi formam curvatus, ingressum habens ore angusto, a quo murus 40. stadiorum longitudinis protendebatur, Athenarum urbem cum Piræeo, duobusque aliis portubus conjungens. Ovid. 6. Metam.

Munichyosque volans agros, gratamque Minervæ
Despiciebat humum.

(10) *Neminem jacentem veste spoliavit.*) Ut se tantum adversus improbos & armatos cives pugnare ostenderet ; præterquam quod turpe est & forti Duce indignum ex mortuis lucrum captare, ut refert Aristoteles Rhet. 11.

(11) *Cecidit Critias.*) Illum cum Hippomacho cecidisse narrat Xenoph. lib. 2. de reb. gr. Justinus vero l. 5. c. 9. in eo bello non Hippomachum, sed Hippolochum & Critiam omnium tyrannorum sævissimos periisse ait, quod ad idem referri puto.

(12) *Et decem qui postea prætores creati.*) Ii sunt qui in Piræeo imperabant ; Xenoph. lib. 2. de rebus gr.

(13) *Superioris more crudelitatis erant usi.*) Hoc est, qui triginta tyrannorum inhumanitatem æmulati fuerant.

(14) *Resp. procuratio populo redderetur.*) Id est, status Democraticus restitueretur.

(15) *Eamque illi legem oblivionis oppellarunt.*) Græci *ἀμνηστίαν* vocant, qua lege cautum erat ut ne qua rerum præteritarum mentio fieret, omnisque memoria sempiternâ oblivione deleretur. Sic Cicero Philippica I. Et Valer. Max. lib. 4. cap. 1.

id quod pollicitus erat, præstitit. Huic pro tantis meritis, (16) honoris corona a populo data est, (17) facta duabus virgulis oleaginis: (l) quæ, quod amor civium, non vis, expresserat, nullam habuit invidiam, magnaque fuit gloria. Bene ergo (18) Pittachus ille, qui septem sapientum numero est habitus, (19) quum ei Mitylenæi multa millia jugerum agri muneri darent, *Nolite, rogo vos,* (inquit) *mihi dare quod multi invideant, plures etiam concupiscant. Quare ex istis nolo amplius quam centum jugera, quæ & meam animi æquitatem & vestram voluntatem indicent. Nam parva munera, diutina: (m) locupletia, non propria esse consueverunt.* Illâ igitur coronâ contentus Thrasybulus, neque amplius requisivit, neque quenquam honore se antecessisse existimavit. Hic sequenti tempore quum prætor classem (20) ad Ciliciam appulisset, neque satis diligenter in castris ejus agerentur vigiliæ, (21) a barbaris, ex oppido noctu eruptione factâ, in tabernaculo interfectus est.

INTERPRETATIO.

(l) *Quæ, quia ex Civium benevolentiâ, non ex violentiâ, obvenerat.*
(m) *Opulenta, non stabilia esse solent.*

N O T Æ.

(16) *Honoris corona.*) Hæc donabatur quisquis de Rep. bene meritus erat in magnâ populi frequentiâ, adjuncto Præconis elogio. Casaub.

(17) *Facta duabus virgulis oleaginis.*) Quod etiam in usu fuit apud Romanos antequam Coronas e floribus texere didicissent. Unde Virgil. 7. Æneid.

Centum Oratores augusta ad mœnia Regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes.

Quia vel qui pacem poscebant, vel pacis authores erant, olivæ frondibus coronabantur.

(18) *Pittacbus ille.*) Philosophus Mitylenæus, de quo vide Laertium in ejus vitâ.

(19) *Quum ei Mitylenæi multa millia jugerum agri muneri darent.*) Quandoquidem ille ex Lesbo Insula Melanchrum tyrannum ejecerat, & Phrynonem hostium ducem in singulari certamine reti injecto implicitum superaverat. Vide Laertium, ibidem.

(20) *Ad Ciliciam appulisset.*) Cilicia, hodie Caramania, Regio est in minori Asiâ, Syriæ proxima, Tauro monti subjecta. Hunc tamen non in Ciliciâ, sed in Pamphiliâ prope Aspendum ejusdem regionis urbem noctu in castris interfectum fuisse scribit Xenoph. lib. 4. c. 17.

(21) *A barbaris.*) Hoc est ab Aspendiis, qui propter agrorum suorum devastationem in eum infensi, noctu urbe suâ erumpentes trucidarunt.

IX.

[1] CONON ATHENIENSIS.

PELOPONNESIO bello accessit ad rem publicam: in eoque ejus opera magni fuit; nam & prætor pedestribus exercitibus præfuit, & præfectus classis res magnas mari gessit. Quas ob causas præcipuus ei honos habitus est. [2] Namque omnibus unus insulis præfuit. In qua potestate [3] Theram cepit, coloniam Lacedæmoniorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello prætor, [4] quum apud Ægos flumen copiæ Atheniensium a Lysandro sunt devictæ. [5] Sed tum abfuit, eoque pejus res administrata est; [a] nam & prudens rei militaris, & diligens erat imperii. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse. Rebus autem afflictis quum patriam obsideri audisset, non quæsivit ubi ipse tuto viveret, sed unde præsidio esset civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum satrapem Joniæ & Lydiæ, [6] eundemque generum regis & propinquum: apud quem ut multum gratiâ valeret, multo labore multisque effecit periculis. Nam quum Lacedæmonii Athenien-

---

INTERPRETATIO.

(a) *Si quidem & artem militarem callebat, & Ducis partes strenue implebat.*

NOTÆ.

(1) CONON.) Is Timothei Atheniensis, non Samii filius fuit.

(2) *Namque omnibus unus insulis præfuit.*) Hæc opinio cum omnibus aliis pugnare videtur; nisi forte id tempus intelligatur quo victis ad Cnidum omnem Lacedæmoniis adjuvante Pharnabazo, Classi regis Persarum præfectus, omnes insulas a Lacedæmoniis avertit, ut infra videbitur.

(3) *Theram cepit.*) Neque sic legendum, neque ut quidam volunt *Pheras*, autumo; sed mihi magis arridet, *Pharas cepit*, ut colligi potest ex his verbis Xenoph. lib. 4. de reb. gr. Καταπλεύσας δὲ πρῶτον εἰς Φαράς, de qua etiam urbe meminit Pausanias in Achaïcis, estque in Cretâ insulâ, a Messeniis condita. De qua Plinius, lib. 4. c. 12.

(4) *Quum apud Ægos flumen.*) De hoc in Lysandro.

(5) *Sed tum abfuit.*) Id Xenoph. lib. 2. c. 3. de reb. gr. & Plutarch. in vita Lysandri negant, eumque ex eo prælio fugisse ad Evagoram Cypri Regem cum 8. triremibus testantur; quibus & Justinus lib. 6. & Isocrates in Evagora non dissentiunt.

(6) *Eundemque generum regis.*) Duxerat enim Pharnabazus Apamam unam ex Xerxis filiabus. Plutarchus in Artaxerxe.

niensibus devictis, in (7) societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bellatum misissent in Asiam, (8) maxime impulsi a Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitiâ ejus defecerat, & cum Lacedæmoniis coierat societatem: hunc adversus Pharnabazus habitus est imperator: re quidem verâ exercitui præfuit Conon, ejusque omnia arbitrio gesta sunt. Hic multum (9) ducem summum Agesilaum impedivit, sæpeque ejus consiliis obstitit. (b) Neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum. Qui posteaquam domum a suis civibus revocatus est, quod Bœotii & Athenienses Lacedæmoniis bellum indixerant: Conon nihilo secius apud præfectos regis versabatur, hisque omnibus maximo erat usui. Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi, quam cæteris erat apertum. Multis enim magnisque meritis apud regem, etiam quum in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum si non facile ad credendum inducebatur, reminiscens, ejus se operâ Cyrum fratrem superasse. Hujus accusandi gratiâ Conon a Pharnabazo ad regem missus, posteaquam venit, primum ex more Persarum (10) ad Chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, (11) Tithraustem accessit, seque ostendit cum rege colloqui velle; nemo enim sine hoc admittitur. Huic ille inquit, *Nulla mora est: sed tu delibera, utrum colloqui malis, an per literas edere, quæ cogitas. Necesse est enim si in conspectum veneris, venerari te regem,* (c) quod προσκυνεῖν illi vocant. *Hoc si tibi grave est,* (d) *per me nihilo secius, editis mandatis, conficies quod studes.* Tum Conon: *Mihi vero*, inquit, *non est grave quemvis honorem habere*

re-

INTERPRETATIO.

(b) *Manifestumque fuit, si hic defuisset, fore ut Agesilaus Asiam ad Taurum usque Artaxerxi abstulisset.*

(c) *Quod adorare hi nuncupant.*

(d) Meâ *pariter* operâ, scriptia *arcana exponendo, quod optas exequeris.*

NOTÆ.

(7) *In societate non manerent.*) Nepoti refragantur Xenoph. lib. 4. de reb. gr. & Plutarchus in Apophteg. Illi enim narrant Agesilaum a Lacedæmoniis in Asiam esse missum, eo quod audierant Artaxerxem exercitum & classes adversus Græcos parare. Non igitur Lacedæmonii, sed Persæ in societate non manebant.

(8) *Maxime impulsi a Tissapherne.*) Tissaphernes præfectus Persarum, cui regis jussu caput abscissum est propter proditionem. Xenoph. in Agesilao; & Diodorus lib. 14.

(9) *Ducem summum Agesilaum.*) Hic Archidami filius, qui post Agidis fratris sui mortem regno potitus est.

(10) *Ad Chiliarchum.*) Χιλίαρχοι a Græcis dicitur qui mille viris præponitur. Joseph. l. 3. de bello Judaïco: *Milites*, inquit, *ad Centuriones, illi ad Chiliarchos conveniunt.* Sed ut dicam quod super eà re sentio; Chiliarchi gradus secundus erat a Rege, totiusque regiæ curationem habebat, quemadmodum apud Romanos Præfectus prætorio, & apud Francos olim, *Le Maire du Palais*, sine cujus venia nemo ad regem accedere poterat.

(11) *Tithraustem.*) Nomen ipsius Chiliarchi, qui Regis jussu Tissapherni caput abscidit. Xenoph. in Agesilao.

regi : sed vereor ne civitati meæ sit opprobrio , si , quum ex eâ sim profectus quæ cæteris gentibus imperare consueverit , potius barbarorum quam illius more fungar. Itaque quæ volebat , huic scripta tradidit. Quibus cognitis , rex tantum autoritate ejus motus est , ut Tissaphernem hostem judicarit, & Lacedæmonios bello persequi jusserit , & ei permiserit , (12) quem vellet, eligere ad dispensandam pecuniam. (e) Id arbitrium Conon negavit sui esse consilii, sed ipsius , qui optime suos nosse deberet. Sed se suadere, Pharnabazo id negotii dari. Hinc magnis muneribus donatus, ad mare est missus ut Cypriis & Phœnicibus , cæterisque civitatibus maritimis naves longas imperaret , classemque quæ proximâ æstate mare tueri posset , compararet , dato adjutore Pharnabazo, sicut ipse voluerat. Id ut Lacedæmoniis est nunciatum, (f) non sine curâ administrarunt, quod majus bellum imminere arbitrabantur, quam si cum barbaro solum contenderent. Nam ducem fortem & prudentem regiis opibus præfuturum , ac secum dimicaturum videbant , quem neque consilio neque copiis superare possent. Hac mente magnam contrahunt classem : proficiscuntur Pisandro duce . Hos Conon (13) apud Cnidum adortus , magno prælio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Quâ victoriâ non solum Athenæ, sed etiam cuncta Græcia, (14) quæ sub Lacedæmoniorum fuerat imperio, (15) liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit: muros dirutos a Lysandro utrosque & Piræei & Athenarum , reficiendos curat , pecuniæque quinquaginta talenta, quæ a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat. Accidit huic , quod cæteris mortalibus, (16) *ut inconsideratior in secundâ quam in adversâ esset fortunâ.* Nam classe Peloponnesiorum devictâ, quum ul-

INTERPRETATIO.

(e) *Hanc electionem non ad se , sed ad eum pertinere dixit.*

(f) *Non absque sollicitudine* res gesserunt.

NOTÆ.

(12) *Quem vellet , eligere ad dispensandam pecuniam.*) Is apud Romanos Quæstor dicebatur , qui scilicet cogendis administrandisque pecuniis præficiebatur.

(13) *Apud Cnidum.*) Urbs est in extremo cornu peninsulæ, Cariæ adhærentis , hodie vulgo *Cabo-Erio* , non longe ab Halicarnasso , & Co insulâ ; hæc olim Praxitelis Venere nobilitata fuit , unde Horatius 1. Carm. Ode 30.

O Venus Regina Cnidi , Paphique ,
Sperne dilectam Cypron , &c.

(14) *Quæ sub Lacedæmoniorum fuerat imperio.*) Scilicet maritimo , de quo tamdiu certamen fuit inter Spartiatas, & Athenienses.

(15) *Liberata est.*) In perpetuum assertæ Græciæ libertatis monumentum , binæ statuæ , sumptu publico, erectæ sunt prope Jovis Servatoris simulachrum , quarum altera Cononi , altera Evagoræ Cypriorum Regi , teste Plutarcho , dicata est.

(16) *Ut inconsideratior in secunda , quam in adversa esset fortuna.*) Idem de Conone refert Polybius 17. histor. Et certe , hoc velut in mora positum est , ut quos secunda fortuna amplectitur, hos quoque cæcitatis suæ participes faciat.

ultum se [17] injurias patriæ putaret, plura concupivit, quam efficere potuit. Neque tamen ea non pia & probanda fuerunt, quod potius Patriæ opes augeri, quam regis, maluit. Nam quum magnam autoritatem sibi pugnâ illâ navali quam apud Cnidum fecerat, constituisset, non solum inter barbaros, sed etiam inter omnes Græciæ civitates: clam dare operam cœpit, ut Joniam & Æoliam restitueret Atheniensibus. Id quum minus diligenter esset celatum, [18] Teribazus, qui Sardibus præerat, Cononem evocavit, simulans ad regem eum se mittere velle magnâ de re. Hujus nuncio parens; quum venisset, in vincula conjectus: in quibus aliquandiu fuit. Nonnulli eum ad regem abductum, ibique periisse scriptum reliquerunt. Contra ea [19] Dinon historicus, cui nos plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit. Illud addubitat, utrum [20] Teribazo sciente, an imprudente sit factum.

NOTÆ.

(17) *Injurias Patriæ*,) A Lacedæmoniis illatas.

(18) *Teribazus*.) Qui Sardibus præerat Cononem evocavit. At paulo aliter istud rafart Xenoph. lib. 4. de reb. gr. Diodorus lib. 14. Ajunt enim Teribazum Cononi, ob res prospare ab eo gestas, invidisse, & hac prætextâ causâ, quod Atheniensibus pecuniâ & classe ragiâ urbes acquireret, eum Sardeis perductum in vincula conjecisse. Isocrates tamen per omnia fara Nepoti consentit, & aperte significat in Panegyrico, Cononem immerito a Persis esse comprehensum.

(19) *Dinon historicus*.) Hic Persica scripsit, Clitarchi pater fuit, vixitque tempore Artaxerxis Occhi, & Philippi. Voss. lib. 4. de hist. gr. c. 8.

(20) *Teribazo*.) Pedestrium copiarum Præfecto. Diodor. lib. 16.

X.

X.

[1] DION HIPPARINI
FILIUS SYRACUSANUS.

NOBILI genere natus, [a] [2] utrâque implicatus tyrannide Dionysiorum. [3] Namque ille superior, [4] Aristomachen, sororem Dionis, habuit in matrimonio: ex qua duos filios, Hipparinum & Nysæum, procreavit: totidemque filias, Sophrosynen & Areten. Quarum priorem Dionysio filio eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit: alteram, Areten, Dioni. Dion autem præter nobilem propinquitatem, generosamque majorum famam, multa alia a naturâ habuit bona. In his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas: magnam corporis dignitatem, [5] quæ non minimum commendat: magnas præterea divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneribus auxerat. Erat intimus Dionysio priori, neque minus propter mores quam affinitatem. Namque etsi Dionysii crudelitas ipsi displicebat, tamen salvum illum propter necessitudinem, [6] magis etiam suorum causâ esse studebat. Aderat in magnis rebus: ejusque consilio multum movebatur tyrannus, nisi quâ in re major ipsius cupiditas intercesserat. Legationes vero omnes, quæ essent illustriores, per Dionem administrabantur. Quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter administrando, crudelissimum nomen tyranni suâ humanitate tegebat. Hunc a Dionysio missum [b] Carthaginenses suspexerunt, ut neminem unquam Græcâ linguâ loquentem magis sint admirati. Neque vero hæc Dio-

---

INTERPRETATIO.

(a) *Cum utroque Dionysio Tyranno* affinitate *junctus*,
(b) *Pœni venerati sunt*.

NOTÆ,

(1) DION HIPPARINI FILIUS.) Hipparinum hunc Syracusanorum optimatum illustrissimum fuisse coostat ex Diodoro lib. 16. Item ex Suidâ & Plutarcho.

(2) *Utrâque implicatus tyrannide Dionysiorum.*) Scilicet, patris & filii, qui ambo tyranni dicti sunt.

(3) *Namque ille superior.*) Pater, nempe, qui ætate superior.

(4) *Aristomachen sororem Dionis.*) Duas uxores uoo die duxit Diooysius superior, teste Æiiano lib. 13. var. hist. Alteram Locrensem nomine Doridem, & alteram nomioe Aristænetam Hipparini filiam, Dionis sororem. Unde patet Æliaoum & Nepotem circa nomen ultimæ dissentire. Ex Locrensi Dionysium juniorem habuit; ex Dionia sorore Hipparinum & Nysæum filios, vel Narsæum, ut vult Diodorus. Vide Cicerooem 5. libro Tusc. Quæst.

(5) *Quæ non minimum commendat.*) Alias, *Commendatur*, quod non improbo.

(6) *Magis etiam suorum causâ.*) Nimirum, propter sororis suæ liberos.

Dionysium fugiebant; nam quanto esset sibi ornamento, sentiebat. Quo fiebat, ut uni huic maxime indulgeret, neque eum secus diligeret ac filium. Qui quidem, quum (7) Platonem Tarentum venisse fama in Siciliam esset perlata, (8) adolescenti negare non potuit, (c) quin eum arcesseret, quum Dion ejus audiendi cupiditate flagraret. (d) Dedit ergo huic veniam, magnâque eum ambitione (9) Syracusas perduxit. Quem Dion adeo admiratus est atque adamavit, ut se totum ei traderet. (10) Neque vero minus Plato delectatus est Dione. Itaque quum a Dionysio tyranno (11) crudeliter violatus esset, quippe quem venundari jussisset, tamen (12) eòdem rediit, ejusdem Dionis precibus adductus. Interim in morbum incidit Dionysius: quo cum graviter conflictaretur, quæsivit a medicis Dion, *quemadmodum se haberet: simulque ab his petiit, si forte majori esset periculo, ut sibi faterentur. Nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno,* (13) *quod sororis suæ filios ex illo natos, partem regni putabat debere habere.* Id medici non tacuerunt, & ad Dionysium filium sermonem retulerunt. Quo ille commotus, ne agendi cum eo esset Dioni potestas, (e) (14) patri soporem me-

INTERPRETATIO.

(c) *Quominus illum acciret.*

(d) *Huic igitur facultatem* adducendi *fecit, & exquisito apparatu illum Syracusas adduxit.*

(e) Potionem *soporiferam Parenti a Medicis dari voluit.*

NOTÆ.

(7) *Platonem Tarentum venisse.*) Hodie vulgo *Taranto*, urbs est Apuliæ notissima, in intimo recessu sinus, qui ab ea dicitur Tarantinus.

(8) *Adolescenti negare non potuit.*) Id est, Dioni qui tum in florenta juventâ erat, quum Platonem primâ vice audivit, valde docilis, & ingenio acerrimo. Plutarch. in Dione.

(9) *Syracusas perduxit.*) Civitatem totius Siciliæ tunc facile Principem, quæ sub Pachyno monte sita est, ubi fons Aretusa Poëtarum carminibus celebratus. Vide Cicer. 6. in Varrem; hodie vulgo *Saragosa*.

(10) *Neque minus Plato delectatus est Dione.*) Vide Laertium in ejus vitâ. Hujus etiam rei argumento sunt versus, ajus in Dionem, qui dilectum a Platone, atque ardenter amatum indicant.

(11) *Crudeliter violatus esset.*) Quia Platonem de virtute viri boni, & de justitiâ disputantem ferre non potuit, quippe qui vitam justorum esse beatam, tyrannorum miseram diceret, ideo inhumaniter eum habuit tyrannus, & tanquam mancipium in foro venumdari jussit. Diodorus lib. 15. & Plutarchus in Libello cui Titulus est; Πῶς ἄν τις διακρίνειε τὸν κόλακα.

(12) *Eòdem rediit.*) Iterum in Siciliam navigasse Plato ipsemet testis est, sed post mortem Dionysii prioris; quia secundus Dionysius literis ipsi promiserat fore ut si veniret, exulanti Dioni omnia concederet.

(13) *Quod sororis suæ filios.*) Eos nimirum qui ex Aristomachâ sorore sua, & Dionysio antiquiora nati erant.

(14) *Patri soporem.*) φάρμακον ὑπνωτικόν, soporiferam potionem quæ ex nigri papaveris, & cicutæ succo parari solet, eaque frigidissima est, quo mortis genere Athenienses capite damnatos necare solebant. Unde Juven. Sat. 7.

hunc inopem vidistis Athenæ
Nil præter gelidas ausæ conferre cicutas.

medicos dare coëgit. Hoc æger sumpto, somno sopitus, diem obiit supremum. [15] Tale initium fuit Dionis & Dionysii simultatis: eaque multis rebus aucta est. Sed tamen primis temporibus aliquandiu simulata inter eos amicitia mansit; quumque Dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platonem Athenis arcesseret, & ejus consiliis uteretur: [16] ille, qui in aliquâ re vellet patrem imitari, [17] morem ei gessit: eodemque tempore [18] Philistum historicum Syracusas reduxit, [19] hominem amicum non magis tyranno, quam tyrannidi. Sed de hoc [20] in eo meo libro plura sunt exposita qui de historicis Græcis conscriptus est. Plato autem tantum apud Dionysium autoritate potuit, valuitque eloquentiâ, ut persuaserit tyrannidis facere finem, libertatemque reddere Syracusanis. [21] A qua voluntate Philisti consilio deterritus, aliquanto crudelior esse cœpit. Qui quidem quum a Dione se superari videret ingenio, autoritate, amore populi; verens ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi: navem ei triremem dedit, [22] qua Corinthum deveheretur: (f) [23] ostendens, se id utriusque facere causâ, ne, quum inter se timerent, alteruter alterum præoccuparet. Id quum factum multi indignarentur, (g) magnæque esset invidiæ tyranno; Dionysius omnia, quæ moveri poterant Dionis, in naves imposuit, ad eumque misit. Sic enim existima-

INTERPRETATIO.

(f) *Indicans, id a se fieri in commune utriusque bonum, ne, propter mutuam diffidentiam, alteruter alterum supplantaret.*

(g) *Magnamque in tyrannum invidiam concitasset.*

NOTÆ.

(15) *Tale initium fuit Dionis, & Dionysii simultatis.*) Paulo aliter super eâ re sentiunt Diodorus lib. 16. & Plutarchus in Dione.

(16) *Ille, qui in aliquâ re vellet patrem imitari.*) Nam Dionysius superior Platonem acciverat, ut supra dictum est.

(17) *Morem ei gessit.*) Id est, Dioni obtemperans ad Platonem scripsit, cujus epistolæ summa extat inter epistolas Platonis.

(18) *Philistum historicum.*) Qui a Dionysio patre regno pulsus fuerat; revocatus est autem in invidiam Dionis & Platonis; varias ille conscripsit historias de reb. Siculis, cum esset Adriæ otiosus & exul. Vossius de historicis Græcis.

(19) *Hominem amicum non magis tyranno, quam tyrannidi.*) Id est, qui non minus tyrannum, quam tyrannidem amabat; reverâ enim cum Dionysio stricto amore copulabatur, nec ejus indoles a tyrannide abhorrebat.

(20) *In eo meo libro.*) Hunc nobis temporum injuria abstulit, solumque ejus desiderium reliquit.

(21) *A quâ voluntate Philisti consilio deterritus.*) Hunc, ut mox diximus, ab exilio revocaverat Dionysius junior, ut aliquem haberet qui Platoni & Dioni adversaretur.

(22) *Qua Corinthum deveheretur.*) Corinthus urbs Achaiæ celeberrima, duobus portubus inclyta, in Isthmo Peloponnesi, cujus veluti claustrum est, sita.

(23) *Ostendens, se id utriusque facere causâ.*) Aliter Plutarchus, aliter Diodorus illud narrant; Plutarchus quidem in Dione, Diodorus vero lib. 15.

mari volebat, id se non odio hominis, sed suæ salutis fecisse causâ. Postea vero quam audivit eum in Peloponneso manum comparare, sibique bellum facere conari, (24) Areten Dionis uxorem alii nuptum dedit, (25) filiumque ejus sic educari jussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero priusquam pubes esset, scorta adducebantur, vino epulisque obruebatur, (h) neque ullum tempus sobrio relinquebatur. (26) Is usque eo vitæ statum commutatum ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater, (namque appositi erant custodes qui eum (27) a pristino victu deducerent) ut se e superiore parte ædium dejecerit, atque ita interierit. Sed illuc revertor. Postquam Corinthum pervenit Dion, & eôdem perfugit (28) Heraclides ab eodem expulsus Dionysio, qui præfectus fuerat equitum: omni ratione bellum comparare cœperunt: sed non multum proficiebant, (29) quod multorum annorum tyrannis, magnarum opum putabatur. Quam ob causam (30) pauci ad societatem periculi perducebantur. Sed Dion, fretus non tam suis copiis quam odio tyranni, maximo animo duabus onerariis navibus, quinquaginta annorum imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum, centum peditum millibus, profectus oppugnatum, quod omnibus gentibus admirabile est visum, adeo facile perculit, ut post diem tertium, quam Siciliam attigerat, (31) Syracusas introierit. Ex quo intelligi potest, *nullum esse imperium tutum nisi benevolentiâ munitum*. (32) Eo tempore aberat Dionysius, & in Italia classem opperiebatur, adver-

INTERPRETATIO.

(h) *Neque ut sobrius esset spatium dabatur.*

NOTÆ.

(24) *Areten Dionis uxorem alii nuptum dedit.*) Scilicet, Timocrati familiari suo, sed invitam. Sic Plutarchus ibidem.

(25) *Filiumque ejus.*) Hunc Aretæum alii, alii Hipparinum, alii Hipparionem vocant.

(26) *Is usque eo vitæ statum commutatum ferre non potuit.*) Eâ de re fuse loquitur Plutarchus in Dione.

(27) *A pristino victu deducerent.*) Id est, a pristino vivendi genere, corruptisque moribus revocarent.

(28) *Heraclides ab eodem expulsus.*) Hunc turbulentum, seditiosum, mobilem, infidum, rei militaris imperitum scribit Plutarchus.

(29) *Quod multorum annorum tyrannis.*) Non de Tyranno, sed de Tyrannide hic loquitur, quæ jam quinquaginta ab hinc annis inceperat sub priore Dionysio, qui se relinquere filio tyrannidem adamante, seu vinculis adamantinis vinctam dicebat. Plutarchus in Dione. Diodor. lib. 15. Ælianus lib. 6.

(30) *Pauci ad societatem.*) Triginta Syracusanos qui in Peloponneso exulabant Dionem secutos esse tradit Diodorus, sed multos in Græciâ propter tyranni odium se ipsi adjunxisse verisimile est.

(31) *Syracusas introierit.*) Hujus reditus magnificentiam, & lætitiam describunt Plutarchus in Dione, & Diodorus ibidem.

(32) *Eo tempore aberat Dionysius.*) Tunc enim circa Cauloniam, seu Coloneam erat, oppidum in primâ Italiæ fronte apud Locros situm. Plin. lib. 3. c. 10. Nec nisi septimo post Dionis reditum die Syracusas reversus est. Diodorus lib. 15.

versariorum ratus neminem sine magnis copiis ad se venturum: quæ res eum fefellit. Nam Dion his ipsis qui sub adversarii fuerant potestate, [i] regios spiritus repressit, totiusque ejus partis Siciliæ potitus est, quæ sub Dionysii potestate fuerat: parique modo urbis Syracusarum, præter arcem [33] & insulam adjunctam oppido: eoque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: *Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius,* [34] *Syracusas Apollocrates, cui maximam fidem uni habebat Dion.* Has tam prosperas, tamque inopinatas res consequuta est subita commutatio. Quod fortuna suâ mobilitate, quem paulo ante extulerat, demergere est adorta. Primum in filio, de quo commemoravi supra, suam vim exercuit. [35] Nam quum uxorem reduxisset, quæ alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem a perdita luxuriâ, accepit gravissimum parens vulnus morte filii: [36] deinde ortâ dissensione inter eum & Heraclidem; qui quidem principatum non concedens, factionem comparavit. Neque is minus valebat apud optimates, quorum consensu præerat classi, quum Dion exercitum pedestrem teneret. Non tulit hoc animo æquo Dion, & versum illum Homeri retulit [37] ex secundâ rhapsodiâ, in quo hæc sententia est: *Non posse bene geri rempublicam multorum imperiis.* Quod dictum magna invidia consequuta est. Namque aperuisse videbatur se omnia in suâ potestate esse velle. Hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit, Heraclidemque, quum Syracusas venisset, interficiendum curavit. Quod factum omnibus maximum timorem injecit; nemo enim illo interfecto se tutum putabat. Ille autem adversario remoto, licentius eorum bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus dispertivit; quibus divisis, quum quotidiani maximi fierent sumptus, celeriter pecunia deesse cœpit, [k] [38] neque quo manus porrigeret, suppe-

INTERPRETATIO.

(i) *Tyrannicam superbiam arcuit.*

(k) *Neque quod raperet, supererat, præter ea quæ ab amicis possidebantur.*

NOTÆ.

(33) *Et insulam adjunctam oppido.*) Insula portio erat urbis; nam Syracusæ constabant veluti ex quatuor urbibus. Livius 25. annal.

(34) *Syracusas Apollocrates.*) Hunc Dionysii filium fuisse scribit Plutarchus, & Strabo lib. 6.

(35) *Nam quum uxorem reduxisset.*) Nempe Areten, quæ, expulso Dione, Timocrati invita nupserat, ut suprà dictum est.

(36) *Deinde orta dissensione inter eum & Heraclidem.*) Siquidem ille Dioni Principatum non concedebat. Porro, ut inquit Seneca in Agamemnone,

Nec regna socium ferre, nec tædæ sciunt.

Lege Orationem Heraclidis apud Plutarchum.

(37) *Ex secunda Rhapsodiâ.*) Id est, ex secundo Iliad. libro, ubi sic legitur,

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε Θεὸς παῖς ἀγκυλομήτεω.

(38) *Neque quo manus porrigeret, suppetebat.*) Quidam legunt, *Neque amplius quid porrigeret, suppetebat,* nisi amicorum possessiones. Qui sensus fere idem est.

petebat, nisi in amicorum possessiones. Id ejusmodi erat, ut quum milites reconciliasset, amitteret optimates. Quarum rerum curâ frangebatur: & [l] insuetus male audiendi, non æquo animo ferebat, de se ab his male existimari, quorum paulo ante in cœlum fuerat elatus laudibus. Vulgus autem, offensâ in eum militum voluntate, liberius loquebatur, & tyrannum non ferendum dictitabat. Hæc ille intuens, quum quemadmodum sedaret, nesciret, & quorsum evaderent, timeret: [39] Callicrates quidam civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo & callidus & ad fraudem acutus, sine ullâ religione ac fide, adit ad Dionem, & ait, eum in magno periculo esse propter offensionem populi, & odium militum: quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum: quem si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum, adversariosque sublaturum, quod inimici ejus dissidenti suos sensus aperturi forent. Tali consilio probato, excipit has partes ipse Callicrates, & se armat imprudentiâ Dionis. Ad eum interficiendum socios conquirit: adversarios ejus convenit, conjurationem confirmat. [m] Res, multis consciis quæ gereretur, elata refertur ad Aristomachen sororem Dionis, uxoremque Areten. Illæ timore perterritæ conveniunt, cujus de periculo timebant. At ille negat, a Callicrate fieri sibi insidias: sed illa quæ agerentur, fieri præcepto suo. Mulieres nihilo secius Callicratem [40] in ædem Proserpinæ deducunt, [41] ac jurare cogunt, [n] nihil ab illo periculi fore Dioni. Ille hac religione non modo ab incepto non deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens ne prius consilium aperiretur suum, quam conata perfecisset. Hac mente, proximo die festo, quum a conventu se remotum Dion domi teneret, atque in conclavi edito recubuisset: consciis loca munitiora oppidi tradidit: domum custodibus sepsit: a foribus qui non discederent, certos præfecit. Navem triremem armatis ornat, [42] Philocratique fratri suo tradit, eamque

INTERPRETATIO.

(l) *Nec qui* probra *de se audire soleret*.

(m) *Quia per multos conscios res agitabatur, divulgata*.

(n) *Nullatenus se Dioni nociturum*.

NOTÆ.

(39) *Callicrates quidam*.) Hunc Calippum nominant Plutarchus, Diodorus, Suidas, & Athenæus, lib. 11. c. 23.

(40) *In ædem Proserpinæ*.) Cereris & Jovis filiæ, quæ cum in Campis Ennæis flores legeret in Sicilia, a Plutone rapta est, & in hujus honorem templum erectum est. Claudianus de raptu Proserp.

(41) *Ac jurare cogunt*.) Sacramentum ejusmodi quod maxime formidandum existimabatur, hac solemnitate fiebat, teste Plutarcho in Dione; qui fidem præstabat, in Cereris templum descendens, Deæ purpuram, quibusdam peractis sacrificiis, induebat, tumque facem tenens, se fidem servaturum jurabat.

(42) *Philocratique fratri suo*.) Alias Philostratus nominatur.

que in portu agitari jubet, ut si exercere remiges vellet: cogitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, quo fugeret, ad salutem. Suorum autem e numero (43) Zacynthios adolescentes quosdam elegit cum audacissimos, tum viribus maximis; hisque dat negotium, ut ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi gratiâ viderentur venire. Hi propter notitiam sunt intromissi. At illi, ut limen ejus intrarunt, (44) foribus obseratis, in lecto cubantem invadunt, (45) colligant: fit strepitus, adeo ut exaudiri possit foris. Hîc, sicut ante sæpe dictum est, quam *invisa sit singularis potentia*, & *miseranda vita*, *qui se metui quam amari malunt*, cuivis facile intellectu fuit. Namque illi ipsi custodes, (46) si propitiâ fuissent voluntate, foribus effractis servare eum potuissent, quod illi inermes, telum foris flagitantes, vivum tenebant. Cui quum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est. Confectâ cæde, quum multitudo visendi gratiâ introiisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur; nam celeri rumore dilato, Dioni vim allatam, multi concurrerant quibus tale facinus displicebat. Hi falsâ suspicione ducti, immerentes, ut sceleratos occidunt. (o) Hujus de morte ut palam factum est, mirabiliter vulgi immutata est voluntas. Nam qui vivum eum tyrannum vocitarant, eundem liberatorem patriæ, tyrannique expulsorem prædicabant. Sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine, si possent, (p) (47) ab Acheronte cuperent redimere: (48) Itaque in urbe, celeberrimo loco, elatus publice, (49) sepulchri monumento donatus est. Diem obiit circiter annos quin-

INTERPRETATIO.

(o) *Ut mors ejus vulgata est.*

(p) *Ad vitam optarent revocare.*

NOTÆ.

(43) *Zacynthios adolescentes.*) Zacynthus insula est non longe a Cephaleniâ in Jonio mari, nunc vulgo *Zante*. At vero quidam non Zacynthios, sed Sagunthinos legunt, propter nominis affinitatem.

(44) *Foribus obseratis.*) Intus ab iis qui intromissi fuerant; quanquam Plutarchus ab illis, qui extra erant, clausas seu ad se adductas esse, dicit.

(45) *Colligant.*) Vinculis astringunt.

(46) *Si propitiâ fuissent voluntate.*) Alias, *propriâ*.

(47) *Ab Acheronte cuperent redimere.*) Sic Cicero; *Post reditum in Senatu*, & omnes Metellos præstantissimos cives pæne ex Acheronte excitatos. Porro Acheron est Epiri fluvius apud Geographos, apud Poetas vero Inferorum, sic dictus, ἀπὸ τῶ ἄχεος, ἢ ῥέει. Quasi doloris fluvius.

(48) *Itaque in urbe, celeberrimo loco.*) Quod sane eximii honoris indicium fuit, quia veteres quemquam, nisi forte Imperatores, in urbe sepelire non solebant.

(49) *Sepulchri monumento donatus est.*) Duplicis erant generis sepulchra; alia sumptu publico facta; alia quæ tantum ex decreto publico erigebantur. Prima iis tantum concedebantur qui optime de Rep. meriti fuerant: secunda vero claris quidem viris permittebantur, quia in Atheniensium Rep. non licebat sepulchra defunctorum ornare, quantum aut hæredum, aut ipsius etiam defuncti ambitio postulasset; sed de tumulis majoris impensæ cognoscebatur. Casaubon.

quinquaginta quinque natus, quartum post annum, quam ex Peloponneso in Siciliam redierat.

XI.

[1] IPHICRATES

ATHENIENSIS.

NON tam magnitudine rerum gestarum, [2] quam disciplinâ militari nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solum ætatis suæ cum primis compararetur, sed ne de majoribus natu quidem quisquam anteponeretur. Multum vero in bello est versatus; sæpe exercitibus præfuit; [3] nusquam culpâ male rem gessit; semper consilio vicit, tantumque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim meliora fecerit. [4] Namque ille pedestria arma mutavit. Quum ante illum imperatorem maximis clypeis, brevibusque hastis, minutis gladiis uterentur; ille e contrario [5] peltam pro parmâ fecit, a quo postea peltastæ pedites appellantur, ut ad motus concursusque essent leviores; [a] [6] hastæ modum duplicavit; gladios longiores fecit. Idem genus loricarum mutavit, [7] & pro ferreis atque æneis, [b] lineas dedit. Quo fa-

INTERPRETATIO.

(a) *Hastas duplo majores fecit.*
(b) *Ex line textas præbuit.*

NOTÆ.

(1) IPHICRATES ATHENIENSIS.) Iphicratem Sutoris filium non pauci existimant, inter quos Aristoteles 1. Rhet. Xenoph. lib. 6. Plutarchus, Athenæus, Ælianus, & alii quam plures.

(2) *Quam disciplinâ militari.*) Fuit & praterea optimus Rhetor, unde Justin. lib. 6. c. 5. ait in Iphicrate non imperatorias tantum, verum & oratorias fuisse artes.

(3) *Nusquam culpâ male rem gessit.*) In re militari tamen ejus consilium reprehendit Xenoph. lib. 6. de reb. gr. in fine.

(4) *Namque ille pedestria arma mutavit.*) Vide Diodorum lib. 13. cum quo Nepos prorsus consentit.

(5) *Peltam pro parmâ fecit.*) Peltæ amazonicæ hederæ folio similes erant; Thraciæ quadrangulæ, teste Suidâ; pelta autem scutum est brevissimum & fere quadratum; parma vero, brevius & mobilius, ac fere rotundum: formam peltæ describit Xenoph. apud Jul. Pollucem lib. 1. Onomast. c. 10.

(6) *Hastæ modum duplicavit.*) Quod patet ex his Diodori verbis; Ηὔξησε τὰ δόρατα ἡμιολίῳ μεγέθει. Id est, hastas magnitudine esqui alterâ auxit.

(7) *Et pro ferreis, atque æneis lineas dedit.*) Propterea quod ferreæ & æneæ majori oneri & impedimento essent, quam commodo, lineæ vero maximo essent usui, nullique fere impedimento: fiebant autem

facto expeditiores milites reddidit ; nam pondere detracto , quod æque corpus tegeret , & leve esset , curavit . Bellum cum Thracibus gessit ; (8) Seuthen socium Atheniensium , in regnum restituit . Apud Corinthum tantâ severitate exercitui præfuit , ut nullæ unquam in Græciâ neque exercitatiores copiæ , (c) neque magis dicto audientes fuerint duci , in eamque consuetudinem adduxit , ut quum prælii signum ab imperatore esset datum , sine ducis opera sic ordinatæ consisterent , ut singuli a peritissimo imperatore dispositi viderentur . (9) Hoc exercitu (d) moram Lacedæmoniorum interfecit ; quod maxime totâ celebratum est Græciâ . (10) Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit ; quo facto magnam adeptus est gloriam . (11) Quum Artaxerxes Ægyptio regi bellum inferre voluisset , Iphicratem ab Atheniensibus petivit ducem , (e) quem præficeret (12) exercitui conductitio , cujus numerus duodecim millium fuit . Quem quidem sic omni disciplinâ militari erudivit , ut (13) quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appellati sunt , sic Iphicratenses apud Græcos in summâ laude fuerint . (14) Idem subsidio Lacedæmoniis profectus , Epaminondæ retardavit impetus . Nam nisi ejus adventus appropinquasset , non prius Thebani Spartâ abscessissent quam captam incendio delessent . Fuit autem & animo magno & corpore , (15) imperatoriâque formâ , ut

INTERPRETATIO.

(c) *Nec magis obsequentes Dux habuerit.*
(d) *Partem Spartanorum cecidit.*
(e) *Quem mercenariis copiis præponeret.*

NOTÆ.

linei thoraces hoc modo ; linum aceto , cui sal esset adjectum , imbuendo & macerando , deinde ita cogebatur ut soliditatem ac crassitiem lintei decies & amplius in se complicati haberet . Vide super ea re Nicetam Acominatum lib. 1. rerum Isaaci Angeli .

(8) *Seuthen socium Atheniensium .*) Quidam Scothym legunt ; hic est qui apud Curtium l. x. c. 1. Scothes Odrysias dicitur , quem non Regem Polinænus facit 7. Stratag.

(9) *Hoc exercitu moram Lacedæmoniorum interfecit .*) Mora vox Græca est , quæ idem valet ac μοῖρα , hoc est *Pars* ; qua voce utebantur Lacedæmonii & Dores . Diodorus μοίρας appellat , quod moram hic dicimus . Hujus Turmæ seu Cohortis cladem multis verbis exponit Xenoph. lib. 4. de reb. gr.

(10) *Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit .*) Et ubi & quando id factum sit , difficile est in aliis historicis detegere , nisi forte hæc sit pugna de qua loquitur Xenoph. lib. 6. de rebus gr. fere ab exordio.

(11) *Quum Artaxerxes Ægyptio Regi .*) Nimirum Acori , ut vult Lambinus .

(12) *Exercitui conductitio .*) Conductitius exercitus ille est , qui ex militibus mercede conductis , seu mercenariis constat .

(13) *Quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appellati sunt , sic Iphicratenses apud Græcos , &c.*) Fabiani milites a Fabio maximo qui cunctator dictus , & qui cunctando vires Annibalis attrivit ; sic Joviniani , Herculiani milites apud Zozimum & Mamertinum .

(14) *Idem subsidio Lacedæmoniis profectus .*) Nimirum clade apud Leuctram per Epaminondam egregium Thebanorum Ducem Lacedæmoniis illatâ .

(15) *Imperatoriâque formâ .*) Quæ in frontis & corporis majestate consistit , onde pulchri dicuntur Imperio digni . Sic Plin. de Trajano in Panegyrico .

ut ipso aspectu cuivis injiceret admirationem sui: sed in labore remissus nimis, parumque patiens, ut Theopompus memoriæ prodidit. Bonus vero civis, fideque magnâ: quod cum in aliis rebus declaraverit, tum maxime in [16] Amyntæ Macedonis liberis tuendis. [17] Namque Eurydice mater Perdiccæ & Philippi, cum his duobus liberis, Amyntâ mortuo, ad Iphicratem confugit, ejusque opibus defensa est. Vixit ad senectutem [18] placatis in se suorum civium animis. Causam capitis semel dixit bello sociali simul cum Timotheo, eoque judicio est absolutus. Menesthea filium reliquit [19] ex Thressâ [20] Coti Regis filiâ. Is quum interrogaretur, *utrum pluris patrem matremve faceret*: *Matrem*, inquit. Id quum omnibus mirum videretur: at ille: *Merito*, inquit, *facio*, [21] *nam pater, quantum in se fuit, Thracem me genuit: contra ea mater Atheniensem*.

NOTÆ.

(16) *In Amyntæ Macedonis liberis.*) Cujus filius Philippus Alex. magni pater.

(17) *Namque Eurydice mater Perdiccæ & Philippi.*) Vide Q. Curtii supplementum in principio, ubi de Eurydice & Perdicca sermo est.

(18) *Placatis in se suorum civium animis.*) Nam Athenienses irati Iphicratem & Timotheum in judicium vocatos multis talentis multaverant, & imperandi munere abdicarant, quod infra videbitur: Sed Polyænus cum Nepote conveniens, Iphicratem & accusatum esse significat, & absolutum.

(19) *Ex Thressâ.*) Id est, in Thraciâ natâ.

(20) *Coti Regis.*) Is Thraciæ Rex fuit. Alii *Cotyis* legi volunt.

(21) *Nam pater, quantum in se fuit, Thracem me genuit: contra ea mater Atheniensem.*) Sic Patris cum barbarâ matrimonium carpere videtur, eumque solum arguere, si quid alienum a Græcorum urbanitate & moribus haberet; nam Pater ejus quantum in se fuit Thracem genuit, quia uxorem Threïssam duxit; immo vero mater, quantum potuit, Atheniensem fecit, quia viro Atheniensi nupsit.

XII.

CHABRIAS

ATHENIENSIS.

HIC quoque in summis habitus est ducibus, (1) resque multas memoriâ dignas gessit. Sed ex his elucet maxime inventum ejus in prælio, quod apud Thebas fecit, quum Bœotiis subsidio venisset. Namque in eâ victoriâ fidente summo duce Agesilao, fugatis jam ab eo conductitiis catervis, (2) reliquam phalangem loco vetuit cedere (a) (3) obnixoque genu scuto, projectâque hastâ, impetum excipere hostium docuit. Id novum Agesilaus intuens, progredi non est ausus, suosque jam incurrentes, (b) tubâ revocavit. Hoc usque eo in Græcia famâ celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quæ publice ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo factum est, (4) ut postea athletæ (5) cæterique artifices, (c) his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti: Cbabrias autem multa in Europa bella administravit, quum dux Atheniensium esset: (d) (6) mul-

---

INTERPRETATIO.

(a) *Clypeoque ad genu* firmiter *acclinato, porrectâque hastâ.*

(b) *Receptui cecinit.*

(c) *Eo in* corporis *habitu statuas ponerent, in quo victoriam obtinuissent.*

NOTÆ.

(1) *Resque multas memoriâ dignas gessit.*) De quibus fuse Xenoph. lib. 5. de reb. gr. Diodorns lib. 15. Plutarchus in Phocione, Demosthenes oratione in Leptinem; quem etiam non solum res memoriâ dignas gessisse, sed & dixisse testatur Plutarchus in Apophtegm.

(2) *Reliquam Phalangem.*) Dupliciter apud Authores Phalangis nomen accipitur; apud Macedones turba erat constans octo peditum millibus; apud alios Græciæ populos, stabile dicitur agmen sine determinato numero, ubi vir viro, arma armis conserta sunt; quo sensu hic accipitur.

(3) *Obnixoque genu scuto.*) De hoc habitu ad præliandum composito vide Marcellinum, & D. Ambrosium; cui Romani testudinem substituerunt.

(4) *Ut postea Athletæ.*) Ii dicebantur qui certaminibus, quæ a Græcis οἱ ἀγῶνες εἰσελαστικοὶ vocantur, vicissent; ii & Gymnici, quia nudi pugnabant quinque certaminum generibus, luctatione, pugilatu, cursu, saltu, pancratio.

(5) *Cæterique artifices.*) Quales sunt Scenici, Musici, Pantomimi, & alii ejusmodi.

(d) (6) multa in Ægypto suâ sponte gessit. Nam Nectanebum adjutum profectus, (e) regnum ei constituit. (7) Fecit idem Cypri, sed publice ab Atheniensibus Evagoræ adjutor datus: neque prius inde discessit, quam totam insulam bello devinceret, quâ ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bellum inter Ægyptios & Persas conflatum est; & Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant, Lacedæmonii cum Ægyptiis, (8) a quibus magnas prædas Agesilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias, quum in re nullâ Agesilao cederet, (9) suâ sponte eos adjutum profectus, Ægyptiæ classi præfuit, pedestribus copiis Agesilaus. Tum præfecti regis Persiæ, legatos miserunt Athenas questum, quod Chabrias adversum regem bellum gereret cum Ægyptiis. Athenienses diem certam Chabriæ præstituerunt, quam ante, domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos denunciarunt. Hoc ille nuncio Athenas rediit, neque ibi diutius est moratus, quam fuit necesse. Non enim libenter erat ante oculos civium suorum, quod & vivebat laute, & indulgebat sibi liberalius, quam ut invidiam vulgi posset effugere. *Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit, & libenter de his detrahant, quos eminere videant altius: neque animo æquo pauperes alienam* (10) *opulentium intuentur fortunam.* Itaque Chabrias quoad ei licebat, plurimum aberat. Neque vero solus ille aberat Athenis libenter, sed omnes fere principes fecerunt idem, quod tantum se ab invidiâ putabant afuturos, (11) quantum a conspectu suorum recessissent. Itaque Conon plurimum Cypri vixit, Iphicrates in Thraciâ, (12) Timotheus Lesbi, (13) Chares in Si-

INTERPRETATIO.

(d) *Plurima ad Nilum privato jure fecit.*

(e) *Illi principatum asseruit.*

NOTÆ.

(6) *Multa in Ægypto suâ sponte gessit.*) Id est, sine publicâ authoritate. Tulit autem auxilium Ægyptiis quorum tunc Rex erat *Tachus*; vel, ut Polyæno placet, *Thamus*, cujus filius *Nectanebus*, alias *Nectenabus*, quem non filium, sed sororis ejus filium vocat Plutarchus in Agesilao.

(7) *Fecit idem Cypri.*) Pro, *in Cypro*; vel fecit idem *Cypri Regi*.

(8) *A quibus magnas prædas Agesilaus Rex eorum faciebat.*) Sic Cicero in Verrem: maximos quæstus, prædasque fecisse.

(9) *Suâ sponte eos adjutum profectus.*) Id est, sine suffragio & decreto populi, ut jam supra; nam Diodorus scribit eum ab Acoride fuisse arcessitum.

(10) *Opulentium intuentur fortunam.*) Pro *opulentorum*; *opulens*, pro *opulentus*, ex Ausonio. *Non opulens nec egens parcus sine sordibus egi.* *Violens*, pro *violentus*, ex Horatio Od. 30. lib. 3.

(11) *Quantum a conspectu suorum recessissent.*) Quia subductio sui ab oculis vulgi lividi omnem invidiæ vim præcidit.

(12) *Timotheus Lesbi.*) De Timotheo mox. Lesbos, insula est, de quâ supra.

(13) *Chares in Sigeo.*) Chares Atheniensium Dux in promissis facilis & promptus; unde istud *Charetis pollicitationes*; Suidas. Sigæum Idæ promontorium est; Arist. l. 5. animalium. Ælianus vero & Pomponius oppidum dicunt. Apud Strabonem lib. 13. tamen duo sunt ejus nominis oppida sibi vicina; ut est apud Plinium.

Sigæo. [14] Dissimilis quidem Chares horum & factis & moribus: sed tamen Athenis & honoratus & potens. Chabrias autem periit bello sociali, tali modo. [15] Oppugnabant Athenienses Chium: erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, authoritate anteibat, eumque magis milites quam qui præerant, aspiciebant. Quæ res ei maturavit mortem. Nam dum primus studet portum intrare, & gubernatorem jubet eò dirigere navem, ipse sibi perniciei fuit. Quum enim eo penetrasset, cæteræ non sunt sequutæ. Quo facto circumfusus hostium concursu, quum fortissime pugnaret, [16] navis rostro percussa cœpit sidere. [17] Hinc quum refugere posset, si se in mare dejecisset; quod suberat classis Atheniensium, [18] quæ exciperet natantem: perire maluit, [19] quam armis abjectis navem relinquere, in quâ fuerat vectus. Id cæteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. At ille, *præstare honestam mortem turpi vitæ* existimans, cominus pugnans telis hostium interfectus est.

N O T Æ.

(14) *Dissimilis quidem Chares.*) Super eâ re Diodorum & Plutarchum In Apophtegm. consule.

(15) *Oppugnabant Athenienses Chium.*) Chius Insula est Ionum clarissima, prope Erithras urbem min. Asiæ. Vide Plin. lib. 5. cap. 31.

(16) *Navis rostro percussa cœpit sidere.*) Pro pessum ire, & demergi; nam sidere anchoræ dicuntur quæ fundo infixæ hærent; unde illud Poetæ Horatii,

Priusque Cœlum sidet inferius mari.

Et apud Senecam Rhet. Suasoriarum 1.

Accumulat fragor ipse metus, jam sidere limo

Navigia, & rapido desertam flumine classem.

(17) *Hinc quum refugere posset, si se in mare dejecisset.*) Alii, cum negatione, leguntque, *hinc quum refugere non posset, nisi se in mare, &c.* utrumque non improbandum mihi videtur.

(18) *Quæ exciperet natantem.*) Quidam legunt, *Natantes.*

(19) *Quam armis abjectis.*) Quia probrum erat, & dedecus militare.

XIII.

TIMOTHEUS

(1) CONONIS FILIUS

ATHENIENSIS.

HIC a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus. (2) Fuit enim disertus, impiger, (3) laboriosus, rei militaris peritus, neque minus civitatis regendæ. Multa hujus sunt præclare facta, sed hæc maxime illustria. (4) Olynthios & Byzantios bello subegit: Samum cepit, in qua oppugnanda, superiori bello Athenienses mille & ducenta talenta consumpserant. Hanc ille sine ulla publica impensa populo restituit. (5) Adversus Cotyn bella gessit, ab eoque mille & ducenta talenta prædæ in publicum detulit. (6) Cyzicum obsidione liberavit. (7) Ariobarzani simul cum Agesilao auxilio profectus est: a (8) quo quum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus augeri maluit quam id sumere, cujus partem domum suam ferre posset. Itaque accepit (9) Erichthonem & Sestum. Idem classi præfectus circumvehens Pelo-

NOTÆ.

(1) Cononis Filius.) Ex Threïcia pellica, quæ postea modestiæ exemplum evasit. Athenæus lib. 13. c. 13.

(2) *Fuit enim disertus.*) Idem testatur Cicero lib. 1. de Offic. *Africanus*, inquit, *cumulavit bellicam gloriam; quod idem fecit Timotheus Cononis filius, qui quum belli laude non inferior fuisset quam pater, ad eam laudem doctrinæ, & ingenii gloriam adjecit.*

(3) *Laboriosus.*) Φιλόπονος, seu laboris amicus.

(4) *Olynthios & Byzantios.*) Olynthus, urbs Thraciæ, olim Atticæ ditionis. De Byzantio jam supra dictum est.

(5) *Adversus Cotyn bella gessit.*) Vel *Cotym*; quidam etiam Cotum, ut supra in Iphicrate. Hic Paphlagonum, ille Thracum rex fuit.

(6) *Cyzicum obsidione liberavit.*) Cyzicus urbs antiqua in Mysià ad Propontidem, juxta Ptolemæum, & alios.

(7) *Ariobarzani simul cum Agesilao.*) Ariobarzanes ille Persarum Regis Satrapes fuit, qui jampridem a Rege defecerat.

(8) *A quo quum Laco.*) Agesilaus designatur.

(9) *Itaque accepit Erichthonem & Sestum.*) Erichthonem Abydi synonymum esse conjicit Abrahamus Ortelius. Sunt qui *Erithonem & Sextum* legant; quidam Crithonem; quidam etiam Crithotan: Est vero Crithote urbs in Chersoneso Thraciæ, quam Athenienses, Miltiade Duce, incoluerunt, ut supra dictum est in Miltiade, Suidà & Stephano testibus. Sestus vero ad Hellespontum Abydo objecta in eadem Chersoneso sita, ut jam dictum est.

loponnesum, Laconicam populatus, classem eorum fugavit. [10] Corcyram sub imperium Atheniensium redegit, sociosque idem adjunxit [11] Epirotas, [12] Athamanas, Chaonas, omnesque eas gentes quæ [13] mare illud adjacent. Quo facto Lacædemonii de diutinâ contentione destiterunt, & suâ sponte Atheniensibus [14] imperii maritimi principatum concesserunt, pacemque his legibus constituerunt; *ut Athenienses mari duces essent*. Quæ victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, ut tum primum [15] aræ paci publicæ sint factæ, eique [16] deæ pulvinar sit institutum. Cujus laudis ut memoria maneret, [17] Timotheo publice statuam in foro posuerunt: qui honos huic uni ante hoc tempus contigit; ut quum patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. Sic juxta posita recens filii, [18] veterem patris renovavit memoriam. Hic quum esset magno natu, & magistratus gerere desisset: bello Athenienses undique premi sunt cœpti. Defecerat Samus, [19] descierat Hellespontus, [20] [a] Philippus jam tunc valens Macedo multa moliebatur: [21] cui oppositus Chares quum esset, non satis in eo præsidii putabatur. [22] Fit Menestheus prætor, fi-

INTERPRETATIO.

(a) *Philippus Macedo jam tum potens plurima machinabatur.*

NOTÆ.

(10) *Corcyram sub imperium Atheniensium redegit.*) Insula est in Jonio mari, nunc vulgo *Corfù*; ut supra.

(11) *Adjunxit Epirotas.*) Epiri regionis Græciæ versus Adriaticum mare incolas, qui primo Pyrrhidæ dicti sunt.

(12) *Athamanas.*) Quidam *Athamatas*; alii *Athamantios*; alii *Acarnanas*; ex Diodoro, quod non improbo, quia in eo tractu nulli inveniuntur populi qui superioribus nominibus cogniti fuerint. De Acarnanibus autem jam dictum est.

(13) *Quæ mare illud adjacent.*) Antiqua loquendi forma; pro, quæ mari illi, vel, ad mare illud adjacent.

(14) *Imperii maritimi principatum.*) Quem per septuaginta quinque annos servaverunt, postquam diu de illo cum Lacedæmoniis Athenienses contendissent.

(15) *Aræ paci publicæ sint factæ.*) Aras paci jam positas post victoriam Cimonis in Persas ad Eurymedontem scribit Plutarchus in Cimone, quod Nepoti repugnare videtur.

(16) *Eique deæ pulvinar sit institutum.*) Quod apud Romanos in more positum est, ut & apud Græcos, ex Livio, & aliis qui frequenter de Lectisterniis loquuntur, seu sacris pulvinaribus.

(17) *Timotheo publice statuam in foro posuerunt.*) Statuam hanc inter eas numerat Pausanias, quæ in Arce Minervæ positæ sunt.

(18) *Veterem patris renovavit memoriam.*) In aliis legitur memoria, quasi dicas; recens filii statua, veterem patris statuam memoriâ renovavit, quod parum mihi probandum videtur.

(19) *Descierat Hellespontus.*) Id est, ora Hellespontiaca ab Atheniensium partibus defecerat.

(20) *Philippus jam tunc valens.*) Alexandri magni pater.

(21) *Cui oppositus Chares quum esset.*) Hunc Atheniensium Ducem segnem, tardum, deliciisque affluentem scribit Athenæus, lib. 12. cap. 15. & Theopompus lib. 45. Plutarchus vero in Phocione sic de eo censet; *Charetem itaque populus non tam suo merito, quam Oratorum ambitione, & studiis partium, huic expeditioni præficiunt.*

(22) *Fit Menestheus prætor.*) Menestheus Iphicratis filius, de quo jam supra in Iphicrate.

filius Iphicratis, gener Timothei, & ut ad bellum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium dantur duo, usu & sapientiâ præstantes, quorum consilio uteretur, [23] pater & socer: quod in his tanta erat authoritas, ut magna spes esset, per eos amissa posse recuperari. Hi quum Samum profecti essent, & eodem Chares, eorum adventu cognito, cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur; accidit quum in insulam appropinquarent, ut magna tempestas oriretur: quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati, [b] suam classem suppresserunt. At ille temerariâ usus ratione, non cessit majorum natu auctoritati, & ut in sua navi esset fortuna, quo contenderat, pervenit, eodemque ut sequerentur, ad Timotheum & Iphicratem nuncium misit. Hinc male re gestâ, compluribus amissis navibus, eodem, unde erat profectus, se recepit, literasque Athenas publice misit, [c] sibi proclive fuisse Samum capere, nisi a Timotheo & Iphicrate desertus esset. Ob eam rem [d] in crimen vocabantur. Populus acer, suspicax, mobilis, adversarius, invidus etiam potentiæ domum revocat: accusantur proditionis. [24] Hoc judicio damnatur Timotheus, lisque ejus æstimatur centum talentis. Ille odio ingratæ civitatis coactus, [25] Chalcidem se contulit. Hujus post mortem, quum populum judicii sui pœniteret, multæ novem partes detraxit, & decem talenta Cononem filium ejus ad muri quandam partem reficiendam jussit dare. In quo fortunæ varietas est animadversa. Nam quos avus Conon muros ex hostium prædâ patriæ restituerat, eosdem nepos cum summâ ignominiâ familiæ, ex suâ re familiari reficere coactus est. Timothei autem moderatæ sapientisque vitæ quum pleraque possimus proferre testimonia, uno erimus contenti, quod ex eo facile conjici poterit quam charus suis fuerit. Quum Athenis adolescentulus causam diceret, non solum amici privatique hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in eis [26] Jason tyrannus, qui illo tempore fuit omnium potentissimus. Hic quum in patriâ sine satellitibus, se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo præsidio ve-

INTERPRETATIO.

(b) *Naves suas continuerunt.*

(c) *A se facile Samum capi potuisse.*

(d) *Ut rei accusabantur.*

NOTÆ.

(23) *Pater & socer.*) Id est, Iphicrates, & Timotheus.

(24) *Hoc judicio damnatur Timotheus.*) Quia etsi una cum illo Iphicrates accusatus fuisset, tamen absolvitur, ut sup. in Iphicrate.

(25) *Chalcidem se contulit.*) Urbem Eubœæ ad Euripum; unde Virg. 6. Æneid.

Chalcidicâque levis tandem super adstitit arce.

(26) *Jason Tyrannus.*) Non clarus ille Argonautarum Dux, sed, ut quidam volunt, Thessalorum tyrannus, cujus meminerunt Xenoph. Diodorus, Plutarchus, & alii complures.

venit, tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire, quam Timotheo de famâ dimicanti deesse. Hunc adversus tamen, Timotheus postea populi jussu bellum gessit. [27] *patriæ enim sanctiora jura, quam hospitii esse* duxit. Hæc extrema fuit ætas imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabriæ, Timothei: neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoriâ. Venio nunc ad fortissimum Virum, maximique consilii omnium barbarorum, exceptis duobus Carthaginiensibus Hamilcare & Hannibale.

NOTA.

(27) *Patriæ enim sanctiora jura, quam hospitii esse duxit.*) Quod ei veluti probrum aliquod objicit Æschines Orat. περὶ παραπρεσβ.

XIV.

DATAMES.

[1] DE quo hoc plura referemus, quod & obscuriora sunt ejus gesta pleraque, & ea quæ prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii, [2] quo tantum non omnes superabat, acciderunt. Quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt. [3] Datames patre Camissare, natione Care, matre Scythissâ natus, primum militum numero fuit apud Artaxerxem eorum, qui regiam tuebantur. Pater ejus Camissares, quod & manu fortis, & bello strenuus, & regi multis locis fidelis erat repertus, [4] habuit provinciam partem Ciliciæ [5] juxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri.

NOTÆ.

(1) *De quo hoc plura referemus.*) Sic omnes fere editiones incipiunt præter Lambinianam, quæ ab his verbis incipit; *Venio nunc ad fortissimum virum, &c.* quæ verba membranæ veteres Timotheo adscribunt.

(2) *Quo tantum non omnes superabat.*) Alii, quo tamen omnes superabat.

(3) *Datames patre Camissare, natione Care, matre Scythissâ.*) Id est, cujus pater Camissares ex Cariâ natus erat, mater ex Scythia. Porro Caria, nunc vulgo *Lango*, Regio minoris Asiæ, inter Lyciam, & Joniam. Vide Plin. l. 3. c. 27.

(4) *Habuit provinciam partem Ciliciæ.*) Quidam legunt, *habuit provinciam Ciliciæ*; quod minus probo, quia Leucosyri non omnem Ciliciam incolebant, sed partem tantum, cui præpositus est. Cilicia autem, nunc vulgo Caramania, regio est minoris Asiæ Tauro monti subjecta.

(5) *Juxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri.*) Cappadocia est regio Pontica, quam Euphrates a majore Armeniâ di-

syri. Datames militare munus fungens primùm, qualis esset aperuit bello, quod rex [6] adversus Cadusios gessit. Namque hîc multis millibus interfectis, magni fuit ejus opera. Quo factum est, ut, quum in eo bello cecidisset Camissares, paterna ei traderetur provincia. Pari se virtute postea præbuit [7] quum Autophradates jussu regis bello persequeretur eos qui defecerant. Namque ejus operâ hostes, quum castra jam intrassent, profligati sunt, exercitusque reliquus conservatus regis est. Quà ex re majoribus rebus præesse cœpit. Erat eo tempore [8] Thyus, Dynastes Paphlagoniæ, antiquo genere natus, a Pylæmene illo, quem Homerus Troico bello [9] a Patroclo interfectum ait. Is regi dicto audiens non erat: quam ob causam bello eum persequi constituit, eique rei præfecit Datamen, propinqnum Paphlagonis; namque ex fratre & sorore erant nati. Quam ob causam Datames omnia primum experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem quum venisset sine præsidio, quod ab amico nullas vereretur insidias, pene interiit. Nam Thyus eum clam interficere voluit. Erat mater cum Datame, amita Paphlagonis: ea quid ageretur resciit, filiumque monuit; ille fugâ periculum evitavit, bellumque indixit Thyo. [10] In quo quum ab Ariobarzane, præfecto Lydiæ & Joniæ, totiusque Phrygiæ, desertus esset, nihilo segnius perseveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore & liberis. Cujus facti ne prius fama ad regem, quam ipse perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis, eo ubi erat rex, venit, posteroque die Thyum, hominem maximi corporis terribilique facie, quod & niger & capillo longo barbâque erat promissâ, [11] optimâ veste contexit, quam satrapæ regii gerere consueverant. [12] Ornavit etiam torque, atque armillis aureis, cæteroque regio cultu. Ipse agresti, duplicique amiculo circun-

NOTÆ.

vidit. Leucosyri vero eam Cappedociæ partem incoluerunt, quæ est circa ostia Thermodoontis. Plin. l. 6.

(6) *Adversus Cadusios.*) Sunt Mediæ populi ad Caspium mare. Vide Strab. l. 11.

(7) *Quum Autophradates.*) Lydiæ Satrapés, de quo Diodorus lib. 15.

(8) *Thyus, Dynastes Paphlagoniæ.*) Hunc Paphlagoniæ Regem vocat Athenæus ex Theopompo lib 4. Paphlagonia minoris Asiæ Regio ad Septentrionale litus versa.

(9) *A Patroclo interfectum ait.*) Ex ipso Homero, non a Patroclo Achillis amico, sed a Menelao Lacedæmoniorum Rege interemptum esse Pylæmenem cognoscimus. Iliad. lib. 5.

(10) *In quo quum ab Ariobarzane.*) De quo vide Diodorum, lib. 15.

(11) *Optimâ veste contexit.*) Nimirum purpurà, auroque distincti, qua provinciarum rectores ornari solebant; unde Satrapæ, seu Dynastæ illi purpurati dicebantur.

(12) *Ornavit etiam torque, atque armillis.*) Torquis erat inter insignia regia apud Persae, ut & armillæ aureæ, quas Græci βραχιστήρια vocant; fuerunt autem circuli rotundi ex argento, vel auro, quibus summum brachium ornatus causà cingebatur. Liv. lib. 1. *de Sabinis*.

eundatus, hirtâque tunicâ, [13] gerens in capite galeam venatoriam, dextrâ manu clavam, [a] sinistrâ copulam, vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret. Quem quum omnes prospicerent, propter novitatem ornatus, ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus; fuit nemo non qui agnosceret Thyum, regique nunciaret. Primo non accredidit. Itaque Pharnabazum misit exploratum: a quo ut rem gestam comperit, statim admitti jussit, magnopere delectatus cum facto, tum ornatu: in primis quod non vilis rex in potestatem inopinanti venerat. Itaque magnifice Datamen donatum ad exercitum misit, [14] qui tum contrahebatur, duce Pharnabazo & Tithrauste ad bellum Ægyptium, [b] parique eum atque illos imperio esse jussit. Postea vero quam Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est. Hîc quum maximo studio compararet exercitum, Ægyptumque proficisci pararet, subito a rege literæ sunt ei missæ, ut Aspim aggrederetur, [15] qui Cataoniam tenebat, quæ gens jacet supra Ciliciam, confinis Cappadociæ. Namque Aspis saltuosam regionem castellisque munitam incolens, non solum imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat, & quæ regi portarentur, abripiebat. Datames, etsi longe aberat ab his regionibus, [16] & a majore re abstrahebatur; tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, sed viris fortibus, navem conscendit, existimans, id quod accidit, facilius se imprudentem & imparatum parvâ manu oppressurum, quam paratum, quamvis magno exercitu. Hac delatus, in Ciliciam egressus, inde dies noctesque iter faciens, Taurum transiit; eoque, quo studuerat, venit. Quærit quibus locis sit Aspis; cognoscit haud longe abesse: profectumque eum venatum. Quem dum speculatur; adventus ejus causa cognoscitur. [17] Pisidas cum iis quos secum habebat, ad resistendum Aspis comparat. Id

Da-

INTERPRETATIO.

(a) *Levi vinculum.*

(b) *Eumque illis imperio adæquavit.*

NOTÆ.

(13) *Gerens in capite galeam venatoriam.*) Galeæ venatoriæ fiebant ex ferarum cæsarum exuviis, atque adeo hirsutis pellibus obductæ erant. Vegetius lib. II. cap. 17.

(14) *Qui tum contrahebatur.*) Verisimile est exercitum hunc contractum fuisse potius in Syriâ, quam alibi; quia ut legitur postea, procul erat a Cataoniâ quo iturus Datames navem conscendit, & quia exercitus ille parabatur circa urbem Acen quæ Phœniciæ civitas est, quamque Stephan. Ptolemaïm esse dicit, & Strabo lib. 16.

(15) *Qui Cataoniam tenebat.*) Cataonia Cappadociæ pars est, teste Plin. lib. 6. c. 3. qua Comagenam attingit.

(16) *Et a majore re abstrahebatur.*) Scilicet a bello Ægyptio.

(17) *Pisidas cum iis quos secum habebat.*) Pisidiæ populos, qui antea Solymi dicebantur, teste Plin. lib. 20. Pisidia autem Asiæ regio est, Lycaoniæ, Isauriæ, & Pamphiliæ finitima; de his populis Claudianus lib. 2. in Eutrop.

Datames ubi audivit, arma capit, suos sequi jubet: ipse equo concitato ad hostem vehitur: quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem, pertimescit, atque a conatu resistendi deterritus, sese dedit. Hunc Datames vinctum ad regem ducendum (18) tradit Mithridati. Hæc dum geruntur, Artaxerxes reminiscens (c) a quanto bello ad quam parvam rem principem ducum misisset, (d) seipsum reprehendit, & nuncium (19) ad exercitum Acen misit, quod nondum Datamen profectum putabat, qui ei diceret, ne ab exercitu discederet. Hic priusquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit qui Aspim ducebant. Qua celeritate quum magnam benevolentiam regis Datames consequutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, quod illum unum pluris, quam se omnes fieri videbant. Quo facto, cuncti ad eum opprimendum consenserunt. Hæc Pandates, gazæ custos regiæ, amicus Datami, perscripta ei mittit, in quibus docet, *eum magno fore periculo, si quid illo imperante in Ægypto adversi accidisset. Namque eam esse consuetudinem regum, ut casus adversos hominibus tribuant, secundos fortunæ suæ.* (20) Quo facile fieri, ut impellantur ad eorum perniciem quorum ductu res male gestæ nuncientur. Illum hoc majore fore discrimine, (e) quod quibus rex maxime obediat, eos habeat inimicissimos. Talibus ille literis cognitis, quum jam ad exercitum Acœum venisset, quod non ignorabat ea vere scripta, desciscere a rege constituit. Neque tamen quicquam fecit, quod fide suâ esset indignum. Nam Mandroclem Magnetem exercitui præfecit: ipse cum suis in Cappadociam discedit, conjunctamque huic Paphlagoniam occupat, celans qua voluntate esset in regem: (21) clam cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit. Sed hæc propter hyemale tempus minus prospere succedebant. (22) Audit Pisidas quasdam copias adversus se parare: filium eo Arsidæum cum exercitu mittit. Cadit in prælio adolescens: proficiscitur eo pater non ita cum ma-

gnâ

INTERPRETATIO.

(c) *A quantâ belli expeditione præcipuum Ducem abstraxisset, ad rem tam levem suscipiendam.*

(d) *Consilium mutavit.*

(e) *Quia quos Rex præsertim audit.*

NOTÆ.

(18) *Tradit Mithridati.*) A quo postea perfide interfectus est, ut postea videbitur; isque Ariobarzanis filius fuit.

(19) *Ad exercitum Acen misit.*) Ace Phœniciæ civitas, quæ & postea Ptolemaïs dicta est, ut mox diximus ex Stephano & Strabone, hæc in sacris literis Aecho vocatur. Joseph. lib. 12. belli Judaici, c. 17.

(20) *Quo facile fieri.*) Supple solet.

(21) *Clam cum Ariobarzane facit amicitiam.*) De eo supra, eumque jampridem a rege defecisse diximus.

(22) *Audit Pisidas.*) Contra Diodorus non Pisidas, sed Persas adversus Datamen Duce Artabazo venisse narrat lib. 15.

gnâ manu, celans quantum vulnus accepisset, quod prius ad hostem pervenire cupiebat, quam de male re gestâ fama ad suos perveniret, ne cognitâ filii morte, animi debilitarentur militum. Quo contenderat, pervenit, hisque locis castra ponit, ut neque circumveniri multitudine adversariorum posset, neque impediri quo minus ipse ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo Mithrobarzanes socer ejus, præfectus equitum. Is desperatis generi rebus [23] ad hostes transfugit. Id Datames ut audivit, [g] sensit, si in turbam exisset, ab homine tam necessario se relictum; futurum ut ceteri consilium sequerentur; [h] [24] in vulgus edit, suo jussu Mithrobarzanem profectum pro perfugâ, quo facilius receptus, interficeret hostes. Quare relinqui eum non par esse, sed omnes confestim sequi: quod si animo strenuo fecissent, futurum ut adversarii non possent resistere, quum & intra vallum & foris cæderentur. Hac rè probatâ, exercitum educit: Mithrobarzanem persequitur, [25] qui dum ad hostes pervenerat, Datames signa inferri jubet. Pisidæ, novâ re commoti, in opinionem adducuntur, [i] perfugas malâ fide, compositoque fecisse, ut recepti, essent majori calamitati: primum eos adoriuntur. Illi, quum quid ageretur, aut quare fieret, ignorarent, coacti sunt cum eis pugnare ad quos transierant, ab hisque stare quos reliquerant. Quibus cum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. Reliquos Pisidas resistentes Datames invadit: primo impetu pellit, fugientes persequitur, multos interficit, castra hostium capit. Tali consilio uno tempore & proditores perculit, & hostes profligavit, & quod ad suam perniciem fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum usquam legimus. Ab hoc tamen viro [26] Sysinas maximus natu filius desciit, adque regem transiit, & de defectione patris

tris

INTERPRETATIO.

(g) *Intellexit, si pervulgatum esset.*

(h) *Publice enunciat.*

(i) *Transfugas proditorie, & ex industria venisse, quo admissi majorem ipsis perniciem afferrent.*

NOTÆ.

(23) *Ad hostes transfugit.*) Idem prorsus sentit Diodorus ibidem.

(24) *In vulgus edit, suo jussu &c.*) Paulo aliter illud Datamis stratagema exposuit Frontinus lib. II. c 7. *Datames*, Inquit, *Dux Persarum adversus Autophradatem in Cappadociâ, cum partem equitum suorum transfugere comperisset; ceteros omnes venire secum jussit, assecutusque transfugas, laudavit, quod cum acriter præcessissent, hortatusque est eos, ut fortiter hostem adorirentur. Pudor transfugis attulit pœnitentiam, & consilium suum, quia non putabant deprehensum, mutaverunt.*

(25) *Qui dum ad hostes pervenerat.*) Quidam legunt, *qui vixdum ad hostes pervenerat.*

(26) *Sysinas maximus natu filius.*) Quidam Schysmas; sed Sysinas præfero, quia ad Persica nomina propius accedit.

tris detulit. Quo nuncio Artaxerxes commotus, quod intelligebat sibi cum viro forti ac strenuo negotium esse, qui quum cogitasset, facere auderet, & prius cogitare quam conari consuesset: Autophradatem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare posset saltum, (27) in quo Ciliciæ portæ sunt sitæ, Datames præoccupare studuit: sed tam subito copias contrahere non potuit. A qua re depulsus; cum eâ manu quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur ab hostibus, neque præteriret adversarius, (k) quin ancipitibus locis premeretur: & si dimicare cum eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suæ paucitati posset. Hæc etsi Autophradates videbat, tamen statuit congredi, quam cum tantis copiis refugere, aut tamdiu uno loco sedere. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum millia, (28) quos illi Cardacas appellant, (29) ejusdemque generis tria funditorum. Præterea (30) Cappadocum octo, (31) Armeniorum decem, (32) Paphlagonum quinque, (33) Phrygum decem, (34) Lydorum quinque, (35) Aspendiorum & (36) Pisidarum circiter tria, (37) Cilicum duo, (38) Captianorum totidem, ex Græciâ conductorum tria millia, levis armaturæ maximum numerum. Has adversus copias, spes omnis consistebat Da-

INTERPRETATIO.

(k) *Quominus a fronte, & a tergo urgeretur.*

NOTÆ.

(27) *In quo Ciliciæ portæ sunt sitæ.*) Cilicia undique fere perpetuâ montium catenâ cingitur, nec adiri potest nisi per tres angustias, quarum prima adeo arcta est, ut instar portarum sit. 2. Non procul est ab Isso per Amanum montem, unde Amanicæ portæ dictæ sunt. 3. Circa Sinum Issicum. Plin. lib. 5. cap. 27. & alii omnes Geographi. Vide & Curtium lib. 3. c. 4.

(28) *Quos illi Cardacas appellant.*) Apud Persas sic dicebantur qui ex rapto vivebant, nam Carda apud eos bellicosum & violentum significabat. Strabo lib. 15. Polybius tamen, & Arrianus illos Asiæ min. populos esse scribunt.

(29) *Ejusdem generis tria funditorum.*) Supple millia.

(30) *Cappadocum octo.*) Cappadocia Asiæ min. regio, quam in duas Satrapias a Persis divisam fuisse tradit Strabo; vide & Plin. lib. 6. cap. 2. & 3.

(31) *Armeniorum decem.*) Armenia Asiæ pariter min. regio nobilissima inter Taurum & Caucasum sita, quæ in majorem, & minorem dividitur, vide Plin. lib. 5. Strab. lib. 2. & Ptolemæi 4. Tabulam Asiæ.

(32) *Paphlagonum quinque.*) Horum regio in minore Asiâ, olim etiam Palæmenia dicta, de quâ jam supra.

(33) *Phrygum decem.*) Phrygia duplex, major, & minor, major inter Galatiam & Lydiam sita est. Minor vero inter Bithyniam, Cariam, Lycaoniam, & Hellespontum, unde etiam Hellespontiaca dicitur apud Strabonem.

(34) *Lydorum quinque.*) Lydia minoris Asiæ regio Crœso rege, & Pactolo aurifero amne notissima.

(35) *Aspendiorum.*) Ii Pamphiliæ populi, ab Aspendo ejus Provinciæ oppido ad fluvium Eurymedonta sito. Vide Steph. & Pompon. lib. 1.

(36) *Pisidarum.*) De his supra.

(37) *Cilicum.*) De Ciliciâ quoque paulo supra dictum est.

(38) *Captianorum.*) Quidam Caspianorum legunt, sed hoc improbat Ortelius.

Datami in se locique naturâ; namque hujus partem non habebat vigesimam militum. Quibus fretus conflixit, adversariorumque multa millia concidit, quum de ipsius exercitu non amplius hominum mille cecidissent. Quam ob causam postero die tropæum posuit, quo loco pridie pugnatum. Hinc quum castra movisset, inferior copiis, superior omnibus præliis discedebat, quod nunquam manum consereret, nisi adversarios locorum angustiis clausisset: quod perito regionum callideque cogitanti sæpe accidebat. Autophradates quum bellum duci majore regis calamitate, quam adversariorum videret, ad pacem atque amicitiam hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. Quam ille etsi non fidam fore putabat, tamen conditionem accepit, seque ad Artaxerxem legatos missurum dixit. Sic bellum quod rex adversus Datamen susceperat, sedatum: Autophradates in Phrygiam se recepit. At rex, quod implacabile odium in Datamen susceperat, postquam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit, quas ille plerasque vitavit; sicut quum nunciatum esset, quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero: (39) de quibus quod inimici detulerant, neque credendum, neque negligendum putavit: experiri voluit verum falsumne sibi esset relatum. Itaque eo profectus est, in quo itinere futuras insidias illi dixerant. Sed elegit corpore & statura simillimum sui, eique vestitum suum dedit, atque eo loci ire, quo ipse consueverat, jussit; ipse autem (40) ornatus vestitu militari, inter corporis custodes iter facere cœpit. At insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu, in eum faciunt impetum, qui suppositus erat. Prædixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere quod ipsum vidissent. Ipse ut concurrentes insidiatores animadvertit, tela in eos conjecit. Hoc idem quum universi fecissent, prius quam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt. Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est, Mithridatis Ariobarzanis filii dolo. Namque is pollicitus est regi, se eum interfecturum, si rex promitteret, ut quodcunque vellet, liceret impune facere, (41) fidemque de eâ re more Persarum dextrâ dedisset. Hanc ut accepit, simulat se suscepisse cum rege inimicitiam, copias parat, & absens amicitiam cum Datame facit:

re-

NOTÆ.

(39) *De quibus quod inimici detulerant.* Non sui, sed amicorum suorum inimici: alioquin quomodo eorum verba non esse negligenda putasset?

(40) *Ornatus vestitu militari.*) Hic locus varie legitur; sed lectionum diversitatem ex *Schotto* require.

(41) *Fidemque more Persarum dextrâ dedisset.*) Mos enim erat apud Persas, ut quemcumque Rex in fidem reciperet, ipsi dextram daret; ut supra in Themistocle, illudque omni sacramento sanctius ducebatur, atque observabatur. Sic Author scholiorum in Aristophanis Nub. Idem docet Diodorus lib. 16.

regis provinciam vexat, castella expugnat, magnas prædas capit: quarum partem suis dispertit, partim ad Datamen mittit. Pari modo complura castella ei tradit. Hæc diu faciendo persuasit homini [l] se infinitum adversus regem suscepisse bellum, quum nihilo magis, ne quam suspicionem illi præberet insidiarum, neque colloquium ejus petivit, neque in conspectum venire studuit. [42] Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, [43] contineri viderentur. Id quum satis se confirmasse arbitratus est, certiorem facit Datamen, tempus esse majores exercitus parari, & bellum cum rege suscipi: de quâ re, si ei videretur, quo vellet in colloquium veniret. Probatâ re, colloquendi tempus sumitur, locusque quo conveniretur. Huc Mithridates cum uno cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit; compluribusque locis separatim gladios obruit, eaque loca diligenter notat. Ipso autem colloquendi die utrique, locum qui explorarent, atque ipsos scrutarentur, mittunt; [44] deinde ipsi sunt congressi. Hic quum aliquandiu in colloquio fuissent, & [m] diversi discessissent, jamque procul Datames abesset, Mithridates, priusquam ad suos perveniret, [45] ne quam suspicionem pareret, in eundem locum revertitur, atque ibi, [46] ubi telum erat impositum, resedit, ut si a lassitudine cuperet acquiescere, Datamenque revocavit, simulans se quiddam in colloquio esse oblitum: interim telum, quod latebat, [47] protulit, nudatumque vaginâ, veste texit, ac Datami venienti ait, digredientem se animadvertisse locum quendam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda esse idoneum. [48] Quem quum digito monstraret, & ille conspiceret, aversum ferro transfixit: & prius quam quisquam posset succurrere, interfecit. Ita ille vir qui multos consilio, neminem perfidiâ ceperat, simulatâ captus est amicitiâ.

INTERPRETATIO.

(l) *Irreconciliabili in Regem se implicuisse bello.*
(m) *Et hinc inde se recepissent.*

NOTÆ.

(42) *Sic absens amicitiam gerebat.*) Id est, sic absens absenti amicitiæ officia præstabat.

(43) *Contineri viderentur.*) Id est, arctissime cohærere viderentur.

(44) *Deinde ipsi sunt congressi.*) Id est, Deinde in mutuum colloquium venerunt.

(45) *Ne quam suspicionem pareret.*) Id est, exhiberet, gigneret.

(46) *Ubi telum erat impositum.*) Hic telum pro quocunque armorum offensivorum genere accipitur.

(47) *Protulit.*) Id est, ex terrâ eduxit.

(48) *Quem quum digito monstraret.*) Adi Polyænum qui id fuse narrat lib. 1. sed paulo aliter.

XV.

EPAMINONDAS

(1) POLYMNI FILIUS, THEBANUS.

De hoc priusquam scribamus, (2) hæc præcipienda videntur lectoribus, (a) ne alienos mores ad suos referant, neve ea, quæ ipsis leviora sunt, pari modo apud cæteros fuisse arbitrentur. Scimus enim musicen nostris moribus (b) abesse a principis persona: (3) saltare etiam in vitiis poni. Quæ omnia apud Græcos & grata & laude digna ducuntur. Quum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitæ velimus Epaminondæ, nihil videmur debere prætermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus primum de genere ejus: deinde quibus disciplinis, & a quibus sit eruditus: tum de moribus ingeniique facultatibus, & si qua alia digna memoriâ erunt; postremo de rebus gestis, quæ a plurimis omnium anteponuntur virtutibus. Natus igitur (4) patre, quo diximus, honesto genere: pauper jam a ma-

INTERPRETATIO.

(a) *Ne ex patriis moribus extraneos metiantur.*
(b) *Principem non decere.*

NOTÆ.

(1) Polymni filius.) Alii legunt Polymnidis, ut Ælianus lib. II. c. 9. Ver. hist. Unde conjiciendum est Nepotem Latinâ terminatione formasse Græcum; quemadmodum supra scripsit *Neoclus*, pro *Neocles*; item *Periclus*, pro *Pericles*.

(2) *Hæc præcipienda videntur lectoribus.*) Hæc eadem jam in præfatione legimus, unde fit ut Magius id memoriæ vitio Nepoti vertat; sed in eo excusari potest, quod absoluto ac perfecto jam operi præfatio supervenerit, ut fieri solet.

(3) *Saltare etiam in vitiis poni.*) Indecoram apud Romanos saltationem fuisse pluribus in locis innuit Cicero pro Muræna, pro Plancio, & alibi. Quod tamen de omni saltationum genere minime intelligendum est. Nam Quintilianus negat inhonestam fuisse Pyrrhicen saltationem, quam armati peragebant, & hoc laboriosum erat saltationis genus, quia ejus operâ jactus, ictusque declinabant, ut docet Plato lib. 7. de legibus, & Plin. lib. 7. c. 57.

(4) *Patre honesto genere.*) Hæc verba generis ejus mediocritatem innuere videntur; quotiescumque enim Latini alicujus parentes obscuros dicere nolunt, eos quadam sermonis gratiâ, honestos vocant; unde Ælianus lib. 12. scribit Polymnum Epaminondæ patrem fuisse obscurum & humilem.

majoribus relictus. (5) Eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis; (6) nam & citharizare & cantare ad chordarum sonum doctus est (7) a Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloriâ, (8) quam Damon aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina; (9) Carmina cantare tibiis, (10) ab Olympiodoro; (11) saltare, a Calliphrone. At (12) philosophiæ præceptorem habuit Lysim Tarentinum Pythagoræum; cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem & severum senem omnibus æqualibus suis in familiaritate anteposuerit, neque prius eum a se dimiserit, quam doctrinis tanto antecessit condiscipulos, ut facile intelligi posset, pari modo superaturum omnes in cæteris artibus. Atque hæc ad nostram consuetudinem sunt levia, & potius contemnenda: at in Græciâ utique olim magnæ laudi erant. (c) Postquam ephebus factus est, (13) & palæstræ dare operam cœpit: (d) non tam magnitudini virium servivit, quam velocitati: illam enim ad athletarum usum; hanc, ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum (14) currendo & luctando, ad eum finem, quoad stans com-

INTERPRETATIO.

(c) *Postquam pubertatem attigit, & gymnicis artibus exerceri orsus est.*

(d) *Non tam corroborandis viribus, quam celeritati applicuit.*

NOTÆ.

(5) *Eruditus autem sic.*) Vide Cicer. 3. de Orat. & Offic. 1. Plutarchum in Pelopida, Diogenem Laertium in Pythagora. Adi etiam Just. lib. 6. c. 8.

(6) *Nam & citharizare.*) Pro Citharam tangere; verbum obsoletum.

(7) *A Dionysio.*) Hic Lyristes Thebanus fuit valde peritus. Plutarchus libro qui inscribitur de *Musica*.

(8) *Quam Damon aut Lamprus.*) Damonis meminerunt Plato dialogo de rep. & Athenæus lib. 14. cap. 11. Hancque Lydiam harmoniam remissam excogitasse testatur Plutarchus lib. supra citato; solebatque ebrios ac petulantes homines harmoniâ suâ ad modestiam reducere. Lamprus ab eodem Plutarcho ibidem inter eos qui recte movendis instrumentis Lyricis excelluerunt, annumeratur; quamvis a Platone imperitus dicatur Musicus in Menexeno; quâ in re non consentit Athenæus, lib. 1. c. 16. & lib. 11. c. 2.

(9) *Carmina cantare tibiis.*) Veteri suo libro abesse, *carmina*, testatur P. Daniel.

(10) *Ab Olympiodoro.*) Viro in sua arte versatissimo, præter quem tamen, & ab Orthagora Epaminondam doctum fuisse testatur Athenæus lib. 4. c. ultimo.

(11) *Saltare, a Calliphrone.*) Id nomen alibi mihi occurrisse non memini.

(12) *Philosophiæ præceptorem habuit Lysim.*) Laërtius in vitâ Pythagoræ Lisyden vocat. Porro Lysis ille Epaminondam & Philippum simul Amyntæ filium philosophiam Pythagoricam docuit, quæ quidem ex Democriti philosophiâ prodiit; fuitque Epaminondas simul summus Philosophus, & Imperator. Justin. lib. 6. cap. 8.

(13) *Et palæstræ dare operam cœpit.*) Hoc erat in more positum apud Græcos, ut juventus omnis maxime gymnicis artibus exerceretur, & in eo præsertim incumberet: in Palæstrâ autem variis decertabant exercitiis, quorum præcipua refert Virg. lib. 5. Æneid.

Quique pedum cursu valet, & qui viribus audax

Aut jaculo incedit melior, levibusque sagittis.

(14) *Currendo & luctando ad eum finem, quoad stans complecti posset atque contendere.*) Hic locus obscurus, & varie a variis legitur: Quidam legunt *currendo*, omissâ voce, *luctando, ad eum finem, quod stans*

Cornelius Nepos. K

complecti posset, atque contendere. In armis plurimum studii consumebat. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeo veritatis diligens, (15) ut ne joco quidem mentiretur. Item continens, clemens, patiensque admirandum in modum; non solum populi, sed etiam amicorum ferens injurias, in primisque (16) commissa celans: *quod interdum non minus prodest, quam diserte dicere*. Studiosus audiendi; ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. Itaque (17) quum in circulum venisset in quo aut de republicâ disputaretur, aut de philosophiâ sermo haberetur, nunquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset deductus. (18) Paupertatem adeo facile perpessus est, ut de republicâ nihil præter gloriam ceperit. (e) Amicorum in se tuendo caruit facultatibus; fide ad alios sublevandos sæpe sic usus est, ut possit judicari omnia ei cum amicis fuisse communia. Nam quum aut civium suorum aliquis ab hostibus fuisset captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem collocari non posset, amicorum consilium habebat, & quantum quisque daret, pro facultatibus imperabat: eamque summam quum faceret, priusquam acciperet pecuniam, (19) adducebat eum, qui quærebat, ad eos qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat; ut ille ad quem ea res perveniebat, sciret quantum cui-

INTERPRETATIO.

(e) *Necessariorum opibus minime usus ese, quibus se tueretur.*

NOTÆ.

complecti possee atque conteudere. Sic legeudum olim Freinshemius existimavit, nimirum: *Ad eum finem quod adstans complecti posset atque contendere. Adstans*, inquit, *esset coram factus, igitur non modo currere discebat; id enim nihil aliud quam eum in periculum perduxisses, deinde deseruissee. Sed etiam luctari, quad adstans, & prope hosetm positus eum complecti, atque cum ea cantendere posset*. Quod mihi non improbandum videtur; nam revera in sensua Nepotis esse debet, ut scilicet Epaminondas eatenus curreret, & luctaretur, quatenus adstans complecti posset adversarium atque cum illo contendere.

(15) *Ut ne joco quidem mentiretur.*) Simile quidpiam de Ptolamæo, *Arrianus*, de Juliano, Mamertinus: de Attico idem Nepos in vita ejue. Ideo autem tanto eum odio mendacium habuisse credibile est, quod & natura & Philosophiæ præcepta illud ipsi instillassent. Super eâ re vide Ælian. lib. 3. hist. anim. c. 23.

(16) *Commissa celans.*) Quod in Epaminondâ non adeo mirandum puto: quum enim Pythagoricâ philosophiâ probe imbutus fuiaset, quæ religiosissime silentium, ac fidem præcipiebat, id facile de ipso crediderim.

(17) *Quum in circulum venisset.*) Circulus, vulgo dicitur cœtus coëuntium ac confabulantium, qui veluti circulum faciunt & coronam. Vide Ovid. lib. 13. Metam.

Consedere Duces, & vulgi stante coronâ.

(18) *Paupertatem adeo facile perpessus est.*) Vide Ælianum, Var. hist. lib. 11. cap. 9. Justin. lib. 6. c. 8. Et Julium Front. lib. 4. c. 3. qui refert Epaminondam, in supellectile suâ, præter ahenum, & veru unum non habuisse; quod quidem admirandæ ejus abstinentiæ est exemplum.

(19) *Adducebat eum, qui quærebat.*) Id est, Procum, seu Virginis sponsum.

cuique deberet. Tentata autem ejus est abstinentia [20] a Diomedonte Cyziceno. Namque is, rogatu Artaxerxis, Epaminondam pecuniâ corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, & Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem, quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, & causam adventus Diomedontis ostendit. At ille Diomedonte coram, *Nihil*, inquit, *opus pecuniâ est. Nam si ea rex vult, quæ Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus: sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis;* [f] *namque orbis terrarum divitias accipere nolo pro patriæ charitate. Te, qui me incognitum tentasti, tuique similem existimasti, non miror: tibi ignosco. Sed egredere propere, ne alios corrumpas, quum me non potueris. Tu Micythe, argentum huic redde, aut, nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.* Hunc Diomedon quum rogaret, ut tuto exire, suaque quæ attulisset, liceret efferre: *Istud*, inquit, *faciam; neque tuâ causâ, sed meâ: ne si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.* A quo quum quæsisset, quo se duci vellet, & ille Athenas diceret, præsidium dedit, ut eo tuto perveniret. Neque vero id satis habuit, sed etiam ut inviolatus in navem ascenderet, per Chabriam Atheniensem, (de quo supra mentionem fecimus) effecit. Abstinentiæ erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possemus, sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine vitam excellentium virorum complurium concludere constituimus, quorum separatim [21] multis millibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt. Fuit & disertus, ut nemo Thebanus ei par esset eloquentiâ: neque minus concinnus in brevitate respondendi, quam in perpetuâ oratione ornatus. [22] Habuit obtrectatorem Meneclidem quendam, indidem Thebis, adversarium in administrandâ republicâ, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet; namque illi genti plus inest virium, quam ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius impe-

pe-

INTERPRETATIO.

(f) *Major enim est in me amor patriæ, quam ut vellem eum cum terrarum orbis divitiis commutare.*

NOTÆ.

(20) *A Diomedonte Cyziceno.*) Ex Cyzico Bithyniæ urbe. Tentatus enim fuit a Jasone Thessalorum Tyranno, qui ad eum summâ paupertate laborantem quinquaginta auri talenta attulerat. Vide Ælianum lib. II. cap. 9.

(21) *Multis millibus versuum.*) Hic versus sunt Lineæ; ex quarum numero libros metiri olim solebant, & in ultimâ cerâ adscribebant.

(22) *Habuit obtrectatorem Meneclidem.*) De eo Plutarchus in Pelopidâ, huncque ait fuisse δεινότατον μὲν λέγειν, ἀκόλαστον δὲ κακοήθη τὸν τρόπον.

peratoris opera desideraretur. Huic ille, Fallis, inquit, verbo cives tuos, quod hos a bello avocas. Otii enim nomine servitutem concilias; nam *paritur pax bello*. Itaque qui eâ diutinâ volunt frui, bello exercitati esse debent. (g) Quare si principes Græciæ esse vultis, castris est vobis utendum, non palæstrâ. Idem ille Meneclides quum huic objiceret quod liberos non haberet, (23) neque uxorem duxisset; maximeque insolentiam, quod sibi Agamemnonis bello gloriam videretur consequutus: at ille, *Desine*, inquit, *Meneclide, de uxore mihi exprobrare:* (h) *nam nullius in istâ re minus uti consilio volo*; ((i) habebat enim Meneclides suspicionem adulterii). *Quod autem me Agamemnonem æmulari putas, fallis:* (24) *namque ille cum universâ Græciâ vix decem annis unam cepit urbem: ego contra ea* (25) *ex unâ urbe nostrâ, dieque uno, totam Græciam, Lacedæmoniis fugatis, liberavi.* Idem quum in conventum venisset Arcadum, petens, ut societatem cum Thebanis & Argivis facerent, (26) contraque Callistratus Atheniensium legatus, qui eloquentiâ omnes eo præstabat tempore, postularet, ut potius amicitiam sequerentur Atticorum, & in oratione suâ (27) multa invectus esset in Thebanos & Argivos, in eisque hoc posuisset, *Animadvertere debere Arcadas,* (28) *quales utraque civitas cives procreasset, ex quibus de cæteris possent judicare: Argivos enim fuisse* (29) *Orestem & Alc-*

INTERPRETATIO.

(g) *Quamobrem si Græciæ principatum postulatis, bellî laboribus, non Palæstricis ludis vobis assuescendum est.*

(h) *Nam tu is omnium es cujus sententiam hoc in negotio minus probo.*

(i) *Meneclides namque suspicione adulterii notabatur.*

NOTÆ.

(23) *Neque uxorem duxisset.*) Contra censet Polyænus lib. 11. Stratagem. ubi indicat Epaminondam uxorem habuisse, & genuisse filium nomine Stesibrotum, quem jussit interfici, quod in bello adversus Lacedæmonios, se absente, suoque injussu prælium commisisset. Plutarch. περὶ παραλλήλων.

(24) *Namque ille cum universâ Græciâ.*) Id notum est tum ex Homero, cum ex aliis omnibus antiquis scriptoribus, Agamemnonem cum omnibus Græciæ viribus & Principibus per decennium ad Trojam pugnasse; quod Calchas vates fore prædixerat ex passerum numero quos serpens deglutiverat, ut Homerus refert Iliad. 2. Quos versus Latine vertit Cic. lib. II. de Divinatione.

(25) *Ex unâ urbe nostrâ, dieque uno.*) De pugnâ Leuctricâ hic loquitur, in quâ intra unum diem soli Thebani, duce Epaminondâ, omnes Lacedæmoniorum vires fregerunt.

(26) *Contraque Callistratus.*) Cujus orationem refert Xenoph. lib. 6. c. 4. de reb. Græciæ, quam habuit apud Lacedæmonios. Fuit item Callistratus nomen statuarii. Plin. lib. 34. c. 8.

(27) *Multa invectus esset in Thebanos.*) Eodem utitur loquendi modo infra, ut, nonnulla inveherentur in Timoleonta: quod alibi rarius invenies.

(28) *Quales utraque civitas cives procreasset.*) Hæc referuntur ad Orestem, & Clytemnestram ejus matrem; ad Œdipum, Laïum, & Jocastam.

(29) *Orestem, & Alcmæonem.*) Orestes Agamemnonis & Clytemnestræ filius, qui cruentam patris mortem ulturus, matrem interfecit; propter quod patricidium fa-

& Alcmæonem, matricidas: (30) *Thebis Œdipum natum, qui quum patrem suum interfecisset, ex matre liberos procreasset.* Huic in respondendo Epaminondas, (k) quum de cæteris perorasset, posquam ad illa duo opprobria pervenit, *admirari se dixit stultitiam rhetoris Attici, qui non animadverteret, innocentes illos natos, domi scelere admisso quum patriâ essent pulsi, receptos esse ab Atheniensibus.* (l) Sed maxime ejus eloquentia eluxit Spartæ legati ante pugnam Leuctricam; quo quum omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo legationum conventu sic Lacedæmoniorum tyrannidem coarguit, ut non minus illâ oratione opes eorum concusserit, (31) quam Leuctricâ pugnâ. Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio sociorum Lacedæmonii privarentur. Fuisse patientem, suorumque injurias ferentem civium, (32) quod se patriæ irasci nefas esse duceret, hæc sunt testimonia. Quum eum propter invidiam cives præficere exercitui noluissent, duxque esset delectus belli imperitus, (m) cujus errore eo esset deducta illa multitudo militum, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustiis clausi ab hostibus obsidebantur: desiderari cœpta est Epaminondæ diligentia; erat enim ibi privatus numero militum. A quo quum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliæ; & exercitum obsidione liberatum, domum reduxit incolumem. Neque vero hoc semel fecit, sed sæpius. Maxime autem fuit illustre, quum

INTERPRETATIO.

(k) *Cum ad cætera capita respondisset.*

(l) *At præsertim Lacedæmoni legatus suam facundiam exhibuit.*

(m) *Cujus imperitiâ in eas angustias adductum esset numerosum illud agmen.*

NOTÆ.

ris agitatus est, quibus non ante purgari potuit, quam ad Aram Dianæ Tauricæ perpetratum scelus expiaverit. Alcmæon vero Amphiaraï & Eriphyles filius, qui pariter matrem interfecit, quod illa monili aureo corrupta, Amphiaraum maritum suum, qui in bello Thebano hiatu terræ absorptus est, prodidisset Polynici.

(30) *Thebis Œdipum natum, &c.*) Pater ejus Laïus, quem nescius occidit, mater vero Jocasta Creontis Thebanorum Regis filia, quam soluto Sphyngis ænigmate uxorem pariter nescius duxit, ex quâ Etheoclem, & Polynicem suscepit, qui de Regno disceptantes mutuis se vulneribus confoderunt. Hæc sunt ipsiusmet verba apud Senecam,

——— occidi patrem,
Sed matrem amavi, proh! loqui hymenæum pudet.

(31) *Quum Leuctricâ pugnâ.*) De illâ Diodorus lib. 15. Xenoph. 6. de reb. gr. Plutarchus in Pelopidâ. Pausanias in Bœoticis: in eâ autem Cleombrotus Lacedæmoniorum Rex cecidit, multaque prodigia & ostenta cladem illam antecesserunt. Cicero, Xenoph. Diodorus. Porro Leuctra vicus est Bœotiæ juxta Thespias urbem liberam, Haliconi proximam.

(32) *Quod patriæ irasci nefas duceret.*) Vide apud Val. Max. lib. 3. c. 7. patientiæ ejus exemplum, cujus hæc sunt verba: *Siquidem Epaminondas cum ei cives irati sternendarum in oppido viarum contumeliæ causâ curam mandarent (erat enim illud ministerium apud eos sordidum) sine ullâ cunctatione id recepit.*

quum in Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedæmonios, haberetque collegas duos, [33] quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. Hic cum criminibus adversariorum, omnes in invidiam venissent, [34] ob eamque rem imperium his esset abrogatum, atque in eorum locum alii prætores successissent: Epaminondas populi scito non paruit; idemque ut facerent, persuasit collegis, & bellum quod susceperat, gessit. Namque animadvertebat, ubi id fecisset, totum exercitum propter prætorum imprudentiam inscitiamque belli peritu-rum. [35] Lex erat Thebis, quæ morte mulctabat, si quis imperium diutius retinuisset, quam lege præfinitum foret. Hanc Epaminondas quum Reipublicæ conservandæ causâ latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit; & quatuor mensibus diutius, quam populus jusserat, gessit imperium. Postquam domum reditum est, [36] collegæ ejus hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit [n] omnem ut causam in se transferrent, suâque operâ factum contenderent, ut legi non obedirent. Quâ defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat, quod quid diceret, non haberet. At ille in judicium venit; nihil eorum negavit quæ adversarii crimini dabant, omniaque quæ collegæ dixerant, confessus est: neque recusavit quo minus legis pœnam subiret: sed unum ab iis petivit, [37] ut in periculo suo conscriberent, EPAMINONDAS A THEBANIS MORTE MULCTATUS EST, QUOD EOS COEGIT APUD LEUCTRA SUPERARE LACEDÆMONIOS, QUOS ANTE SE IMPERATOREM NEMO BŒOTIORUM [38] AUSUS FUIT ASPICERE IN ACIE: QUODQUE UNO PRÆLIO NON SO-

INTERPRETATIO.

(n) *Ut omnem in se culpam rejicerent.*

NOTÆ.

(33) *Quorum alter erat Pelopidas.*) Vide Plutarchum in Pelopidâ, & ipsum Nepotem postea.

(34) *Ob eamque rem imperium his esset abrogatum.*) Non abrogatum, sed elapsum tempus imperii lege præfinitum scribit Plutarchus in Pelopidâ. Ambo enim, inquit, (de Epaminondâ & Pelopidâ loquitur) cum rediissent, capitis accersiti sunt, quoniam non deposito magistratu primo futuro mense quo lex jubebat, quatuor item totos menses, præter legem eo functi essent; quibus & in Messeniâ, Arcadiâ, & Laconicâ commorati sunt.

(35) *Lex erat Thebis.*) Hujus legis meminit Alexander ab Alexandro lib. 4. c. 6. genialium dierum.

(36) *Collegæ ejus.*) Reliquos duces huic legi paruisse testatur Plutarchus in Pelopidâ, præter Epaminondam, ipsumque Pelopidam.

(37) *Ut in periculo suo conscriberent.*) Hic locus varie legitur: Lambinus conjicit legendum esse, *in Cippo suo*; Memmius, *in scapulo*; Magius, *bреviculo*; Longolius, *peristilio*: Aldus, *sepulchro*; alii, alio modo. Plutarchus, & Ælianus στήλω vocant, quod idem est ac Cippus, vel, Titulus sepulchri; adeo ut hic sit sensus. *Ut in periculo suo conscribant.* Id est, ut in sepulchri Titulo enarrent.

(38) *Ausus fuit aspicere in acie.*) Hoc est, oculis rectis, & irretortis; quasi ante Epaminondam solo aspectu Lacedæmonii Bœotios debellarent: quod & de Romanis testatur Cæsar lib. 1. de bello Gallico, his verbis; *sæpenumero cum iis congressos, ne vultum quidem, atque aciem oculorum ferre*

SOLUM THEBAS AB INTERITU RETRAXIT, SED ETIAM UNIVERSAM GRÆCIAM IN LIBERTATEM VINDICAVIT: EOQUE RES UTRORUMQUE PERDUXIT, UT THEBANI SPARTAM OPPUGNARENT, LACEDÆMONII SATIS HABERENT SI SALVI ESSE POSSENT: NEQUE PRIUS BELLARE DESTITIT, [39] QUAM, MESSENA CONSTITUTA, URBEM EORUM OBSIDIONE CLAUSIT. Hæc quum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est, neque quisquam judex ausus est ferre suffragium. Sic a judicio capitis maximâ discessit gloriâ. Hic extremo tempore imperator [40] apud Mantineam, quum acie instructâ audacius instaret hostibus, cognitus a Lacedæmoniis, quod in ejus unius pernicie patriæ sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt: neque prius abscesserunt, quam magnâ cæde factâ multisque occisis, fortissime ipsum Epaminondam pugnantem; [41] sparo eminus percussum, concidere viderunt. Hujus casu aliquantum retardati sunt Bœotii; neque tamen prius pugnâ excesserunt, quam repugnantes profligarunt. At Epaminondas, quum animadverteret mortiferum se vulnus accepisse, simulque si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim amissurum; [42] usque eo retinuit, quoad renunciatum est vicisse Bœotios. Id postquam audivit, *Satis*, inquit, *vixi*; *invictus enim morior*. Tum ferro extracto, confestim exanimatus est. [43] Hic uxorem nunquam duxit: in quo quum reprehenderetur a Pelopidâ, qui filium habebat infamem; maleque eum in eo patriæ consulere diceret, quod liberos non relinqueret: *Vide*, inquit, *ne tu pejus consulas*, *qui talem ex te natum relicturus sis*. *Neque vero stirps mihi potest deesse*, *namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam*, *quæ non modo mihi superstes*, *sed etiam immortalis sit*, *necesse est*. Quo tempore, duce Pelopidâ, exules Thebas occupaverunt, & præsidium Lacedæmoniorum [44] ex arce expulerunt; Epaminondas, quamdiu facta est cædes civium, domi se retinuit, quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. Namque *omnem civilem victoriam funestam* putabat. Idemque postquam apud Cadmeam pugnari cum Lacedæmoniis cœpit, in primis stetit. Hujus de virtutibus vitaque satis erit dictum,

si

NOTÆ.

potuisse. Flor. lib. II. c. 18. *Mancinum assiduis cadibus ita subegerunt, ut ne oculos quidem, aut vocem Numantini viri quisquam sustineret*.

(39) *Quam Messenâ constitutâ*.) Messena civitas Peloponnesi ad mare prope Panisum amnem, unde sinus Messeniecus.

(40) *Apud Mantineam*.) Urbem Arcadiæ, de quâ lege Diodor. 15. & Xenoph. 7. de rebus gr.

(41) *Sparo eminus percussum*.) Sparus, inquit Servius, telum est rusticum, in modum pedie recurvum, quo frequenter Græci utebantur.

(42) *Usque eo retinuit quoad renunciatum est vicisse Bœotios*.) Vide Just. lib. 6. c. 8.

(43) *Hic uxorem nunquam duxit*.) De hoc suprâ diximus.

(44) *Ex arce expulerunt*.) Scilicet, Cadmeâ Thebarum arce.

si hoc unum adjunxero, quod nemo eat inficias: Thebas & ante Epaminondam natum, (45) & post ejusdem interitum, perpetuo alieno paruisse imperio: contra ea quandiu ille præfuerit reipublicæ, caput fuisse totius Græciæ. Ex quo intelligi potest, (o) (46) unum hominem pluris quam civitatem fuisse.

INTERPRETATIO.

(o) *Plus unum hominem, quam urbem valuisse.*

NOTÆ.

(45) *Et post ejusdem interitum.*) Hac de re lege Xenoph. lib. ultimo de reb. gr.

(46) *Unum hominem pluris quam civitatem fuisse.*) Consule Polybium lib. 6. de Thebanorum Rep. loquentem.

XVI.

PELOPIDAS

THEBANUS

(1) MAGIS historiis quam vulgo notus. Cujus de virtutibus dubito quemadmodum exponam: quod vereor, (a) si res explicare incipiam, non vitam ejus enarrare, sed historiam videar scribere: si tantummodo summas attigero, ne rudibus literarum Græcarum minus lucide appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantum potero; & medebor cum satietati tum ignorantiæ lectorum. (2) Phœbidas Lacedæmonius quum exercitum (3) Olynthum duceret, iterque per Thebas faceret, (4) arcem oppidi, quæ Cadmea nominatur,

INTERPRETATIO.

(a) *Si facta extendere aggrediar.*

NOTÆ.

(1) *Magis historiis quam vulgo notus.*) Aliqui legunt, *historicis*; sed res eodem recidit. Itaut sensus sit, Pelopidæ nomen minus in ore populorum versari, quam in scriptorum monumentis.

(2) *Phœbidas Lacedæmonius.*) De quo vide Diodorum lib. 15. & Xenoph. lib. 5. de reb. gr.

(3) *Olynthum duceret.*) Urbs est inter Athon montem, & Pallenam urbem, ut tradit Suidas; hanc Thraciæ urbem maximam vocant Xenophon, & Libanius.

(4) *Arcem oppidi, quæ Cadmea nominatur.*) Ideo Cadmea; quia Cadmus Agenoris regis Phœnicum filius ædificaverat.

tur, occupavit, [5] impulsu perpaucorum Thebanorum, qui [6] adversariæ factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant. Idque suo privato, [7] non publico, fecit consilio: quo facto, eum Lacedæmonii ab exercitu removerunt, [8] pecuniaque mulctarunt: neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, [9] quod susceptis inimicitiis, satius ducebant eos obsideri, quam liberari. Nam post Peloponnesium bellum, Athenasque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant, & eos esse solos, qui adversus resistere auderent. Hac mente [10] amicis suis summas potestates dederant, [11] alterius factionis principes partim interfecerant, alios in exilium ejecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus, patriâ carebat. Hi omnes fere Athenas se contulerant, non quò sequerentur otium, [b] sed ut quenque ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. Itaque quum tempus est visum rei gerendæ, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, [12] diem delegerunt ad inimicos opprimendos, civitatemque liberandam, eum, quo maximi magistratus simul consueverant epulari. *Magnæ sæpe res non ita magnis copiis sunt gestæ: sed profecto nunquam ab* tam

INTERPRETATIO.

(b) *Verum ut quamcumque statim occasionem fortuna dedisset, eâ domos suas recuperaturi uterentur.*

NOTÆ.

(5) *Impulsu perpaucorum.*) Hos fuisse Archiam, Leontidem, & Philippum testatur Plutarchus, quos vocat ἄνδρες ὀλιγαρχικοὶ, καὶ πλούσιοι, καὶ μέτριον οὐδὲν φρονοῦντες.

(6) *Adversariæ factioni.*) In qua erant Ismenias, Pelopidas, Pherenicus, Androclides, & Epaminondas, quamquam hic propter philosophiam & paupertatem minus timebatur.

(7) *Non publico fecit consilio.*) Diodorus tamen lib. xv. author est Ephoros clam mandasse ut Cadmeam occuparent.

(8) *Pecuniâ mulctarunt.*) Decem myriadibus drachmarum, ut refert Plutarchus.

(9) *Quod susceptis inimicitiis, satius ducebant eos obsideri, quam liberari.*) Hoc est, quod quum jam propter istud facinus inter se commotæ essent inimicitiæ, satius ducebant Thebanos obsideri, quam liberari.

(10) *Amicis suis.*) Id est, viris eum potentiæ fautoribus, de quibus mox.

(11) *Alterius factionis Principes.*) Nimirum Ismeniam, Androclidem, Pelopidam, ut supra, ex quibus Ismeniam capitis accusatum damnarunt, Androclidem dolo interficiendum curavit Leontides. Sic Plutarchus, & Xenoph. lib. 5. de reb. gr. c. 8.

(12) *Diem delegerunt ad inimicos opprimendos, civitatemque liberandam, eum, quo maximi Magistratus simul consueverant epulari.*) Locus iste minus implicatus mihi videretur, si hoc ordine legeretur. *Ad inimicos opprimendos, civitatemque liberandam diem eum delegerunt quo maximi Magistratus simul epulari consueverant.* Rem hanc fuse narrat Xenoph. lib. 5. de reb. gr. c. 14. aitque eum diem fuisse quo Veneris celebrabatur festum, quoque Magistratus suum Imperium deponere solebant. Vide ibidem reliquam hujus rei narrationem. Plutarchus idem refert, sed aliis circumstantiis.

tam tenui initio tantæ opes sunt profligatæ. [13] Nam duodecim adolescentuli coierunt ex his, qui exilio erant mulctati, quum omnino non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo; quâ paucitate percussa est Lacedæmoniorum potentia. Hi enim non magis adversariorum factioni, quam Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Græciæ: [14] quorum imperiosa majestas, neque ita multo post Leuctricâ pugnâ ab hoc initio perculsa, cecidit. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, [c] quum Athenis interdiu exissent, ut vesperascente cælo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. Qui quum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, [15] domum Charonis devenerunt, a quo & tempus & dies erat datus. Hoc loco libet interponere, etsi sejunctum a re propositâ est, [16] *nimia fiducia quantæ calamitati soleat esse.* Nam magistratuum Thebanorum statim ad aures pervenit, exules in urbem devenisse. Id [17] illi, vino epulisque dediti, usque eo despexerunt, ut ne quærere quidem de tantâ re laborarint. Accessit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam: allata est enim epistola Athenis [18] ab Archiâ hierophante Archiæ, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat, in quâ omnia de profectione exulum per-

INTERPRETATIO.

[c] *Quum de die Athenis profecti essent, ut recurrente nocte Thebas ingredi valerent.*

NOTÆ.

(13) *Nam duodecim adolescentuli.*) Da eorum numero cum Nepota consentit Plutarchus; at aex tantum Exules fuisse cum Meloue uno ex Thebania exulibus, qui aeptimus arat, refert Xenoph. lib. 5. c. 14. de rebus gr.

(14) *Quorum imperiosa majestas.*) Hæc dicuntur ad ostentationem eximii Spartanorum Imperii super omnem Græciam; scribit enim Plutarchus in Pelopidâ, ante Leuctricam pugnam tantas Lacedæmoniorum vires fuisse, & tam firmis vinculis eorum imperium fuissa adstrictum, ut vulgo omnes existimarent, solvere illud, aut frangera neminem unquam valiturum.

(15) *Domum Charonis.*) In quibusdam editionibus legitur, *Coronis*; aed nihil muto, quia sic legitur apud Xanoph. lib. 5. cap. 14. jam sæpe citato; quem pariter unum ex Conjuratis, sed minime a tyrannia auspectum ait: ἐσυνκτέρευσαν παρὰ Χάρωνί τινι.

(16) *Nimia fiducia quantæ calamitati soleat esse.*) Cui simillimum aat istud Velleil Patarc. lib. 11. cap. 118. *Neminem celerius opprimi, quam qui nihil timet, & frequentissimum initium esse calamitatis, securitatem.*

(17) *Illi vino epulisque dediti.*) Simile exemplum refert Livius lib. 22. de Syracusia captis inter vini epularumque copiam. Sunt & prætarea innumara ejusdem rei exempla.

(18) *Ab Archiâ Hierophante Archiæ.*) Varie hic locus legitur, quibus tamen lectionibus prætermissis, referam illud solum quod mihi arridet magis. Certum est anim Plutarchum scripsiase, παρὰ Ἀρχίου τοῦ ἱεροφάντου, πρὸς Ἀρχίαν. Ergo ille Atheniensis qui scripsit, nomen habuit Archias, qui Hierophantes, id est, Ædituus, seu sacrorum custodiæ præfectus erat; & ille cui scribebatur, Archias etiam nuncupabatur; & summam Thebis potestatem tenebat. Vid. Xanoph. loco citato.

perscripta erant. Quæ quum jam accubanti in convivio esset data: sicut erat signata, in pulvinum subjiciens, (19) In crastinum, inquit, differo res severas. At illi omnes, quum jam nox processisset, vinolenti, ab exulibus, (20) duce Pelopidâ, sunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non solum qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt: (21) præsidium Lacedæmoniorum ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberaverunt: autores Cadmeæ occupandæ partim occiderunt, partim in exilium ejecerunt. Hoc tam turbido tempore (sicut supra diximus) Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. Itaque hæc liberandarum Thebarum propria laus est Pelopidæ: cæteræ fere omnes communes cum Epaminondâ. Namque in Leuctricâ pugnâ, imperatore Epaminondâ, (22) hic fuit dux delectæ manus, quæ prima phalangem prostravit Laconum. Omnibus præterea periculis adfuit: sicut Spartam quum oppugnavit, alterum tenuit cornu: (d) quoque Messena celerius restitueretur, (23) legatus in Persas est profectus. Denique (24) hæc fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda, (e) ita ut proxima esset Epaminondæ. Conflictatus autem est cum adversâ fortunâ. Nam & initio (sicut ostendimus) exul patriâ caruit: &, quum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere, (25) *legationisque* jure satis *tectum se arbitraretur*, (26) *quod apud omnes gentes sanctum*

INTERPRETATIO.

(d) *Et ut promptius Messena instauraretur.*

(e) *Adeout secundum ab Epaminondâ locum teneret.*

NOTÆ.

(19) *In crastinum, inquit, differo res severas.*) Schottus mavult serias; quod fere eodem recidit.

(20) *Duce Pelopidâ, sunt interfecti.*) Vide Xenophontem loco citato, qui hanc historiam fuse describit, sed alias adhibet circumstantias. Eamdem etiam refert Plutarchus.

(21) *Præsidium Lacedæmoniorum ex Arce pepulerunt.*) Cadmeâ, quam quum occupasseat, ut supra dictum est, Lacedæmonii, Duce Phœbidâ, semper retinuerant valido præsidio.

(22) *Hic fuit Dux delectæ manus.*) Scilicet, Cohortis trecentorum militum sibi mutuo amore amicitiæ conjunctorum, qui unà vincere, aut unà perire semper parati erant; hæc etiam sacra cohors dicebatur, cujus Author Gorgias fuit. Polyænus lib. II.

(23) *Legatus in Persas est profectus.*) Ne scilicet legati a Lacedæmoniis prius missi de societate cum Persis ineundà, impedirent ne Messena diruta atque eversa instauraretur, atque incolis frequentaretur.

(24) *Hæc fuit altera persona Thebis*). Hæc translatio a scenâ sumpta est.

(25) *Legationisque jure satis tectum se arbitraretur.*) Nihil de hac legatione Plutarchus. Diodorus vero lib. 15. scribit Pelopidam & Ismeniam cum Alexandro Pherarum tyranno occurrissent, temere & sine ullâ ratione ab eo comprehensos esse, & in carcerem conjectos.

(26) *Quod apud omnes Gentes sanctum esse consuesset.*) Quanta ubique gentium legatorum nomini habeatur veneratio, satis notum est: unde Statius lib. II.

Sanctum populis per sæcula nomen legatum.

Et Cic. Verr. 3. *Legatorum jus divino, humanoque vallatum præsidio.*

ctum esse consuesset: a Tyranno [27] Alexandro Pheræo, simul cum Ismeniâ comprehensus, in vincula conjectus est. Hunc Epaminondas recuperavit, [28] bello persequens Alexandrum. Post id factum nunquam is animo placari potuit in eum, a quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliæ proficiscerentur, tyrannosque ejus expellerent. Cujus belli quum ei summa esset data, eoque cum exercitu profectus esset, [29] non dubitavit, simul ac conspexit hostem, confligere. In quo prælio Alexandrum ut animadvertit, incensus irâ, equum in eum concitavit, proculque digressus a suis, conjectu telorum confossus cecidit. (f) Atque hoc secunda victoria accidit: nam jam inclinatæ erant tyrannorum copiæ. Quo facto omnes Thessaliæ civitates interfectum Pelopidam [30] coronis aureis & statuis æneis, liberosque ejus multo agro donaverunt.

INTERPRETATIO.

(f) *Idque inclinante* in Thessalos belli *fortunâ evenit*.

NOTÆ.

(27) *Alexandro Pheræo.*) Pheræ, oppidum Thessaliæ; unde Pheræus.

(28) *Bello persequens Alexandrum.*) Hunc exitum bellum illud habuit, ut tyrannus impetratis triginta dierum induciis Pelopidam liberaret. Plutarchus in Pelopidâ.

(29) *Non dubitavit, simul ac conspexit hostem, confligere.*) Licet Alexander haberet militum amplius viginti millia. Diodorus.

(30) *Coronis aureis.*) Quæ etiam mortuis imponi solebant, ut scribit Cic. in oratione pro Flacco. Sic honoris ergo auream Coronam Castricio mortuo imponendam Pergamenos decrevisse.

XVII.

XVII.

AGESILAUS

LACEDÆMONIUS.

CUM a cæteris scriptoribus, tum eximie (1) a Xenophonte Socratico collaudatus est; (2) eo enim usus est familiarissime. Hic primum de regno cum (3) Leotychide, fratris filio, habuit contentionem. Mos est enim a majoribus Lacedæmoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis quam imperio, ex duabus familiis (4) Proclis & Eurysthenis, qui principes ex progenie Herculis, Spartæ reges fuerunt. (a) Harum ex alterâ in alterius familiæ locum (5) fieri non licebat. Itaque uterque suum retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis ejus, qui regnans decessisset. Sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Agesilai; (6) filium reliquerat Leotychidem, quem ille vivens non agnorat; eundem, moriens, suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao suo patruo contendit: neque id, quod petivit, consequutus est. Nam (7) Lysandro suffragante, homine, ut ostendimus supra, factioso, & his temporibus

---

INTERPRETATIO.

(a) *Fas non erat* quemquam *ex alterâ familiâ, alterius familiæ vices occupare.*

NOTÆ.

(1) *A Xenophonte Socratico.*) Socratis auditore: una enim cum Platone Socratem audivit, cujus meminit Gellius lib. 14. c. 3. & Cicero lib. 5. epist. 12. ad Lucceium: & lib. 2. de Oratore; fuerunt & alii ejusdem nominis viri egregii, de quibus vide Suidam.

(2) *Eo enim usus est familiarissime.*) Dubium est uter altero familiariter usus sit, mihi vero id potius ad Agesilaum, quam ad Xenoph. referri videtur.

(3) *Cum Leotychide.*) Idem ipsi nomen affingitur a Xenoph. in Agesilao.

(4) *Proclis, & Eurysthenis.*) Hi ambo erant ex Heraclidarum familiâ, quorum successionis Catalogum ab Hercule enumerat Pausanias. De his etiam quædam a Cicer. lib. II. de divinatione scribuntur.

(5) *Fieri non licebat.*) Qui enim ex Proclidarum familiâ erat, non poterat Rex fieri in locum ejus, qui ex Eurysthenidarum familiâ esset; & vice versâ.

(6) *Filium reliquerat Leotychidem.*) De quo mox diximus.

(7) *Lysandro suffragante.*) Lysander ille, de quo jam supra, Agesilaum puerum amaverat, teste Plutarcho in Lysandro & Agesilao.

ribus potente Agesilaus antelatus est. Hic, simul atque imperii potitus est, persuasit Lacedæmoniis, ut exercitum emitterent in Asiam, bellumque regi facerent, docens, satius esse in Asiâ, quam in Europâ dimicare. Namque fama exierat, Artaxerxem comparare classem, pedestresque exercitus, quos in Græciam mitteret. Datâ potestate, tantâ celeritate usus est, ut prius in Asiam cum copiis pervenerit, quam regii satrapæ eum scirent profectum. Quo factum est, ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. (8) Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter præfectos habebat regios; (9) inducias a Lacone petivit, simulans se dare operam, (b) ut Lacedæmoniis cum rege conveniret: re autem verâ ad copias comparandas; easque impetravit trimestres. Juravit autem uterque, se sine dolo inducias conservaturum. In quâ pactione, summâ fide mansit Agesilaus. Contra ea, Tissaphernes nihil aliud quam bellum comparavit. Id etsi sentiebat Laco, tamen jusjurandum servabat, multumque in eo consequi se dicebat, *quod Tissaphernes perjurio suo & homines suis rebus abalienaret, & deos sibi iratos redderet. (c) Se autem servatâ religione confirmare exercitum, quum animadverteret (d) deorum numen facere secum, hominesque sibi conciliari amiciores, quod iis studere consuessent, quos conservare fidem viderent.* Postquam induciarum præteriit dies, barbarus non dubitans, quod ipsius erant (10) plurima domicilia in Cariâ, & ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facturos, omnes suas copias eo contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit, eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magnâ prædâ militibus locupletatis, (11) Ephesum hyematum exercitum reduxit, atque ibi officinis armorum institutis, magnâ

INTERPRETATIO.

(b) *Ut Lacedæmonios cum Rege conciliaret.*

(c) *Se vero non violato sacramento suos milites corroborare.*

(d) *Deos sibi esse adjutores.*

NOTÆ.

(8) *Id ut cognovit Tissaphernes.*) Ille Cyrum minorem apud Artaxerxem fratrem criminando, causa fuit ejus belli quod postea inter fratres exarsit: occisus est tandem ejusdem Artaxerxis jussu, quod adversus Agesilaum rem proditorie gerere videretur. Vide Xenoph. de rebus Græciæ lib. 3. c. 11.

(9) *Inducias a Lacone petivit.*) Id est, ab Agesilao; de iisdem induciis proditorie a Tissapherne factis loquitur Xenoph. lib. 3. c. 8.

(10) *Plurima domicilia in Cariâ.*) Diodorus refert lib. 14. in ejusmodi domiciliis seu castellis hortos fuisse amœnissimos, omnibusque rebus ad voluptatem & deliciss comparatis instructos.

(11) *Ephesum hyematum exercitum reduxit.*) Quia exta sacrificanti parum læta fuerant, & victimæ sine fibris etiam extiterant, ideo longius non progressus est. Sic refert Diodorus lib. 14. Adde quod id etiam factum est, quia ipsi equitatus deficiebat, cujus defectu barbaris impar esse videbatur. Xenoph. lib. 3. de reb. gr.

gnâ industriâ bellum apparavit: & quo studiosius armarentur, insigniusque ornarentur, [12] præmia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in eâ re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum generibus, ut qui cæteris præstitissent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, [13] ut & ornatissimum & exercitatissimum haberet exercitum. Huic quum tempus esset visum copias extrahere ex hybernaculis, vidit, si, quo esset iter facturus, palam pronunciasset, hostes non credituros, aliasque regiones occupaturos, nec dubitaturos aliud esse facturum ac pronunciasset. Itaque quum ille Sardeis se iturum dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo quum eum opinio fefellisset, victumque se vidisset consilio, [14] sero suis præsidio profectus est. Nam quum illo venisset, jam Agesilaus multis locis expugnatis, magnâ erat prædâ potitus. Laco autem quum videret hostes equitatu superare, [e] nunquam in campo sui fecit potestatem, & his locis manum conseruit, quibus plus pedestres copiæ valerent. Pepulit ergo, quotiescunque congressus est, multo majores adversariorum copias: & sic in Asiâ versatus est, ut omnium opinione victor duceretur. Hic quum animo meditaretur proficisci in Persas, & ipsum regem adoriri: nuncius ei domo venit ephorum jussu, bellum Athenienses & Bœotios indixisse Lacedæmoniis; quare venire non dubitaret. In hoc non minus ejus pietas suspicienda est, quam virtus bellica: qui quum victori præesset exercitui, maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi; [f] tantâ modestiâ dicto audiens fuit jussis absentium magistratuum, ut si privatus [15] in comitio esset Spartæ. [16] Cujus exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent. Sed illuc redeamus. Agesilaus opulentissimo regno præposuit bonam existimationem,

INTERPRETATIO.

(e) *Nusquam in patenti loco suas copias explicuit.*

(f) *Tam modeste absentium Magistratuum mandatis obtemperavit.*

NOTÆ.

(12) *Præmia proposuit.*) De hac re Xenoph. Ibidem.

(13) *Ut & ornatissimum, & exercitatissimum haberet exercitum.*) Id est, exercitum omnibus instrumentis bellicis optime instructum, & milites in omni exercitationum genere apprime versatos.

(14) *Sero suis præsidio profectus est.*) Quarto scilicet die postquam in Lydiam ingressus erat, & jam populatus erat Agesilaus. Sic refert Xenoph. lib. 3. c. 11.

(15) *In Comitio.*) Id est, in loco ubi Comitia habebantur. Quo etiam vocabulo in eodem sensu utitur Cic. in Oratione pro Sextio, & in Verrem. Agesilao autem missam fuisse Scytalen, quâ semper in revocandis suis ducibus utebantur Lacedæmonii, testis est Xenoph. lib. 4. c. 4. Porro de Scytalâ, vide supra in Pausaniâ.

(16) *Cujus exemplum utinam Imperatores nostri.*) Hæc in Julium Cæs. dici videntur, qui invito etiam Senatu exercitum retinuit, nec Romam armis positis redire voluit.

nèm, multoque gloriosius duxit, si institutis patriæ paruisset, quam si bello superasset Asiam. Hac igitur mente Hellespontum copias trajecit, tantaque usus est celeritate, [g] [17] ut quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Quum jam haud longe abesset a Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses & Bœotii, [18] cæterique eorum socii, [19] apud Coroneam: quos omnes gravi prælio vicit. Hujus victoriæ vel maxima fuit laus, quod quum plerique ex fugâ se [20] in templum Minervæ conjecissent, quærereturque ab eo, quid his fieri vellet; etsi aliquot vulnera acceperat eo prælio, & iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit iræ religionem, & eos vetuit violari. Neque hoc solum in Græciâ fecit, ut templa deorum sancta haberet, sed etiam apud barbaros summâ religione omnia simulacra arasque conservavit. Itaque prædicabat, *mirari se, non sacrilegorum numero haberi qui supplicibus eorum nocuissent, aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.* Post hoc prælium collatum est omne bellum circa Corinthum, ideoque Corinthium est appellatum. Hic quum unâ pugnâ decem millia hostium Agesilao duce cecidissent, eoque facto opes adversariorum debilitatæ viderentur: tantum abfuit ab insolentiâ gloriæ, ut commiseratus sit fortunam Græciæ, quod tam multi a se victi, [21] vitio adversariorum concidissent. [h] Namque illâ multitudine, si sana mens esset Græciæ, supplicium Persas dare potuisse. Idem, quum adversarios intra mœnia compulisset, & ut Corinthum oppugnaret multi hortarentur: negavit id suæ virtuti convenire. *Se enim eum esse dixit, qui ad officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobilissimas expugnaret Græciæ. Nam si* (inquit) *exstinguere voluerimus qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmetipsi nos expugnaverimus, illis quiescentibus, quo facto, sine negotio, quum voluerint, nos oppriment.* [22] Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedæmoniis, quo

INTERPRETATIO.

(g) *Ut quam viam anni spatio Xerxes emensus fuerat.*

(h) *Per hanc enim multitudinem, si Græci saperent, Persas supplicio affici potuisse.*

NOTÆ.

(17) *Ut quod iter Xerxes anno vertente confecerat.*) Quum nimirum bellum Græciæ intulit stipatus decies septies centenis armatorum millibus.

(18) *Cæterique eorum socii.*) Scilicet Eubœenses, Locri, Argivi, Corinthii, & quidam alii, ut Xenoph. refert lib. 4. de reb. gr.

(19) *Apud Coroneam.*) Bœotiæ urbem.

(20) *In templum Minervæ.*) Cognomento Itoniæ, teste Pausaniâ in Laconicis.

(21) *Vitio adversariorum.*) Id est, pertinaciâ, & culpâ cæterorum Græcorum, qui adversus Lacedæmonios fœdus pepigerant.

(22) *Interim accidit illa calamitas apud Leuctra.*) De illâ ingenti pugnâ, quam Thebanos inter & Spartanos commissa est apud Leuctra, loquitur hic Nepos, in quâ ultimi magna internecione victi sunt, ut supra diximus.

[i] quo ne proficiscerentur, quum a plerisque ad exeundum premeretur, ut si de exitu divinaret, exire noluit. Idem, quum Epaminondas Spartam oppugnaret, [23] essetque sine muris oppidum, talem se imperatorem præbuit, ut eo tempore omnibus apparuerit, [k] nisi ille fuisset, Spartam futuram non fuisse. In quo quidem discrimine celeritas ejus consilii saluti fuit universis. Nam quum quidam adolescentuli, hostium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent, & locum extra urbem editum cepissent; Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset, quenquam ad hostes transfugere conari, cum suis eo venit, atque, ut si bono animo fecissent, laudavit consilium eorum, quod eum locum occupassent, & se id quoque fieri debere animadvertisse. Sic adolescentulos [24] simulatâ laudatione recuperavit: & adjunctis de suis comitibus, locum tutum reliquit. Namque illi, aucto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non sunt ausi: eoque libentius, quod latêre arbitrabantur, quæ cogitarant. Sine dubio post Leuctricam pugnam [l] Lacedæmonii [25] se nunquam refecerunt, neque pristinum imperium recuperarunt. Quum interim Agesilaus non destitit, quibuscunque rebus posset patriam juvare. Nam quum præcipue Lacedæmonii indigerent pecuniâ, [26] ille omnibus, qui a rege defecerant, præsidio fuit; a quibus magnâ donatus pecuniâ, patriam sublevavit. Atque in hoc illud imprimis fuit admirabile, quum maxima munera ei ab regibus & dynastis civitatibusque confer-

INTERPRETATIO.

(i) *Quem in locum ne pergerent, quasi eventum præsentires, pluribus ad proficiscendum illum urgentibus, proficisci recusavit.*

(k) *Si non ille vixisset, Lacedæmonem perituram fuisse.*

(l) *Spartani se nunquam restituerunt.*

NOTÆ.

(23) *Essetque sine muris oppidum.*) Omnes olim Græciæ urbes sine muris fuisse testatur Thucydides in Procemio: at vero inter cæteras Spartam sine mœnibus fuisse ex eo constat, quod ex præcepto Lycurgi, viri fortitudine suâ pro mœnibus essent: Unde Ovid. Metamorph. x. ait:

Cum Deus Eurotam, immunitamque frequentat
Sparten.

Hanc tamen muris fuisse circumdatam docet Livius, lib. 4. c. 5. & 8. Decad. 4. Quia tandem Spartani armis diffisi, urbem suam murorum præsidio clauserunt. Just. lib. 14. c. 5.

(24) *Simulatâ laudatione recuperavit.*) Cornelius Nepos. Hoc loquendi modo jam supra usus est Nepos in Pelopidâ; scilicet, *hunc Epaminondas recuperavit bello;* quamquam verbum illud rarius de Persona dicitur.

(25) *Se nunquam refecerunt.*) Id translatum est ab iis qui a deliquio, aut gravi morbo vires reparant. Sic Sallust. *Quo & cæterorum animos reficeret.* Et infra in Hamilcare idem Nepos; si paullulum modo res essent refectæ.

(26) *Ilis omnibus, qui a Rege defecerant, præsidio fuit.*) Tacho in primis qui Ægypti, & Mausolo qui Cariæ Rex erat, a quibus etiam maxima dona accepit. Xenoph. in Agesilao.

ferrentur; nihil unquam in domum suam contulit, [27] nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. Domo eâdem fuit contentus, [28] quâ Eurysthenes progenitor majorum suorum fuerat usus. Quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriæ videre poterat: [29] contra, plurima potentiæ atque abstinentiæ. Sic enim erat instructa, ut nullâ in re differret a cujusvis inopis atque privatí. Atque hic tantus vir, ut naturam fautricem habuerat in tribuendis animi virtutibus; [30] sic maleficam nactus est in corpore, exiguus, & claudus altero pede; quæ res etiam nonnullam adferebat deformitatem: [31] atque ignoti, faciem ejus quum intuerentur, contemnebant: qui autem virtutem noverant, non poterant admirari satis. Quod ei usuvenit, quum annorum octoginta [32] subsidio Thaco in Ægyptum ivisset, [m] & in acta cum suis accubuisset, sine ullo tecto, stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis, [33] neque huc amplius quam pellis esset injecta, eodemque comites omnes accubuissent, vestitu humili atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem neminem significâret, [n] sed hominis non beatissimi suspicionem præberet. Hujus de adventu fama [34] quum ad regios esset per-

INTERPRETATIO.

(m) *Et in littore cum suis sedisset.*

(n) *Sed hominem non valde fortunatum se exhiberet.*

NOTÆ.

(27) *Nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit.*) Hoc veluti summum moderationis exemplum proponitur, arguiturque Principum ac populorum vanitas, qui post victorias secundasque res, solent sibi cultum opulentiorem circumdare, ac victu lautiore uti: simile quidpiam refert author nóster infra in Attico. Et Justinus lib. 44. c. 2. *Viriathi*, inquit, *ea virtus continentiaque fuit, ut cum Consulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus gestis, non armorum, non vestis cultum, non denique victum mutaverit, quo primum bellare cœpit, perseveraverit, ut quivis gregarius miles ipso Imperatore opulentior videretur.*

(28) *Qua Eurysthenes progenitor.*) Qui fuit Aristodemi filius, & Proclis frater, de quo paulo supra in eodem Agesilao.

(29) *Contra, plurima potentiæ atque abstinentiæ.*) Vide Plutarch. in Agesilao, qui de ejus frugalitate in victu cultuque corporis plurima verba facit.

(30) *Sic maleficam nactus est.*) Nam & staturâ fuit humili, & exiguo corpore, itaut vere erga eum natura difficilis dici possit. Quemadmodum Ovid. epistolâ Saphus;

Si mihi difficilis formam natura negavit,
Ingenio formæ damna rependo meæ.

(31) *Atque ignoti, faciem ejus quum intuerentur, contemnebant.*) Siquidem vulgus eos tantum magnarum rerum capaces existimat, quos eximiâ specie instructos videt; digna enim est imperii forma.

(32) *Subsidio Tacho in Ægyptum ivisset.*) Nectenabo, non Tacho suppetias tulisse ait Polyænus lib. II. in Agesilao. Sed Athenæus lib. 14. & Plutarchus in Agesilao cum Nepote conveniunt.

(33) *Neque huc amplius quam pellis esset injecta.*) De Tuberone Stoico simile aliquid narrat Cic. pro Muræna.

(34) *Quum ad regios esset perlata.*) Id est, quum ad Regis Ægypti ministros pervenisset.

perlata, celeriter munera eo cujusque generis sunt allata. His quærentibus Agesilaum, vix fides facta est unum esse ex his, qui tum adcubabant. Qui quum regis verbis, quæ attulerant, dedissent: ille præter vitulina, & hujusmodi genera obsonii, quæ præsens tempus desiderabat, nihil accepit: unguenta, [35] coronas, [o] secundamque mensam, servis dispertiit: cætera referri jussit. Quo facto, eum barbari magis etiam contempserunt, quod eum ignorantiâ bonarum rerum illa potissimum sumpsisse arbitrabantur. Hic quum ex Ægypto reverteretur, [36] donatus a rege Nectanebe ducentis viginti talentis, quæ ille muneri populo suo daret, [37] venissetque in portum, qui Menelai vocatur, [38] jacens inter Cyrenas & Ægyptum, in morbum implicitus decessit. Ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, [39] quod mel non habebant, cerâ circumfuderunt, [40] atque ita domum retulerunt.

INTERPRETATIO.

(o) *Et secunda fercula famulis distribuit.*

NOTÆ.

(35) *Coronas.*) Ægyptios Agesilao in Ægyptum proficiscenti inter alia munera Papyrum coronariam misisse refert Athenæus lib. 15. c. 6. Hocque idem esse conjicio quod per, *Coronas*, intelligit Nepos; nam Coronæ ejusmodi fiebant ex gramine quodam quod Βύβλον Græci vocant, unde Charta seu Papyrus conficiebatur. Præterea Plin. ait lib. 13. cap. 11. Papyri florem ad Deos coronandos usui fuisse. Adde quod Coronarum frequens usus fuit in conviviis apud veteres, quas primo ex rosis, deinde ex Nardi folio contexebant, & unguentis pretiosissimis aspergebant. Qua de re vide Carol. Paschalium in opere Coronario.

(36) *Donatus a rege Nectanebe.*) Polyænus, *Nectanebo*, loco paulo supra laudato. Nam Nectanebus, Nectanabis, & Nectanebis inveniuntur.

(37) *Venissetque in portum, qui Menelai vocatur.*) De quo portu vide Strab. lib. 1.

(38) *Jacens inter Cyrenas.*) Quod de Lybiâ Cyrenaicâ intelligendum est. Cyrenæ autem insigne Lybiæ oppidum: Vulgo, *Cerena*.

(39) *Quod mel non habebant, cerâ circumfuderunt.*) Contra Diodorus scribit Agesilai corpus in melle Spartam deportatum esse; nam antiquitus cadavera quæ servari vellent, melle condiebant. Persarum tamen mos fuit non melle, sed cerâ circumlinire, teste Herodoto lib. 1. & Cic. in Tuscul.

(40) *Atque ita domum retulerunt.*) Leges præcipiebant apud Lacedæmonios, ut suorum Regum corpora defuncta domum reducerent: de cæteris vero ducibus non sic jubebatur. Turneb. lib. 26. c. 33.

XVIII.

[1] EUMENES CARDIANUS.

Hujus si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem major, sed multo illustrior, atque etiam honoratior: [2] quod magnos homines virtute metimur, non fortunâ. Nam quum ætas ejus incidisset in ea tempora [3], quibus Macedones florerent, [a] multum ei detraxit inter eos viventi, [4] quod alienæ erat civitatis. [5] Neque aliud huic defuit, quam generosa stirps, [b] etsi ille domestico summo genere erat, tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi, indigne ferebant. Neque tamen non patiebantur; vincebat enim omnes curâ, vigilantiâ, patientiâ, calliditate, & celeritate ingenii. [6] Hic peradolescentulus ad ami-

INTERPRETATIO.

(a) *Quia alienigena erat, ipsum inter illos degentem valde depressit.*

(b) *Hic quamquam ex summâ familiâ ortus erat.*

NOTÆ.

(1) EUMENES CARDIANUS.) Quidam *Sardianus*, sed male; nam ex Cardiâ urbe Thraciæ oriundus erat Eumenes, in cujus gratiam immunem a tributis fecisse Philippum scribit Alexander Myndius.

(2) *Quod magnos homines virtute metimur, non fortunâ.*) Propria enim homines magni, majoresve solâ virtute dicuntur; at fortunâ illustriores atque honoratiores; hinc Q. Curtius lib. 9. c. 54. *Sed fortunâ quæ rebus famam pretiumque constituit, hoc quoque militiæ probrum vertit in gloriam.*

(3) *Quibus Macedones florerent.*) Vixit namque tempore Philippi Macedonum Regis, & Alex. Mag. qui res maximas gesserunt.

(4) *Quod alienæ erat civitatis.*) Alienigenis enim non tanta tribuitur fides & favor, quantus civibus & propinquis. Unde apud Curtium lib. 8. c. 8. de Callisthene loquentem sic scribitur: *Quem si Macedo esset, tecum introduxissem, dignissimum te discipulo Magistrum. Nunc Olynthio non idem juris est.*

(5) *Neque aliud huic defuit, quam generosa stirps, etsi ille domestico summo genere erat.*) Hæc duo sibi parum cohærere videntur. Quomodo enim defuit illi stirps generosa, si ille domestico summo genere erat? Itaque hæc paulo clarius explicanda sunt; & hic sensus mihi esse videtur, nimirum Eumenem reipsâ ex parentibus summæ sortis & nobilitatis ortum esse, sed parum magnanimis & belli facinoribus celebrandis.

(6) *Hic peradolescentulus ad amicitiam accessit Philippi.*) Vix ille siquidem 23. ætatis annum attigerat, quum in Philippi Macedonis amicitiam & familiaritatem venit: quum enim ipsum Philippus inter reliquos juvenes decertantem luctantemque conspexisset, sibi assumpsit ejus fortitudine & solertiâ delectatus, ut refert Plutarchus. Deinde Philippo mortuo eum simili benevolentiâ sibi devinxit Alex. Mag.

amicitiam accessit Philippi, Amyntæ filii; brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. (7) Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum, (8) scribæ loco; quod multo apud Graios honorificentius est quam apud Romanos. Nam apud nos re verâ, sicut sunt, (9) mercenarii scribæ existimantur. At apud illos contrario, nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide, & industriâ cognitâ: quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiæ apud Philippum annos septem. Illo interfecto, (10) eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore præfuit etiam alteri equitum alæ (c) (11) quæ *hetærice* appellabatur. (12) Utrique autem consilio semper affuit, & omnium rerum habitus est particeps. Alexandro Babylone mortuo, (13) quum regna singulis familiaribus dispertirentur, & summa rerum tradita esset tuenda eidem, (14) cui Alexander moriens annulum suum dederat, Perdiccæ: ex quo omnes conjecerunt, (15) eum regnum ei commendasse, quoad liberi ejus in suam tute-

INTERPRETATIO.

(c) *Quæ socialis dicebatur.*

NOTÆ.

(7) *Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis.*) Quemadmodum ex fructuum præludio futuram arboris bonitatem cognoscimus; ita ex puerili indole virtutem plenioris ætatis præsumimus: unde Paterculus lib. 2. cap. 94. *Ut per id quod agebat quantus evasurus esset, eluceret.* Et Claud. lib. de Laudib. Stilichon.

——— *mens ardua semper*
A puero, tenerisque etiam fulgebat in annis.

(8) *Scribæ loco.*) Scribæ ejusmodi tales erant tunc temporis, quales fere hodie sunt Cancellarii; unde fit ut Plutarchus eum non scribam simpliciter, sed Principem seu Præfectum scribarum vocet.

(9) *Mercenarii scribæ existimantur.*) Ii sunt quos abusive hodie secretarios Magistratuum appellamus, quique revera serviles sunt ministri, & serviliter suis dominis addicti.

(10) *Eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim.*) Cujus & filiis tutor etiam postea datus est, ut videbitur infra.

(11) *Quæ* hetærice *appellabatur.*) A voce Græca ἑταιρική, quæ socialis est, atque ita vocabatur ala equitum honoris causâ apud Macedones, ab amicitiâ & sodalitate regiâ. Sic Arrian. de reb. Alex. Mag. lib. 6. cap. 28.

(12) *Utrique autem consilio semper affuit.*) Quoniam & in rebus politicis, & bellicis plurimum valuit.

(13) *Quum regna singulis familiaribus dispertirentur.*) Hoc notum est ex omnibus historicis, præsertimque ex Q. Curtio, Justino, Orosio, Arriano, multisque aliis, cum sacris, tum prophanis.

(14) *Cui Alexander moriens annulum suum dederat.*) Scilicet, Perdiccæ, ut dicitur paulo infra. Vide Just. lib. 12. c. 15. Q. Curt. lib. 10. c. 5. Deinde locus ille posset aliquatenus effici clarior, si immutato paulisper ordine sic legeretur. *Et summa rerum tradita esset tuenda eidem Perdiccæ, cui Alexander moriens annulum suum dederat.*

(15) *Eum regnum ei commendasse.*) Alex. Magn. Regnum Macedonum Perdiccæ commendasse ex eo liquet, quod antiquitus per transmissionem sigilli videbatur fieri transmissio hæreditatis; quod Casaub. ad Suetonium notat, putatque id causæ fuisse cur Tiberio morienti Caius annulum ademerit. Quod quidem secundum juris privati analogiam factum fuisse apparet: nam ut videtur tutius patrimonii jus tradi, traditis clavibus ædium; ita & possessio regni tradi quoque videbatur, tradito Principum sigillo.

tutelam pervenissent: ([16] aberant enim Craterus & Antipater, qui antecedere hunc videbantur: [17] mortuus erat Hephæstio, quem unum Alexander, quod facile intelligi posset, plurimi fecerat) hoc tempore [18] data est Eumeni Cappadocia, (d) sive potius dicta. [19] Nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adjunxerat magno studio, quod in homine fidem & industriam magnam videbat; non dubitans, (e) si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim (quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt) omnium partes corripere atque amplecti. Neque vero hoc solus fecit, sed cæteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. [20] Primus Leonnatus Macedoniam præoccupare destinaverat. Is multis magnis pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam desereret, ac secum faceret societatem. Quum perducere eum non posset, interficere conatus est: & fecisset, nisi ille clam noctu ex præsidiis ejus effugisset. Interim [21] conflata sunt illa bella, quæ ad internecionem post Alexandri mortem gesta sunt, [22] omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogebatur; tamen amicum non deseruit, neque salutis quam fidei fuit cupidior. Præfecerat eum Perdiccas [23] ei parti Asiæ, quæ inter Taurum montem jacet atque Hellespontum; & illum unum opposuerat [24] Europæis adversa-

INTERPRETATIO.

(d) *Seu potius assignata.*

(e) *Si hunc sibi sociasset.*

NOTÆ.

(16) *Aberant enim Craterus & Antipater.*) Craterus qui, ut ait Curtius, erat Regi carus in paucis. Antipater vero Jolai filius, qui inter præcipuos Alexandri Duces, & Successores annumeratur.

(17) *Mortuus erat Hephæstio.*) Qui carissimus Alex. fuit, & ob cujus mortem, quæ morbo evenit ad Ecbatana, incredibili affectus dolore multa regi indecora fecisse dicitur. Ælianus Var. hist. lib. 12. c. 7. refert Alexandrum Achillis monumentum coronasse, Hephæstionem Patrocli; ut ostenderet ita se carum Alexandro, ut Patroclus Achilli olim fuit.

(18) *Data est Eumeni Cappadocia.*) Cappadociam cum Paphlagonià ei datam fuisse scribit Just. lib. 13. quæ sunt regiones ad mare Ponticum vergentes & finitimæ.

(19) *Nam tum in hostium erat potestate.*) Hanc enim Ariarathes Rex tunc tenebat, nec Imperio Macedonico tunc suberat.

(20) *Primus Leonnatus.*) Hic Eumi filius Pellæ natus, cui obtigerat Phrygia quæ Hellespontum attingit, fueratque ex Alexandri corporis custodibus.

(21) *Conflata sunt illa bella, &c.*) De his bellis quæ sane atrocissima fuerunt, & imperium Macedonicum in mille partes sciderunt, lege Curt. lib. 10. Just. & alios.

(22) *Omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum.*) Invidià, scilicet, commoti, quod ab Alexand. sigillum accipiens, jus quoque & dominium in eos accepisse videretur: Craterus autem & Antipater primi fuerunt, qui in eum arma movère, quos postea sequutus est Antigonus.

(23) *Ei parti Asiæ quæ inter Taurum montem jacet, atque Hellespontum.*) Cappadociam & Bithyniam fuisse existimo, quæ revera Hellespontum, & montem Taurum interjacent.

(24) *Europæis adversariis.*) Cratero scilicet, & Antipatro, de quibus mox, multisque aliis.

sariis. Ipse Ægyptum oppugnatum (25) adversus Ptolemæum erat profectus. Eumenes, quum neque magnas copias, neque firmas haberet, quod inexercitatæ, & non multo ante erant contractæ: adventare autem dicerentur, Hellespontumque transiisse Antipater & Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri cum claritate, tum usu belli præstantes: Macedones vero milites eâ tunc erant famâ, quâ nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, (26) qui summam imperii potirentur: Eumenes intelligebat, si copiæ suæ cognoscerent, (27) adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul cum nuncio dilapsuras. Itaque hoc ejus fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent: & his persuaderet, se contra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc propositum, & prius in acie exercitum eduxit, præliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. (28) Effecit etiam illud locorum præoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deterior. Quorum acerrimo concursu quum magnam partem diei esset pugnatum, cadit Craterus dux, (29) & Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. Cum hoc concurrit ipse Eumenes. (30) Qui quum inter se complexi in terram ex equis decidissent, ut facile intelligi posset, inimicâ mente contendisse, animoque magis etiam pugnasse, quam corpore, (f) non prius distracti sunt, (31) quam alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur: neque eo magis ex prælio excessit, sed acrius hostibus institit. Hîc equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis præterea & maxime nobilibus captis, pedestris exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo pe-

INTERPRETATIO.

(f) *Non ante avulsi sunt, quam alter vitam amiserit.*

NOTÆ.

(25) *Adversus Ptolemæum.*) Lagi filium, qui ex gregario milite inter Duces & Successores Alex. habitus est, atque illo mortuo Ægyptum occupavit, a quo postea omnes Ægypti Reges Ptolemæi dicti sunt.

(26) *Qui summam Imperii potirentur.*) Pro *summâ Imperii*: nam id secundum veterem loquendi modum in accusativo casu ponitur.

(27) *Adversus quos ducerentur.*) Sedulo Milites suos celare studuit se adversus Craterum proficisci, quia intelligebat id si rescirent, confestim elapsuros, ut infra dicitur.

(28) *Effecit etiam illud locorum præoccupatione.*) Id est, ut posset prius loca ad pugnandum sibi idonea occupare.

(29) *Et Neoptolemus, qui secundum locum Imperii tenebat.*) Neoptolemus ille sinistro cornu præerat, teste Diodoro lib. 18.

(30) *Qui quum inter se complexi in terram decidissent.*) Vide Plutarchum in Eumene, a quo lepide hæc monomachia describitur.

(31) *Quam alterum anima reliquerit.*) Scilicet, Neoptolemum, qui teste Plutarcho, & Diodoro, poplite saucius valide diuque Eumeni integro restitit; sed denique accepto in collo vulnere succubuit.

petiit. Quam quum impetrasset, in fide non mansit, & se simul ac potuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum ex acie semivivum elatum recreare studuit. Quum id non potuisset, pro hominis dignitate, proque pristinâ amicitiâ (namque illo usus erat Alexandro vivo familiariter) amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori ejus ac liberis remisit. Hæc dum apud Hellespontum geruntur, [32] Perdiccas apud flumen Nilum interficitur [33] a Seleuco & Antigono; rerumque summa ad Antipatrum defertur. [34] Hîc qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur: in his Eumenes. Hac ille perculsus plagâ, non succubuit, neque eo secius bellum administravit. Sed exiles res animi magnitudinem etsi non frangebant, tamen imminuebant. Hunc persequens Antigonus, quum omni genere copiarum abundaret, sæpe in itineribus vexabatur, neque unquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, quibus multis possent pauci resistere. Sed extremo tempore quum consilio capi non posset, multitudine circumventus est. Hinc tamen multis suis amissis se expedivit; [35] & in castellum Phrygiæ, quod Nora appellatur, confugit. In quo quum circumsederetur, & vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod spatium non esset agitandi; callidum fuit ejus inventum, quemadmodum stans jumentum calefieri exercerique posset, quo libentius & cibo uteretur, & a corporis motu non removeretur. [36] Substringebat caput loro altius, quam ut prioribus pedibus plane terram posset attingere: [37] deinde post verberibus cogebat exultare, & calces remittere: qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si in spatio decurreret. Quo factum est, quod omnibus mirabile est visum, [s] ut jumenta æque nitida ex castello edu-

INTERPRETATIO.

(s) *Ut equos tam comptos ex arce expromeret.*

NOTÆ.

(32) *Perdiccas apud flumen Nilum interficitur.*) Vix Ægyptum ingressus erat Perdiccas quum per seditionem obtruncatur. Vide Diodorum lib. 18. De ejus tamen morte variæ sunt auctorum opiniones. Vide eumdem Diodor. eodem lib. c. 36.

(33) *A Seleuco & Antigono.*) Seleucus Antiochi filius Philopator dictus, qui mortuo Alexandro Syriâ & Babylone potitus est. Sic Cedrenus, Arrianus, Diodorus, & alii. Antigonus vero Philippi Regis spurius, qui in Asiâ minore diu dominatus est.

(34) *Hic qui deseruerant.*) Id est, omnes illi qui apud flumen Nilum ab Antipatri partibus non steterant.

(35) *Et in castellum Phrygiæ, quod Nora appellatur, confugit.*) Noram in Cappadociæ ac Lycaoniæ finibus esse scribit Plutarchus: At vero juxta Taurum montem locat Strabo lib. 12. Et suâ ætate Neroassam appellari dicit.

(36) *Substringebat caput loro.*) Meminit ejus industriæ Front. lib. 4. Stratag. his verbis: *Certis quotidie horis ita suspendebat, ut posterioribus pedibus innixi prioribus allevatis, cum naturalem appetunt consuetudinem, ad sudorem usque crura jactarent.*

(37) *Deinde post verberibus cogebat exultare.*) Parisiensis editio habet, *posterioribus*, pro, *post verberibus*: quod magis Frontini verbis mox citatis conforme videtur.

educeret, quum complures menses in obsidione fuisset, ac si campestribus ea locis habuisset. (38) Eâ conclusione quotiescunque voluit, & apparatum & munitiones Antigoni alias incendit, alias desjecit. Tenuit autem se uno loco, quandiu fuit hyems, quod castra sub divo habere non poterat. Ver appropinquabat. (39) Simulatâ deditione, dum de conditionibus tractat, præfectis Antigoni imposuit, seque ac suos omnes extraxit incolumes. Ad hunc (40) Olympias, mater quæ fuerat Alexandri, quum literas & nuncios misisset in Asiam, consultum utrum repetitum iret Macedoniam, (nam tum in Epiro habitabat) & eas res occuparet: huic ille primum suasit, ne se moveret, & expectaret, (41) quoad Alexandri filius regnum adipisceretur. Sin aliquâ cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium injuriarum oblivisceretur, & in neminem acerbiore uteretur imperio. Horum nihil ea fecit; nam & in Macedoniam profecta est, (42) & ibi crudelissime se gessit. Petivit autem ab Eumene absente, ne pateretur Philippi domus & familiæ inimicissimos stirpem quoque interimere, ferretque opem liberis Alexandri. (h) Quam veniam si daret, quamprimum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. Id quo facilius faceret, se omnibus præfectis, qui in officio manebant, (43) misisse literas, ut ei parerent, ejusque consiliis uterentur. His verbis Eumenes permotus, satius duxit, si ita tulisset fortuna, perire bene meritis referentem gratiam, quam ingratum vivere. Itaque copias contraxit, bellum adversum Antigonum comparavit: quod unà erant Macedones complures nobiles. (44) In his Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem: (45) & Antigenes, cujus

INTERPRETATIO.

(h) *Quod si concederet.*

NOTÆ.

(38) *Eâ conclusione.*) Id est, quandiu hoc in castello conclusus est.

(39) *Simulatâ deditione.*) Paulo aliter Plutarchus; ait enim Antigono Norem obsidente Antipatrum obiisse, qui Justino teste lib. 14. c. 2. auxilie Eumeni miseret, atque aliam ob causam obsidionem hanc solutam fuisse.

(40) *Olympias.*) Neoptolemi Molossorum Regis filia, quæ Myrtale prius appellata est, quam Philippus Macedo uxorem habuit, ex quâ Alexandrum Magn. progenuit. Vid. Justin. lib. 9. c. 7.

(41) *Quoad Alexandri filius.*) Quem Alexander ex Roxane genuerat, quemque alii Philippum, alii Herculem, alii vero, idque probabilius, ex patris nomine Alexandrum appellatum fuisse scribunt; ut testatur Pausanias in Atticis & Bœoticis, & Diodorus 19.

(42) *Et ibi crudelissime se gessit.*) Quie, ut refert Just. lib. 13. c. 6. muliebri potius iracundiâ quam regio animo se gerens multas virorum illustrium cædes edidit.

(43) *Misisse literas.*) Lege Diodorum lib. 18. & Plutarchum in Eumene, apud quos harum literarum formulas & argumenta invenies.

(44) *In his Peucestes.*) Hic primum Clipeigerulus, postea factus est unus ex 7. Alexandri custodibus post victum Porum. Arrianus lib. 6.

(45) *Et Antigenes.*) Hunc Phalangis Macedonicæ Ducem scribit Polyænus lib. 4. quemadmodum & Nepos, secundumque imperii gradum obtinebat.

jus sub imperio phalanx erat Macedonum. Invidiam verens (quam tamen effugere non potuit) si potius ipse alienigena summi imperii potiretur, quam alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo: [46] in principiis [47] nomine Alexandri statuit tabernaculum, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate jussit poni, [48] eoque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur; credens, minore se invidiâ fore, si specie imperii nominisque simulatione Alexandri bellum videretur administrare: quod & fecit. Nam quum non ad Eumenis principia, sed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo latebat, quum tamen per eum unum gererentur omnia. [49] Hic in Parætacis cum Antigono conflixit, non acie instructa, sed in itinere: eumque male acceptum in Mediam hyematum coëgit redire; ipse in finitimâ regione Persidis hyematum copias divisit, non ut voluit; sed militum id cogebat voluntas. [50] Namque illa phalanx Alexandri Magni quæ Asiam peragraverat, deviceratque Persas, inveteratâ cum gloriâ, tum etiam licentiâ, non parêre se ducibus, sed imperare postulabat, [51] ut nunc veterani faciunt nostri. Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt suâ intemperantiâ nimiâque licentiâ, ut omnia perdant, neque minus eos, cum quibus steterint, [i] quam adversus quos fecerint. Quod si quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoscat, neque rem ullam, nisi tempus, interesse judicet. Sed ad illos revertar. Hyberna sumpserant, non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam, longeque inter se discesserant. Hoc Antigonus quum comperisset, intellige-

INTERPRETATIO.

(i) *Quam contra quos pugnaverint.*

NOTÆ.

(46) *In principiis.*) Certum est principia in hoc loco designare loca quædam in castris quò Principes ac Duces conveniebant deliberaturi: non definitur autem utrum in medio, vel in extremo castrorum essent; tamen Polyænus medium locum occupare innuere videtur, ἐν μέσῳ στρατοπέδῳ. Eo sensu apud Just. lib. 11. c. 5. scriptum legimus: *Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit; ut si principia castrorum cerneres, Senatum te alicujus priscæ reip. videre diceres.* Sic Tacitus, sic Florus, sic Valer. Max. sic Frontinus, multique alii Scriptores.

(47) *Nomine Alexandri statuit tabernaculum.*) Ut non suo nomine bellum movere videretur, sed regio, sicque se ab omni affectatæ tyrannidis suspicione expediret.

(48) *Eoque omnes quotidie convenire.*) Ne si dedignarentur ad Eumenem tanquam ad alienigenam accedere, ipse quoque non erubesceret ante ipsorum tentoria conspici, qui Dux exercitus esset.

(49) *Hic in Parætacis.*) Stephano Παραιτακηνή πόλις Μηδίας. Ptolemæo Parætaceni Mediæ accensentur. Tamen ex Nepotis verbis conjicere est locum hunc non in Mediâ, sed Mediam inter & Persidem situm esse, quia Antigonum in Mediam redire coëgit.

(50) *Namque illa Phalanx.*) De phalange illâ mox dictum est.

(51) *Ut nunc veterani faciunt nostri.*) Hic carpit veteranorum sui temporis arrogantiam, in quam etiam Cic. acriter invehitur Philipp. 1. c. 6. & multis aliis in locis.

ligeretque se parem non esse paratis adversariis, statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum. Duæ erant viæ, quà ex Medis, ubi ille hyemabat, ad adversariorum hybernacula posset perveniri. Quarum brevior per loca deserta, quæ nemo incolebat propter aquæ inopiam: cæterum dierum erat fere decem. Illa autem qua omnes commeabant, (k) altero tanto longiorem habebat anfractum, sed erat copiosa; omniumque rerum abundans. Hac si proficisceretur, intelligebat prius adversarios rescituros de suo adventu, quam ille tertiam partem confecisset itineris sui: (l) sin per loca sola contenderet; sperabat se imprudentem hostem oppressurum. Ad hanc rem conficiendam imperat quamplurimos utres atque etiam culleos comparari. Post hæc pabulum, præterea cibaria cocta dierum decem, utque quamminime fieret ignis in castris. Iter quod habebat, omnes celat. Sic paratus, quà constituerat, proficiscitur. Dimidium fere spatium confecerat, quum ex fumo castrorum ejus (52) suspicio allata est ad Eumenem, hostem appropinquare. Conveniunt duces, quæritur quid opus sit facto. Intelligebant omnes, tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quam Antigonus adfuturus videbatur. (53) Hîc omnibus titubantibus, & de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, *si celeritatem velint adhibere, & imperata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum. Nam quod diebus quinque hostis transire posset, se effecturum, ut non minus totidem dierum spatio retardaretur.* (54) *Quare circumirent, suas quisque copias contraheret.* Ad Antigoni autem refrænandum impetum tale capit consilium: (m) certos omittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum, hisque præcipit, (n) ut primâ nocte quam latissime possint, ignes faciant quam maximos, atque hos secundâ vigiliâ minuant, tertiâ perexiguos reddant. (o) & (55) adsimulatâ castrorum consuetudine, suspicionem injiciat hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu esse prænuntiatum:

(p) j-

INTERPRETATIO.

(k) *Duplo majorem habebat circuitum.*

(l) *Sin per locorum solitudinem incederet.*

(m) *Fidos relinquit milites ad montium radices.*

(n) *Ut primâ vigiliâ.*

(o) *Et observato castrorum usu.*

NOTÆ.

(52) *Suspicio allata est ad Eumenem.*) Nimirum a Barbaris qui non fumum, sed ignium fulgorem videntes, teste Plutarcho, ex summitate collium circumjacentium Camelis cursoribus nuncium Eumeni & Peucestæ attulerunt, ut refert Diodorus; Plutarchus vero soli Peucestæ, quippe qui propior esset hostibus.

(53) *Hic omnibus titubantibus.*) Id est, trepidantibus. Nonius, titubare, trepidare est.

(54) *Quare circumirent.*) Sua hyberna circumeundo milites suos congregarent.

(55) *Adsimulatâ castrorum consuetudine.*) Ignes scilicet accendendo, rumorem & strepitum excitando, & cætera ejusmodi castrensia exhibendo.

[p] idemque posterâ nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter præceptum curant. Antigonus tenebris obortis, ignes conspicatur, credit de suo adventu esse auditum, & adversarios illuc suas contraxisse copias. Mutat consilium, & quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum, & illum anfractum longiorem copiosæ viæ capit; ibique diem unum opperitur, ad lassitudinem sedandam militum, ac reficienda jumenta, [q] quo integriore exercitu decerneret. Hîc Eumenes callidum imperatorem [56] vicit consilio, celeritatemque impedivit ejus, neque tamen multum profecit. Nam invidiâ ducum, cum quibus erat, [57] perfidiaque militum Macedonum veteranorum, [58] quum superior prælio discessisset, Antigono est deditus, [59] quum exercitus ei ter ante separatis temporibus jurasset se eum defensurum, nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent, quam eum non prodere. Atque hunc Antigonus, [r] quum ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adjuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendêre jam apparebat omnibus. [60] Imminebant enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemæus, opibus jam valentes, cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum. Sed non passi sunt hi, qui circa erant, quod videbant, Eumene recepto, omnes præ illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut nisi magnâ spe maximarum rerum leniri non posset. Itaque quum eum in custodiam dedisset, & præfectus custodum quæsisset, *quemadmodum servari vellet*; *ut acerrimum*, inquit, *leonem*, *aut ferocissimum elephantum*: nondum enim statuerat, eum conservaret necne. [s] Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum, [t] & qui propter odium fru-

INTERPRETATIO.

(p) *Pariterque quartâ vigiliâ agant.*

(q) *Ut alacrioribus copiis decertaret.*

(r) *Quamvis eum maxime odisset.*

(s) *Conveniebat vero Eumenem duplex hominum genus.*

(t) *Et qui præ odio, ex illius infortunio oculos voluptate pascerent.*

NOTÆ.

(56) *Vicit consilio.*) Idem sentit Plutarch.

(57) *Perfidiaque militum.*) Ad hanc proditionem impulsos fuisse milites Justinus scribit lib. 14. & Plutarchus in Eumene; ut uxores & liberos suos, & quæ in prælio amiserant ab Antigono reciperent.

(58) *Quum superior prælio discessisset.*) Immo Antigonum superiorem fuisse scribit Just. eodem lib. 14. c. 3. cujus hæc verba sunt: *Ad postremum quum Antigonum venire eum exercitu nunciatum esset, compellit eos in aciem descendere. Ibi dum Ducis imperia contemnunt, hostium virtute superantur.*

(59) *Quum exercitus ei ter, &c.*) Quater Just. ut patet ex his illius verbis: *Quater intra hunc annum in mea verba jurejurando obstricti estis*, lib. 14. c. 4.

(60) *Imminebant enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemæus.*) Seleucus Babyloniæ præfectus. Lysimachus Thraciam occupaverat cum regionibus finitimis. Ptolemæus Ægyptum invaserat, de quo jam supra.

fructum oculis ex ejus casu capere vellent, & qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent. Multi etiam, qui ejus formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu, tamque valde timuissent, cujus in pernicie positam spem habuissent victoriæ. At Eumenes, quum diutius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiæ, *se mirari*, *quare jam tertium diem sic teneretur*, *non enim hoc convenire Antigoni prudentiæ*, (u) *ut sic deuteretur victo*, *quin aut interfici*, *aut missum fieri juberet*. Hic quum ferocius Onomarcho loqui videretur: *Quid tu?* inquit, *animo si isto eras*, *cur non prælio cecidisti potius*, *quam in potestatem inimici venires?* Huic Eumenes, *utinam quidem istud evenisset*, inquit: *sed eo non accidit*, *quod nunquam cum fortiore sum congressus*. *Non enim cum quoquam arma contuli*, *quin is mihi succubuerit*. *Non enim virtute hostium*, (61) *sed amicorum perfidiâ decidi*. Neque id falsum; (x) nam & dignitate fuit honestâ, & viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore, quam figurâ venustâ. De hoc Antigonus, quum solus constituere non auderet, ad consilium retulit. Hic quum (62) plerique omnes primo perturbati admirarentur, non jam de eo sumptum esse supplicium, a quo tot annos adeo essent male habiti, ut sæpe ad desperationem forent adducti, quique maximos duces interfecisset; (y) denique in quo uno esset tantum, ut quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent: interfecto, nihil habituri negotii essent: postremo, si illi redderet salutem, quærebant quibus amicis esset usurus; sese enim cum Eumene apud eum non futuros: hic cognitâ consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. Tum autem quum vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit ad eum quenquam admitti, & quotidianum victum amoveri jussit. (63) Nam negabat se ei vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non amplius quam triduum fame fatigatus, cum castra moverentur, insciente Antigono jugulatus est a custodibus. Sic Eumenes annorum quinque & quadraginta, quum ab anno vigesimo (ut supra ostendimus) (z) septem annos Philippo apparuisset, & tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset; in his uni equitum alæ præfuisset; post autem Alexandri Magni mortem imperator

INTERPRETATIO.

(u) *Ut sic abuteretur.*

(x) *Nam & decoram speciem habuit.*

(y) *Qui tandem unus tantum valeret.*

(z) *Septem annos cum Philippo fuisset.*

NOTÆ.

(61) *Sed amicorum perfidia decidi.*) Id est, de meâ fortunâ dejectus sum.

(62) *Plerique omnes.*) Hellenismus est.

(63) *Nam negabat se ei vim allaturum.*) Quasi vim inferre non fuisset inediâ & fame hominem necare; immo sane illud inter crudelitatis exempla referri debet.

rator exercitus duxisset, summosque duces partim repulisset, partim interfecisset; captus non Antigoni virtute, sed Macedonum perjurio, talem habuit exitum vitæ. De quo quanta fuerit omnium opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum reges sunt appellati, ex hoc facile potest judicari, [64] quod nemo Eumene vivo rex appellatus est, sed præfectus. Iidem post hujus occasum statim regium ornatum nomenque sumpserunt: neque quod initio prædicarunt, se Alexandri liberis regnum servare, id præstare voluerunt: & uno propugnatore sublato, quid sentirent aperuerunt. Hujus sceleris principes fuerint Antigonus, Ptolemæus, Seleucus, Lysimachus, Cassander. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis ejus sepeliendum tradidit. Hi militari honestoque funere, comitante toto exercitu, humaverunt, ossaque ejus in Cappadociam [65] ad matrem atque uxorem liberosque ejus deportanda curarunt.

N O T Æ.

(64) *Quod nemo Eumene vivo Rex appellatus est.*) Hoc non Eumenis, sed verecundiæ causâ fecisse scribit Just. lib. 15.

(65) *Ad matrem atque uxorem.*) Uxor ejus Barsine natione Persica, filia Artabazi, ex quâ filium nomine Herculem susceperat Alexander, ut refert Q. Curtius, lib. 10.

XIX.

[1] PHOCION

ATHENIENSIS.

ETSI [2] sæpe exercitibus præfuit, summosque magistratus cepit; tamen multo ejus notior integritas est vitæ, [3] quam rei militaris labor. [4] Itaque hujus memoria est nulla, illius autem magna fama: [5] ex quo cognomine BONUS est appellatus. [6] Fuit enim perpetuo pauper, quum ditissimus esse posset, propter frequentes delatos honores, potestatesque summas, quæ ei a populo dabantur. Hic quum [7] a rege Philippo munera magnæ pecuniæ repudiaret, legatique hortarentur accipere; simulque admonerent, [a] *si ipse his facile careret, liberis tamen suis prospiceret,* qui-

INTERPRETATIO.

(a) *Si eorum egestatem non ægre pateretur.*

N O T Æ.

(1) PHOCION.) Hujus Patrem, quem Suidas Phocum vocat, Fabrum Cochleatium fuisse scribit Ælianus Var. Hist. lib. 12. c. 43.

(2) *Sæpe exercitibus præfuit.*) Id præsertim ex Plutarcho patet, quod quinquies & quadragies exercitibus præfuit, cum ne semel quidem Comitiis interfuisset.

(3) *Quam rei militaris labor.*) Summam ac fere incredibilem ejus integritatem fuisse necesse est, quum etiam notior dicatur ejus belli laboribus; siquidem, ut mox dictum est ex Plutarcho, quinquies & quadragies exercitibus præfuit, & octogesimum etiam agens annum a populo præesse jussus est, ex eodem Plutarcho.

(4) *Itaque hujus memoria est nulla.*) Id sane respective dicitur, & habitâ ratione ejus eximiæ integritatis; alioquin falsum esset, quum toties bellis præponi non potuerit quin res præclare gesserit, & quin earum memoria fuerit. At vero non raro evenit, ut in viro bono si una virtus prælucens cæteras non obruat, saltem palmam, & gloriæ locum præripiat.

(5) *Ex quo cognomine bonus est appellatus.*) Sic Aristides dictus fuit justus propter morum æquitatem, ut supra in Aristide. Cæterum olim gloriæ ducebatur a virtutibus moralibus nomen imponi; quod postea vitio temporum obsolevit. Phocion vero multis præclaris virtutibus id sibi cognomen comparaverat, quod ex his Valer. Max. verbis lib. 3. c. 8. evidenter patet. *Placidi & misericordes & liberales, omnique suavitate temperati mores Phocionis, quos optime profecto consensus omnium bonitatis cognomine decorandos censuit:* Unde Χρηστὸς a Suida dictus est, quia aliis omnibus magis quam sibi utilis erat.

(6) *Fuit enim perpetuo pauper.*) Vide Athenæum lib. 10. cap. 3. Et Plutarchum, περὶ φιλοπλουτίας.

(7) *A Rege Philippo munera magnæ pecuniæ.*) Ælianus lib. 1. Var. hist. non a Phi-

quibus difficile esset in summâ paupertate tantam paternam tueri gloriam: His ille, *Si mei similes erunt*, *idem hic*, inquit, *agellus illos alet qui me ad hanc dignitatem perduxit: sin dissimiles sunt futuri*, *nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam*. Eidem quum prope ad annum octogesimum prosperâ pervenisset fortunâ, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium. (8) Primo cum Demade de urbe tradenda (9) Antipatro consenserat, ejusque consilio Demosthenes cum cæteris, qui bene de republicâ mereri existimabantur, plebiscito in exilium erant expulsi. Neque in eo solum offenderat, quod patriæ male consuluerat, sed etiam quod amicitiæ fidem non præstiterat. Namque auctus adjutusque a Demosthene, eum, quem tenebat, ascenderat gradum, (10) quum adversus Charetem eum subornaret, ab eodem in judiciis, quum capitis causam diceret, defensus aliquotiens, liberatus discesserat. Hunc non solum in periculis non defendit, sed etiam prodidit. Concidit autem maxime uno crimine; quia (11) quum apud eum summum esset imperium populi, (12) & Nicanorem Cassandri præfectum insidiari Piræeo Atheniensium (13) a Dercyllo moneretur; idemque postularet, ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur: hic audiente populo, *Phocion negavit esse periculum*, *seque ejus rei obsidem fore pollicitus est*. Neque ita multo post Nicanor Piræeo est potitus. Ad quem recuperandum, sine quo Athenæ omnino esse non possunt, quum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem præesse voluit. Erant eo tempore Athenis duæ factiones; quarum una (14) po-

NOTÆ.

lippo, sed ab Alexandro centum argenti talenta Phocioni missa fuisse scribit, & quatuor Civitates quarum quamcumque ad libitum deligere jussit, oblatas: Quæ omnia Phocion repudiavit. Sic etiam Plutarchus in Apophtheg. & vitâ Phocionis.

(8) *Primo cum Demade.*) Demades Atheniensis Orator fuit æmulus Demosthenis, qui ex Macedonum gratia potestatem sibi & opes quærebat, contra vero Demosthenes ad solam Patriæ libertatem spectabat.

(9) *Antipatro.*) Qui ab Alexandro Magno ad expeditionem Persicam discedente, Macedoniæ præpositus est, & in quâ, ipso mortuo, regnavit.

(10) *Quem adversus Charetem.*) Atheniensium Ducem, in promittendo facilem & promptum: Unde Proverb. *Charetis pollicitationes*. Suidas.

(11) *Quum apud eum summum esset imperium populi.*) Archontem tunc fuisse scribit Plutarchus in ejus vita; idque est summum imperium populi tenere; nam Archontes exordium habuerunt Athenis ab excessu Codri ultimi Regis, quorum primus fuit Medon Codri filius; Vell. Paterc. initio hist. Rom. Et penes eos totius reip. regimen, summaque rerum erat.

(12) *Et Nicanorem Cassandri præfectum.*) Cassander Antipatri filius, unus fuit ex Alex. Ducibus & mortis ejus authoribus, qui ipso mortuo regium nomen accepit, & Macedoniam invadens Olympiadem Alex. Mag. Matrem occidi jussit, & immani sævitiâ omnem familiam regiam abolevit. Justin. lib. 14. c. 6.

(13) *A Dercyllo moneretur.*) Atticæ præfecto; illum enim ei regioni Antipater præposuerat, ut refert Plutarchus.

(14) populi causam agebat, altera optimatum. In hâc erant Phocion & (15) Demetrius Phalereus. Harum utraque Macedonum patrociniis nitebatur. (16) Nam populares Polyperchonti favebant, optimates cum Cassandro sentiebant. Interim a Polyperchonte Cassander Macedoniâ pulsus est. Quo facto populus superior factus statim duces adversariæ factionis, capitis damnatos, patriâ propulit: In his Phocionem & Demetrium Phalereum; deque eâ re legatos ad Polyperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. Huc eodem profectus est Phocion; quo ut venit, causam (17) apud Philippum regem verbo, re ipsâ quidem apud Polyperchontem jussus est dicere. Namque is tum regis rebus præerat. (18) Hîc quum ab Agnonide accusatus esset, quod Piræeum Nicanori prodidisset, (19) ex consimili sententiâ in custodiam conjectus, Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret judicium. Huc ubi perventum est, quum propter ætatem (b) pedibus jam non valeret, (20) vehiculoque portaretur, magni concursus sunt facti, quum alii reminiscentes veteris famæ, ætatis misererentur; plurimi vero ita exacuerentur propter proditionis suspicionem Piræei: maximeque quod adversus populi commoda in senectute steterat. Quâ de re ne perorandi quidem ei data est facultas, & di-

INTERPRETATIO.

(b) *Pedes* incedere *tunc non posset.*

NOTÆ.

(14) *Populi causam agebat.*) Cui parum studebat tunc temporis Phocion cum Demade Demosthenis æmulo, Callimedonte, & Pericle, ut refert Plutarchus in Phocione.

(15) *Demetrius Phalereus.*) Hic Theophrasti discipulus fuit, cui propter eximias ejus virtutes trecentas sexaginta statuas æreas Athenienses erexerunt. Vide Polyænum, lib. 4.

(16) *Nam populares Polyperchonti favebant.*) Ille præpositus fuerat ab Antipatro Græciæ & Macedoniæ, tandemque occisus est cum Neoptolemo in prælio quod adversus Eumenem commiserant. Just. lib. 13. c. 8. Populares autem seu Democratiæ studiosi hujus partes sustinebant.

(17) *Apud Philippum Regem.*) Non Philippum Alex. magni Patrem, sed Philippum Aridæum, quem penes tantum Regis nomen, potestas vero & Imperium penes Eurydicem uxorem ejus, aliosque adulatores. Quâ de re vide Just. lib. 14. c. 5.

(18) *Hic quum ab Agnonide.*) In quibusdam exemplaribus legitur, *Agnone*: & reipsâ Athenæus lib. 12. c. 18. meminit Agnonis hominis deliciis affluentis. Verum legendum esse *Agnonide*, patet ex Plutarcho, qui eum Agnonidem sycophantam fuisse ait in Phocione.

(19) *Ex consimili sententiâ.*) Quidam legunt, *ex consilii sententiâ*, hancque lectionem interpretatione tuetur Savaro, quam sane non improbandam censerem, nisi jam prius lata fuisset sententia Athenis, cui relativum est verbum *consimili*.

(20) *Vehiculoque portaretur.*) Sic solebant deferri antiquitus, quemadmodum & hodie, omnes capite damnati, non quidem propter rationem a Nepote allatam; sed potius ignominiæ causâ, & ut omnium aspectui facilius paterent; unde Ammianus Marcellinus lib. 29. c. 11. ait, *Promiscue juvenes aliique membris omnibus capti ad supplicia sellis gestatoriis ducebantur.*

& dicendi causam. Inde judicio, [21] legitimis quibusdam confectis, damnatus, [22] traditus est undecimviris, quibus ad supplicium, more Atheniensium, publice damnati tradi solent. Hic quum ad mortem duceretur, [23] obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is quum lacrymans dixisset, *O quam indigna perpeteris Phocion!* huic ille, *At non inopinata*, inquit: [24] *hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.* In hoc tantum fuit odium multitudinis, [25] ut nemo ausus sit eum liber sepelire. Itaque a servis sepultus est.

N O T Æ.

(21) *Legitimis quibusdam confectis.*) Quæ legitima confecta fuerint parum liquet, illa enim lege constituta arant ad accusandum & audiendum reum; at vero ne ipsi quidem causam dicendi data est facultas; unde factum est ut plerique, præsertim boni cives judicium illud aversati sint. Vide Valer. Max. de fato Phocionis loquentem lib. 5. c. 3. extern. 3.

(22) *Traditus est undecimviris.*) Hos τεμοφύλακας, & ἐπάρχας Græci vocabant, nec Roman. triumviris capitalibus multum absimiles fuisse scribit Budæus. Ad id autem præsertim instituti fuerant, ut facinorosos homines comprehensos in carcerem conjicerent, & capitis damnatos ad supplicium ducerent; quod ex Platona in Phœdone, Aristot. lib. 6. c. ultimo, da optimâ administrandæ reip. formâ, & aliis manifestum est.

(23) *Obvius ei fuit Emphyletus.*) De hujus viri nomina dubium est; quidam anim Evippum vocant, nituntur que Plutarchi authoritate, qui viri hujus nominis meminit in Phocione. Ælianus vero lib. 13. c. 41. hunc Thudippum vocat; Aristidem, Seneca in consolat. ad Helviam c. 13. Ego tamen nihil mutandum arbitror.

(24) *Hunc enim exitum plerique clari viri Athenienses habuerunt.*) Vide eorum Catalogum apud Lucianum in Dialogo, *de non temere credendo calumniæ.*

(25) *Ut nemo ausus sit eum liber sepelire.*) Propter legem Atticam quâ non licebat proditionis damnatos sepelire, ut jam dictum in Themistocle; & ut patet ex ipsis Valer. Max. verbis, lib. 5. c. 3. Phocion non tantum equuleo ab Atheniensibus impositus est; sed carta post obitum nullam, Atticæ regionis, quæ ossibus ejus injiceretur glebulam invenit; jussus extra fines projici intra quos optimus civis vixerat.

XX.

XX.

(1) TIMOLEON

CORINTHIUS.

SINE dubio magnus omnium judicio hic vir extitit. Namque huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut patriam, in quâ erat natus, (2) oppressam a tyranno liberaret; & a Syracusis, quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem depelleret, totamque (3) Siciliam multos annos bello vexatam, (4) a barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum statum restitueret. Sed in his rebus non simplici fortunâ conflictatus est: &, id quod difficilius putatur, multo sapientius tulit secundam, quam adversam fortunam. Nam quum frater ejus Timophanes dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupasset, particepsque regni posset esse: tantum abfuit a societate sceleris, ut antetulerit suorum civium libertatem fratris saluti, & patriæ legibus obtemperare sanctius duxerit, quam imperare patriæ. Hac mente per aruspicem communemque affinem, cui soror ex iisdem parentibus nata, nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipse non modo manus non attulit, (5) sed ne aspicere quidem fraternum sanguinem voluit. Nam dum res conficeretur, procul in præsidio fuit, ne quis satelles posset succurrere. Hoc præclarissimum ejus facinus non pari modo probatum est ab omnibus. Nonnulli enim læsam ab eo pietatem putabant, & invidiâ laudem virtutis obterebant. Mater vero

post

NOTÆ.

(1) TIMOLEON CORINTHIUS.) Cujus Pater fuit *Timænetus*, ex Diodoro, lib. 16. Ex Plutercho vero in Timoleonte, *Timodemus*. Quo ad etymologiam nominis nihil moror; alii enim scribunt Timoleon; ἀπὸ τῆς Τιμῆς; alii Tymoleon ἀπὸ τοῦ Θυμοῦ.

(2) *Oppressam a Tyranno.*) Nimirum a fratre suo Timophane, ut infra videbitur.

(3) *Siciliam multos annos bello vexatam.*) Partim regnante Dionysio majore, ut postea in Dione; partim Dione interfecto per tyrannidem Callipi, Hipparini, & Dionysii Junioris, postquam amissum Imperium recuperavit. Ex Diodoro loco mox citato.

(4) *A Barbarisque oppressam.*) Nimirum a Carthaginensibus.

(5) *Sed ne aspicere fraternum sanguinem voluit.*) Quod moderatioris animi indicium est suam patriam vindicantis, quia qui vultum sanguine imbuit, oculosque supplicio pascit, hic certe plus se, quam Patriam vindicat.

post id factum neque domum ad se filium admisit; neque aspexit, quin eum fratricidam impiumque detestans compellaret. Quibus verbis adeo est commotus, (6) ut nonnumquam vitæ finem facere voluerit, atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere. Interim Dione Syracusis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est. Cujus adversarii opem a Corinthiis petiverunt, ducemque, quo in bello uterentur, postularunt. Huc Timoleon missus, incredibili felicitate Dionysium totâ Siciliâ depulit. Quum interficere posset, noluit, (7) tutoque, ut Corinthum perveniret, effecit, quod utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii sæpe adjuti fuerant. Cujus benignitatis memoriam volebat exstare, eamque præclaram victoriam ducebat, (8) in quâ plus esset clementiæ quam crudelitatis. Postremo, ut non solum auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem, & ex quanto regno ad quam fortunam detrusisset. Post Dionysii decessum, (9) cum Icetâ bellavit, qui adversatus fuerat Dionysio, (a) quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit, quod ipse, expulso Dionysio, imperium dimittere noluit. Hoc superato Timoleon maximas copias Carthaginiensium (10) apud Crimessum flumen fuga-

INTERPRETATIO.

(a) *Qui non tanquam tyrannidis osor, sed ambitiosus rebellasse visus est, quoniam post ejectum Dionysium, a dominatione discedere recusavit.*

NOTÆ.

(6) *Ut nonnumquam vitæ finem facere voluerit.*) Id magnanimitati ejus parum respondere videtur, quod propter clamores & mulieris querelas tantopere commoveretur. Illud tamen ex Plutarcho liquet, qui eum inediâ se extinguere voluisse ait.

(7) *Tutoque ut Corinthum perveniret, effecit.*) Ubi, scilicet, propter inopiam literas puerulos docuit; unde Proverb. Dionysius Corinthi. Quâ de re vide Plutarchum in Timoleonte. Cic. ad Atticum 9. Valer. Max. lib. 6. c. 9.

(8) *In quâ plus esset clementiæ, quam crudelitatis.*) Dubitari, nec abs re, potest utrum Timoleon magis ad clementiam, quam ad acerbiorem vindictam spectaverit, quum ad tantos calamitatis sensus Dionysium reservavit. Nam ipsi vitam servando eo miseriorem efficiebat, & supplicium ejus magis protrahebat: omni quippe morte acerbius est totâ vitâ supplicium pati, & quotidie magis ac magis sentire se perire. Attamen quum vita omnium rerum sit pretiosissima, hacque concessâ recuperandæ alius fortunæ spes adempta non videatur; ideo qui servavit incolumem satis sibi temperasse putandus est: unde Tacitus lib. 12. c. 19. ait, *Bellorum egregios fines esse, quoties ignoscendo transigatur.* Et cap. 37. ibidem. *Etsi incolumem servaveris, æternum clementiæ exemplar ero.* Quam sententiam verba Senecæ egregie illustrant lib. 1. de Clementiâ c. 21. *Et quisquis ex alto ad inimici pedes abjectus alienam de capite suo sententiam expectavit, in servatoris sui gloriam vivet, plusque nomini ejus conferet incolumis, quam si ex oculis ablatus esset: assiduum enim spectaculum alienæ virtutis est; in triumpho cito transisset.*

(9) *Cum Icetâ bellavit.*) Hic unus ex amicis Dionis fuit.

(10) *Apud Crimessum.*) Plutarcho, *Κριμήσον*, fluvius est Siciliæ. Dionysio Halicarnass. lib. 1. Straboni 6. & Suidæ *Crimisum*; Lycophroni vero *Crimissum*.

gavit, [b] ac satis habere coëgit, si liceret Africam obtinere, qui jam complures annos possessionem Siciliæ tenebant. [11] Cepit etiam Mamercum Italicum ducem, hominem bellicosum & potentem, qui tyrannos adjutum in Siciliam venerat. Quibus rebus confectis, quum propter diuturnitatem belli non solum regiones, sed etiam urbes desertas videret; conquisivit quos potuit, primum Siculos, deinde Corintho arcessivit colonos, quod ab his initio Syracusæ erant conditæ. Civibus veteribus sua restituit, novis bello vacuefactas possessiones divisit; urbium mœnia disjecta, fanaque deleta refecit; civitatibus leges libertatemque reddidit; ex maximo bello tantum otium toti insulæ conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi, qui initio deduxerant, videretur. [12] Arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem obsidendam, a fundamentis disjecit; cætera tyrannidis propugnacula demolitus est, [c] deditque operam, ut quamminime multa vestigia servitutis manerent. Quum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret: [13] maluit se diligi quam metui. Itaque, quum primum potuit, imperium deposuit, & privatus Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. Neque vero id imperite fecit. Nam quod cæteri reges imperio vix potuerunt, hic benevolentiâ tenuit. Nullus honos huic defuit, neque postea Syracusis res ulla gesta est publica, de quâ prius sit decretum, quam Timoleontis sententiâ cognitâ. Nullius unquam consilium non modo antelatum, sed ne comparatum quidem est: neque id magis benevolentiâ factum est, quam prudentiâ. Hic quum ætate jam provectus esset, sine ullo morbo [14] lumina oculorum amisit; quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audie-

INTERPRETATIO.

(b) *Eoque ipsos adegit, ut satis sibi esse crederent, si Africâ potiri fas esset.*

(c) *Curavitque ut quam paucissimæ servitii reliquiæ superessent.*

N O T Æ.

(11) *Cepit etiam Mamercum.*) De quo lege Polyæn. lib. Stratag. & Plutarchum qui hunc Cataniæ tyrannum fuisse ait.

(12) *Arcem Syracusis.*) Arces enim obsidione perpetuâ, & quasi compedibus cives premunt, & Tyrannis æternam securitatem pollicentur. Unde Seneca in Thyeste:

In Arce summâ Pelopis una est pars domus
Conversa in Austros, cujus extremum latus
Æquale monti crescit, atque urbem premit,
Et contumacem Regibus populum suis
Habet sub ictu.

(13) *Maluit se diligi, quam metui.*) Simile quidpiam refert Aurelius Victor c. 15. de Antonino Pio, his verbis: *Adeo trementibus eum, atque amantibus cunctis Regibus, Nationibusque, & populis, ut parentem suum, patronum magis quam Dominum Imperatorem vere putarent.*

(14) *Lumina oculorum amisit.*) Diastole. Sic etiam de eo Plutarchus; & Cic. Tusc. 5. multos qui & oculis capti fuerint, moderateque eum casum tulerint, enumerat.

dierit, neque eo minus privatis publicisque rebus interfuerit. Veniebat autem in theatrum, quum ibi consilium populi haberetur, (d) (15) propter valetudinem vectus jumentis junctis, atque ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat; neque hoc illi quisquam tribuebat superbiæ. Nihil enim unquam neque insolens, neque gloriosum ex ore ejus exiit. Qui quidem quum suas laudes audiret prædicari, nunquam aliud dixit, quam *se in eâ re maximas diis gratias agere, atque habere, quod quum Siciliam recreare constituissent, tum se potissimum ducem esse voluissent*. Nihil enim rerum humanarum sine deorum numine agi putabat. (16) Itaque suæ domi sacellum αὐτοματίας constituerat, idque sanctissime colebat. Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserunt casus. Nam prælia maxima (17) natali die suo fecit omnia: quo factum est, ut ejusdem natalem festum haberet universa Sicilia. Huic quidam (18) Laphystius, homo petulans & ingratus, (e) vadimonium quum vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret, & complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coërcere conarentur: Timoleon oravit omnes, ne id facerent. *Namque id ut Laphystio, cæterisque liceret, se maximos labores summaque adiisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret*. Idem, quum quidam Laphystii similis nomine Demænetus, in concione populi rebus gestis ejus detrahere cœpisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta, dixit, (f) *nunc demum se voti esse damnatum, namque hoc a diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restituerent Syracusanis, in quâ cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere*. Hic quum diem supremum

---

INTERPRETATIO.

(d) *Infirmitatis causâ bigis deductus.*
(e) *In judicium conaretur traducere.*
(f) *Nunc denique finem optatum obtinuisse.*

NOTÆ.

(15) *Propter valetudinem vectus jumentis junctis.*) Sic apud Romanos Appius Claudius Cœcus lecticâ in Senatum ferebatur.

(16) *Itaque suæ domi sacellum Αὐτοματίας constituerat.*) Αὐτοματία Deæ alicujus nomen fuisse certum est; sed dubitatur cujusnam Deæ. Quidam per id casum fortuitum; quidam fortem fortunam intelligi volunt. Quo posteriori sensu accipiendum esse puto: quia Siculi fortunam tanquam omnium actionum, laborumque humanorum Dominam venerabantur; cui & Græci, Romanique multa monumenta consecrarunt, & ad hujus Deæ auspicia ac numen Timoleon retulit quidquid sibi unquam prospere evenit.

(17) *Natali die suo fecit omnia.*) Sic præterito sæculo Carolus V. Imperator die Divo Mathiæ sacro quo natus erat, Regnum Hispaniæ obtinuerat, Imperator proclamatus fuerat, & memorabilem Ticini victoriam in Francos retulerat.

(18) *Laphystius.*) Sic legendum ex Plutarcho, non Lamestius, ut quidam habent codices.

mum obiisset, publice a Syracusanis [19] in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, totâ celebrante Siciliâ, sepultus est.

NOTA.

(19) *In Gymnasio, quod Timoleonteum appellatur.*) Vide Polyænum in Agathoclem lib. 5. Plutarchus tamen in foro, non in Gymnasio sepultum scribit; at vero Gymnasium illud in hujus gratiam fuisse constitutum.

REGES.

Hi fere fuerunt Græciæ [1] gentis duces, qui memoriâ digni videantur, [2] præter reges. [3] Namque eos attingere noluimus, quod omnium res gestæ [4] separatim sunt relatæ: neque tamen hi admodum sunt multi. Lacedæmonius autem Agesilaus, [5] nomine, non potestate, fuit rex, sicut cæteri Spartani. Ex his vero, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt, ut nos judicamus, Persarum, [6] Cyrus, & [7] Darius Hystaspis filius; [8] quorum uterque privatus, virtute regnum est adeptus. [9] Prior horum, apud Massagetas in prælio cecidit: [10] Darius, senectute diem obiit supremum. Tres sunt præterea ejusdem generis, [11] Xerxes, & duo Artaxerxes, Macrochir & Mne-

NOTÆ.

(1) *Græciæ Gentis.*) In quibusdam legitur, *Græcæ Gentis*. Sed nihil muto, quia Græcia gens dicitur, quemadmodum *Italia terra*, *Hispania regio*, &c.

(2) *Præter Reges.*) Nimirum earum Gentium, quæ aliis prælnxerant.

(3) *Namque eos attingere.*) Legitur & *adjungere*, id est, vitis excellentium Græciæ Imperatorum.

(4) *Separatim.*) Id est, alio in libro qui Regum vitas complectebatur, qui quidem liber injuriâ temporum periisse creditur.

(5) *Nomine, non potestate fuit Rex.*) Vide quæ jam dicta sunt a Nepote in Agesilao, ubi dictum est morem esse Lacedæmoniorum, ut duos Reges semper haberent nomine magis quam imperio. Unde Dionysius Halicarnassensis Reges improprie dictos fuisse scribit.

(6) *Cyrus.*) Ex Mandane Astyagis filia, & Cambyse Persâ natus, qui suâ virtute Medorum Regnum adeptus est, ac Imperium a Medis ad Persas transtulit.

(7) *Et Darius Hystaspis filius.*) De hoc jam supra.

(8) *Quorum uterque privatus.*) Cyrus enim Persarum armis adjutus Astyagem Regno expulit. Darius vero, Magis occisis, qui Persarum Regnum fraude usurpaverant, ex privato Rex per equi sui hinnitum salutatus est. Vide Just. lib. 1. c. 10.

(9) *Prior horum apud Massagetas.*) Quum Cyrus adversus Thomirim Reginam Scytharum, vel Massagetarum, bellum movisset, secundo prælio victus inter mortuos inventus est. Porro Massagetæ Gentes erant supra mare Caspium sitæ; unde Getæ & Scythæ eas circiter regiones incolebant, quæ hodie *Catai* nominantur. Vide Ptolemæum.

(10) *Darius senectute diem obiit supremum.*) Eum regnasse 36. annos Herodotus ait lib. 4. Quamquam nonnulli 31. tantum & dies 30. asserunt.

(11) *Xerxes, & duo Artaxerxes.*) Jam de Xerxe supra. Notandum tamen est Xerxis nomen commune fuisse Persarum Regibus, quemadmodum & Cyri. Quantum vero ad duos Artaxerxes; alter Xerxis filius fuit, & dictus est Macrochir, seu Longimanus: alter Cyri junioris frater, cognomento Mnemon, seu Memor.

Mnemon. Xerxi maxime est illustre, quod maximis post hominum memoriam exercitibus terrâ marique bellum intulit Græciæ. At Macrochir præcipuam habet laudem amplissimæ pulcherrimæque corporis formæ, quam incredibili ornavit virtute belli. Namque illo Persarum nemo fuit manu fortior. Mnemon autem justitiæ famâ floruit. (12) Nam quum matris suæ scelere amisisset uxorem, (13) tantum indulsit dolori, ut eum pietas vinceret. (14) Ex his duo eodem nomine, morbo naturæ debitum reddiderunt. (15) Tertius ab Artabano præfecto ferro interfectus est. Ex Macedonum autem genere, duo multo cæteros antecesserunt rerum gestarum gloriâ; Philippus Amyntæ filius & Alexander Magnus. Horum alter Babylone (16) morbo consumptus est: (17) Philippus Ægis a Pausaniâ, quum spectatum ludos iret, juxta theatrum occisus est. (18) Unus Epirotes, Pyrrhus; qui cum populo Romano bellavit. Is quum (19) Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, (20) lapide ictus interiit. (21) Unus item Siculus, Dionysius prior, nam & manu fortis & belli peritus fuit, &, id quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinosus, non luxuriosus, non avarus, nullius rei denique cupidus, nisi singularis perpetuique imperii, ob eamque rem

NOTÆ.

(12) *Nam quum matris suæ scelere amisisset uxorem.*) Scilicet, Statiram, quam ejus mater veneno peremerat. Ctesias lib. 16.

(13) *Tantum indulsit dolori, ut eum pietas vinceret.*) Pietas, scilicet, erga matrem, non erga uxorem occisam, quia solam matris ancillam sceleris ministram supplicio affecit. Idem Ctesias ibidem.

(14) *Ex his duo eodem nomine.*) Scilicet, duo Artaxerxes, quorum prior regnavit 41. annos sine consorte, *Sulpic.* Et præterea 16. cum patre Xerxe. Posterior autem regnavit, teste Plutarcho, & Sulpicio 62. annis; licet Euseb. 40. tantum numeret.

(15) *Tertius ab Artabano præfecto ferro interfectus est.*) Quâ de re Justinum lege lib. 3. c. 1.

(16) *Morbo consumptus est.*) Seu potius veneno ætatis anno trigesimo secundo cum tribus mensibus, & regni 12. cum 8. mensibus. Arrianus. Sed tamen de hoc tempore varii Authores varias opiniones habent. Quapropter vide Cic. Euseb. Just. Strabon. Gellium, & alios.

(17) *Philippus Ægis a Pausaniâ,*) Ægis Macedoniæ oppidum, ubi olim Macedonum Regum sepulturæ erant; ut Plinius refert. Pausanias vero juvenis inter Macedones nobilitate clarus, ob neglectam a Philippo vindictam, quam ab ipso petebat de injuriâ sibi turpiter illatâ; quâ de re vide Curtii supplementum, & alios.

(18) *Unus Epirotes, Pyrrhus.*) Hic quemadmodum Alexander, paterno genere ab Hercule, materno ab Achille se esse gloriabatur. Just. 17.

(19) *Argos oppidum.*) Duo sunt, ut jam dictum est, ejus nominis oppida in hoc tractu, quamobrem vide quæ supra diximus.

(20) *Lapide ictus interiit*) Just. lib. 25. c. 5. & Paulus Diaconus lib. 2. c. 20. cum Nepote de lapidis ictu consentiunt quo Pyrrhus interiit. At vero Plutarchus, Pausanias, Polyænus, Strabo tegulæ ictu periisse scribunt, quos sequitur Ovid. in Ibin.

Aut ut Achilleidem cognato nomine clarum
Opprimat hostili tegula jacta manu.

(21) *Unus item Siculus, Dionysius prior.*) Vide quæ de illo apud Cic. v. Tusc. dicuntur; & apud Just. lib. 20.

rem crudelis. (a) Nam dum id studuit munire, nullius pepercit vitæ, quem ejus insidiatorem putaret. Hic quum virtute (b) tyrannidem sibi peperisset, magnâ retinuit felicitate, majorque annos sexaginta natus, (22) decessit florente regno. Neque in tam multis annis cujusquam ex suâ stirpe funus vidit, (23) quum ex tribus uxoribus liberos procreasset, multique ei nati essent nepotes. Fuerunt præterea multi reges (24) ex amicis Alexandri Magni, qui post obitum ejus imperia ceperunt. (25) In his Antigonus, (26) & hujus filius Demetrius: (27) Lysimachus, Seleucus, Ptolemæus. Ex his Antigonus, quum adversus Seleucum Lysimachumque dimicaret, in prælio occisus est. (28) Pari leto affectus est Lysimachus a Seleuco. Nam societate dissolutâ, bellum inter se gesserunt. At Demetrius, quum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, (c) (29) captus bello in custodiâ socer generi (30) periit morbo. Ne-

INTERPRETATIO.

(a) *Quamdiu enim illud asserere curavit.*
(b) *Regnum adeptus esset.*
(c) *In generi vinculis prælio victus socer morbo extinctus est.*

NOTÆ.

(22) *Decessit florente regno.*) Præ gaudio quod habuit ex nuncio reportatæ victoriæ cum amicis suis vino & epulis largius usum in morbum incidisse quo mortuus est, refert Diodorus. Quantum vero temporis regnaverit, ex his Ciceronis verbis accipe. *Duo de quadraginta Dionysius Tyrannus annos fuit opulentissimæ & beatissimæ civitatis.*

(23) *Quum ex tribus uxoribus liberos procreasset.*) De his in Dione jam dictum est.

(24) *Ex amicis Alex. Mag.*) De ejus Ducibus hic loquitur, qui eo mortuo omnes sibi diademata imposuerunt, ut fert Author Machab.

(25) *In his Antigonus.*) Asiæ & Syriæ Satrapes primus, qui tandem e Seleuco & Ptolemæo victus est.

(26) *Et hujus filius Demetrius.*) Hic Urbium obsessor dictus est. Plin. lib. 7. cap. 38. Quam nominis arrogantiam arguit Plutarchus in Demetrio, Seleuco Nicanori Syriæ Regi filiam suam Stratonicem uxorem dedit, & expulso Athenis Demetrio Phalereo, pristinam Reip. ac libertatis formam Atheniensibus restituit.

(27) *Lysimachus, Seleucus, Ptolemæus.*) Lysimachus unus quondam e Cassandri A-lex. Max. illustri Macedoniæ loco natus, sed virtute illustrior. Vide Just. lib. 15. c. 3. Seleucus qui cognominatus est Nicanor Rex Syriæ, de quo jam dictum est. Ptolemæus vero omnibus Ægyptiis Regibus nomen suum dedit, vir quoque magnus fuit, & prudentiâ insignis, de quo jam supra dictum est in *Eumene*.

Cornelius Nepos.

(28) *Pari leto affectus est Lysimachus.*) Demetrio mortuo Lysimachus cum Seleuco conflixit; & hæc ultima pugna fuit Successorum Alexandri Magni in quâ occisus est Lysimachus, nimirum anno 42. ab Alex. interitu.

(29) *Captus bello.*) Nimirum in Idumæâ ad urbem Gazam, ut vult Just. Plutarchus, Arrianus. Hunc a Macedonibus relictum scribit Cic. Offic. 2. At si Justino credimus, non captus est, sed seipsum Seleuci fidei tradidit, ut patet ex his verbis: *Demetrius quoque a tot exercitibus circumventus cum posset honeste mori, turpiter se dedere Seleuco maluit.*

(30) *Periit morbo.*) In quem incidit, ut refert Plutarchus, biennio post, cum a Seleuco perhumaniter exceptus fuisset, & regio apparatu; sed quum inertiæ otioque se dedisset, neque solito vivendi more uteretur, ex nimiâ cruditate in morbum incidit, & ita interiit. Plutarch. in Demet.

Neque ita multo post Seleucus [31] a Ptolemæo Ceranno dolo interfectus est; quem ille a patre expulsum Alexandriâ, alienarum opum indigentem, receperat. Ipse autem Ptolemæus, quum vivus filio regnum tradidisset, [32] ab illo eodem vitâ privatus dicitur. De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum videtur non præterire Hamilcarem & Hannibalem, quos & animi magnitudine, & calliditate omnes in Africâ natos præstitisse constat.

NOTÆ.

(31) *A Ptolemæo Ceranno.*) Hic filius fuit Ptolemæi prioris, Ceraunus dictus ab audaciâ, & ingenii velocitate; κεραυνὸς enim fulmen significat. Cæl. l. 24. c. 6.

(32) *Ab illo eodem vitâ privatus dicitur.*) Huic opinioni adversatur Just. lib. 24. qui enim a Gallis, quos spreverat, victum, vitâ & regno spoliatum scribit.

XXI.

[1] HAMILCAR

HANNIBALIS FILIUS

[2] COGNOMINE BARCAS

CARTHAGINIENSIS.

PRIMO Punico bello, [3] sed temporibus extremis, admodum adolescentulus, in Siciliâ præesse cœpit exercitui. Quum ante ejus adventum & mari & terrâ male res gererentur Carthaginiensium; ipse ubi adfuit, nunquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit: sæpeque e contrario occasione datâ, lacessivit, semperque superior discessit. Quo facto, quum pene omnia in Siciliâ Pœni amisissent, [4] ille Erycem sic de-

NOTÆ.

(1) HAMILCAR HANNIBALIS FILIUS.) Hamilcar nomen est Punicum, quod Regem significat, hic patrem habuit Hannibalem antiquiorem, & ipse pater fuit magni Hannibalis æterni Romanorum hostis.

(2) COGNOMINE BARCAS.) Hoc gentile nomen fuisse patet ex his Silii Italici verbis, lib. 1. in principio:

——— ortus
Serranâ prisci Barcæ de Gente.

(3) *Sed temporibus extremis.*) Id est, sub finem hujus primi belli Punici.

(4) *Ille Erycem sic defendit.*) Eryx urbs Siciliæ ad Montem ejusdem nominis Veneri sacrum, supra Drepanum oppidum. De hujus situ accuratissime inter alios scribit Polybius lib. 1. Hodie, *Monte S. Juliano*.

defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. Interim Carthaginienses classe [5] apud insulas Ægates a C. Lutatio consule Romanorum superati, statuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiserunt Hamilcaris. Ille etsi flagrabat belli cupiditate, [6] tamen paci serviendum putavit, quod patriam exhaustam sumptibus, diutius calamitatem belli ferre non posse intelligebat: sed ita ut statim mente agitaret, si paululum modo res essent refectæ, bellum renovare, Romanosque armis persequi: [7] donicum aut vi certe vicissent; aut victi manum dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit: [a] in quâ tantâ fuit ferociâ; [8] ut quum Catulus negaret se bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerant, armis relictis, Siciliâ decederent; succumbente patriâ, *ipse periturum se potius dixerit, quam cum tanto flagitio domum rediret. Non enim suæ esse virtutis, arma a patriâ accepta adversus hostes, adversariis tradere.* Hujus pertinaciæ cessit Catulus. At ille [9] ut Carthaginem venit, multo aliter, ac sperabat, rempublicam se habentem cognovit. Namque diuturnitate externi mali [10] tantum exarsit intestinum bellum, ut nunquam pari periculo fuerit Carthago, [11] nisi quum deleta est. [12] Primo mercenarii milites, qui adversus Romanos fuerant, desciverunt, quorum numerus erat viginti millium. [13] Hi totam abalienarunt Africam, ipsam Car-

---

INTERPRETATIO.

(a) *In quâ tantam exhibuit firmitatem.*

NOTÆ.

(5) *Apud insulas Ægates a Caio Lutatio Consule Rom. superati.*) Ægusæ dicuntur illæ insulæ a Polybio, suntque ad Promontorium Lilybæum, juxta quas classis Romanorum, quam trecentarum Navium fuisse tradit Plinius de viris illustribus, Classem Carthaginiensium, cui Dux Hanno erat, superavit.

(6) *Tamen paci serviendum putavit.*) Quibus conditionibus facta fuerit, vide Polybium lib. 3.

(7) *Donicum aut vi.*) *Donicum*, pro *donec*, apud veteres.

(8) *Ut quum Catulus.*) Scilicet, Q. Lutatius Catulus, Consul Rom.

(9) *Ut Carthaginem venit.*) Urbem olim totius Africæ terrâ marique florentissimam, Romæ æmulam, a Phœnicibus in Libyæ littore conditam ad mare internum; quæque tertio Punico bello a Scipione Æmiliano penitus diruta est.

(10) *Tantum exarsit intestinum bellum.*) Hujus belli causa narratur a Polybio, qui etiam ejus Autores recenset.

(11) *Nisi quum deleta est.*) Deleta autem fuit, ut mox diximus, a Scipione anno 567. postquam condita fuerat, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coss. Velleius Paterc. lib. 1. c. 12. Ad quam opinionem quodammodo accedit Cic. 1. de Rep. his verbis: *Nec tantum Carthago habuisset opum sexcentos fere annos, sine consiliis & disciplinâ*; cui etiam opinioni Orosius non multum dissentit lib. 4. c. 6. Alii plus, alii minus, adeo ut parum inter se consentiant Autores hac in re. Cæterum urbs incendio diruta fuit, & per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui. Flor. lib. 2. cap. 15.

(12) *Primo mercenarii milites.*) Quos ex variis gentibus fuisse memorant, nimirum Gallos, Hispanos, Ligures, Nomades, Afros, aliosque.

(13) *Hi totam abalienarunt Africam.*) Supple a Carthaginiensibus.

Carthaginem oppugnarunt. Quibus malis adeo sunt Pœni perterriti, ut auxilia etiam a Romanis petiverint, eaque impetraverint. Sed extremo, quum prope jam ad desperationem pervenissent, (14) Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non solum hostes a muris Carthaginis removit; quum amplius centum millia facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi, plures fame quam ferro interirent. Omnia oppida abalienata; (15) in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africæ, restituit patriæ: neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit: totâ Africâ tantum otium reddidit, ut nullum in eâ bellum videretur multis annis fuisse. Rebus his ex sententiâ peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causa bellandi reperiretur, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem annorum novem. Erat præterea cum eo adolescens illustris & formosus, Hasdrubal, (16) quem nonnulli diligi turpius, quam par erat, ab Hamilcare loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est, (17) ut a præfecto morum Hasdrubal cum eo vetarerur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, (18) quod moribus eorum (b) interdici non poterat socero gener. De hoc ideo mentionem fecimus, (19) quod Hamilcare occiso, ille exercitui præfuit, (20) res-

INTERPRETATIO.

(b) *A soceri* contubernio *gener prohiberi non poterat.*

NOTÆ.

(14) *Hamilcarem Imperatorem fecerunt.*) Quum antea Hannonem, & Gisconem Asdrubalis patrem ab initio huic bello præfecissent, eosque tanto malo impares esse cognovissent. *Lamb.*

(15) *In his Uticam, atque Hipponem.*) Utica urbs totius Africæ, si Carthaginem excipias, clarissima, quæ sexaginta stadiis ab ipsâ Carthagine distabat occasum versus, inquit Appianus, ad Bagradam amnem; ea quemadmodum & Carthago a Tyriis condita fuit; sed longe ante, quod videtur testari Silius Italicus l. 3.

Proxima Sidoniis Utica est effusa maniplis,
Prisca situ, veteresque ante Arces condita Byrsæ.

Quod ad Hipponem vero, quam & Diodorus lib. 20. vocat Hippuacram, urbs est ad Hippi Promontorium sita, a quo nomen habere videtur, cui stagnum adjacet Hipponense, unde a Græcis Διάῤῥυτος dicta est propter aquarum irrigua. Vide quid Plinius de eâ scribat lib. 9. Epist.

(16) *Quem nonnulli diligi turpius.*) Vide quid super eâ re referat Livius 21. annal.

(17) *Ut a præfecto morum Asdrubal.*) Quales apud Rom. Censores erant, penes quos erat jus animadvertendi in mores Civium, tales fere erant Præfecti seu Magistri morum apud Carthaginienses, ad quos pariter pertinebat morum censura & animadversio, & præterea facultatum cujusque æstimatio.

(18) *Quod moribus eorum interdici non poterat socero gener.*) Apud Rom. tamen summum inter utrumque erat verecundiæ argumentum, quod, ut ait Cic. lib. 1. de Offic. *Non lavantur cum soceris generi.*

(19) *Quod Hamilcare occiso.*) In prælio, scilicet, contra Vettones citerioris Hispaniæ populos, ut postea dicetur, intra Anam & Tagum fluvios, Plin. lib. 4. c. 20. Reliquitque quatuor filios, quos se in Romanorum perniciem alere dicebat, veluti quatuor Catulos Leoninos, quorum tamen nullus

(20) resque magnas gessit, (21) & princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginiensium: (22) ejusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium. At Hamilcar, (23) posteaquam mare transiit, in Hispaniamque venit, magnas res secundâ gessit fortunâ, maximas bellicosissimasque gentes subegit: equis, armis, viris, pecuniâ, totam locupletavit Africam. Hic quum in Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno postquam in Hispaniam venerat, in prælio pugnans (24) adversus Vettones occisus est. Hujus perpetuum odium erga Romanos maxime concitasse videtur secundum bellum Punicum. (25) Namque Hannibal, filius ejus, assiduis patris obtestationibus eo est perductus, ut interire, quam Romanos non experiri mallet.

NOTÆ.

in locum patris missus est statim ab ejus morte, propter immaturam ætatem. Valer. Max. lib. 9. c. 3.

(20) *Resque magnas gessit.*) De quibus Polybius lib. 11.

(21) *Et princeps largitione vetustes pervertit mores Carthaginiensium.*) Is namque ut Barcinæ factioni, cujus fautor erat, faventem populum redderet, immodicis largitionibus utebatur: & ut ait Livius 21. Annal. *Plura consilio quam vi gerens, auspiciis regulorum magis, conciliandisque per amicitiam principum novis Gentibus, quam bello aut armis rem auxit.*

(22) *Ejusdemque post mortem.*) De cujus mortis genere non consentiunt historici. Livius 21. Annal. & Appianus, ipsum in venatione interfectum scribunt. Justinus & Valer. Max. a servo sui domini mortis ulciscendæ causâ occisum esse ajunt. Polybius vero de nocte in diversorio suo a quodam Gallo privatarum injuriarum causâ interemptum refert.

(23) *Posteaquam mare transiit.*) Scilicet, fretum Gaditanum, & Herculis columnas.

(24) *Adversus Vettones.*) De quibus mox diximus, quorum Metropolim, Emeritam Vettonum dictam, flumen Anas præterfluit. Prudentius Hymno de Sancta Eulalia.

(25) *Namque Hannibal filius ejus assiduis patris obtestationibus.*) Vide Valer. lib. 9. c. 3. ubi ait quod quum Hamilcar trajecturus esset exercitum in Hispaniam, & ob id sacrificaret, Hannibalem filium ejus 9. annos natum altaria tenentem jurejurando promisisse, se cum primum per ætatem posset, acerrimum hostem pop. Rom. futurum.

XXII.

H A N N I B A L

HAMILCARIS FILIUS

CARTHAGINIENSIS.

SI verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superarit, non est inficiandum, (1) Hannibalem tanto præstitisse cæteros imperatores prudentiâ, quanto populus Romanus antecedebat fortitudine cunctas nationes. Nam quotiescunque cum eo congressus est in Italiâ, semper discessit superior. Quod nisi domi (2) civium suorum invidiâ debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. Hic autem velut hæreditate relictum odium paternum erga Romanos sic confirmavit, ut prius animam, quam id deposuerit; qui quidem quum patriâ pulsus esset, & alienarum opum indigeret, nunquam destiterit animo bellare cum Romanis. Nam, (3) ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis; (4) omnium his temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc tantâ cupiditate incendit bellandi, ut usque

(1) a

N O T Æ.

(1) *Hannibalem tanto præstitisse cæteros Imperatores prudentiâ.*) Prudentissimum qoidem & sagacissimum fuisse ex ejus bellicis facinoribus nemo non intelligit, quamquam tamen a Scipione in ipsius Carthaginis conspectu superatus est. Vide apud Luciaoum in Dialogis mortuorum ludricam illam conteotionem de præstantiâ Scipionis, Hannibalis, & Alexandri Magni.

(2) *Civium suorum invidiâ debilitatus esset.*) Hujus in Hannibalem invidiæ causas recenset Livius lib. 30. Quæ qoidem nullæ suot aliæ præter optimam Reip. administrationem, & remotos Magistratuum abusus, quibus emendandis fortiter incumbebat.

(3) *Ut omittam Philippum.*) Hic Demetrii filius fuit, & pater Persei Regis Macedonum, quem devictum acie, & captum Paulos Æmilius lo triumphum Romam duxit. Vellejus Paterc. lib. 1. c. 9. Vide & Just. lib. 29.

(4) *Omnium potentissimus Rex Antiochus.*) Ille enim septem & triginta annos Asiam, Syriam, Mediam, & Persiam tenuit; præter Hircaniam, Bactriaoam, & omnes (si Parthiam exceperis) regiones superioris Asiæ. Quod ex Just. lib. 40. & Polybio passim cognoscitur. Porro Antiochus ille Magni cognomentum accepit propter victoriarum amplitudinem, honcque ad inferendum Rom. bellum impulit Hannibal. Idem Just. lib 32.

[5] a rubro mari arma conatus sit inferre Italiæ. [6] Ad quem quum legati venissent Romani, qui de ejus voluntate explorarent, darentque operam consiliis clandestinis, [7] ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tanquam ab ipsis corruptum alia atque antea sentire; neque id frustra fecissent; idque Hannibal comperisset, seque ab interioribus consiliis segregari vidisset: tempore dato adiit ad regem, eique quum multa de fide suâ, & odio in Romanos commemorasset, hoc adjunxit: *Pater* (inquit) *meus Hamilcar*, [8] *puerulo me*, *utpote non amplius novem annos nato*, *in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine*, *Jovi Optimo Maximo hostias immolavit*. *Quæ divina res dum conficiebatur*, *quæsivit a me*, *vellemne secum in castra proficisci*. *Id quum libenter accepissem*, *atque ab eo petere cœpissem*, *ne dubitaret ducere*: *tum ille*, *Faciam* (inquit) *si fidem mihi quam postulo dederis*: *simulque ad aram adduxit*, *apud quam sacrificare instituerat*, [9] *eamque*, *cæteris remotis*, *tenentem*, *jurare jussit*, *nunquam me in amicitiâ cum Romanis fore*. *Id ego jusjurandum patri datum*, *usque ad hanc diem ita conservavi*, *ut nemini dubium esse debeat*, *quin reliquo tempore eâdem mente sim futurus*. *Quare* [a] *si quid amice de Romanis cogitabis*, *non imprudenter feceris*, *si me celaris*; *quum quidem bellum parabis*, *teipsum frustraberis*, *si non me in eo principem posueris*. Hac igitur ætate cum patre in Hispaniam profectus est. Cujus post obitum [10] Hasdrubale imperatore suffecto, equitatui omni præfuit. Hoc quoque interfecto, exercitus [11] summam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem de-

INTERPRETATIO.

(a) *Si alicujus amicitiæ cum Romanis* ineundæ *consilium tibi erit*.

NOTÆ.

(5) *A rubra mari*.) Cujus sinus Arabicus est portio, qui Ægyptum ab Oriente alluit, & ab Arabiâ disterminat. Pars est Oceani sinu Persico terminata, ἐρυθρὰν θάλασσαν Græci vocant, ab Erythrâ Rege qui ibi regnasse dicitur; cui opinioni subscribit Arrianus lib. 8. Ideo autem a Latinis dictum est mare rubrum, quod quum audirent a Græcis Erythræum vocari, existimaverunt a rubedine aquarum ita dictum.

(6) *Ad quem quum legati venissent Romani*.) Justinus pariter lib. 31. ad Antiochum legatos a Rom. fuisse missos scribit eodem consilio quo Nepos refert, sed eorum nomina non recenset. Quapropter Livium Dec. 4. lib. 5. & Plutarchum in Flaminio consule.

(7) *Ut Hannibalem in suspicionem Regi adducerent*.) Quod assequuti sunt teste Livio, lib. 35.

(8) *Puerulo me*.) Quia vix tunc ad 9. ætatis annum pervenerat, ut supra in Hamilcare. Autor tamen de Viris illustrib. 11. annos natum testatur.

(9) *Eamque cæteris remotis tenentem*.) Vide quæ supra sunt in Hamilcare, quæque Valer. Max. lib. 9. c. 3. super eâ re refert. Vide & Livium 35. Mos autem erat antiquitus ut jurantes aram tenerent. Cic. pro Flacco: *Ergo is*, *qui si aram tenens juraret*, *crederet nemo*, *per Epistolam*, *quod volet*, *injuratus probabit*.

(10) *Hasdrubale Imperatore suffecto*.) Is gener erat Hamilcaris, ut supra.

(11) *Summam imperii*.) Huic etiam opinioni suffragatur Polybius lib. 3. qui uno ore, & communi omnium militum consensu electum fuisse Imperatorem Hannibalem scribit.

delatum, publice comprobatum est. Sic Hannibal minor quinque & viginti annis natus, imperator factus, (12) proximo triennio omnes gentes Hispaniæ bello subegit. (13) Saguntum fœderatam civitatem (14) vi expugnavit: (15) tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam misit, (16) alterum cum Hasdrubale fratre in Hispaniâ reliquit, tertium in Italiam secum duxit: (17) saltum Pyrenæum transiit: quacunque iter fecit, cum omnibus incolis conflixit: neminem nisi victum dimisit. (18) Ad Alpes posteaquam venit, quæ Italiam ab Galliâ sejungunt, quas nemo unquam cum exercitu ante eum (19) præter Herculem Graium transierat ((20) quo facto is hodie saltus Graius appellatur) (21) Alpicos conantes prohibere transitum, concîdit: loca patefecit, iti-

NOTÆ.

(12) *Proximo triennio omnes Gentes Hispaniæ bello subegit.*) Id verum est si Gentes ultra Iberum amnem intelligas, & Saguntinos etiam excipias, quos postea obsessos ad extremas miseriarum angustias redegit, & urbem eorum ferro flammaque diruit. Vide Liv. lib. 21.

(13) *Saguntum fœderatam civitatem.*) Quanta fuerit olim hæc civitas intelligi potest ex his Livii verbis: *Civitas ea longe opulentissima ultra Iberum fuit, sita passus mille ferme a mari.* Cui sententiæ subscribit Florus; *Saguntus, inquit, vetus Hispaniæ civitas & opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum.* Hæc ad flumen Duriam sita erat prope urbem Valentiam, quæ hodie caput est regni hujus nominis in Hispaniâ. Plinius lib. 16. c. 40. refert conditam fuisse ducentis annis ante Trojæ excidium, quod maximæ antiquitatis argumentum est. Hæc hodie vulgo, *Morvedre*.

(14) *Vi expugnavit.*) Anno ab urbe conditâ 535. bello Punico 2. post octavum obsidionis mensem, ut refert Polybius. Porro Saguntus partim Hannibalis, partim Civium manibus diruta est, qui quum ad extremam rerum omnium inopiam & famem redacti essent, se suaque omnia in pyram conjecerunt, nec victoris arbitrium expectarunt. Livius lib. 21.

(15) *Tres exercitus maximos comparavit.*) Vide Polybium, & Livium ibidem.

(16) *Alterum cum Hasdrubale.*) Hannibalis fratre, quem ad tuandam Hispaniam cum Afrorum peditum undecim millibus & amplius, præter ingentem aliarum gentium multitudinem, cum Elephantis 14. reliquit. Præterea classis ipsi data est maxima ad oræ maritimæ tutelam. Idem, ibidem.

(17) *Saltum Pirenæum transiit.*) Id est, Montes Pyrenæos, qui saltibus & sylvis circumducebantur, postquam Celtiberos aliosque earum regionum accolas dejecit. Vide Appianum, & alios.

(18) *Ad Alpes posteaquam venit,*) Quæ, ut refert Plin. lib. 3. hist. natur. c. 17. Pœninæ dictæ sunt ab Hannibale Pœno.

(19) *Præter Herculem Graium.*) Unde Silius Italicus,

Primus inexpertas adiit Tirynthius Arces.

Et apud Livium Hannibal se Herculis itinerum æmulum esse gloriatur.

(20) *Quo facto is hodie saltus Graius appellatur.*) Multa etiamnum supersunt transitus Herculis per Alpes vestigia, nimirum Herculis Monœci Portus, Alpium Graiæ fauces, quæ indicant hàc ipsum transivisse; & Herculea via apud Aristotelem de admirandis, quæ ducit ex Italiâ per Galliam usque ad Celtiberos.

(21) *Alpicos conantes prohibere transitum, concîdit.*) Id est, Alpinos, seu Alpium incolas. Viam autem hàc aperuit sibi multo labore, magnâque industriâ; nam, ut Livius refert, magnas strues ex arboribus quas cædebant erectas incendebant, & ardentia saxa superfuso aceto molliebant, & comminuebant. Vide Livium ad Hannibalis transitum in Italiam.

itinera munlit, effecitque ut eà elephantus ornatus ire posset, quà antea unus homo inermis vix poterat repere. [22] Hàc copias traduxit, [23] in Italiamque pervenit. [24] Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione consule, eumque pepulerat. [25] Cum hoc eodem de Clastidio apud Padum decernit, [26] saucium inde ac fugatum dimittit. Tertio idem Scipio [27] cum collegâ Ti. Longo, [28] apud Trebiam adversus eum venit. Cum his manum conseruit, [29] utrosque profligavit. [30] Inde per Ligures [31] Apenninum transiit, [32] petens Hetruriam. Hoc iti-

NOTÆ.

(22) *Hac capias traduxit.*) Vulgaris opinio est Hannibalem traduxisse suum exercitum per eam Alpium partem, quam vulgo montem Cinisum vocant, perque vallem Segusianam; quod Plutarchus sentire videtur.

(23) *In Italiamque pervenit.*) Consumptis in Alpium transitu 15. diebus, teste Polybio, & Livio 21.

(24) *Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione.*) Huic opinioni Livius refragatur, asseritque, *P. C. Scipionem tri. duo fere postquam Hannibal ab ripâ Rhodani movit, quadrato agmine ad castra hostium venisse, nullam dimicandi moram facturus: caterum ubi deserta munimenta vidit, ad naves rediisse, tutius faciliusque ita descendenti ab Alpibus Hannibali occursurum.* Ita etiam Polybius refert; ita Florus, Eutropius, & alii fere omnes Romani scriptores.

(25) *Cum hoc eodem de Clastidia apud Padum decernit.*) Nihil hic arbitror deesse; sed sic iste locus mihi videtur explicandus; scilicet, Iterum Hannibal cum Scipione decertat: ut videret utri Clastidium cederet; quia oppidum erat, ut tradit Livius, quo magnam frumenti copiam Romani congesserant, atque adeo cum Scipione Hannibal decernit de Clastidio utri esset, quod futurum erat alterutrius partibus grave momentum. Nam revera post illam pugnam ad Padum flumen, ex quâ Hannibal victor discessit, misit statim sui exercitus partem ad oppidum illud occupandum, quia frumenti inopiâ laborabat; & hoc primum fuit Scipionis cum Hannibale certamen. Livius ibidem.

(26) *Saucium inde ac fugatum dimittit.*) Reverà Scipio in illo certamine ad Padum, non ad Trebiam, ut vult Plinius, vulnus accepit, Livio & Floro testibus; & in manus hostium prope erat, ut veniret, *nisi periculum intercursu tum primum pubescentis filii prepulsatum*, Livius; hinc Florus etiam his verbis: *Tunc Scipione Duce fusus exercitus, saucius etiam ipse venisset in manus hostium Imperator, nisi protectum patrem pratextatus admodum filius ab ipsâ morte rapuisset.*

(27) *Cum collegâ Tiberio Longo.*) Hic Tiberius Sempronius Longus Consul factus est cum Cornelio Scipione, qumque ad Siciliam tuendam profectus esset, hinc revocatus est ut junctis viribus Hannibali resisterent; hunc tamen Livius non *Tiberium*, sed Titum vocat.

(28) *Apud Trebiam.*) Fluvius est prope Placentiam in Galliâ Cisalpinâ.

(29) *Utrasque profligavit.*) Utrumque Consulem in hoc prælio adfuisse testatur Appianus, quidam negant; Livius tamen Sempronium adfuisse testari videtur, eumque priore prælio superatum, Romam venisse, deinde in castra rediisse, & ad Placentiam cum Hannibale conflixisse.

(30) *Inde per Ligures.*) Hæc duo prælia antequam in Liguriam Hannibal perveniret commissa sunt, ut testatur Livius. Porro Ligures inter Varum & Macram amnes imis Alpium jugis adhærent: Florus.

(31) *Apenninum.*) Montem altissimum, Italiam mediam secundum longitudinem intersecat; in cujus transitu multum quoque laboravit. Vide Livium locis jam citatis.

(32) *Petens Hetruriam.*) Italiæ regionem ad primam usque Tiberis ripam protensam, & a Liguribus Macrâ amne discretam, cujus hodie Metropolis Florentia.

itinere adeo [33] gravi morbo afficitur oculorum, [b] [34] ut postea nunquam dextro æque bene usus sit. Quâ valetudine quum etiam premeretur, lecticâque ferretur, [35] C. Flaminium consulem apud Trasimenum [36] cum exercitu insidiis circumventum occîdit. Neque multo post [37] C. Centenium prætorem, [38] cum delectâ manu [39] saltus occupantem. [40] Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo consules, C. Terentius & Lucius Æmilius. [41] Utriusque exercitus uno prælio fugavit, [42] Paulum consulem occîdit, & aliquot præterea consulares. In his Cn. Servilium Geminium, qui anno superiore fuerat consul. Hac pugnâ

INTERPRETATIO.

(b) *Ut deinceps dextrum debiliorem semper senserit.*

NOTÆ.

(33) *Gravi morbo afficitur oculorum.*) Sic etiam Livius lib. 22.

(34) *Ut postea nunquam dextro æque bene usus sit.*) Factus est enim Luscus, unde Poeta Satyricus 10.

O qualis facies, & quali digna tabellâ!
Cum Getula Ducem portaret bellua Luscum.

(35) *C. Flaminium Consulem apud Trasimenum.*) Qualis fuerit Consul Flaminius, videre est ex his Livii verbis: *Consul ferox ab consulatu priore, & non modo legum, aut Patrum majestatis, sed ne Deorum quidem satis metuens erat*: Trasimenus vero lacus est in agro Perusino, nunc vulgo, *Lago di Perugia*; de quo Ovid. lib. 6. Fastorum.

Sunt tibi Flaminius, Trasumenaque litora testes.

(36) *Cum exercitu insidiis circumventum, occidit.*) Flaminiom cum Romanis circumclusit lacu & montibus Hannibal, hostemque sic circumclusum militi suo ad satietatem præbuit cædendum. Quanta autem fuerit Rom. clades disce ex Polybio, & Livio. At Polybii verba non testantur Flaminium ab Hannibale, sed a Gallis in eâdem pugnâ interemptum, cui quidem prodigiosa signa imminentem illi cladem prædixerant.

(37) *C. Centenium.*) Alii Centronium, quem a Senato contra Hannibalem missum scribit Livius. Polybius vero hunc a Cn. Servilio altero Consule, audito Hannibalis in Etruriam transitu, præmissum refert.

(38) *Cum delectâ manu.*) Nimirum cum sex vel octo equitum millibus, si Appiano credimus *in Hannibale*. Quatuor vero, si Polybio, & Livio.

(39) *Saltus occupantem.*) Hoc est, juga montium prærupta, & viarum anfractus sylvis obductos, quà transeundum erat Hannibali, ubi a fronte & a tergo circumventus periit.

(40) *Hinc in Apuliam pervenit.*) Apulia Italiæ regio mari Adriatico conterminа, quæ & Japygia dicta est, in quâ Cannæ ignobilis vicus juxta Aufidum amnem, ingenti Romanorum internecione ab Hannibale nobilitatus.

(41) *Utriusque exercitus uno prælio fugavit.*) Quanta fuerit Rom. clades ad Cannas, ex hoc intelligi potest, quod, ut Florus refert, duo illi exercitus cæsi sunt, donec Hannibal diceret militi suo, parce ferro; quod altero Consule fugiente alter occisus est; quod cruentus aliquandiu Aufidus amnis; quod Pons Hannibalis jussu ex cadaveribus factus est; quod modii duo annulorum Carthaginem missi sunt; quod 80. Senatores, Consulares atque Prætorii, aut Ædilitii triginta ibi fuerunt trucidati. Quâ de re vide amplius Polybium, & Livium, lib. 22.

(42) *Paulum Consulem occidit, & aliquot præterea Consulares.*) Vide annotationem superiorem. Paulus secundum consulatum agebat quo tempore mortuus est. Vide Livium lib. 22.

gnâ pugnatâ, (43) Romam profectus est, nullo resistente. (44) In propinquis urbis montibus moratus est. Quum aliquot ibi dies castra habuisset, & reverteretur Capuam, (45) Q. Fabius Maximus, (46) dictator Romanus, (47) in agro Falerno ei se objecit. (48) Hinc clausus locorum angustiis, noctu sine ullo detrimento exercitus se expedivit. (49) Fabio callidissimo imperatori dedit verba. Namque obductâ nocte, (50) sarmenta in cornibus jumentorum deligata incendit, ejusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. Quo repentino objectu viso, tantum terrorem injecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. Hanc post rem gestam, non ita multis diebus, M. Minutium Rufum magistrum equitum, (51) pari ac dictatorem imperio, dolo perductum in prælium, fugavit. (52) T. Sempronium Gracchum, iterum consulem, (53) in Lucanis absens,

(c) in

NOTÆ.

(43) *Romam profectus est.*) Immo relictâ Româ Campaniam Tarentumque peragrare maluit. Vide Liv. ibidem; & iterum lib. 23. 26. 30. & Florum lib. 2.

(44) *In propinquis urbis montibus moratus est.*) Scilicet, ad flumen Anienum, sed longe post Cannensem pugnam; ac dum se Capuam frumentum & subsidium intromittere, obsidionemque solvere posse desperavit: nam ut Florus ibidem ait, ejus emissio tantum Pœno Duci dolorem dedit, ut inde totis viribus Romam converteretur; sed moventi castra e tertio lapide Hannibali, tanta vis imbrium effusa, tanta ventorum violentia coorta est, ut divinitus summoveri ab Urbis mœnibus, & Capitolio videretur.

(45) *Q. Fabius Maximus.*) Qui novam de Hannibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc cognomen illi novum & reip. salutare, Cunctator. Hinc imperii scutum dictus est, isque primus fuit qui ex eâ familiâ Maximus est appellatus.

(46) *Dictator.*) Jus Dictatoris supremum fuit, creabaturque Dictator in summo Reip. periculo, summus erat Magistratus, sine provocatione, & tantum semestris. Porro Fab. Maximus factus fuerat Dictator statim a pugnâ ad Trasimenum. Vide Polyb. lib. 3.

(47) *In agro Falerno.*) Campaniæ pars est, ubi vites generosissimæ, unde vinum Falernum. Consentit autem Author de Viris illustribus in vitâ Fabii cum Nepote, his verbis: *Hannibalem in agro Falerno inclusit.* Et Florus lib. 2. *Itaque per Samnium totum, per Falernos, Gauranosque saltus sic maceravit Hannibalem, ut qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur.*

(48) *Hinc clausus locorum angustiis.*) Vide eâ de re Appianum in Hannibale.

(49) *Fabio callidissimo imperatori.*) Id ex ejus præclaris facinoribus & bellicis artibus facile cognoscitur, atque ex præclaris titulis & nominibus quibus in suis triumphis donatus est.

(50) *Nam sarmenta in cornibus.*) Vide Frontinum in Stratagem. Appianum ibidem, & alios.

(51) *Pari ac Dictatorem imperio.*) Quod nunquam fuerat ante pugnam cum Hannibale; idque prima vice accidit quum suffragante Metello, M. Minucius, consilio Varronis a Senatu obtinuit, ut jus Dictatoris & Magistri equitum æquaretur. Polyb. & Appianus ibidem.

(52) *T. Sempronium Gracchum, iterum Consulem.*) Hunc bis Consulem fuisse testatur Plutarchus in Gracchorum vitâ, habuitque collegam in secundo Consulatu M. Juventium Helvam, anno urbis conditæ 591.

(53) *In Lucanis absens, in insidias inductum, sustulit.*) Quidam in agro Beneventano interemptum volunt ab hostibus inter salicta latentibus. Sed Florus lib. 2. cap. 6. cum Nepote consentit, ut patet ex his verbis: *Ausus & Sempronio Graccho Duce per Lucaniam sequi, & premere terga cedentis.*

[c] in insidias inductum sustulit. [54] M. Claudium Marcellum quinquies consulem, [55] apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est enumerare prælia; quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. [56] Quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam, in campo castra posuit. [57] Hic invictus patriam defensum revocatus, bellum gessit [58] adversus P. Scipionis filium, quem ipse primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugaverat. Cum hoc, exhaustis jam patriæ facultatibus, cupivit in præsentiarum bellum componere, quo valentior postea congrederetur. In colloquium convenit: conditiones non convenerunt. Post id factum, paucis diebus [59] apud Zamam cum eodem conflixit. Pulsus, incredibile dictu, biduo & duabus noctibus [60] Adrumetum pervenit, quod abest a Zama circiter millia passuum trecenta. In hac fuga Numidæ, qui simul cum eo acie excesserant, insidiati sunt ei: quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Adrumeti reliquos ex fuga collegit: novis delectibus, paucis diebus multos contraxit. Quum in apparando acerrime esset occupatus, Carthaginienses [61] bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo secius exercitui postea præfuit, resque in Africâ

INTERPRETATIO.

(c) *Insidiis circumventum interemit.*

NOTÆ

Sic etiam Liv. Decad. 3. 5. Lucani autem populi sunt Italiæ a Samnitibus oriundi, secundum mare extensi, a Picentinis fluvio Silaro, a Brutiis Lacu sejuncti. Plin. lib. 3. c. 5.

(54) *M. Claudium Marcellum quinquies Consulem.*) Alii legunt, *Quintum Consulem*. Consul autem tunc fuit cum T. Quinctio Crispino, ut ex fastis constat.

(55) *Apud Venusiam pari modo interfecit.*) Venusia Colonia Roman. inter Apuliam & Lucaniam; quantum vero ad modum quo interfectus est, Vide Liv. lib. 27. Annal. & Appianum in Hannibale.

(56) *Quamdiu in Italiâ fuit.*) Sexdecim annos, Livius lib. 30. Annal. & Just. lib. ultimo, & alii.

(57) *Hic invictus patriam defensum revocatus.*) Quanam ratione invictus dicatur, vix intelligi potest, qui a Fabio maximo fractus, a Valerio Flacco repulsus, a Gracchc & Marcello fugatus, mox in Africam revocatus, & a Scipione superatus. Author de Viris illustribus in Hannibale.

(58) *Adversus P. Scipionis filium.*) Qui patrem in pugnâ, quæ ad Padum commissa est, objectu corporis morti subduxerat, aut vinculis; cuique, ut inquit Florus, tam grande de Africâ nomen fata decreverunt; nam ille victo Hannibale subactâque Africâ Africanus dictus est: quamvis nomen illud commune fuerit duobus Scipionibus.

(59) *Apud Zamam.*) Urbem Africæ, apud quam Hannibal a Scipione victus fuit, de quâ Silius Italicus, lib. 3.

Et Zama, & uberior Rutulorum sanguine Tapsus.

(60) *Adrumetum pervenit.*) Civitatem Libyæ maritimam non procul a Carthagine.

(61) *Bellum cum Romanis composuerunt.*) Vide quibus conditionibus apud Eutrop. lib. 3. Præter quas, plures alias addit Livius, lib. 30.

cà gessit. Itemque Mago frater ejus, (62) usque ad Publium Sulpitium & Caium Aurelium Coss. His enim magistratibus legati Carthaginienses Romam venerunt, qui senatui populoque Romano gratias agerent, quod cum his pacem fecissent, ob eamque rem coronâ aureâ eos donarent, simulque peterent, (63) ut obsides eorum Fregellis essent, captivique redderentur. His ex senatusconsulto responsum est, munus eorum gratum acceptumque esse, obsides quo loco rogarent, futuros, captivos non remissuros, quod Hannibalem, cujus operâ susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, & nunc cum imperio apud exercitum haberent: itemque fratrem ejus Magonem. Hoc responso Carthaginienses cognito, Hannibalem domum Magonemque revocarunt. Huc ut rediit, (64) prætor factus est, (65) postquam rex fuerat anno secundo & vigesimo. Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo magistratu pari diligentiâ se Hannibal præbuit, ac fuerat in bello. Namque effecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quæ Romanis ex fœdere penderetur, sed etiam superesset, quæ in ærario poneretur. Deinde anno post præturam, (66) M. Claudio, Lucio Furio Coss. Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exposcendi gratiâ missos ratus, (d) priusquam his senatus daretur, navem conscendit clam, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hac re palam factâ, Pœni naves duas, quæ eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt; bona ejus publicarunt, domum a fundamentis disjecerunt; ipsum exulem judicarunt. At Hannibal anno tertio, postquam domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minutio Coss. cum quinque navibus Africam accessit (67) in finibus Cyre-

INTERPRETATIO.

(d) *Antequam in Senatum admitterentur.*

NOTÆ.

(62) *Usque ad Publium Sulpitium.*) Id est, ad annum Urbis conditæ 540. ut scribit Livius 31. Annal. ut patet ex his verbis: *Anno quingentesimo quadragesimo ab Urbe conditâ P. Sulpicio Galbâ, C. Aurelio Cottâ Coss. bellum cum Rege Philippo initum est, paucis mensibus post pacem Carthaginiensibus datam.*

(63) *Ut obsides eorum Fregellis essent.*) Fregellæ civitas clarissima inter Sinuessam & Formias sita, non procul a Liri amne, nunc vulgo *Ponte Corvo*, de quâ Silius, lib. 8.

Obsessæ Campo squallente Fregellæ.

(64) *Prætor factus est.*) Justin. lib. 31. scribit eum factum esse Consulem, quod idem est apud Carthaginienses.

(65) *Postquam Rex fuerat.*) Improprie Rex dicitur, quemadmodum & Reges apud Lacedæmonios improprie Reges erant, ut dictum est in Agesilao.

(66) *M. Claudio, Lucio Furio Coss.*) Id est, anno urbis conditæ 558.

(67) *In finibus Cyrenæorum,*) Vel Cyrenensium, ut scribit Sallust. in bello Jugurthino. Cyrena autem Africæ civitas est intra magnam Syrtem, & Hammonis templum, de quâ Lucanus lib. 5.

Proximus in muros, & mœnia Cyrenæa,
&c.

Ab eâ tota Regio Cyrenaica dicta est.

renæorum, si forte Carthaginienses ad bellum Antiochi spe fiduciaque inducere posset, cui jam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam proficisceretur. (68) Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Pœni resciverunt, Magonem, eâdem quâ fratrem, pœnâ affecerunt. Illi desperatis rebus quum solvissent naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita est. Namque alii naufragio, alii a servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochus autem si tam in agendo bello parêre voluisset consiliis ejus, quam in suscipiendo instituerat, propius Tiberi quam Thermopylis de summâ imperii dimicasset. Quem etsi (69) multa stulte conari videbat, tamen nullâ deseruit in re. Præfuit paucis navibus, quas ex Syriâ jussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem (70) in Pamphilio mari conflixit. Quo quum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse quo cornu rem gessit, fuit superior. Antiocho fugato, verens ne dederetur, (quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem) (71) Cretam ad Gortynios venit, ut ibi quo se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid prævidisset, propter avaritiam Cretensium. Magnam enim secum pecuniam portabat, (e) de quâ sciebat exisse famam. Itaque capit tale consilium. Amphoras complures complet plumbo, (f) summas operit auro & argento. Has Gortyniis præsentibus deponit in templo Dianæ, simulans se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem ductis, statuas æneas, quas secum portabat, omnes suâ pecuniâ complet, easque in propatulo domi abjicit. Gortynii templum magnâ curâ custodiunt, non tam a cæteris, quam ab Hannibale, ne quid ille inscientibus his tolleret,

se-

INTERPRETATIO.

(e) *De quâ rumorem sparsum fuisse noverat.*

(f) *In summitate aurum & argentum apponit.*

NOTÆ.

(68) *Huc Magonem fratrem excivit.*) Vel duos fratres hujus nominis habuisse Hannibalem necesse est, vel certe hoc verum minime est, quia Mago Hannibalis frater occisus fuerat in prælio adversus P. Quintilium Varum Prætorem, & M. Cornelium Proconsulem in Insubribus. Livius 30. & alii.

(69) *Multa stulte conari,*) Id intelligitur ex his Gellii verbis lib. 5. c. 5. Noct. Attic. *Hicne, inquit,* (scilicet Antiochus) *exercitus Romanis sufficiet? Sufficiet, respondit Pœnus, vel maxime avaris.* Nam exercitum conscripserat Antiochus armis inauratis, quem ostendit Hannibali.

(70) *In Pamphilio mari.*) Quod & Phaselicum mare dicitur, in confinio Lyciæ & Pamphiliæ. Vide Livium 37.

(71) *Antiocho fugato.*) Vide Just. 31.

(72) *Cretam ad Gortynios venit.*) Creta insula est maris Mediterranei celeberrima. De quâ Virg. 3. Æneid.

Creta Jovis magni medio jacet insula Ponto.

Gortynii vero sunt dicti a Gortynâ ejus insulæ civitate, in parte meridionali sitâ. Plin. lib. 4. c. 12.

secumque asportaret. Sic conservatis suis rebus Pœnus, illusis Cretensibus omnibus, [73] ad Prusiam in Pontum pervenit: apud quem eodem animo fuit erga Italiam: neque aliud quicquam egit, quam regem armavit & excitavit adversus Romanos. Quem quum videret domesticis rebus minus esse robustum, conciliabat cæteros reges, adjungebatque bellicosas nationes. Dissidebat ab eo [74] Pergamenus rex Eumenes [75] Romanis amicissimus, bellumque inter eos gerebatur & mari & terrâ. Quo magis cupiebat eum Hannibal opprimi: sed utrobique Eumenes plus valebat, propter Romanorum societatem. Quem si removisset, faciliora sibi cætera fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum, talem iniit rationem. Classe paucis diebus erant decreturi. Superabatur navium multitudine; dolo erat pugnandum, quum par non esset armis. [76] Imperavit quamplurimas venenatas serpentes vivas colligi, easque in vasa fictilia conjici. Harum quum confecisset magnam multitudinem, die ipso quo facturus erat navale prælium, classiarios convocat, hisque præcipit, omnes ut in unam Eumenis regis concurrant navem, a cæteris tantum satis habeant se defendere: id facile illos serpentum multitudine consequuturos. Rex autem, quâ nave veheretur, ut scirent, se facturum: quem si aut cepissent, aut interfecissent, magno his pollicetur præmio fore. Tali cohortatione militum factâ, classis ab utrisque in prælium deducitur. Quarum acie constitutâ, priusquam signum pugnæ daretur, Hannibal, ut palam faceret suis quo loco Eumenes esset, [77] tabellarium in scaphâ cum caduceo mittit. Qui ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolam ostendens, se regem professus est quærere. Statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius ducis nave declaratâ suis, eodem unde ierat, se recepit. At Eumenes solutâ Epistolâ nihil in eâ reperit, nisi quod [78] ad irridendum eum

NOTÆ.

(73) *Ad Prusiam in Pontum pervenit.*) Is Prusias Rex Bithyniæ fuit, qui Hannibalem hospitio excepit, postquam ab Antiocho, factâ cum Romanis pace, discessit. De quo vide Valer. Max. 3. 7. Just. 23. Cicer. 2. de Divinatione.

(74) *Pergamenus Rex Eumenes.*) Pergamum, sive Pergamus, Urbs insignis Asiæ, non procul a Caïco amne: ex quâ urbe Galenus medicorum præstantissimus. Porro a Pergameno Rege Eumene primum repertas esse membranas Varronis testimonio refert Plinius. Is Eumenes Attalici Regis pater fuit. Flor. lib. 2. c. 20.

(75) *Romanis amicissimus.*) Hunc socium & Commilitonem pop. Rom. vocat Florus ibidem. Et Valer. Max. *Asiæ Rex Eumenes amantissimus nostræ urbis.* Ideoque dictus est a Plutarcho in Catone φιλορώμαιος.

(76) *Imperavit quamplurimas venenatas serpentes.*) Lege Front. lib. 4. Stratag. c. 7. Justinum lib. 32. Serpentum loco alii alias feras venenatas fuisse ferunt, quales sunt Nepæ, Scorpiones, & alia id genus.

(77) *Tabellarium cum caduceo.*) Caduceus, indicium pacis. Unde autem Caducei sit origo, consule Plinium 29. 3. Servium ad 4. & 8. Æneid.

(78) *Ad irridendum eum.*) Pro, *ad irridendum se.* Sic paulo supra. *Nequid ille inscientibus illis tolleret;* pro, *inscientibus se.*

eum pertineret. Cujus etsi causam mirabatur, neque reperiebatur: tamen prælium statim committere non dubitavit. Horum in concursu, [79] Bithyni, Hannibalis præcepto, universi navem Eumenis adoriuntur: quorum vim quum rex sustinere non posset, fugâ salutem petiit: quam consequutus non esset, nisi intra sua præsidia se recepisset, quæ in proximo littore erant collocata. Reliquæ Pergamenæ naves quum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia (de quibus supra mentionem fecimus) conjici cœpta sunt. Quæ jacta initio risum pugnantibus excitarunt. Neque quare id fieret, poterat intelligi. Postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, novâ re perterriti, quum quid potissimum vitarent non viderent, puppes averterunt, seque ad sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit. Neque tum solum, sed sæpe alias pedestribus copiis pari prudentiâ pepulit adversarios. Quæ dum in Asiâ geruntur, accidit casu, ut legati Prusiæ Romæ [80] apud L. Quintium Flamininum consularem cœnarent: atque ibi de Hannibale mentione factâ, ex his unus diceret, eum in Prusiæ regno esse. Id postero die Flamininus senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale vivo nunquam se sine insidiis futuros existimabant, legatos in Bithyniam miserunt, [81] in his Flamininum, qui a rege peterent ne inimicissimum suum secum haberet, sibique dederet. His Prusias negare ausus non est. Illud recusavit, ne id a se fieri postularent, quod adversus jus hospitii esset: ipsi si possent, comprehenderent: locum ubi esset, facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat in castello quod ei ab rege datum erat muneri, idque sic ædificarat, [82] ut in omnibus partibus ædificii exitus haberet, semper verens ne usu veniret, quod accidit. Huc quum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum ejus circumdedissent: puer ab januâ prospiciens, Hannibali dixit plures præter consuetudinem armatos apparere. Qui imperavit ei, ut omnes fores ædificii circumiret, ac propere sibi renunciaret, num eodem modo undique obsideretur. Puer quum celeriter, quid esset renunciasset, omnesque exitus occupatos ostendisset, sensit id non fortuito factum, sed se peti, neque sibi diutius vitam esse retinendam; quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pri-

NOTÆ.

(79) *Bithyni.*) Prusiæ subditi, quia Prusias Rex erat Bithyniæ, ut supra dictum est, ad quem Hannibal se receperat.

(80) *Apud L. Quintium Flamininum.*) Vel, ut quibusdam placet, *Flaminium*. Hic C. Flaminii Consulis, qui apud Trasimenum in acie ab Hannibale occisus est, filius fuit.

(81) *In his Flamininum.*) Ad Prusiam legatus Quintius Flamininus venit; ut refert Livius 39. Annal.

(82) *Ut in omnibus partibus ædificii exitus haberet.*) Sic etiam sentit Livius. Et Plutarchus in Hannibale scribit locum in quo commorabatur Hannibal, Lybissum dictum fuisse.

pristinarum virtutum, [83] venenum, quod semper secum habere consueverat, sumpsit. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, [84] anno acquievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit, non convenit. Namque [85] Atticus, M. Claudio Marcello, & Q. Fabio Labeone Coss. mortuum, in Annali suo scriptum reliquit: at Polybius, [86] Lucio Æmilio Paulo, & Cn. Bæbio Tamphilo: [87] Sulpitius autem, P. Cornelio Cethego, & M. Bæbio Tamphilo. Atque hic tantus vir, tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit literis. Namque aliquot ejus libri sunt Græco sermone confecti. In his ad Rhodios [88] de Cn. Manlii Volsonis in Asiâ rebus gestis. [89] Hujus bella gesta multi memoriæ prodiderunt: sed ex his duo qui cum eo in castris fuerunt, simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Philinus, [90] & Sosilus Lacedæmonius. Atque hoc Sosilo Hannibal litterarum Græcarum usus est doctore. [91] Sed nos tempus est [92] hujus libri facere finem, & Romanorum explicare imperatores, quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri præferendi sint, possit judicari.

NOTÆ.

(83) *Venenum, quod semper secum habere consueverat.*) De Hannibalis morte non bene consentiunt; sunt enim qui lapidibus obrutum fuisse a Carthaginiensibus ob rem male gestam dicant; sunt qui cruci affixum volunt: pleriqua tamen veneno periisse asserunt, quod sub annuli gemma servabat, licet diverso modo. Alias opiniones refert Plutarchus. Porro Livius hæc suprema fuisse Hannibalis verba refert: *Solvamus diuturnâ curâ populum Rom. quando mortem senis exspectare longum censet.*

(84) *Anno acquievit septuagesimo.*) Q. Fabio Labeone, & M. Claudio Marcello Coss. anno urbis conditæ 571. ut patet ex Cassiodori Chronicis. Insignis hic annus trium toto orbe maximorum Imperatorum mortibus fuit, scilicet, Hannibalis, Philopæmenis, & Scipionis Africani. Just. lib. 32. cap. ultimo.

(85) *Atticus*) vel, Attius, ut alii volunt, qui annorum septingentorum historiam uno libro colligavit, ut refert Cic. de Oratore; & lib. 1. de legibus idem Tullius scribit: Nam quid Attium commemorem? Cujus loquacitas habet aliquid argutiarum, nec id tamen ex eruditâ illâ Græcorum copiâ.

(86) *Lucio Æmilio Paulo, & Cn. Bæbio Tamphilo.*) Qui Consules fuerunt anni sequentis, ut ex Cassiodori Chronicis patet.

(87) *Sulpitius autem P. Cornelio Cethego, & M. Bæbio Tamphilo.*) Qui immediate superioribus in consulatu successerunt. Ibid.

(88) *De Cn. Manlii Volsonis.*) Hic habuit Collegam in consulatu M. Fulvium Nobiliorem. De ipso Livius 38. Annal. Asia autem illi sorte obtigerat, Ætolia vero M. Fulvio Nobiliori. Plura Liv. Plin. Flor. & alii.

(89) *Hujus bella gesta.*) Quidam legunt belli gesta.

(90) *Et Sosilus.*) Alii putant legendum esse, *Sosibius*; quidam *Sosilus*; sed in Polybio nomen Σώσιλος invenitur, & in Diodoro.

(91) *Sed nos tempus.*) Vulgati; nunc tempus est.

(92) *Hujus libri facere finem.*) Nam hi de quibus hactenus loquutus est, extranei sunt Duces, cumque jam sit dicturus de Romanis, finem facit primo libro qui de exteris agit.

FRAGMENTUM

QUOD EX

CORNELII NEPOTIS

LIBRO POSTERIORE SUPEREST.

M. PORTII CATONIS VITA.

[1] CATO ortus [2] municipio Tusculo, adolescentulus, [a] priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis: quod ibi hæredium [3] a patre relictum habebat. Hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuraque habuit collegam, ([4] ut M. Perpenna Censorinus narrare solitus est) Romam demigravit, [b] in foro esse cœpit. [c] [5] Primum stipendium meruit annorum decem septemque, Q. Fabio Maximo, M. Claudio Marcello Coss. [6] Tribunus militum in Sicilià fuit. Inde ut rediit, ca-

---

INTERPRETATIO.

(a) *Antequam in dignitatibus versaretur.*
(b) Rebus *forensibus* primum *vacavit.*
(c) *Militiam ingressus est* 17. *annos natus.*

NOTÆ.

(1) CATO.) Cujus prænomen Marcus Portius. Anno postquam primum Consul fuerat Q. Fabius Maximus Verrucosus, qui Tarentum receperat, ego natus sum: sic eum de seipso loquentem introducit Cic. in lib. de Senectute.

(2) *Municipio Tusculo.*) Hinc Cic. *Num, quando vides Tusculanum aliquem, de M. Catone illo in omni virtute principe, num de T. Coruncanio municipe suo, num de tot Fabiis gloriari?* Et Val. Max. lib. 3. c. 4. *M. Portio Cato, qui nomen suum Tusculi ignobile, Romæ nobilissimum reddidit.* Porro Tusculus civitas olim Latii celeberrima, quæque municipalis fuit, id est, suo jura & legibus utens, muneribus tamen pop. Rom. atque honoribus perfungens.

(3) *A patre relictum.*) Id est, prædium avitum.

(4) *Ut M. Perpenna Censorinus.*) Quidam legunt Consobrinus. Is Græcus & peregrinus fuit, & tamen consul factus est antequam civitatem esset adeptus, quod legibus erat prohibitum. Val. Max. l. 3. c. 4.

(5) *Primum stipendium meruit annorum decem septemque.*) Ea ætas erat quâ artem militarem juvenes incipiebant profiteri. Lipsius 1. de Militià Rom. Dial. 2.

(6) *Tribunus militum in Sicilià fuit.*) M. Claudio Marcello, T. Quintio Coss. Tribunus autem militum talis erat tunc, qualis fere hodie apud nos Mareschallus, seu præfectus militum.

castra sequutus est [7] C. Claudii Neronis: magnique opera ejus æstimata est in prælio [8] apud Senam, quo cecidit Hasdrubal frater Hannibalis. [9] Quæstor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano consuli, [10] cum quo non pro sortis necessitudine vixit; [11] namque ab eo perpetuâ dissensit vitâ. [12] Ædilis plebis factus est cum C. Helvio. [13] Prætor provinciam obtinuit Sardiniam, [14] ex quâ quæstor superiore tempore ex Africâ decedens, [15] Q. Ennium poëtam deduxerat: quod non minoris æstimamus, quam quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco; [16] sorte provinciam nactus Hispaniam citeriorem: [17] ex quâ triumphum deportavit. Ibi quum diu-
tius

NOTÆ.

(7) *C. Claudii Neronis.*) Is magnis cladibus Hannibalis fratrem effecit, quum exercitu recenti cinctus Alpes transgressus esset, eumque tandem cum quinquaginta sex millibus hominum occidit ad Metaurum Umbriæ amnem. Liv. 27.

(8) *Apud Senam.*) Senogalliam urbem in Umbriâ non procul a Metauro amne.

(9) *Quæstor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano Consuli.*) Catonem Scipioni Quæstorem fuisse testatur Livius 29. Annal. Iterumque Cethego & Tuditano Consulibus, ut téstatur Cic. in Bruto.

(10) *Cum quo non pro sortis necessitudine vixit.*) Quandoquidem, ut refert Cicero pro Plancio, & in Verrem l. 1. Prætores aut Consules liberorum loco habebant Quæstores.

(11) *Namque ab eo perpetuâ dissensit vitâ.*) Cujus rei testimonio hæc sunt Livii verba 38. Morte Africani crevère inimicorum animi, quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui vivo quoque eo, allatrare ejus magnitudinem solitus erat.

(12) *Ædilis plebis factus est.*) Ædiles plebis dicti sunt, quod ædes sacras & privatas curarent: ii quoque curatores erant urbis, annonæ, ludorumque solemnium; duo tantum ab initio fuerunt. Pomp. lib. 2. de Orig. Juris, postea vero, ex Julii Cæsaris instituto sex creati sunt, duo Patricii, qui Cereales dicti sunt, & quatuor ex plebe.

(13) *Prætor provinciam obtinuit Sardiniam.*) Penes Prætorem omnis publici privatique juris erat potestas, ut & novum jus condere, & vetera abrogare: primo quidem unus creatus est, cui suffectus alter propter concursum advenarum, & eorum multitudinem, hicque dictus est Prætor extraneus seu peregrinus. Deinde postquam Sardiniam, Siciliam, Hispaniam, & Narbonensem provinciam subegerunt Romani, tot instituti sunt Prætores, quot erant subactæ Provinciæ. Quod spectat ad Sardiniam, insula est maris Libyci, sic dicta a Sardo quodam Herculis Africani filio, teste Pausaniâ in Phocicis.

(14) *Ex quâ Quæstor.*) Magistratus pecuniæ publicæ præpositus. Præterea dicitur, qui præest judiciis exercendis, & maleficiis puniendis.

(15) *Q. Ennium Poëtam deduxerat.*) Hic Tarentinus fuit, si Eusebio credimus; sed Pompon. Mela eum esse Calabrum scribit, cui suffragatur Silius:

Miserunt Calabri, Rudiæ genuere vetustæ.

Hunc quoque Cic. pro Archiâ Poëtâ, Ennium Rudium hominem vocat.

(16) *Sorte provinciam nactus Hispaniam.*) Consulibus creatis Provinciæ nominabantur, ut eas ipsi vel inter se compararent, vel sortirentur, quos ire ad bellum, quos præesse exercitibus oporteret. Vide Livium lib. 33. cujus hæc sunt verba: *L. Valerius, & M. Porcius Cato, quo die Magistratum inierunt, de Provinciis quum ad Senatum retulissent, Patres censuerunt, cum in Hispaniâ tantum glisceret bellum, ut jam consulari & duce, & exercitu opus esset; placere Consules Hispaniam Citeriorem, & Italiam provincias, aut comparare inter se, aut sortiri.*

(17) *Ex quâ triumphum deportavit.*) Triumphasse Catonem testatur Appianus in Ibericis, & Plutarchus in vitâ ejus, quâ de re utrumque consule.

tius moraretur, P. Scipio Africanus consul iterum, cujus in priori consulatu quæstor fuerat, (18) voluit eum de provinciâ depellere, & ipse ei succedere. (19) Neque hoc per Senatum efficere potuit, quum quidem Scipio in civitate principatum obtineret: quod tum non potentiâ, sed jure respublica administrabatur. Quâ ex re iratus, (20) senatu peracto, privatus in urbe mansit. At Cato Censor cum eodem Flacco factus, (21) severe præfuit ei potestati. (22) Nam & in complures nobiles animadvertit, & multas res novas in edictum addidit: quâ re luxuria reprimeretur, quæ jam tum incipiebat pullulare. (23) Circiter annos octuaginta, usque ad extremam ætatem, ab adolescentiâ, reipublicæ causâ suscipere inimicitias non destitit. (24) A multis tentatus, non modo nullum detrimentum existimationis fecit, sed quoad vixit, virtutum laude crevit. In omnibus rebus singulari fuit prudentiâ & industriâ. (25) Nam & agricola solers, & reipublicæ peritus, & juris consultus, & magnus imperator, (26) & probabilis orator, & cupidissimus literarum fuit. Quarum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum progressum fecit, ut non facile reperire possis, neque de Græcis, neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. (27) Ab adolescentiâ confecit orationes: senex historias scribere instituit, quarum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum populi Romani. Secundus & tertius, unde quæque civitas orta sit Italica: (28) ob quam rem omnes Origines videtur appellasse. In quarto autem, bellum Punicum primum: in quinto, secundum. Atque hæc omnia capitulatim sunt dicta. Reliqua bella pari modo persecutus est (29) usque ad præturam Ser. Galbæ, qui diripuit Lusitanos. Atque horum bel-

NOTÆ.

(18) *Voluit eum de Provinciâ depellere.*) Propter simultates & repugnantias utriusque, de quibus paulo supra.

(19) *Neque hoc per Senatum efficere potuit.*) Testatur paulo aliter Plutarchus; scribitque solummodo Scipionem non potuisse assequi, ut Catonis acta Senatus improbaret, sed Hispaniam provinciam obtinuisse.

(20) *Senatu peracto.*) Quidam legunt Consulatu peracto; quod valde probo.

(21) *Severe præfuit ei potestati.*) Unde illi Censorium nomen inditum est. Hinc Lucanus de Catone ipso scripsit:

——— *rigidi servator honesti.*

(22) *Nam & in complures nobiles animadvertit.*) Vide Livium 39. & Sext. Aurelium Victorem in Catone Censorio.

(23) *Circiter annos octuaginta.*) *Octogenarius erat quum Galbam accusavit, accusator assiduus malorum.* Idem Aurel. Victor ibidem.

(24) *A multis tentatus.*) *Ipse quadragies quater accusatus, gloriose absolutus.* Idem ibid. Immo & Plutarchus fere quinquagies accusatum fuisse scribit.

(25) *Nam & Agricola solers.*) Id patet ex libris quos scripsit de re rusticâ.

(26) *Et probabilis Orator.*) Alii legunt, *probatissimus Orator*; Oratorem autem fuisse patet ex hoc Plinii textu lib. 7. Cato tres summas in homine res præstitisse existimatus est, optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator.

(27) *Ab adolescentiâ confecit Orationes.*) Quæ citantur a Cic. & Gellio.

(28) *Ob quam rem omnes Origines videtur appellasse.*) De his lege Cic. in Catone.

(29) *Usque ad Præturam Ser. Galbæ.*) Galba ille dictus est Servius, non Sergius,

bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit quæ in Italiâ Hispaniisque viderentur admiranda. In quibus multa industria & diligentia comparet, multa doctrina. Hujus de vitâ & moribus plura (30) in eo libro persequuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu Titi Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen relegamus.

NOTÆ.

quia erat Sulpitiæ Gentis, non Sergiæ, vir Consularis, ut patet ex his Suetonii verbis: *Servius Galba consularis, temporum suorum eloquentissimus; quem tradunt Hispaniam ex Præturâ obtinentem xxx. Lusitanorum millibus perfidiâ trucidatis, Viriatini belli causam extitisse*. Extat reprehensio Rutilii Rufi in Serv. Sulpicium Galbam apud Cic. lib. 1. de Oratore. De eodem Servio Galbâ loquitur Valer. Max. lib. 9. c. 6.

(30) *In eo libro.*) Qui non apparet, sed cujus fragmentum elegans extat apud Gellium lib. 2. c. 8.

T. POMPONII

ATTICI VITA,

EX CORNELIO NEPOTE.

(1) POMPONIUS Atticus, (2) ab origine ultimâ stirpis Romanæ generatus, perpetuo a majoribus acceptam (3) equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, &, ut tum erant tempora, diti, imprimisque studioso literarum. Hic, prout ipse amabat literas, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, filium

NOTÆ.

(1) POMPONIUS ATTICUS.) De quo jam in præfatione. Porro gens Pomponia familias habuit Bassorum, Secundorum, Labeonum, & Atticorum: quod si ita est, male opinatur Manutius, eum ideo Atticum dici, quia sic Græce loquebatur, ut Athenis natus videretur: id nihilominus Cic. confirmat authoritate suâ lib. 5. de finibus, his verbis: Ita enim Athenis se collocavit, ut sit pene unus ex Atticis, ut id etiam cognomine videatur habiturus.

(2) *Ab origine ultimâ stirpis Romanæ.*) Scilicet, regiâ: nam gens Pomponia originem suam referebat ad Numam Pompil. qui inter 4. filios unum Pomponem vocavit, a quo postea Pomponii dicti sunt; cumque esset ultimus, ideo hic dicitur *ab origine ultimâ*. Vel ut aliis placet, *ultima*, pro *prima*, hic sumitur, ut apud Virgil. lib. 8. Æneid. de Saturno, primo Latini regis progenitore loquens, ait:

——— *qui sanguinis ultimus Author*.

Ultimus enim, quasi ultra omnia, sive retro, sive ante respicias.

(3) *Equestrem obtinuit dignitatem.*) Non Senatoriam recusando, sed eam non affectando; quia eam recusantibus altera adimebatur. Sueton. Equestris autem dignitatis hæc erant

lium erudivit. Erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, summa suavitas oris, ac vocis; (a) ut non solum celeriter acciperet, quæ tradebantur, sed etiam excellenter pronunciaret: quâ ex re in pueritiâ nobilis inter æquales ferebatur, (b) clariusque explendescebat, quam generosi condiscipuli animo æquo ferre possent. Itaque incitabat omnes suo studio: quo in numero fuerunt L. Torquatus, (4) C. Marius C. F., M. Cicero: quos consuetudine suâ sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior. Pater mature decessit. Ipse adolescentulus propter affinitatem (5) P. Sulpitii, qui Tribunus pl. interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia, Pomponii consobrina, nupserat M. Servio fratri Sulpicii. Itaque, interfecto Sulpicio, postea quam vidit (6) Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam; neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, cum alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus, idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit: neque eo secius adolescentem Marium, hostem judicatum, juvit opibus suis: cujus fugam pecuniâ sublevavit. Ac, ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus; nam præter gratiam, quæ jam adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. (c) Cum enim versuram facere publice necesse esset, neque ejus conditionem æquam haberent, semper se interposuit, atque ita ut neque usuram unquam ab iis acceperit, (d) neque longius, quam dictum esset, eos debere passus sit; quod utrumque erat iis salutare. (e) Nam neque indulgendo inveterascere eorum æs

INTERPRETATIO.

(a) *Ut non modo sine morâ conciperet quæ docebatur.*

(b) *Splendidiusque emicabat, quam id a generosis* scientiarum *æmulis sine invidiâ ferri valeret.*

(c) *Quum enim publica necessitas ea esset ut æs alienum alieno dispungeretur, nec nisi majori fœnore id fieri posset.*

(d) *Neque ultra diem datam ad solvendum veniam dederit.*

(e) *Neque enim indulgentiâ suâ debita eorum prorogari sinebat.*

NOTÆ.

ornamenta & insignia, equus publice datus, & annulus aureus. Census vero ad hunc ordinem obtinendum requirebatur quadringentorum millium nummorum: hic ordo medius erat inter Patritios & plebeios.

(4) *C. Marius.*) Is Caius Marius C. Marii septies consulis filius fuit.

(5) *P. Sulpitii.*) Clarissimi Oratoris, sed cum Tribunus plebis esset & perniciosas leges authore Mario ferre vellet, occisus est. Cic. Catilin. 3. & lib. 3. de oratore.

(6) *Cinnano tumultu.*) Quantas turbas excitaverint in repub. Sylla, Marius, & Cinna nemo nescit qui vel tantillum historiam Rom. delibaverit.

(7) *Cum enim versuram facere publice necesse esset.*) Ii Versuram facere dicuntur, qui mutato creditore satisfaciunt eâ pecuniâ quam a novo acceperunt pari vel majori fœnore.

æs alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium aliâ quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit; ita ut singulis VI. modii tritici darentur, [8] qui modus mensuræ medimnus Athenis appellatur. Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur, quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent, civemque facere studerent. [9] Quo beneficio ille uti noluit: quod non nulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam aliâ adscitâ. Quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit; absens prohibere non potuit. [10] Itaque aliquot Pnyce & Pœcile locis sanctissimis posuerunt. Hunc enim in omni procuratione Reip. actorem, auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quod in eâ potissimum urbe natus est, in quâ domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem & patriam haberet, & domum. Hoc specimen prudentiæ, quod cum in eam se civitatem contulisset, [11] quæ antiquitate, humanitate, doctrinâ præstaret omnes; ei unus ante alios fuerit carissimus. [12] Huc ex Asiâ Sulla decedens cum venisset; quam diu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis & humanitate & doctrinâ. Sic enim Græce loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem erat suavitas sermonis Latini, ut appareret in eo nativum quendam leporem esse, non adscitum. [13] Idem poëmata pronuntiabat & Græce, & Latine sic, ut supra nihil posset addi; quibus rebus factum est ut Sulla nunquam eum a se dimitteret, cuperetque secum deducere; qui cum persuadere tentaret; Noli, oro te, inquit Pomponius, adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui. At Sulla, adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quæ Athe-

NOTÆ.

(8) *Qui modus mensuræ medimnus Athenis appellatur.*) Medimnum etiam dicitur, & utrumque Cic. usurpat. Medimnus autem genus mensuræ erat continens sex modios, teste Suida & aliis.

(9) *Quo beneficio ille uti noluit.*) Rationem subjungit; nam reipsa jure Quiritium idem duarum civitatum civis esse non poterat. Cic. pro Cæcinna, & pro Cornelio Balbo; *Duarum civitatum civis esse nostro Jure civili nemo potest, &c.*

(10) *Itaque aliquot Pnyce & Pœcile locis sanctissimis posuerunt.*) Hic locus varie legitur, & plurimi reponunt, *Itaque aliquot ipsi, & Piliæ, &c.* Quod valde probo; nam Piliam Attici fuisse uxorem certum est ex Cicerone, & cujus nuptiis adfuisse ipsemet testatur epist. 3. lib. 2. ad Quintum fratrem, hancque nomine designat lib. 4. epist. ad Atticum Epistolâ 4. Item lib. 14. epist. 15. & alibi. Qui aliter legunt nihil nisi obscuritatem offendunt.

(11) *Quæ antiquitate, humanitate, doctrinâ præstaret omnes.*) Hæc sunt elogia Athenarum. Quantum ad antiquitatem, hæc Just. 2. lib. *Non advena, neque passim collecta populi colluvies originem urbi dedit, &c.* De humanitate vero, & doctrinâ quis ambigit?

(12) *Hunc ex Asiâ Sulla decedens.*) Qui Dictator fuit postquam Marianam factionem penitus delevit.

(13) *Idem Poëmata pronuntiabat Græce & Latine.*) Commentarium de Cicer. Consulatu Græce scripsisse, sed parum compte testatur ipse Cic. lib. 2. ep. 1. ad Atticum.

Athenis acceperat, proficiscens jussit deferri. Hîc complures annos moratus, cum & rei familiari tantum operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, & omnia reliqua tempora (14) aut literis, aut Atheniensium Reip. tribueret, nihilo minus amicis urbana officia præstitit; nam & ad comitia eorum ventitavit; & si qua res major acta est, non defuit: sicut Ciceroni in omnibus ejus periculis singularem fidem præbuit: cui ex patriâ fugienti HS. CC. & quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cottâ, & L. Torquato Coss. quem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrimis desiderii futuri dolorem indicaret. (15) Habebat avunculum Q. Cæcilium, equitem Romanum, (16) familiarem L. Luculli, divitem, difficillimâ naturâ: (f) cujus sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectûtem retinuerit benevolentiam; quo facto, tulit pietatis fructum. (17) Cæcilius enim moriens testamento adoptavit eum, (g) hæredemque fecit ex dodrante. ex quâ hæreditate accepit circiter centies HS. (18) Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni: easque nuptias M. Cicero conciliarat, cum quo a condiscipulatu vivebat conjunctissime, multo etiam familiarius, quam cum Quinto: ut judicari possit (19) *plus in amicitiâ valere similitudinem morum, quam affinitatem*. Utebatur autem intime Q. Hortensio, (20) qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortensius: & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis esset æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula. In Rep. ita est versatus, ut semper Optimatum partium & esset & existimaretur; neque tamen se civilibus fluctibus committeret; quod non magis eos in

suâ

INTERPRETATIO.

(f) *Cujus acerbitatem ita excolendo demulsit.*

(g) *Reliquitque hæredem ex novem partibus.*

NOTÆ.

(14) *Aut literis.*) Scilicet Philosophiæ Epicureæ, ut Cic. testatur de legibus.

(15) *Habebat avunculum Q. Cæcilium.*) Hunc quoque avunculum Attici fuisse testatur Cic. lib. 1. ad Atticum, ep. 1. lib. 2. 19.

(16) *Familiarem Lucii Luculli.*) Hic Consul adversus Mithridatem missus est, cujus res ferro & fame afflixit, eumque regno suo Pontico expulit, atque iterum cum Tigrane Armenorum Rege superavit.

(17) *Cæcilius moriens testamento adoptavit eum.*) Quod etiam patet ex his Valer. Max. verbis lib. 7. c. 9. *Pomponium Atticum testamento adoptavit, omniumque bonorum reliquit hæredem.*

(18) *Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni.*) Hic M. T. Cic. Oratorum principis frater fuit, qui duxit Pomponiam Attici sororem.

(19) *Plus in amicitiâ valere similitudinem morum.*) Hinc Cic. in Lælio. Nihil est quod ad se rem tam alliciat, tam attrahat, quam ad amicitiam similitudo.

(20) *Qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat.*) Præsertim autem eloquentiæ vis Hortensii in incredibili gestus suavitate consistebat. Cic. in Bruto.

suâ potestate existimabat esse, qui se iis dedissent, quam qui maritimis jactarentur; honores non petiit, cum ei paterent propter vel gratiam, vel dignitatem; [21] quod neque peti more majorum, neque capi possent, conservatis legibus, in tam effusis ambitus largitionibus, neque retineri sine periculo, corruptis civitatis moribus. [h] [22] Ad hastam publicam numquam accessit. Nullius rei [23] neque præs, neque manceps factus est; neminem suo nomine, neque subscribens accusavit. In jus de suâ re nunquam iit; judicium nullum habuit; multorum Consulum, Prætorumque præfecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus, honore fuerit contentus, rel familiaris despexerit fructum, [24] qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, cum Præturam gerere noluisset, asseclam esse prætoris. Quâ in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum suspiciones quoque vitaret criminum; quo fiebat, ut [25] ejus observantia omnibus esset carior, quum eam officio, non timori, neque spei tribui viderent. [26] Incidit Cæsarianum civile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta. [i] [27] Usus est ætatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe: quæ amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex suâ re familiari dedit; ipsum Pompeium non junctus non offendit; [k] [28] nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut cæteri, qui per eum aut honores, aut di-

vi-

INTERPRETATIO.

(h) *Publicæ venditioni nunquam adfuit.*

(i) *Senectutis immunitate fruitus est, nec pedem* Româ *extulit.*

(k) *Nullam enim ab eo dignitatem acceperat.*

NOTÆ.

(21) *Quod neque peti possent more majorum.*) Hic Nepos sui sæculi vitia carpit quibus mos & consuetudo majorum in postulandis dignitatibus despiciebatur.

(22) *Ad hastam publicam nunquam accessit.*) Quod veniebat, hastæ subjici dicebatur.

(23) *Neque præs, neque manceps.*) Quod falsum est, si, ut refert Cicero lib. I. epist. 19. apud Sicyonios vectigalia exercuit.

(24) *Qui nequidem cum Q. Cicerone voluerit ire in Asiam.*) Is, ut mox dictum est, sororem Attici duxerat, & Prætor fuit, M. Valer. Messalâ, & M. Pusio Pisone Coss. Asiam Provinciam sortitus Lucio Flacco successit. Vide Cic. ad Atticum lib. I.

(25) *Ejus observantia.*) Quâ, scilicet, *Cornelius Nepos* ipse alios observabat.

(26) *Incidit Cæsarianum civile bellum.*) Mar. Marcello, & Servio Sulpicio Coss. vel, ut aliis placet, anno Urb. Cond. 705. L. Corn. Lentulo, & Claudio Marcello Coss. ex Cassiodori Chronicis.

(27) *Usus est ætatis vacatione.*) Vacationes sunt excusationes a muneribus publicis militaribus, & aliis, quæ senibus concedebantur. Unde Quintil. Declam. 306. *Est præcipuum jus senectutis, quoniam non una subit omnis ætas, non perpetuo Senatorem citat Consul; est sua Legationibus requies, &c.*

(28) *Nullum enim ab eo habebat ornamentum.*) Quidam rectius legi putant, autoramentum.

vitias ceperant: quorum partim invitissimi castra sunt secuti, (29) partim summâ cum ejus offensione domi remanserunt. Attici autem quies tantopere Cæsari fuit grata, ut victor cum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium & Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitæ effugit nova pericula. Secutum est illud (30) occiso Cæsare, cum Respub. penes Brutos videretur esse, & Cassium, ac tota civitas se ad eum convertisse videretur: sic M. Bruto usus est, (l) (31) ut nullo ille adolescens æquali familiarius, quam hoc sene: neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est a quibusdam, ut privatum ærarium Cæsaris interfectoribus ab Equitibus Romanis constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si & principes illius ordinis pecunias contulissent: itaque appellatus est a C. Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet: at ille, qui officia amicis præstanda sine factione existimaret, semperque a talibus se consiliis removisset; respondit, si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum eæ paterentur; se neque cum quoquam (32) de eâ re collocuturum, (m) neque coïturum. (n) Sic ille (33) consensionis globus hujus unius dissensione disjectus est. Neque multo post superior esse cœpit Antonius, ita, ut Brutus & Cassius provinciarum, (34) quæ necis iis causâ datæ erant a con-

INTERPRETATIO.

(l) *Ut ipsi juveni coævus nemo familiarior fuerit, quam senex ille.*

(m) *Neque in concilium venturum.*

(n) *Ita hunc consentientium cœtum, unus ille dissentiens disturbavit.*

NOTÆ.

(29) *Partim summâ cum ejus offensione domi remanserunt.*) Quod Cic. pro Ligario, & Senaca Philosophus comprobant; ajunt enim Pompaium pro hostibus se habere dixisse, qui extra castra aua essent. Cæsaram varo aos, qui in hostium castris oon assant, pro amicis babiturum.

(30) *Occisa Cæsare.*) Nemo neacit Jul. Cæsaram tribus & viginti vulneribus in curia occisum fuissa a Bruto & Cassio cædis autoribus, postquam devictis Pompaianis partibus Dictatusam perpetuam iovaaisset, Idibua Martiia anno Urbis Cond. ɪɔccx. ipso Julio Cæsara, & M. Antonio Coss.

(31) *Ut nullo ille adolescens.*) Illa vocatur adolescens qui Præturam exercabat, ad quam exercendam quadragenarium esse oportebat. Attameo a 17. ad 46. annum, adolascantia antiquitus pertingabat, ot ab antiquis observatum est. Nihilominus Varro ad 30. tantum pertingere ait.

(32) *Eâ de re collocuturum, neque coituram.*) Id est, nequa privatim aâ da re cum quoquam loqui valla, oeqoa publice & palam in Concilio agara; quia colloqui, potast assa privatorom; hic varo, coïre, ast concilium habere publicum; onde Comitia.

(33) *Consensionis globus.*) Sic Val. Max. pugnantium globos, hostium globos dixit.

(34) *Quæ necis iis causâ datæ erant a Consulibus.*) Sic legit Savaro ax MSS. Sed contra Lambinus ac Schottus *dicis causâ* lagant: quod magis probo, nam hæc aotiqua loqnendi formula *dicis causâ*, *dicis gratiâ*; Gallica, *par maniere d'acquit*. Quia Brotus & Cassius per apeciem & noman provinciarum e Rap. remotl fuarant, & valutl axulati. Sic atiam loquitur Cic. lib. 1. apist. 18. ad Atticum, pro Muranâ, & alibi.

consulibus, desperatis rebus, in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat, florenti illi parti, [35] abjecto Bruto, Italiaque cedenti HS. centum millia muneri misit: eidem in Epiro absens CCC. jussit dari: neque eo magis [36] potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit. [37] Secutum est bellum gestum apud Mutinam, in quo si tantum eum prudentem dicam; minus, quam debeam, prædicem; cum ille potius divinus fuerit; si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quæ nullis casibus augetur, neque minuitur. [38] Hostis Antonius judicatus, Italiâ cesserat; spes restituendi nulla erat. Non solum [39] ejus inimici, qui tum erant potentissimi, & plurimi, sed etiam amici [40] adversariis ejus se dabant; & in eo lædendo se aliquam consecuturos sperabant commoditatem, familiares insequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus, cum Ciceronis intimâ familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modo nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed e contrario familiares ejus, ex urbe profugientes, quantum potuit, texit; quibus rebus indiguerunt, adjuvit: [41] P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviæ, cum litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tantâ diligentiâ officium suum præstitit, (o) ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico, sponsor omnium rerum fuerit; quin etiam, (p) cum illa fundum secundâ fortunâ emisset in diem; neque post calamitatem versuram facere potuisset, ille se interposuit; pecuniamque sine fœnore, sineque ulla stipulatione credidit, maximum existimans quæstum, memorem gratumque cognosci, simulque aperire, se non fortunæ, sed hominibus solere esse amicum: quæ cum faciebat, nemo eum tem-

INTERPRETATIO.

(o) *Ut illa nusquam in judicium venerit absente Attico.*

(p) *Cum hæc prædium in prosperitate emisset certo tempore solvendum; nec adversante fortunâ ab alio solvere valuisset.*

NOTÆ.

(35) *Abjecto Bruto.*) Reflante fortunâ prostrato.

(36) *Potenti adulatus est Antonio.*) Quia tunc Antonius supremam rerum administrationem cum Lepido invaserat.

(37) *Secutum est bellum gestum apud Mutinam.*) Cujus belli causa fuit testamentum Cæsaris. Vide Florum lib. 4. c. 4. Hoc autem inter Antonium & Octavium Cæsarem tum juvenem motum est. Mutina vero urbs est Galliæ Cisalpinæ, nunc vulgo, *Modene*.

(38) *Hostis Antonius judicatus.*) Causam hujus judicii accipe a Cic. Philipp. 2.

(39) *Ejus inimici.*) Ex quorum numero acerrimus fuit Cicero.

(40) *Adversariis ejus se dabant.*) Pro, cedebant.

(41) *P. vero Volumnio.*) Is inter Antonii familiarissimos erat, qui & Eutrapelus dicebatur præfectus fabrûm, de quo Cic. epist. 26. lib. 9.

temporis causâ facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed sensus ejus a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse malos cives videretur; (q) ille autem sui judicii, potius, quid se facere par esset, intuebatur, quam quid alii laudaturi forent. Conversa fortuna est: ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad adventum Imperatorum de foro decesserat, (42) timens proscriptionem: latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus paulo ante, opem tulerat. Tanta varietas in his temporibus fuit fortunæ, ut modo hi, modo illi in summo essent aut fastigio, aut periculo. Habebat secum (43) Gellium Canium, æqualem, simillimumque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, (r) quem puerum in ludo cognorat, adeo conjuncte vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed etiam omnibus suis amicis esset inimicus, eosque vellet proscribere; multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii: & ei, cum requisisset, ubinam esset, suâ manu scripsit, ne timeret, statimque ad se veniret: se eum, & Gellium Canium de proscriptorum numero exemisse, ac, ne quod periculum incideret, quod noctu fiebat, præsidium ei misit. (s) Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, præsidio fuit; (t) neque enim suæ solum a quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim, ut appareret nullam sejunctam sibi ab eo velle fortunam. Quod si gubernator præcipuâ laude fertur, qui navem ex hyeme, marique scopuloso servat; cur, non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit? quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud egit, quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. (u) Cum proscriptos præmiis Imperatorum vulgus con-

INTERPRETATIO.

(q) *Hic vero suo judicio nitens, quid æquum sibi faciendum esset, magis perpendebat.*

(r) *Qui a pueritiâ in scholis sibi notus fuerat.*

(s) *Hoc pacto Atticus se non tantum a maximo metu, verum etiam eum, quem summopere diligebat, liberavit.*

(t) *Nec enim separatim quemquam suæ vitæ protectorem quæsivit.*

(u) *Cum plebs triumvirorum mercede illecta exules investigaret.*

NOTÆ.

(42) *Timens proscriptionem.*) Hanc *Florus* Sullanam vocat ob immanem ejus crudelitatem. Et ea est quâ Cicero cum filio, fratre, fratrisque filio, omnibus denique clientibus, & amicis proscriptus est.

(43) *Gellium Canium.*) Quidam *Canum*, non *Canium* legunt; sed tamen sic scribit Martialis, lib. I.

Gaudens jocosæ Canio suo Gades.

conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit. Nemini non ibi perpetuo manendi potestas facta est: quin etiam, [44] post prælium Philippense, interitumque C. Cassii, & M. Bruti, L. Julium Mocillam Prætorium, & filium ejus, Aulumque Torquatum, cæterosque pari fortunâ perculsos institerit tueri, atque ex Epiro iis omnia Samothraciam supportari jusserit: difficile enim est omnia persequi, & non necessaria. Illud unum intelligi volumus, [x] illius liberalitatem neque temporariam, neque callidam fuisse. Id ex ipsis rebus, ac temporibus judicari potest, [y] quod non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem [45] Serviliam Bruti matrem non minus post mortem ejus, quam florentem, coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit, quod neque lædebat quemquam; neque, si quam injuriam acceperat, non malebat oblivisci, quam ulcisci. [z] Idem immortali memoriâ percepta retinebat beneficia; quæ autem ipse tribuerat, tandiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur, [aa] SUI CUIQUE MORES FINGUNT FORTUNAM. Neque tamen prius ille fortunam, quam se ipse, finxit, qui cavit, [46] ne quâ in re plecteretur. His igitur rebus effecit, [47] ut M. Vipsanius Agrippa, intimâ familiaritate conjunctus adolescenti Cæsari, cum propter suam gratiam, & Cæsaris potentiam [bb] nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum ejus diligeret affinitatem, præoptaretque equitis R. filiam generosarum nuptiis; atque harum nuptiarum conciliator fuit (non enim est celandum) M. Antonius Triumum-

INTERPRETATIO.

(x) *Hujus munificentiam nec temporis causâ factam, nec capsatricem extitisse.*

(y) *Quod potentibus non obsequutus est.*

(z) *Idem perpetuo beneficiorum a se ante acceptorum recordabatur.*

(aa) *Quisque sibi pro moribus suis fortunam statuit.*

(bb) *Penes eum omne conjugium esset.*

NOTÆ.

(44) *Post prælium Philippense.*) In quo Brutus & Cassius interfectores J. Cæsaris perierunt, & pœnas cædis ejus dederunt.

(45) *Serviliam Bruti matrem.*) Hæc erat soror Catonis Uticensis, eamque Julius Cæsar adolescens amaverat, unde quidam crediderunt Brutum a Julio Cæsare genitum fuisse. Vide Plutarchum & Suetonium.

(46) *Ne quâ in re plecteretur.*) Addunt quidam ex manuscriptis, *jure plecteretur*; quod Nepotis menti conformius est, ut legenti cuilibet patebit.

(47) *Ut M. Vipsanius Agrippa.*) Hic, ut fert Seneca epist. 21. Attici gener erat, atque tres habuit uxores, quarum prima Pomponia Attici filia, altera Marcella Octaviæ filia, tertia Julia Aug. Cæsaris, ex quâ Caium & Lucium Cæsares, Posthumum Agrippam, Agrippinam & Juliam habuit; Dux quoque belli peritissimus fuit, de quo Virg. lib. 8. Æneid.

Parte aliâ ventis, & Diis Agrippa secundis
Arduus agmen agens, cui belli insigne superbum
Tempora navali fulgent rostrata coronâ.

umvir Reip. constituendæ; cujus gratiâ cum augere possessiones posset suas, tantum afuit a cupiditate pecuniæ, ut nullâ in re usus sit eâ, [cc] nisi in deprecandis amicorum aut periculis, aut incommodis: [48] quod quidem sub ipsâ proscriptione perillustre fuit. Nam cum L. Saufei, equitis R. æqualis sui, qui cum complures annos, studio ductus philosophiæ, habitabat, habebatque in Italiâ pretiosas possessiones, Triumviri bona vendidissent, consuetudine eâ, quâ tum res gerebantur; Attici labore atque industriâ factum est, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse, & recuperasse. Idem L. Julium Calidium, quem [49] post Lucretii, Catullique mortem multo elegantissimum poëtam, nostram tulisse ætatem, vere videor posse contendere; neque minus virum bonum, optimisque artibus eruditum, post proscriptionem Equitum, propter magnas ejus Africanas possessiones, in proscriptorum numerum a P. Volumnio, [50] præfecto fabrûm Antonii, absentem relatum, expedivit, quod in præsenti utrum ei laboriosius an gloriosius fuerit, difficile fuit judicare, quod in eorum periculis non secus absentes, quam præsentes amicos Attico esse curæ, cognitum est. Neque vero minus ille vir, bonus paterfamilias habitus est, quam civis. Nam cum esset pecuniosus, [51] nemo illo minus fuit emax, minus ædificator. [dd] Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est; nam domum habuit [52] in colle Quirinali [53] Tamphilianam, ab avunculo hereditate relictam, cujus amœnitas non ædificio, sed silvâ constabat: [ee] ipsum enim tectum, antiquitus constitutum, plus salis, quam sumptus, habebat; in quo nihil commutavit, nisi si quid vetu-

INTERPRETATIO.

(cc) *Nisi ut ab amicis aut pericula, aut incommoda propulsaret.*

(dd) *Et tamen inter optimates commodas ædes habuit.*

(ee) *Nam ipsa domus ab antiquo structa, plus venustatis, quam impensæ, exhibebat.*

NOTÆ.

(48) *Quod quidem sub ipsâ proscriptione perillustre fuit.*) Quia cum æmulatione, & certatim proscriptorum bona tunc temporis ab omnibus triumvirorum amicis postulabantur, quod recusavit Atticus.

(49) *Post Lucretii Catullique mortem.*) Lucretius Poëta insignis & Philosophus Epicureus, qui scripsit de rerum naturâ libros sex. Catullus vero Veronensis Poëta mordax & lascivus, qui vixit Syllæ & Marii temporibus, de quo Ovid. 2. Tristium:

Sic sua lascivo cantata est sæpe Catullo
Fœmina.

(50) *Præfecto fabrûm.*) Ille erat qui fabris, eorumque operibus & machinis quibus maxime in bellis opus est, præerat.

(51) *Nemo illo minus fuit emax, minus ædificator.*) Ex publicâ Attici vitâ ad privatam transit Nepos, cujus sententiæ subscribit Cic. parad. 6. his verbis; *Non esse emacem vectigal est.* Et Lacones, si cui mala imprecabantur, quatuor ipsi accidere optabant, quorum primum erat ædificandi desiderium: locus extat apud Suidam.

(52) *In colle Quirinali.*) Unus ex 7. urbis Romæ montibus, est in 6. regione, statim post templum Quirini.

(53) *Tamphilianam.*) Sic dictam a quodam Tamphilio Rom.

tustate coactus est. Usus est familiâ, si utilitate judicandum est, optimâ; si formâ, vix mediocri. Namque in eâ erant pueri literatissimi (ff) (54) anagnostæ optimi, & plurimi librarii; ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset. Pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni. Neque tamen horum quemquam, nisi domi natum, domique factum, habuit: quod est signum non solum continentiæ, sed etiam diligentiæ. Nam & non intemperanter concupiscere, quod a pluribus videas, continentis debet duci; & diligentiâ, quam pretio, parare, non mediocris est industriæ. Elegans non magnificus; splendidus, non sumptuosus; omni diligentiâ munditiam non affluentem affectabat. (55) Supellex modica, non multa; (gg) ut in neutram partem conspici posset. Nec hoc præteribo (quamquam nonnullis leve visum iri putem) cum in primis lautus esset eques R. & non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret; scimus non amplius, (56) quam terna millia æris peræque in singulos menses (57) ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum: atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. Sæpe enim, propter familiaritatem, domesticis rebus interfuimus. (hh) Nemo in convivio ejus (58) alius ἀκρόαμα audivit, (59) quam anagnosten: quod nos quidem jucundissimum arbitramur: neque umquam sine aliquâ lectione apud eum cœnatum est; (60) ut non minus animo, quam ventre, convivæ delectarentur; namque eos vocabat, quorum mores a suis non abhorrerent. Cum tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano

INTERPRETATIO.

(ff) *Lectores peritissimi, & amanuenses multi.*

(gg) *Ut nec quid sordidi, nec quid superflui videri valeret.*

(hh) *Nullus ex ejus convivis alium recitantem audivit, quam lectorem.*

NOTÆ.

(54) *Anagnostæ optimi.*) Hi erant lectores apud Romanos.

(55) *Supellex modica, non multa.*) Id est, modo, non copiâ æstimanda.

(56) *Quam terna millia æris.*) Mille æris tunc temporis 250. sestertios, denarios 62. faciebat. Vide Gronovium lib. 3. de pecuniâ vetere.

(57) *Ex Ephemeride.*) Id est, ex libello seu commentario quotidianarum expensarum, & erogationum.

(58) *Alius ἀκρόαμα audivit.*) Partim seriis, partim jocosis recitationibus, adjunctis etiam Cantorum & Tibicinum modulis constabant ἀκροάματα. Vide Plutarchum in Symposio, Macrobium & Athenæum.

(59) *Quam agnosten.*) Is est, qui recitat.

(60) *Ut non minus animo, quam ventre convivæ delectarentur.*) Unde Cic. in Catone majore: *Neque*, inquit, *ipsorum conviviorum delectationem voluptatibus corporis magis, quam cœtu amicorum, & sermonibus metiebar, &c.* Antiquissimus autem mos ille fuit, ut inter cœnandum recitaretur aliquid, ut patet ex Macrobio lib. 1. Saturn. ex Gellio lib. 3. c. 2. & ex multis aliis.

diano cultu mutavit, nihil de vitæ consuetudine: tantaque usus est moderatione, (ii) ut neque in HS. vicies, quod a patre acceperat, parum se splendide gesserit, neque in HS. centies affluentius vixerit, quam instituerat, parique fastigio steterit in utraque fortunâ, nullos habuerit hortos, (61) nullam suburbanam, aut maritimam sumptuosam villam; neque in Italiâ, (62) præter Ardeatinum, & Nomentanum, rusticum prædium: omnisque ejus pecuniæ reditus constabat (63) in Epiroticis, & urbanis possessionibus; ex quo cognosci potest, eum usum pecuniæ, non magnitudine, sed ratione metiri solitum. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate: ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur, an amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat; quod non liberalis, sed levis arbitrabatur, polliceri, quod præstare non posset. Idem in nitendo quod semel admisisset, tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. Nunquam suscepti negotii eum pertæsum est; suam enim existimationem in eâ re agi putabat qua nihil habebat carius; quo fiebat, ut omnia Marci & Quincti Ciceronum, Catonis, Marii, Q. Hortensii, A. Torquati, multorum præterea Equitum Romanorum negotia procuraret: ex quo judicari poterat, non inertiâ, sed judicio fugisse Reipub. procurationem. Humanitatis vero nullum afferre majus testimonium possum, (64) quam quod adolescens idem seni Sullæ fuerit jucundissimus, senex adolescenti M. Bruto, cum æqualibus autem suis Q. Hortensio, & M. Cicerone sic vixerit, ut judicare difficile sit, cui ætati fuerit aptissimus: quamquam eum præcipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quinctus carior fuerit, aut familiarior. Ei rei sunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, (65) sexdecim volumina epistolarum ab

Con-

INTERPRETATIO.

(ii) *Ut nec in viginti sestertium millibus sibi a patre relictis.*

NOTÆ.

(61) *Nullam suburbanam, aut maritimam sumptuosam villam.*) Huic opinioni videtur repugnare Cic. lib. 1. ad Atticum, ubi sic habet: *Ego te arbitror cæsis apud Amaltheam tuam victimis statim esse ad Sycionem oppugnandum profectum.* Et sursus ibidem; *Velim ad me scribas cujusmodi sit Ἀμαλθεῖον tuum, &c.* Unde deducimus Pomponium habuisse villam sumptuosam & magnificam.

(62) *Præter Ardeatinum & Nomentanum.*) Ardeam Dauni Regis Rutulorum regiam fuisse ex Virg. 10. Æneid. discimus, quæ in decimo octavo ab Urbe milliario posita erat, & inter Rom. Colonias annumerat Livius; unde Ardeatinum prædium. Nomentum vero Latinorum urbs mediterranea, nunc vulgo *Lamentana*, unde Nomentana via.

(63) *In Epiroticis.*) Huic opinioni subscribit Cic. lib. 1. Epist. his verbis: *Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere.*

(64) *Quam quod adolescens idem seni Sullæ.*) Quâ de re paulo supra.

(65) *Sexdecim volumina Epistolarum.*) Quicquid olim circumvolvi solebat in chartâ, aut scripto codice, volumen dicebatur; id autem patet ex 16. Epist. lib. ad Atticum.

Consulatu ejus usque ad extremum tempus ad Atticum missarum: quæ qui legat, [kk] non multum desideret historiam contextam eorum temporum: sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus Reip. perscripta sunt, ut nihil in his non appareat; & facile existimari possit, prudentiam quodam modo esse divinationem; non enim Cicero ea solum, quæ vivo se acciderunt, [66] futura prædixit, sed etiam, quæ nunc usu veniunt, cecinit, ut vates. De pietate autem Attici quid plura commemorem? cum hoc ipsum vere gloriantem audierim in funere matris suæ, quam extulit annorum nonaginta, cum esset septem, & sexaginta, se numquam cum matre in gratiam rediisse, nunquam cum sorore fuisse in simultate, [ll] [67] quam prope æqualem habebat. Quod est signum, aut nullam umquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc eâ fuisse in suos indulgentiâ, ut, quos amare deberet, irasci eis, nefas duceret. Neque id fecit naturâ solum ([68] quamquam omnes ei paremus) sed etiam doctrinâ. Nam & principum philosophorum ita percepta habuerat præcepta, ut his ad vitam agendam, [69] non ad ostentationem, uteretur. Moris etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, [70] quo magistratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populo R. quæ non in eo suo tempore sit notata: &, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cogno-

gno-

INTERPRETATIO.

(kk) *Implicitam hujus seculi historiam non valde ignoret.*
(ll) *Quæ illi fere coæva erat.*

NOTÆ.

(66) *Futura prædixit.*) Multa sane hic afferri possent exempla, quibus Ciceronem futura prædixisse probetur, quæ quidem exempla passim in epist. ejus legentibus occurrunt; sed illud instar omnium erit, quod ex Philippica 2 excerptum est, ubi M. Antonio futuram ejus perniciem prædicit his verbis: *Quis autem meum consulatum præter P. Clodium, qui vituperaret, inventus est? Cujus quidem te fatum, sicuti C. Curionem manet; quoniam id domi tuæ est, quod fuit illorum utrique fatale.*

(67) *Quam prope æqualem habebat.*) Quidam legunt *ætate æqualem.*

(68) *Quamquam ei paremus.*) Sic Chrysippus: τὸ τέλος εἶναι ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν. Et Seneca de vita beata c. 3. Interim, quod inter omnes Stoïcos convenit, rerum naturæ assentire, ab illâ non deerrare, & ad illius legem exemplumque formari, sapientia est.

(69) *Non ad ostentationem.*) Eorum instar, de quibus D. Hieronymus epist. 34. Philosophus gloriæ animal, & popularis auræ vile mancipium.

(70) *Quo magistratus ornavit.*) Vossius censet legendum esse *ordinavit* 1. de hist. Latina 2. De eo autem Attici volumine sic loquitur Cic. in Bruto. Eam utilitatem habuit Attici liber, quam requirebam, ut explicatis ordinibus temporum, uno conspectu omnia viderem. Vide eumdem ibidem paulo post; & epist. 23. lib. 12. ad Atticum.

Cornelius Nepos. T

gnoscere. Fecit hoc idem separatim in aliis libris, ut M. Bruti rogatu, [71] Juniam familiam a stirpe ad hanc ætatem ordine enumeraverit, notans, qui a quoque ortus, quos honores, quibusque temporibus cepisset. Pari modo [72] Marcelli Claudii, de Marcellorum; [73] Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, de Corneliorum, de [74] Fabiorum, & [75] Æmiliorum: quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. Attigit quoque poëticen, credimus, ne ejus expers esset suavitatis. Namque versibus, qui honore, rerum gestarum amplitudine ceteros Romani populi præstiterunt, exposuit, ita, ut sub singulorum imaginibus facta, magistratusque eorum non amplius quaternis, quinisve versibus descripserit: quod vix credendum sit, tanta res tam breviter potuisse declarari. [76] Est etiam unus liber Græce confectus De consulatu Ciceronis. Hactenus, Attico vivo, edita a nobis sunt: nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur: & quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, *suos cuique mores plerumque conciliare fortunam*. Namque hic contentus ordine Equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit Imperatoris; (mm) [77] Divi filii, cum jam ante familiaritatem ejus esset consecutus, nullâ aliâ re, quam elegantiâ vitæ, quâ ceteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortunâ humiliore; tanta enim prosperitas Cæsarem est consecuta, ut nihil ei non tribueret fortunâ, quod cuiquam ante detulerit, & conciliarit, quod civis Romanus quivit consequi. [78] Na-

INTERPRETATIO.

(mm) *Julii Cæsaris filii*.

NOTÆ.

(71) *Juniam familiam a stirpe*.) Gens Junia una est ex nobilissimis quæ a Trojanis & Æneâ originem sumpserunt, ex quâ Brutus fuit, cujus rogatu Atticus de eâ stirpe scripsit, ab ejus Antiqui Bruti tertio filio, qui fratrum conjurationis expers fuit, quique una cum patre reges ejecit, originem ducens, ut ait Cic. Tusc. Quæst. 4. & Philippicâ 1. Huic tamen sententiæ refragatur Dionysius lib. 4.

(72) *Marcelli Claudii, de Marcellorum*.) Vide Plutarchum, Posidonium, & Livium, inter quos Plutarchus Marcellum a Marte deducit.

(73) *Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, de Corneliorum*.) Certum est apud omnes historicos Gentem Corneliam amplissimam, & nobilissimam omnium esse, sive dignitatem, sive res præclare gestas consideremus. Vide C. Sigonium in suo Scipione Æmiliano, & Streinium de Gente Corneliâ.

(74) *Fabiorum*.) Qui suam originem ad Fabium Herculis filium referunt. Plutarchus in Maximo. Vide eumdem Streinium de Gente Fabiâ.

(75) *Æmiliorum*.) Qui similiter ab Æmilio Ascanii filio se ortos credebant: Festus. Plutarchus vero eos a Mamerco Numæ Regis filio natos fuisse scribit. Unde Æmilii dicti sunt & Mamertini.

(76) *Est etiam unus liber Græce confectus*.) De hoc a principio in Attico.

(77) *Divi filii*.) Inserendum est, *Julii*, ut legitur in aliis, qui Augustus est.

[78] Nata autem est Attico neptis ex Agrippâ, cui virginem filiam collocavit. Hanc Cæsar [oo] vix anniculam [79] Ti. Claudio Neroni, Drusillâ nato, privigno suo, despondit; quæ conjunctio [80] necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem. Quamvis ante hæc sponsalia non solum cum ab urbe abesset, numquam ad suorum quemquam literas misit, [81] quin Attico mitteret, quid ageret; in primis, quid legeret, quibusque in locis, & quam diu esset moraturus: sed &, cum esset in urbe, & propter suas infinitas occupationes minus sæpe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet, quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret; modo aliquam quæstionem poëticam ei proponeret; interdum jocans ejus verbosiores eliceret epistolas: ex quo accidit, [82] cum ædes Jovis Feretrii in Capitolio, ab Romulo constituta, vetustate atque incuriâ detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Cæsar eam reficiendam curaret. Neque vero a M. Antonio minus absens literis colebatur, adeo ut accurate ille [83] ex ultimis terris quid ageret, quid curæ sibi haberet, certiorem faceret Atticum. Hoc quale sit, facilius existimabit is, qui judicare poterit, quantæ sit sapientiæ, eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum æmulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit intercedere necesse inter Cæsarem, atque Antonium; cum se uterque principem non solum urbis Romæ, sed orbis terrarum esse cuperet. Tali modo [84] cum septem, & septuaginta annos complesset, atque ad extremam senectutem non minus dignitate, quam gratiâ for-

INTERPRETATIO.

(oo) *Vix annum habentem.*

NOTÆ.

(78) *Nata est Attico neptis ex Agrippâ.*) Hanc Agrippinam vocat Suetonius in Tiberio c. 7. Hanc tamen Tacitus Vipsaniam vocat.

(79) *Tiberio Claudio Neroni, Drusillâ nato.*) Is Tiberius Imperator fuit, & successor Augusti Cæsaris, & privignus ejus; Drusilla vero dicta est, quæ & Livia Imperatrix, & uxor ejusdem Augusti, nec non Tiberii mater.

(80) *Necessitudinem eorum sanxit.*) Quidam legunt *auxit*, quia jam Cæsarem inter & Atticum necessitudo erat, quæ hac affinitate adaucta est.

(81) *Quin Attico mitteret.*) Id est, scriberet, seu nunciaret.

(82) *Cum ædes Jovis Feretrii in Capitolio.*) Hoc templum a Romulo conditum fuit, ex spoliis hostium, sic dictum, teste Livio lib. I. quia hostium Rege occiso, spolia ejus suspensa, fabricato ad id apte Feretro gerens, in Capitolium ascendit, & ejus templi fines designavit, & sub nomine Jovis Feretrii construxit.

(83) *Ex ultimis terris.*) Id est, ut interpretatur Manucius, *ex Ægypto*. Alii legunt, *exul cum his terris*; quia hostis judicatus Antonius Italiâ cesserat; sed hanc lectionem minus probo.

(84) *Cum septem & septuaginta annos complesset.*) Nimirum anno ab Urbe Condita DCCXXI. Co. Domitio & C. Sosio Coss. anno XI. post mortem Ciceronis, ut dicetur postea.

fortunâque crevisset (multas enim hæreditates nullâ aliâ re, quam bonitate, consecutus) tantâque prosperitate usus esset valetudinis, ut annis xxx. medicinâ non indiguisset: nactus est morbum, quem initio & ipse, & medici contempserunt: [oo] [85] nam putarunt esse *τίνεσμόν*: cui remedia celeria, faciliaque proponebantur. In hoc cum tres menses sine ullis doloribus, præterquam, quos ex curatione capiebat, consumpsisset, subito tanta vis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistula putris eruperit: atque hoc prius quam ei accideret, postquam in dies dolores accrescere, febresque accessisse sensit; Agrippam generum ad se arcessiri jussit, & cum eo [86] L. Cornelium Balbum Sextumque Peducæum. Hos ut venisse vidit, in cubitum innixus. *Quantam*, inquit, *curam diligentiamque in valetudine meâ tuendâ hoc tempore adhibuerim, cum vos testes habeam, nihil necesse pluribus verbis commemorare: quibus quoniam, ut spero, satis feci, me nihil reliqui fecisse, quod ad sanandum me pertinere, reliquum est, ut egomet mihi consulam. Id vos ignorare nolui; nam* [87] *mihi stat, alere morbum desinere. Namque his diebus quicquid cibi sumpsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores, sine spe salutis. Quare a vobis peto, primum, ut consilium probetis meum; deinde ne frustra dehortando conemini.* Hâc oratione habitâ, tantâ constantiâ vocis atque vultus, ut non ex vitâ, sed ex domo in domum videretur migrare; cum quidem Agrippa eum flens, atque osculans oraret atque obsecraret, *ne ad id, quod natura cogeret, ipse quoque sibi acceleraret;* [pp] &, *quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi, suisque reservaret;* [88] preces ejus taciturnâ suâ obstinatione depressit. Sic cum biduum cibo se abstinuisset, subito febris decessit, leviorque morbus esse cœpit: tamen propositum nihilo secius peregit. Itaque die quinto postquam id consilium inierat, pridie Kal. April. Cn. Domitio, C. Sosio Coss. decessit. [89] Ela-

INTERPRETATIO.

(oo) *Existimarunt enim levem esse dissenteriam.*

(pp) *Et quia tunc etiam aliquandiu vitam producere posset.*

NOTÆ.

(85) *Nam putarunt esse Tenesmon.*) Hic morbus est dysenteriæ affinis, & veluti prænuncius, estque crebra & inanis voluntas egerendi, ut refert Plin. lib. 28. hist. Natur.

(86) *L.Cornelium Balbum, Sextumque Peducæum.*) Attici familiarissimos, quorum alter, scilicet Balbus, genere Gaditanus erat, quem, cum de civitate in periculum vocaretur, Cicero defendit, cujus extat oratio. Alter vero prætor fuit.

(87) *Mihi stat, alere morbum desinere.*) Cibum sumendo; & vitam prorogando.

(88) *Preces ejus taciturnâ suâ obstinatione depressit.*) In aliis, compressit, quod idem videtur atque cohibuit. Sicut, *os alicui comprimere; empêcher de parler quelqu'un.*

(89) Elatus est in lecticulâ, ut ipse præscripserat, (90) sine ullâ pompâ funeris, comitantibus omnibus bonis, maximâ vulgi frequentiâ. (91) Sepultus est juxta viam Appiam, (92) ad quintum lapidem, in monumento Q. Cæcilii avunculi sui.

NOTÆ.

(89) *Elatus est in lecticulâ.*) Honestioris conditionis mortui lecticâ hexaphoro efferebantur: at inferioris sortis Sandapilâ, cui subjuncti homines 4. Vide Martialem, lib. 8.

(90) *Sine ullâ pompâ funeris.*) Sic Tacitus 3. Annal. *fuerunt qui funeris publici pompam requirerent.*

(91) *Sepultus est juxta viam Appiam.*) Quam Appius Claudius Consul lapidibus stravit, juxta quam celebriora erant Romanorum sepulchra; vide Cic. in Milone.

(92) *Ad quintum lapidem.*) Nam tunc temporis in urbe sepeliri vetitum lege 12. Tabularum, quam legem his verbis refert Cic. II. de Legibus: *Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito.*

Hactenus de vitis Virorum Illustrium CORNELII NEPOTIS.

COR-

CORNELII NEPOTIS

FRAGMENTA

CHRONICORUM LIB. I.

(1) VIXIT Homerus ante Romam conditam annis circiter C & LX. *Agell. Noct. Attic. l.* XVII. *c.* XXI.

(2) Roma condita Olympiadis septimæ anno secundo. *Solinus Polyistoris cap.* II.

(3) Archilochus Tullo Hostilio Romæ regnante jam tunc Poëmatis clarus & nobilis. *Agell.* XVII. *cap.* XXI.

(1) M.

NOTÆ.

(1) VIXIT *Homerus ante Romam conditam annis circiter* C. & LX.) Homerum & Hesiodum vixisse longe ante conditam Romam patet ex his Gellii verbis: *De Homero & Hesiodo inter omnes fere constitit, utrumque ante Romam conditam vixisse Silviis, Albæ regnantibus, annis post bellum Trojanum plus C. & LX. ante Romam autem conditam, ut Corn. Nepos in primo Chronicorum de Homero dixit, annis circiter C. & LX.* Porro Homerum ἄριστον καὶ θειότατον τῶν ποιητῶν vocat Plato. Vide Herodotum qui vitam ejus scripsit. Præterea Solinus cum Nepote consentit in eo annorum numero, quibus suffragantur fere omnes Latini scriptores, ex quorum præsertim numero sunt Plin. lib. 7. c. 16. qui scribebat anno Urbis octogentesimo trigesimo: Juvenalis qui scripsit ab initio Imperii Nervæ, post Plinium circiter 20. annis: Et Velleius Paterc. qui annos fere nongentos & quinquaginta ante ipsius ætatem floruisse Homerum tradit. lib. 1. c. 5. Sed longe major est discordia eâ de re inter scriptores Græcos: Alii enim belli Trojani temporibus vixisse ajunt: Alii C. annis abfuisse a Troicis temporibus: Alii C. quadraginta: Alii etiam C. sexaginta octo, ut Herodotus qui ejus vitam scripsit, ut supra diximus. Sed malim cum scriptoribus Latinis sequi Apollodorum Atheniensem, qui anno centesimo migrationis Jonicæ floruisse ait, quod recidit in eum annum quem astruimus.

(2) *Roma condita est Olympiadis septimæ anno secundo.*) Anno primo, non secundo Olympiadis septimæ conditam fuisse testari videtur Solinus c. II. his verbis: *Quapropter cum octingentesimo primo anno Urbis conditæ ducentesima septima Olympias computetur, par est Romam septimæ Olympiadis anno primo credi conditam.* Et Dionysius lib. I. Jornandes simpliciter septimam dixit, non expresso anno. Alii aliter censent. Hanc conditam fuisse ipsis Palilibus, id est, XI. Cal. Maii, Sole in Tauro, Lunâ in Librâ constitutis, quidam scriptores prodiderunt; quo sensu intelligenda sunt ista Ciceronis verba, lib. 2. de Divin. c. 98. Taruntius Romam, quum esset in Jugo Luna, natam esse dicebat.

(3) *Archilochus Tullo Hostilio Romæ regnante jam tunc Pcematis clarus, & nobilis.* Agell. XVII. c. XXI.) De tempore quo vixit Archilochus scriptores non consentiunt. Cic. eum regnante Romulo vixisse refert, id est, quadraginta quatuor, aut circiter annos ante tempus a Nepote designatum. Porro eum clarissimum Poëtam fuisse patet præsertim ex his Paterculi verbis: *Neque quemquam alium, cujus operis primus auctor fuerit, in eo perfectissimum, præter Homerum, & Archilochum, reperiemus.*

(1) M. Manlius Romæ, qui Gallos in obsidione Capitolii obrepentes per ardua depulerat, convictus est consilium de regno occupando iniisse: damnatusque capitis, e Saxo Tarpeio, ut M. Varro ait, præceps datus est: ut Cornel. autem Nepos scriptum reliquit, verberando necatus est. *Ibid.*

(2) Alexander Magnus Pellæ ortus, M. Fabio Ambusto, Tito Quinctio Capitolino Coss. post Romam conditam anno trecentesimo octuagesimo quinto. *Solin. cap.* XLIII. *Polyistor.*

(3) P. Terentius Scipionis Africani & C. Lælii æqualis. *Donatus in Vitâ.*

CORNELII NEPOTIS

Exemplorum Lib. II.

(4) A virgine Vestale. *Fl. Carisius lib.* I. *Gramm.*

Lib. V.

(5) Multis in Senatu placuit, ut qui captivorum Romanorum, ab Annibale redire nollent, datis custodibus ad Annibalem deducerentur: sed ex sententiâ numero plurium, quibus id non videretur superata: ii tamen qui ad Annibalem non rediissent, usque adeo detestabiles invisique fuerunt, ut tædium vitæ ceperint, necemque sibi consciverint. *Agell. lib.* VII. *cap.* 18.

CORNELII NEPOTIS

Illustrium Virorum Lib. II.

Subinde. *Sosipater Caris. l.* 2. *p.* 80.

Lib. XV.

(6) Harum partum, *Ibid.*

Lib.

NOTÆ.

(1) *M. Manlius Romæ, qui Gallos, &c.*) Is postea ob defensum Capitolium Capitolinus dictus est, & domum in Capitolio publice accepit. Hunc tamen affectatæ tyrannidis postea damnatum e rupe Tarpeiâ præcipitem dederunt, domus diruta, & bona ejus publicata. Auctor de viris Illustrib. Hunc non præcipitem datum, sed verberibus necatum refert Nepos.

(2) *Alex. Magnus Pellæ ortus, &c.*) Pella Regni Macedonum Urbs primaria fuit; ad flumen Erigona, juxta Thessalonicum Sinum: unde Alexander Pellæus dicitur, Juvenalis:

Pellæo juveni totus non sufficit orbis.

(3) *P. Terentius Scip. Africani & C. Lælii æqualis.*) Vide Cic. in Lælio, ubi Terentium familiarem suum vocat Lælius. Quis porro Terentium ignorat omnium Poëtarum comicorum disertissimum, & purioris Latinitatis amantissimum, natione Afrum, patriâ Carthaginiensem.

(4) *A virgine Vestale.*) Virgines Vestales Vestæ Deæ sacris, perpetuique ignis custodiæ dicatas nemo nescit. De iis vide Plutarchum in Numâ.

(5) *Multis in Senatu placuit, &c.*) Fidem & hostibus nostris datam servare tenemur: quâ de re vide Cic. offic. I.

(6) *Harum partum.*) Pro partium; sicut, *Mensum*, pro, *Mensium*. Lege Vossium de Analog. II. 14.

LIB. XVI.

A Fratre Patruele. *Ibid.*

INCERTA QUO LIBRO VIRORUM ILLUSTR.

POSITA.

(1) CArthago antea speciem habuit duplicis oppidi, quasi aliud alterum amplecteretur: cujus interior pars Byrsa dicebatur, (2) exterior Magalia. Hujus rei testis est Cornel. Nepos in eo libro, qui Vita Illustrium inscribitur. *Serv. in* 1. *Æn.*

(3) Propius Grammatico accessi. *Diomedes lib.* 1. *Gramm.*

(4) A. Albinus, qui cum L. Lucullo Consul fuit, res Romanas oratione Græcâ scriptitavit. In ejus Historiæ principio scriptum est ad hanc sententiam: neminem succensere sibi convenire, si quid in his libris parum composite aut minus eleganter scriptum foret: nam sum homo Romanus, natus in Latio: Græca oratio a nobis alienissima est: ideoque veniam gratiamque malæ existimationis, si quid esset erratum, postulavit. Ea cum legisset M. Cato: Næ tu, inquit, Aule, nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, quam culpâ vacare. Nam veniam petere solemus, aut cum imprudentes erravimus, aut cum compulsi peccavimus. Tibi, inquit, oro te, quis perpulit, ut id committeres, quod priusquam faceres, peteres ut ignosceretur. *Agell. lib.* XI. *cap.* VIII. *Noct. Attic.* & *Macrob. præfat. Saturnal.*

CORNELII NEPOTIS LIB. I.

De Vitâ Ciceronis.

COrnelius Nepos, & rerum memoriæ non indiligens, & M. Ciceronis, ut qui maxime amicus familiarisque fuit: atque is tamen

NOTÆ.

(1) *Carthago antea speciem habuit duplicis oppidi, &c.*) Virg. Carthaginem & Byrsam conjunxit, ut urbes vicinas: Byrsæ autem appellationem a corio ductam esse volunt plurimi: quidam tamen Byrsam locum quendam munitum esse volunt, quale est Romæ Capitolium, Athenis Acropolis; cui opinioni situs ipsius Byrsæ favere videtur; Byrsa enim erat interior pars urbis, & veluti Arx munitissima, ut refert ipse Nepos hoc in loco. Adde quod Byrsa punicâ linguâ locus munitus dicebatur.

(2) *Exterior Magalia.*) Magalia erant Afrorum Tuguria seu Casæ. Vide Servium in 4. Æneid. Ubi Magalis & Mapalis idem significare scribit: Pales enim, vel Pales Syris, est Agricola: hinc Mapale deductum, proprium Agricolæ Tugurium. Quemadmodum & Magar, linguâ punicâ, villam significat. Unde Isidorus, Magalis, quasi, Magaris dicta fuisse refert: hincque fit ut Plautus in Pœnulo, Magaria, dixerit.

(3) *Propius Grammatico accessi.*) Sic Cic. lib. 1. epist. 14. ait, proximus Pompeio sedebam.

(4) *A. Albinus qui cum L. Lucullo Consul fuit, &c.*) De eodem Aulo Albino loquitur Tullius de claris 81. his verbis. Albinus, is qui Græce scripsit historiam, & Acad. 137. Albinus homo doctus. P. Scipione, & M. Marcello Coss. Græce historiam scripsit.

men in primo libro, quos de vitâ illius composuit, (1) errasse videtur, cum eum scripsit tres & viginti annos natum primam caussam judicii publici egisse: Sextumque Roscium parricidii reum defendisse. *Agell. lib.* XV. *Noct. Attic. cap.* XXVIII.

Tullius, me præsente, iisdem pene verbis, quibus edita est, eam (2) pro Cornelio seditioso Tribuno defensionem peroravit. *D. Hieronym. Epist.* LXXI. *ad Pammach.*

CORNELII NEPOTIS

Lib. I. Epistolarum ad Ciceron.

(3) TAntum abest ut ego magistram esse putem vitæ Philosophiam, beatæque vitæ perfectricem; ut nullis magis existimem opus esse magistris vivendi, quam plerisque, qui in eâ disputando versantur: Video enim magnam partem eorum, qui in Scholâ de pudore & continentiâ præcipiant argutissime, eosdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere. *Lactant. lib.* III. *cap.* XV. *Divin. Instit.*

M. TULLII CICERONIS AD CORNELIUM NEPOTEM

Epistolarum Lib. II.

(4) ITaque nostri, cum omnia quæ dixissemus, dicta essent: quæ facete & breviter & acute locuti essemus, eo proprio nomine appellari dicteria voluerunt. *Macrob. lib.* II. *cap.* I. *Saturn.*

Ad eundem ex libro incerto.

(5) Hoc restiterat etiam, ut a te fictis aggrederer donis. *Priscian. lib.* VIII. *Gramm.*

(1) Qui

NOTÆ.

(1) *Errasse videtur, &c.*) Quintilianus lib. 12. c. 6. scribit Cic. septimum & vicesimum annum attigisse cum Roscium defendit, publice scilicet; (nam pro Quintio privatam apud Aquilium Gallum judicem egit.) Dixit & pro Sexto Amerino adolescens contra Syllæ dominantis potestatem. Vide & Fabricii historiam Cicer. ad annum 26. & 27.

(2) *Pro Cornelio seditioso Tribuno, &c.*) Hanc defensionem fuisse prægrandem refert Plin. lib. I. epist. 20. Et omnia quæ per 4. dies latius dixerat, coartasse dicit Ciceronem; quod pugnare videtur cum Nepote, qui refert, iisdem pene verbis, quibus edita est, peroratam. Idem tamen fere legitur in eo Libro qui inscriptus est, de laudibus Philosophiæ, apud Lactantium lib. 6. cap. II. his verbis: *Malo vel unum parvum de officio libellum, quam longam orationem pro seditioso homine Cornelio.*

(3) *Tantum abest ut ego magistram esse putem vitæ Philosophiam, &c.*) Hæc scripsisse videtur, ut contradiceret his Cic. verbis quæ exstant in Tuscul. Quæstionibus: *O vitæ Philosophia Dux! ô virtutis indagatrix! &c.* Et lib. II. *In eo magistra vitæ tot secula permaneret philosophia.*

(4) *Itaque nostri, cum omnia quæ dixissemus, dicta essent, &c.*) Ciceronem naturâ suâ jocularibus scommatibus valde delectatum fuisse certum est: unde ab invidis, Consularis scurra dicebatur. Vide Macrob. lib. II. Saturn.

(5) *Hoc restiterat etiam, ut a te fictis aggrederer donis.*) Hoc verbum passive hic sumitur.

*

(1) Qui habet, ultro appetitur; qui est pauper, aspernatur. *Ibid.*

Quid? oratorum quem Cæsari antepones eorum qui nihil aliud egerunt? (2) quis sententiis aut acutior aut crebrior? quis verbis aut ornatior aut elegantior? *Sueton. in Cæsare cap.* XXI.

*

Neque enim quidquam aliud est felicitas, nisi honestarum rerum prosperitas: vel ut alio modo definiam, Felicitas est fortuna adjutrix consiliorum bonorum, quibus qui non utitur, felix nullo pacto esse potest. Ergo in perditis impiisque consiliis, quibus Cæsar usus erat, nulla potuit esse felicitas: feliciorque meo judicio (3) Camillus exulans, quam temporibus iisdem Manlius, etiamsi, (4) id quod cupierat, regnare potuisset. *Am. Marcell. lib.* XXI.

Quidam veterum, formidantes ea, quæ scriptoribus Historiæ suorum temporum solent sæpe fraudi esse atque invidiæ, cognitionis actuum variorum, stylis jam uberibus explicatas non edidere superstites. *Id. lib.* XXVI. *in fin.*

*

(5) Infelices esse qui omnia sibi licere existimarunt. *Id. lib.* XXVI.

*

Idem ad Atticum de Nepote.

NEpotis epistolam expecto. Cupidus ille meorum, qui ea quibus maxime *γαυριῶ* legenda non putet? & ais *μετ' ἀμύμονα*: tu vero *ἀμύμων*, ille quidem *ἄμβροτος*. *Lib.* XVI. *Ep.* V.

(6) Male narras de Nepotis filio, valde me hercule moveor & moleste fero. Nescieram omnino esse istum puerum.

NOTÆ.

(1) *Qui habet, ultro appetitur; qui est pauper, aspernatur.*) Id quoque passive intelligendum est. Vide id genus innumere apud Priscianum lib. 8.

(2) *Quis sententiis aut acutior, aut crebrior?*) Vide Cicer. ad Brutum Oratores enumerans, negat se videre, cui Cæsar debeat cedere.

(3) *Camillus exulans.*) Ille & alter Romulus dictus fuit, propterea quod ad internecionem deletis Gallis qui urbem incenderant, & Capitolium obsidebant, Remp. Rom. restituit. De quo vide Val. Max. lib. 5. c. 3.

(4) *Id quod cupierat, regnare potuisset.*) Quoniam, ut paulo supra diximus, servato Capitolio, de Regno invadendo cogitabat.

(5) *Infelices esse qui omnia sibi licere existimarunt.*) Unde D. August. lib. 5. de Civit. Dei: *O miserum cui peccare licebat!* Et lib. 13. de Trinitate c. 5. ait: *Velle, quod non deceat, miserrimum: nec tam miserum est, non adipisci, quod velis, quam adipisci velle, quod non oporteat, &c.*

(6) *Male narras de Nepotis filio, &c.*) Id cognationis, non proprium nomen esse puto, nam de Cornelii Nepotis filio nihil mihi uspiam occurrisse memini.

CORNELII NEPOTIS FRAGMENTA

INCERTA PARTIM QUO LIBRO POSITA,

partim quibus verbis concepta.

(1) NEpos auctore certo comperisse se ait C. Lælium quondam (2) in Puteolano Cal. Martiis admonitum ab uxore (3) temporius ut discumberet, petiisse ab eâ ne interpellaretur, serius tandem ingressum triclinium dixisse, non sæpe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum, ut scripta illa proferret, pronunciasse versus qui sunt in ἑαυτοντιμορυμένῳ.

Sati' pol proterve me Syri promissa huc induxerunt,
Donatus in vitâ Terentii.

(4) L. Otacilius Pilitus primus omnium libertinorum scribere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam. Cnei enim Pompeii Magni, quem docuit, patrisque ejus res gestas compluribus libris exposuit. *Sueton. de Clar. Rhetor.*

Cornelius Nepos literatos quidem vulgo appellari ait eos, qui aliquid diligenter & acute scienterque possint aut dicere aut scribere: (5) cæterum proprie sic appellandos poëtarum interpretes, qui a Græcis Grammatici nominentur. *Suet. de illustr. Grammat.*

Præter Physicos Homerumque, qui universum mari circumfusum esse dixerunt, Cornelius Nepos, ut recentior auctoritate, sic certior tra-

N O T Æ.

(1) *Nepos auctore certo comperisse se ait C. Lælium, &c.*) Hunc Velleius inter Oratores annumerat. De eo etiam Cic. pro Archia poëtâ loquitur.

(2) *In Puteolano Cal. Martiis.*) Puteolanus a Puteoli, hodie *Pozzuoli*, oppidum maritimum Campaniæ, a Neapoli octavo lapide distans, a Samiis conditum. Dicti Puteoli, sive a copiâ puteorum aquis calidis scatentium, sive a putore, propter aquas sulphureas. Vide Fr. Schottum in Urbis Romæ admirandis.

(3) *Temporius ut discumberet, &c.*) Comparativus a *tempore*, quo usi sunt aliquando Ovid. lib. 4. Metamorph. & Columella lib. 9.

(4) *L. Otacilius Pilitus primus omnium libertinorum, &c.*) Quis, ut inquit Terent.

Servum hominem caussas orare, leges non sinunt.

Vide de eo Otacilio Pilito Suetonium de Claris Rhetorib.

(5) *Cæterum proprie sic appellandos Poëtarum interpretes, qui a Græcis Grammatici nominentur.*) Audi quid Seneca dicat ep. 88. *Grammaticus*, inquit, *circa curam sermonis versatur; & si latius evagari vult, circa historias. Jam ut longissime fines suos proferat, circa carmina.* Vide & Quintilianum lib. 11. c. 1. At vero triplex est Grammaticorum genus. Alii enim Technici; alii Historici; alii Critici. Technici, elementa, orationis partes, & verborum structuram docent; hi potius Grammatistæ, quam Grammatici vocandi. Historici explicant nomina Regionum, Fluminum, Montium, Urbium, Genealogias Deorum ac priscorum Heroum exquirunt. Omnium autem nobilissimi sunt Critici, qui tanquam judices omnia probant, vel improbant, & ex eorum censura librorum omnium pretium augetur, vel deprimitur.

tradit: (1) Testem autem rei Q. Metellum Celerem adjicit, eumque ita retulisse commemorat. Cum Galliis Proconsul præesset, Indos quosdam a rege Suevorum dono sibi datos, unde in eas terras devenissent requirendo, cognosse vi tempestatum ex Indicis æquoribus abreptos emensosque, quæ intererant, tandem in Germaniæ littora exiisse. *Pompon. Mela. lib.* III. *cap.* v. *de situ orbis*, *& Plin. lib.* II. *cap.* LXVII.

(2) Largitudo. *Charis. l.* I.

(3) Eudoxus quidam avorum nostrorum temporibus, cum Lathyrum regem * Alexandriæ profugeret, (4) ab Arabico sinu egressus per hoc Pelagus (Africam) (ut Nepos affirmat) Gades usque provectus est. *Mela lib.* III. *cap.* 10. *& Plin. lib.* II. *cap.* 67. *& Martian. Capell. l.* 6.

(5) Ab Heneto Paphlagones in Italiam transvecti, mox Veneti sunt nominati. *Solin. c.* 56. *Polyist. & Plin. lib.* VI. *c.* II.

Fauces Oceani T. Livius ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt,

N O T Æ.

(1) *Testem autem rel Q. Metellum Celerem adjicit, &c.*) Quia, ut rafert Plinius lib. II. a Suevorum Raga quosdam Indos dono accepit Matailus Caier, qui ax Indiâ commercii causâ navigantas, tampestatibus essant in Germaniam abrepti.

(2) *Largitudo.*) Noman illud innsitatum, & peculiara Napoti, unda Chariaius ibidam citatus dicit: *Largituda nusquam invenitur, nisi apud Nepotem.*

(3) *Eudoxus quidam avorum nostrorum temporibus, cum Lathyrum Regem Alexandriæ prafugeret, ab Arabico sinu egressus per hoc Pelagus (Africam) (ut Nepos affirmat) Gades usque provectus est.*) Eudoxus iste, de quo hic sermo, non idem ac illa ajusdem nominis Astrologus, de quo Cic. lib. 2. de Divinatione loquitur; & Lucan. lib. 10. his verbis:

Nec meus Eudoxi cancedet fastibus annus;

sed quidam alius minus notus, nec taman navigationis imperitus, qui Ptolomæum cognomanto Lathyrum, vel potius Lathurum, a nomina Græco λάθυρος, qui antapenultimus fuit Ægypti Rex ax Ptolomæorum prosapia, fugians Gades usque pervenit.

(4) *Ab Arabico sinu.*) Arabicus sinus, alias mare rubrum dicitur, ab Accolis *Mar di Mecha*. Gades varo, seu *Gadir*, Tyris lingua, vulgo *Caliz*, nomen est insulæ atqua atiam Urbis, da quâ sic loquitur Rufus Avianus in descriptione Orbis:

Gadir prima fretum solidâ supereminet arce,
Attollitque caput geminis incerta columnis, &c.

Plinius duas insulas esse scribit, ultra finem Bæticæ Provinciæ, & in extremo nostri Orbis versus Occidentam, ubi Europa ab Africâ dirimitur frato Herculeo. Vide aumdam lib. 4. c. 22. Non potnit autem Eudoxus ille ab Arabico sinu, Gades usque pervanira, quin totam fara Africam circuitu legerit, & Promontorium, quod vocant *bonæ spei*, transiarit; quæ hodie navigatio notissima est.

(5) *Ab Heneto Paphlagones in Italiam transvecti, &c.*) Henatum quamdam olim vicum in Paphlagoniâ fuissa, unde populi illi qui postaa Haneti dicti, ortos fuisse, innuare videtur Nepos hoc in loco; quamvis in confesso sit apud omnes fera Autores, Enatos fuisse populos ex Paphlagoniâ regiona, non ex quodam oppido, ad Trojam a Pyiamena adductos, ut refart Homerus Il. 2. & 5. qui post Trojam captam quum diu deerrassent, tandem Italiæ oras appularunt per sinum Adriaticum, & Vanati dici cœparunt. Prætaraa Strabo lib. 12. scribit Enetos nobilissimam ac præcipuam Paphlagoniæ fuisse gentem.

runt, ubi minimum, VII. M. pass. ubi vero plurimum X. M. *Plin. lib.* III. *proœmio*. *Ibid. l.* III. *c.* 17.

(1) Melpum opulentiâ præcipuum, quod ab Insubribus & Boiis, & Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradit. *Plin. lib.* III. *cap.* 17.

(2) Ultra Aquileiam VI. M. pass. Formio amnis, ab Ravennâ CLXXXIX. M. pass. antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc vero Istriæ: quam cognominatam tradunt (3) a flumine Istro in Adriam effluente a Danubio amne, eidemque Istro ex adverso Padi fauces, contrario eorum percusso mari interjecto dulcescente plerique dixere falso, & Nepos Cornelius etiam Padi accola. *Plin. l.* III. *cap.* 28. *Natural.*

(4) Alpes in longitudine X. M. passuum patere a supero mari ad Inferum Lælius tradit. Timagenes XX. M. pass. deductis in latitudinem Cornel. Nepos C. M. T. Liv. tria M. Stadiorum uterque diversis in locis. *lib.* III. *cap.* 19.

(5) Inter duos Bosphoros Thracium & Cimmerium directo cursu, ut auctor est Polybius, CL. M. pass. intersunt. Circuitu vero totius Ponti vicies semel centena quinquaginta M. ut auctor est Varro, & fere veteres. Nepos Cornelius CCC. M. L. adjicit. *Lib.* IV. *cap.* 12.

(1) Mi-

NOTÆ.

(1) *Melpum opulentiâ præcipuum.*) Insubriæ oppidum ditissimum, quod a vicinis gentibus deletum est, ut refert Plinius, lib. 3.

(2) *Ultra Aquileiam VI. M. pass. Formio amnis, &c.*) Aquileiæ Romanorum Coloniæ ad Natisonem fluvium sita, juxta quam Timavus defluit; unde Martialis.

Et tu Ledæo fœlix Aquileia Timavo.

Hanc Romani duodecies mille passibus e mari collocarunt adversus Illiricas & Pannonicas gentes. Vide Livium de bello Macedonico. Quidam Aquileiam dictam volunt a perennibus aquarum fontibus; fuitque civitas tam augusta quondam, ut altera Roma diceretur; hodie Venetis paret, & ad solitudinem propemodum perducta est, ac ex ejus destructione, quæ primo ab Attilâ Hunnorum rege facta est, Venetia suum habuit incrementum. Quod spectat vero ad Formionem, fluvius est Istriæ, hodie *Risano*.

(3) *A flumine Istro in Adriam effluente a Danubio amne, &c.*) In eo errore fuerunt antiqui omnes, ut crederent e Danubio fluvium in Adriam confluere juxta Istros populos; unde & Jasonis e Ponto in Adriaticum sinum transitus locum habuit Historiæ, quo in errore Corn. Nepos similiter versatus est.

(4) *Alpes in longitudine X. M. passuum patere, &c.*) Eximiæ esse longitudinis Alpes patet ex his Melæ verbis lib. II. *Alpes ipsæ ab iis litoribus longe lateque diffusæ, primo ad Septentrionem magno gradu excurrunt, deinde ubi Germaniam attigerunt, verso impetu in Orientem abeunt, direptisque populis immanibus, usque in Thraciam penetrant.*

(5) *Inter duos Bosphoros Thracium & Cimmerium, &c.*) Duo sunt Bosphori, alter juxta Byzantium, qui & Thracius dicitur, estque ostium Ponti, per quod in Propontidem influit, dictum e trajectu Jovis in Bovem transformati. Vide Valer. Flacc. lib. 4. Argon. Alter est Bosphorus in introitu Mæotidis Paludis, per quem in Pontum defluit. Ovid.

Bosphorus & Tanaïs superant, Scythiæque paludes.

Hic etiam Cimmerius dicitur, a Cimmeriis populis, partem ejus frigidissimam incolentibus. Vide Ovid. de Ponto.

(1) Minus profectò mirentur portentosa Græciæ mendacia de hortis Hesperidum & amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulo minus monstrifica quædam de iisdem tradidisse: (2) prævalidam hanc urbem majoremque Carthagine magnâ: (3) præterea ex adverso ejus sitam & (4) prope immenso tractu ab Tingi: quæque alias Cornel. Nepos avidissime credidit. *Lib.* v. *cap.* 1.

Inter Pontum & Caspium mare CCCLXXV. M. pass. non amplius interesse tradiderunt Cornel. Nepos. C.LM. *Lib.* vi. *cap.* xi.

Polybius in extremâ Mauritaniâ contra Montem Atlantem (5) a terrâ stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornel. ex adverso maxime Carthaginis a continente passus mille non ampliorem circuitu duobus millibus. *Lib.* vi. *cap.* 31. *de Insulis Æthiopici maris*.

Nepos Cornelius, qui Divi Augusti principatu obiit: (6) Me, inquit, juvene violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum venibat: nec multò post rubra Tarentina. (7) Huic successit Dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Hac Lentulus Spinther Ædilis Curulis primus (8) in prætextâ usus improbabatur: nam pur-

NOTÆ.

(1) *Minus profectò mirentur portentosa Græciæ mendacia de hortis Hesperidum, & amne Lixo prodita, &c.*) Nihil vanius & mendacius illis fabulis quæ Hesperidas Nymphas, & eorum hortos prodidere. Porro illi horti a Virg. & Plin. describuntur in Mauritaniâ Tingitanâ prope Lixum, quamquam idem Plin. & Ptolom. eos constituunt in Pentapoleos regione, omni arborum genere refertos, in quibus mala erant aurea a Dracone pervigili servata: quem Herculem interfecisse dicitur. Vide plura apud Solinum & Plin. qui Draconem hunc esse Serpentem interpretantur fuisse æstuarium maris, mea. tu fluctuoso instar Draconis, quod hortos Hesperidum amplectebatur.

(2) *Prævalidam hanc urbem, &c.*) Nimirum Lixon, nam & amnis & urbis nomen est; ut ex his patet Plinii verbis: *A Claudio Cæsare Colonia facta Lixos; vel fabulosissime ab antiquis narrata. Ibi Regia Antæi, certamenque cum Hercule, & Hesperidum horti.*

(3) *Præterea ex adverso ejus sitam.*) Hoc est a regione Carthaginis, quemadmodum Virg. 1. Æneid. dixit: *Carthago Italiam contra, &c.*

(4) *Prope immenso tractu ab Tingi.*) Tingis Pomp. lib. 1. & Plin. lib. 5. Mauritaniæ pervetus oppidum ab Antæo, ut ferunt, conditum, ex cujus nomine Mauritania Tingitana dicta est. Hæc cum Colonia Rom. a Claudio Cæsare facta esset *Julia traducta* dicta est, hodie *Tanger*.

(5) *A terrâ stadia octo abesse prodidit Cernen.*) Cerne Atlantici Oceani insula contra Atlantem montem, Ptolomæo teste; quod & scribit Polybius gravius Author. Plin. tamen hanc inter insulas Æthiopiæ annumerat: *Cerne*, inquit, *nominatur insula adversa Æthiopiæ, cujus neque magnitudo, neque intervallum a continente constat*. Hanc nonnulli Madaram, alii Gratiosam insulam esse putant.

(6) *Me, inquit, juvene violacea purpura vigebat, &c.*) De variis purpuræ generibus vide Cælium, Baysium, & Salmasium, qui omnium accuratissime in Notis ad Tertullianum de Pallio scripsit. Purpura autem violacea tingebatur circa littora Africæ quæ puniceum succum emittebat. Vide eumdem Salmasium loco citato.

(7) *Huic successit Dibapha Tyria.*) Purpura quæ bis tingebatur. Unde Cic. in Vatinium, *Strumam Sacerdotii Dibapho vestiunt; Ils couvrent son infamie en l'élevant au Sacerdoce.*

(8) *In prætextâ usus improbabatur.*) Causam aperit Plin. his verbis: *Spinther ædilis fuit Urb. Cond. anno septingentesimo*,

purpura quis non inquit, (1) tricliniaria facit. *Lib.* IX. *cap.* 17. & *cap.* 39.

(2) Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec usquam alibi nasci putavere nostri veteres (2). Sed in Germaniâ potoriis vasis inde factis primum, dein pedibus lectorum Sellisque Cornelius Nepos tradit magno fuisse miraculo, cum P. Lentulus Sphinter amphoras ex eo & urceos magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine, columnas vidisse se. *Lib.* XXXVI. *cap.* 7.

Νέπως δὲ Κορνήλιος οὐχ ὑπὸ γήρως φησὶν οὐδὲ νόσου παραλλάξαι τὸ Λύκυλλον, ἀλλὰ φαρμάκοις ὑπό τινος τῶν ἀπελευθέρων Καλλισθένους διαφθαρέντα. Cornelius Nepos neque senio, neque morbo, aut alienatâ mente fuisse, sed a Callisthene liberto venenis corruptum. *Plutarch. in Lucull. extrem. & an seni gerenda Respub.*

Νέπως ὁ Κορνήλιος φησὶν οὐ Κράσσου, βρούτου δὲ θριαμβεύσαντος ἀπὸ Λυσιτανῶν θυγατέρα γῆμαι γάϊον. Cornelius Nepos non Crassi sed Bruti, ejus quæ de Lusitanis triumphavit, filiam nuptum Caio datam refert. *In Gracchis.*

Ἀννίβα δὲ τῶν μὲν ἄλλων, ἐλάχιστος ἦν λόγος· Μάρκελλον δὲ πεπτωκέναι πυθόμενος; αὐτὸς ἐξέδραμεν ἐπὶ τὸν λόφον. καὶ τῷ νεκρῷ παραστάς. καὶ πολὺν χρόνον τήν τε ῥώμην τοῦ σώματος καταμαθὼν καὶ τὸ εἶδος οὔτε φωνὴν ἀφῆκεν ὑπερήφανον οὔτε ἀπ' ὄψεως τὸ χαῖρον. ὡς ἄν τις ἐργώδη πολέμιον, καὶ βαρὺν ἀπεκτονὼς ἐξέφηνεν ἀλλ' ἐπιθαυμάσας τὸν παράλογον τῆς τελευτῆς τὸν μὲν δακτύλιον, ἀφείλετο· τὸ δὲ σῶμα κοσμήσας πρέποντι κόσμῳ καὶ περιστείλας ἐντίμως ἔκαυσε καὶ τὰ λείψανα συνθεὶς εἰς κάλπιν ἀργυρᾶν καὶ χρυσοῦν ἐμβαλὼν στέφανον, ἀπέστειλε πρὸς τὸν υἱόν. τῶν δὲ νομάδων τινὲς περιτυχόντες τοῖς κομίζουσιν ὥρμησαν ἀφαιρεῖσθαι τὸ τεῦχος. Ἀντιλαμβανομένων δ' ἐκείνων ἐκβιαζόμενοι καὶ μαχόμενοι διέρριψαν τὰ ὀστᾶ. Πυθόμενος δὲ Ἀννίβας καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν, οὐδὲν ἄρα δυνατὸν γενέσθαι ἄκοντος θεοῦ τοῖς μὲν νομάσιν, ἐπέθηκε δίκην, οὐκ ἔτι δὲ κομιδῆς ἢ συλλογῆς τῶν λειψάνων ἐφρόντισεν, ὡς δὴ κατὰ θεόν τινα καὶ τῆς τελευτῆς ἀταφίας, παραλόγως οὕτω τῷ Μαρκέλλῳ γενομένης· Ταῦτα μὲν οὖν οἱ περὶ Κορνήλιον Νέπωτα καὶ Οὐαλέριον Μάξιμον ἱστορήκασι· Λίβιος δὲ καὶ Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς, κομισθῆναι τὴν ὑδρίαν πρὸς τὸν υἱὸν εἰρήκασι καὶ ταφῆναι λαμπρῶς. Annibal vero cum reliquos minimi faceret, Marcellum ceci-

NOTÆ.

Cis. Cons. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio; qualiter nunc omnes commodiores purpura tinguntur.

(1) *Tricliniaria facit.*) Hoc est, ut explicat Salmasius, accubitalia, quibus lecti tricliniares sternuntur.

(2) *Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, &c.*) Notum est omnibus Onychem esse gemmæ cujusdam genus, humani unguis candorem referentis; Plin. lib. 37. c. 5. Est etiam Onyx Marmoris genus, in montibus Arabiæ præcipue nascens, postea etiam in Germaniâ inventum. Author idem Plin. lib. 36. c. 7. & 8. Ex hoc marmore fiebant olim pretiosissima pavimenta; unde Martialis lib. 3.

Calcatusque tuo sub pede lucet Onyx.

cidisse audito, ipse ad locum accurrit: cadaverique adsistens, diuque corporis robur & formam contemplatus, neque superbam ullam emisit vocem, neque vultu lætitiam (ut consentaneum erat eum, qui tam molestum & gravem hostem interfecisset) præ se tulit: Sed inopinatum viri exitum miratus, annulum ei abstulit, corpus digno habitu ornatum, vestibusque decentibus amictum cremavit, reliquias in urnam argenteam lectas, aureâ superaddita coronâ, ad filium ejus misit. Sed quidam Numidæ cum in ferentes ea incidissent adimere vi conati sunt: illis reluctantibus, ac vim vi repellentibus ossa disjecta sunt. Annibal hoc audito, ad eos qui aderant, Nihil, inquit, utique Diis invitis fieri potest: sumto de Numidis supplicio nullam præterea de Marcelli reliquiis colligendis curam habuit: ut qui Dei alicujus numine Marcello hunc exitum vitæ & sepulturæ privationem ita præter omnium opinionem evenisse crederet. Hæc Cornel. Nepos, & Valerius Maximus narrant. Livius & Augustus Cæsar perlatam ad filium Marcelli urnam, & honorifice sepultas ejus reliquias, perhibent. *In Metello.*

Αννίβαν δὲ Μάρκελλος, ὡς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγουσιν, οὐδὲ ἅπαξ ἐνίκησεν. ἀλλ' ἀήττητος ἀνὴρ δοκεῖ διαγενέσθαι μέχρι Σκηπίωνος. ἡμεῖς δὲ Λιβίῳ Καίσαρι καὶ Νέπωτι καὶ τῶν Ἑλληνικῶν τῷ βασιλεῖ Ἰόβᾳ πιστεύομεν ἥττας τινὰς καὶ τροπὰς ὑπὸ Μαρκέλλου τῶν σὺν Αννίβᾳ γενέσθαι. Annibalem Marcellus, ut Polybius narrat, ne semel quidem vicit: sed invictus hic vir fuisse videtur usque ad Scipionem. Nos autem Livio & Cæsari & Nepoti, & ex Græcis scriptoribus regi Jubæ credimus aliquotiens Annibalem a Marcello victum & in fugam versum esse. *In Marcello.*

Cornelius Nepos, qui Divi Augusti principatu obiit, (1) cum scriberet turdos paulo ante cæptos saginari, addidit (2) ciconias magis placere quam grues: cum nunc hæc ales inter primas expetatur, illam vero nemo velit tetigisse. *Plin. lib. x. cap. 33.*

Præcipuam olim auctoritatem fuisse, lupo & asellis Corn. Nepos & (1)

NOTÆ.

(1) *Cum scriberet turdos paulo ante cæptos saginari.*) Turdus genus est avis simul & piscis. Martialis lib. 13.

Inter aves Turdus, mecum si judice certes,
Inter quadrupedes, &c.

(2) *Ciconias magis placere, quam Grues, &c.*) Id forsan dicitur, quod Ciconiarum genus sit pietatis & gratitudinis erga parentes symbolum. Unde Petronius arbiter in satyrico de Ciconia.

Ciconia etiam grata, peregrina, hospita;
Pietati cultrix, gracilipes, crotalistria,
Avis exul hiemis, titulus tepidi temporis,
Nequitiæ nidum in cacabo fecit meo.

(3) *Præcipuam olim authoritatem fuisse, Lupo & Asellis, &c.*) Lupus hic nomen est piscis quem Romani omnibus aliis prætulerunt, quem Catilionem & Liguritorem vocabant; metaphorâ ductâ ab hominibus gulosis & delicatis, quos ideo Catillones vocabant antiqui, quod absumptis cibis ipsos etiam Catillos lingerent. Græce Λάβραξ, luporum laudatissimi, qui appellantur lanati a candore mollitiàque carnis. Unde Martialis lib. 13.

& (1) Laberius Poëta mimorum tradidere. *lib.* IX. *cap.* 17.

(2) Magnitudo loto arbori, quæ piro: quanquam Nepos Cornel. brevem tradat: vinum quoque exprimitur huic simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos. *lib.* XIII. *cap.* 17.

(3) Scandula contectam fuisse Romam usque ad bellum Pyrrhi annis quadringentis LXX. Cornel. Nepos auctor est. *lib.* XVI. *cap.* 10.

Cornelius Nepos tradit ante Syllæ victoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. *lib.* XXXIII. *cap.* 11.

Primus invenit lineas colorare, testa ut ferunt trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse tradit Cornelius Nepos, secutum in Italiam Demaratum Tarquinii Prisci Romani regis patrem fugientem (4) a Corintho injurias Cypseli Tyranni. *lib.* XXXV. *cap.* 3.

Primum Romæ parietes crustâ marmoris operuisse totius domus suæ in Cælio monte Cornel. Nepos tradidit (5) Mamurram Formiis natum, equitem Romanum præfectum fabrorum C. Cæsaris in Galliâ: adjecit eum primum totis ædibus nullam, nisi e marmore, columnam habuisse, omnes solidas (6) e Carystio aut Lunensi. *lib.* XXXVI. *cap.* 7.

Ædes

NOTÆ.

Lanius Eugani lupus excipit ora Timavi

Æquoreo dulces cum sale pastus aquas.

Asellus similiter est piscis laudatissimus. Vide Plin. lib. 9.

(1) *Laberius Poëta mimorum, &c.*) Hic Poëta mimographus fuit, vide Macrob. Saturn. lib. 2. & Gellium, & Senecam lib. 7. Declamationum; & Horatium in Serm. cujus hæc verba sunt, *& Laberi mimos, ut pulcra pœmeta mirer.*

(2) *Magnitudo loto arbori, quæ piro.*) Lotus arbor frequens in Africa fuit apud Syrthes, unde Lotophagi populi quod ejus arboris fructu credantur victitare, cujus cibus est tam dulcis, ut advenis incutiat patriæ oblivionem: itaque cum Ulyssis socii delati fuissent Africam, & Lotum gustassent, vix inde abduci potuerunt. Hom. 9. Odyss.

(3) *Scandula contectam fuisse Romam usque ad bellum Pyrrhi, &c.*) Scandula, quasi scindula, a scindendo; quia ejusmodi sunt tegulæ ligneæ, non serra, sed bipennibus scissæ. Vel scandulæ a scandendo, quia in culminibus tectorum, ad tegulas imbricesque sustinendos collocantur, quo scandentes pervenire solent. Inde tectum scandulare dicitur, quod ex scandulis constat.

(4) *A Corintho injurias Cypseli tyranni.*) Tyrannus ille Corinthius Cypselus dictus a Cistula, quam Græci Cypselon vocant, in quâ delituit occultatus a matre, cum ad mortem quæreretur. Vide Cic. in Tusc. quæst. lib. 5. & lib. de Fato.

(5) *Mamurram Formiis natum.*) Hunc propterea Catullus carpit in Epigrammate, in quo scribit eum in ædibus suis habuisse, quidquid habuisset Gallia comata, quia Præfectus fabrorum Cæsaris in Gallia fuit. Vide de eodem Plin. lib. 36. c. 6.

(6) *E Carystio aut Lunensi.*) Quia in Carysto insulæ Eubeæ civitate, autore Strabone lib. 1. Carystiarum columnarum incisio erat: ibique Apollinis Marmorei templum. Carystii marmoris meminit Plin. lib. 4. c. 12. & lib. 36. c. 6. Item Lucanus lib. 5. de insulâ Eubæâ loquens:

Quà maris angustat fauces saxosa Carystos.

Sita est ad Pelagum Myrtoum, sub Ocha monte. In hac, si qua Solino fides est, olim Titanes regnavêre. Luna vero Hetruriæ oppidum est ad mare situm, fœcundissimis candidi marmoris fodinis nobilitatum.

Ædes Martis est in Circo Flaminio (1) architectata ab Hermodoro Salaminio. *Priscian. lib.* VIII.

(2) Non amplius ter bibere Augustus solitus, super cœnam, in castris apud Mutinam. *Sueton. August. cap.* LXXVII.

(3) In extremâ Britanniæ parte Memma (4) quam Cornel. etiam Annalium scriptor narrat metallis plurimis copiosam, herbis frequentem, & his ferociorem omnibus, quia pecora magis, quam homines alat. Labi vero per eam multa quam maxima relabique flumina gemmas margaritasque volventia.

Jordanus sive Gornandes de rebus Gothicis. —

EPISTOLA CORNELIÆ MATRIS GRACCHORUM.

DICES pulchrum esse inimicos ulcisci. Id neque majus, neque pulchrius cuiquam, (5) atque esse mihi videtur; (6) sed si liceat Repub. salva ea persequi. Sed quatenus id fieri non potest, multo tempore, multisque partibus inimici nostri non peribunt, atque uti nunc sunt, erunt potius, quam Respub. profligetur atque pereat.

Eadem alio loco.

Verbis conceptis (7) dejerare ausim, præterquam qui Tiberium Gracchum necarunt, neminem inimicum tantum molestiæ, tantumque laboris, quantum te, ob has res mihi tradidisse: quem oportebat omnium eorum, quos ante habuerim, liberos, (8) partis eorum tolerare, atque curare, ut quam minimum solicitudinis in senecta ha-

NOTÆ.

(1) *Architectata ab Hermodora Salaminis.*) Hermodori Architecti calaberrimi meminit Vitruvius lib. 3. c. 1. Architect.

(2) *Non amplius ter bibere Augustus solitus, &c.*) Sic Suetonius, cujus hæc sunt verba: *non amplius ter bibere cum solitum super cœnam in Castris Mut. Cornelius Nepos tradit.*

(3) *In extremâ Britanniæ parte Memma, &c.*) Mona, non Mamma hic legi debere videtur, quia invenitur quidem passim in Autoribus Mona insula Angliam inter & Hiberniam sita, quæ hodie etiam *Mon* vocatur ab incolis Britannis, qui linguam avitam retinent: sed nullibi Memma legitur, nisi solum hoc in libro. Hæc insula angusto vado tantum a Britanniæ continente sejungitur, ut Ptolemæus, Cæsar, & Plinius eam describunt.

(4) *Quam Cornelius etiam Annalium scriptor, &c.*) Hunc Cornelium Tacitum cum Schotto & Lindenbrogio existimo, ut videre est ex ejus Annalibus pluribus in locis, ac præsertim ex Agricolæ vita quam ipse scripsit.

(5) *Atque esse mihi videtur.*) Steph. Pighius *esse* omittit.

(6) *Sed si liceat Rep. salva ea persequi.*) Eos persequi, scilicet inimicos, mallem cum eodem Pighio.

(7) *Dejerare ausim.*) Id est, Deos jurare. Quemadmodum Apuleius dixit, *quam sanctissime dejerantes.* Quia autem solenne erat, & expressum jurandi genus, ideo dicitur, *conceptis verbis.*

(8) *Partis eorum tolerare.*) Idem quod *Partes.*

haberem: utique quæcunque ageres, ea velles maxime mihi placere: atque uti nefas haberes rerum majorum adversum meam sententiam quicquam facere; præsertim mihi, cui parva pars vitæ superest. Ne id quidem tam breve spatium potest opitulari, quin & mihi adverseris & Remp. profliges. Denique (1) quæ pausa erit? & quando desinet familia nostra insanire? (2) & quando modus ei rei haberi poterit? & quando desinemus (3) & habentes & præbentes, (4) molestiis desistere? (5) & quando perpudescet miscendâ atque perturbandâ Rep.? Sed si omnino id fieri non potest; ubi ego mortua ero, petito Tribunatum; post me facito, quod libebit, cum ego non sentiam. Ubi mortua ero parentabis mihi, (6) & invocabis Deum parentem. (7) In eo tempore non pudet te (8) eorum Deum preces expetere, quos vivos atque præsentes, relictos atque desertos habueris? Ne ille *sinat* Jupiter, te ea perseverare: nec tibi tantam dementiam venire in animum; & si perseveras, vereor ne in omnem vitam tantum laboris culpâ tuâ recipias, uti in nullo tempore tute tibi placere possis.

NOTÆ.

(1) *Quæ pausa erit?*) Sic in Plauto legitur; atque adeo corrupte quosdam legere censeo, quæ causa erit?

(2) *Et quando modus ei rei haberi poterit?*) Gebhardus, & Gifanius, *ecquando*, quod idem est, ac, *num quando*: vel, *an aliquando*.

(3) *Et habentes, & præbentes.*) Melius legi existimarem, ut quidam legunt, & *absentes & præsentes*.

(4) *Molestiis desistere.*) Quidam legunt, *desipere*; quod non probo.

(5) *Et quando perpudescet miscendâ, atque perturbandâ Rep.*) Id dicitur quemadmodum a pud Tacitum legitur, *pudet dicto*; & similia.

(6) *Et invocabis Deum parentem.*) Rutgersius conjicit legendum *esse*, *Invocabis Deim parentem Numen*. Quidam scribunt: *Et invocabis Deos manes parentis. Eo tempore ne pudeat eorum Deim preces expetere.* Eorum Deûm; hoc est, Deorum Manium, juxta Ovidii mentem, qui ait,

Perque tuos manes qui mihi Numen erunt.

(7) *In eo tempore non pudet te, &c.*) Mallem cum Pighio legere, *non pudebit*. Vel cum Salmasio, *ne pudeat*.

(8) *Eorum Deum preces expetere.*) *Deum*, pro, *Deorum*. Pro *preces* sunt qui *pace* legi velint; quod fateor me minus capere.

FINIS.

INDEX
OMNIUM VERBORUM
QUÆ IN VITA
EXCELLENTIUM IMPERATORUM
A CORNELIO NEPOTE CONSCRIPTA CONTINENTUR.

Prior numerus paginam, alter vero, vel alii ad proximam usque lineolam, paginæ-lineam vel lineas significant.

A

accu-

ad-

alte-

appe-

con-

copias.

Dg.

D

deli-

Do-

E

F

68 :

Gal-

G

H

inte-

jus-

L

Iite-

M

manu,

Na-

N.

O

P

pro-

Q

quem-

R

refe-

re-

S

sta-

V

vere-

ut,

X

Z

FINIS.

NOI

RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

Avendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del P. F. *Gio. Tommaso Mascberoni* Inquisitor Generale del Santo Offizio di Venezia nel Libro intitolato: *Cornelius Nepos de vita Excellentium Imperatorum. Interpretatione, & notis illustravit Nicolaus Courtin &c. Stamp.*, non v' esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi e buoni costumi, concediamo licenza a *Giuseppe Remondini* Stampator di Venezia, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 16. Agosto 1785.

(Piero Barbarigo Rif.
(
(Girolamo Ascanio Giustinian Cav. Rif.

Registrato in Libro a Carte 165. al Num. 1479.

Giuseppe Gradenigo Segr.

Adi 18. Agosto 1785.
Registrato a carte 128. in questo Eccellentissimo Magistrato contro la Bestemmia.

Vicenzo Minotto Seg.

